PETRE ŢUŢEA

ÎNTRE DUMNEZEU

ŞI, NEAMUL MEU

PETRE TUTEA

INTRE DUMNEZEU

ŞI NEAMUL

MEU

Ediţie îngrijită de Gabriel Klimowicz

FUNDAŢIA ANASTASIA Editura Arta Grafică

Coperta: RADU ŞTEFLEA

Cuvânt înainte

După uriaşul discurs al lui Petre Ţuţea, discursul public despre Petre Ţuţea capătă nebănuite, ieri, dimensiuni.

De fapt, acum încep să devină vizibile consecinţele însemnate ale acţiunii sale şi începem să înţelegem semnificaţiile de adâncime ale demersului său năprasnic şi total.

Traversând secolul de la un capăt la altul, Petre Ţuţea a ţinut jocul, singur, unor întregi instituţii naţionale; a propovăduit în tot locul, neobosit şi solitar, împlinindu-şi predica prin exemplaritatea unei prezente absolut verticale, în circumstanţele cele mai nefericite de care a avut parte Ţara noastră. Aceasta şi spre disperarea neputincioasă a celor care şi-au făcut un murdar obicei din "înfierarea" sistematică şi imbecilă a naţionalismului românesc.

Transcrierea unor interviuri sau a unor discuţii nu oferă -inevitabil - decât o palidă imagine a realităţii Petre Ţuţea. Chiar imaginile filmate - câte sunt - redau firav anvergura personalităţii Profesorului, detectată în toată amploarea ei numai prin contactul spiritual direct, nemijlocit. În faţa unor asemenea neputinţe ne consolăm cu gândul că, prin oamenii pe care i-a întâlnit şi îndrumat, lucrarea de construcţie spirituală şi culturală a lui Petre Ţuţea -parte a marii construcţii spirituale româneşti - este dusă mai

departe, peste vremi.

"În grandoarea istorică a Poporului Român eu sânt o rotită invizibilă. Dar

sunt!", spune Profesorul. În acest "sunt" este concentrat mesajul său esenţial.

În Petre Ţuţea se întâlneau armonic apostolul şi patriarhul. "Mă mişc între Dumnezeu şi Poporul Român", obişnuia să spună. Aceste poziţii de autoritate, tranşante, uneori aparent paradoxale i-au surprins deseori pe cei nedeprinşi cu profunzimile şi complexitatea discursului său. Nu trebuie să facem greşeala de a-i prelua superficial formulele, afirmaţiile. Ele trebuie înţelese şi aşezate În contextul amplu al personalităţii şi acţiunii sale integrale.

Profesorul trudea şi se umilea pentru poporul său; dar se şi ridica - vifor năprasnic - certându-l când considera că dă semne de rătăcire.

Ceea ce avem a înţelege mai întâi de toate este că Petre Ţuţea nu poate fi corect şi deplin evocat prin simple citări sau invocări bibliografice. O autentică evocare este realizabilă numai prin faptă, prin trăire creştină şi lucrare romanească, prin sinceritate şi dăruire. Petre Ţuţea "obligă" la aceasta.

"Aţi auzit de «ţuţianism»?" întreba, cu o aparentă nemulţumire în glas, când spunea că nu a avut discipoli. Reproşul are o ţintă subtilă. Evident că nu putem vorbi de "ţuţianism"; căci există concepte bine aşezate cu care dânsul se identifică deplin: românism, de exemplu. Sau naţionalism. Sau patriotism absolut. Sau eminescianism...

Ca să te numeri printre "ucenicii" săi trebuia să îndeplineşti, de fapt, o singură şi grea condiţie: să fii român. Şi, pe cât se poate, "român absolut".

Aşa înţelegem de ce Profesorul obişnuia să ne spună, în acei ani grei, cu duioşie şi minunat rafinament pedagogic, nouă, celor nevârs**tn**ici şi nepricepuţi:

"Eu nu am ucenici. Eu am prieteni".

Marian Munteanu 27 februarie 1992

Explicaţie

Petre Ţuţea a fost asemuit cu Socrate. Însuşi marele gânditor român respingea această asemănare. Socrate "căuta un zeu". Petre Ţuţea nu-l mai caută, îl ştie, şi se pune sub binecuvântarea Lui. "Asistat", el nu se mai întreabă, ci afirmă. Verva cu care o face, profunzimea gândirii, memoria extraordinară şi uşurinţa cu care se mişcă prin cultură - fie ea religioasă, filozofică, politică, istorică - fac din el una din cele mai strălucite personalităţi româneşti. Am putea spune că este "genial", dacă n-am şti că el însuşi ne interzice să-i asociem acest termen. Ne putem exprima mai bine spunând despre el că este "omul etern", asistat de Dumnezeu, sau - atribuindu-i propria sa apreciere despre Mircea Eliade - "omul împlinit religios".

Strălucirea orală a dialogurilor lui Petre Ţuţea se pierde, în cea mai mare parte, atunci când se încearcă transpunerea lor în scris. Acest lucru, de care am fost, cu părere de rău, în permanenţă conştient, nu m-a împiedicat să fac eforturi pentru ca savoarea cuvântului rostit să treacă, pe cât posibil, în paginile cărţii. Am avut de asemenea grijă ca fraza să-şi păstreze întotdeauna înţelesul.

În ultimii săi ani de viată, Petre Ţuţea s-a aflat într-un permanent dialog, intens, concentrat asupra problemelor esenţiale care

frământă "corcitura", cu sine, cu neamul din care s-a născut şi cu Dumnezeu. Un lung şir de oameni s-a perindat prin strâmta "celulă" sau "chilie" de lângă Cişmigiu a marelui gânditor român, din curiozitate, pentru a mai afla câte ceva, sau pur şi simplu pentru a fi o dată mai mult conectaţi la dialogul cu cel "asistat" de Dumnezeu, deci cu Dumnezeu. Dialogând cu ei, Petre Ţuţea se adresa de fapt neamului românesc pe care 1-a iubit mai presus de sine, cu trecutul, prezentul şi viitorul său "greu de glorie", cum spunea. Petre Ţuţea era mai mult decât mândru, era orgolios că este român. Ţinând cont de faptul că interlocutorul permanent al lui Ţuţea era de fapt neamul său, indiferent cine era de faţă, am căutat să dau dialogurilor o formă adecvată. Am menţionat la început numele celor care participau şi am lăsat, apoi, dialogul să curgă liber. Am procedat întotdeauna aşa, indiferent de notorietatea interlocutorilor.

Unele idei, citate sau pasaje se repetă pe parcurs. Ele au fost păstrate pentru a nu fragmenta un dialog, pentru a nu-i întrerupe cursivitatea sau coerenţa ideilor, sau pentru că servesc cărţii. Alte repetiţii au fost eliminate.

Această carte este o carte de dialoguri şi de eseuri filosofice; ea poate fi considerată, deşi nu expune un sistem, o carte filosofică. A fost structurată în trei părţi: o primă parte de dialoguri; eseurile din a doua parte dezvoltă problemele puse în discuţie în prima parte; cea de-a treia parte este concluzivă: Petre Ţuţea conchide asupra ideilor expuse şi asupra întregii sale vieţi.

Lupta acestui uimitor 'întreg" care a fost Petre Ţuţea şi efortul lui enorm de a trage o linie justă, coerentă, sub gândurile rostite, de a pune punctul potrivit la capătul unei vieţi de o vigoare ieşită din comun, lupta aceasta în care s-a "amestecat" Dumnezeu -singurul aliat al lui Ţuţea - reies din ultima parte a cârtii care este, deci, concluzivă în dublu înţeles.

La început a fost Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul şi toate câte s-au făcut, printr-însul s-au făcut.

(Ioan 1.1.)

DIALOGURI

Gabriel Klimowicz

Bănuim că nu toate textele lui Petre Ţuţea care au apărut în presă în 1990 şi 1991 au putut fi cuprinse în această carte. Dacă mai există astfel de texte, rugăm ca ele să ne fie semnalate.

Mulţumim redacţiei ziarului Cotidianul pentru sprijinul pe care 1-a acordat în realizarea acestei cărţi.

Emil Cioran către Bucur Ţincu

"Ca şi tine, îi păstrez lui Petrică aceeaşi admiraţie. Ce om extraordinar! Cu verva sa fără pereche, dacă ar fi trăit la Paris, ar fi avut astăzi o reputaţie mondială. Vorbesc adesea despre el ca despre un geniu al vremurilor noastre

sau, mai degrabă, ca despre singurul spirit genial pe care mi-a fost dat să-1 întâlnesc În viata mea", (aprilie 1974)

"Aşa cum ti-am scris ultima dată, admiraţia mea pentru Petrică a rămas intacta de-a lungul anilor. Ce geniu fulgurant! îmi amintesc de câteva dintre formulările sale ca şi cum le-aş fi auzit ieri. Am cunoscut multe spirite remarcabile dintre care unele erau cu totul de primă mână: nu am întâlnit în nici un caz o inteligentă atât de incandescentă ca a sa".

(mai 1974)

Din scrisorile trimise de Emil Cioran lui Bucur Ţincu în aprilie şi mai 1974. Aceste fragmente au fost publicate în revista 22 , numărul 22 din 15 iunie 1990.

Dragă Emil,

Mi-e dor să te văd şi să te îmbrăţişez. Aş vrea să mă întâlnesc cu tine şi cu doamna într-un spaţiu fără oameni şi să trăim împreună câteva clipe bucuria orizontului vizual pe care o trăiesc sfinţii şi copiii. De altfel, Sf. Augustin spune că adevărul este ceea ce se vede. Este evident acest lucru, fiindcă în afară de acest spaţiu limitat se desfăşoară plăsmuirile închipuirii şi speculaţiile goale de adevăr ale raţiunii, ducătoare la nimic, chiar dacă uneori sunt relativ utile.

Permite-mi să afirm că semăn cu tine, cu deosebire că tu practici o sinceritate nelimitată, în timp ce îndrăznelile mele sunt mărginite de credinţe, de care nu mă pot detaşa. Mă mişc între Dumnezeu şi neamul din care fac parte, în afară de aceşti termeni, nu văd nimic semnificativ între cer Şi pământ. Totuşi, vreau să spun unele lucruri şi despre om. Vreau să scriu o lucrare în cinci volume intitulată OMUL.

Voi. I. Problemele omului (Omul ca fiinţa întrebătoare şi căutătoare de soluţii utile, dar neadevărate. În întrebările fundamentale şi în toate celelalte, am să încerc să expun soluţii aleatorii, aporii şi rătăciri. Omul autonom nu poate depăşi soluţia utilă şi paradoxul).

Voi. ÎI. Sistemele (încercările omului de a cuprinde logic întregurile, mişcându-se paralel cu ele, fiind permanent incapabil să descopere, fără bar, unităţi reale).

Voi. III. Stilurile (Windelband afirmă că filosofic - ca şi cum aceasta ar fi mare lucru - n-au făcut decât grecii şi, deci, europenii. Eu cred că stiluri n-au decât europenii - deşi nici aceasta nu-i vreo ispravă. Am să încep cu apolinicul şi dionisiacul grecesc, trecând prin toate stilurile cunoscute până azi în spaţiul european).

Voi. IV. Disciplinele (Ştiinţele naturii, în cap cu matematica. Dacă matematica nu este nici justă, nici injustă, ci comodă mintal, cum spune Poincar6, ce s-ar putea spune mai mult de ştiinţele experimentale, tot atât de utile şi de neadevărate ca matematica ? Omul caută, bineînţeles, căutarea ne fiind o cale spre adevăr, soluţii care să-1 scoată din captivitatea naturii şi comunităţii. Este permanent mişcat de iluziile progresului. De altfel, întrebările, căutările şi soluţiile nu-i aparţin, fiind predeterminări. Şi-nchipuie că este

descoperitor, inventator şi chiar creator. Mă gândesc la formula din Sofistul , după câte mi-amintesc, în care se spune:

“Zeul este creator şi omul imitator”).

Voi. V. Dogmele (În această sferă “calea omului este înlocuită cu calea Domnului” (Bossuet). Certitudinea este vehiculată de credinţa în adevărul venit de sus. Perspectiva istorică ne arată că alt adevăr nu există. Devenirea? “Amestec de abator şi bal”, cum bine afirmi tu).

Ţin să-ti mulţumesc pentru nemeritatele aprecieri privind persoana mea, din La Nouvelle Revue Française.

Te asigur de nestrămutata mea prietenie, iar doamnei să-i transmiţi omagiile mele.

P.S. Am o dorinţă, să cumperi garsoniera mea, fiindcă nu vreau să mor chiriaş: poate să-ti servească vreodată la venirea ta în Bucureşti, împreună cu doamna. Este în centrul Bucureştiului, lângă Cişmigiu. Intr-o proprietate a lui Cioran nu mă simţ chiriaş.

Petre Tuţea, Str. Episcop Ambrozie nr 2-4 et. VOI, ap. 49, sect. l Bucureşti

Aceasta scrisoare, trimişi lui Emil Cioran în primăvara anului: 1990, a fost publicată În revista Apostrof din Cluj, în numărul 2 din 1990.

Dogma

Un ţăran imperial

Dogma este o formă purtătoare de mister, este revelată ca şi acesta. Misterul este singura formă eliberatoare din neliniştile mărginirii personale, ale înlănţuirii cosmice şi comunitare şi ale perspectivei infinitului şi morţii. De aceea libertatea nu poate fi gândită decât dogmatic, potrivit cu doctrina creştină, care este religia libertăţii. Omul este liber să participe sau nu la actul mântuirii sale. Această libertate o oferă catolicismul şi ortodoxia. Protestanţii situează omul sub semnul predestinării. Ei se situează, hegelian vorbind, înaintea apariţiei zeului, care însemnează lumină raţională opusă destinului orb.

Acest text a fost cules de Andrei Pleşu de la Petre Tuţea şi a fost publicat În Lumea Creştină din numărul 25 al României libere, care a apărut duminică. 21 ianuarie 1990.

Constantin Noica mi-a povestit că în închisoare, la un interogatoriu care se prelungea peste măsură, anchetatorul a sfârşit prin a proclama răstit, cu titlu de avertisment: “Ascultă, eu 1-am anchetat şi pe Ţuţea”. Era pentru el o dovadă de extremă competenta, o încununare profesională de tipul doctoratului, o probă supremă. Călăul se legitima prin anvergura victimei.

În anii care au urmat, anvergura victimei a continuat să stimuleze vigilenta călăului. Petre Ţuţea continua să fie supravegheat, anchetat şi percheziţionat periodic, deşi recuperase statutul de “om liber”. Ce putea să-l facă atât de periculos? Cum reuşea bătrânul acesta să neliniştească în asemenea

măsură structurile - atât de stabile totuşi - ale puterii? Se temeau de inteligenta lui? De umorul lui? De popularitatea lui? Probabil. Dar mai trebuie să fi fost ceva. Cu un instinct care nu le lipsea, anchetatorii simţeau că Petre Ţuţea este duşmanul absolut, duşmanul în ipostază chintesenţială: el întruchipa într-un dozaj unic credinţa în Dumnezeu, firescul ideilor, hazul enorm al formulării, pe scurt tot ce era mai greu de clintit din sufletul naţional.

De o parte puterea nelegitimă, schimonosită şi schimonositoare, de cealaltă un gentilom valah, un Chesterton câmpulungean, un

ţăran imperial, fără frică şi fără fineţuri psihanalitice.

Nu se poate spune că Petre Ţuţea a dus cu puterea un război din care a ieşit învingător. Căci el a început prin a fi învingător şi a dus războiul cu gratia suverană a celui ce nu poate pierde. Cum să piardă o victimă, pe care călăul însuşi o admiră?

Acesta este portretul pe care Andrei Pleşu i-1 face lui Petre Ţuţea în Lumea Creştină din numărul 25 al ziarului România libera, care a apărut duminica, 21 ianuarie 1990, portret la care se f ac mai multe referiri În dialogurile din această carte.

Una din minunile lui Dumnezeu

Acest dialog dintre Petre Ţuţea şi Sorin Dumitrescu a avut loc la începutul lunii ianuarie 1990, la două săptămâni de la căderea lui Ceauşescu, prin jertfa tinerilor, În garsoniera strimtă de lângă Cişmigiu a marelui gânditor român. La acest dialog a participat şi Doina Bască care, ulterior, a scos şi conduce astăzi ziarul Cotidianul.

- Am norocul să mă aflu din nou în preajma dumneavoastră, domnule Petre Ţuţea.

- M-a făcut cineva un tip aristotelic. Sunt puţin adversarul marelui logician...

- Bine faceţi...

- ...care a şi fost condamnat la moarte pentru acedie, căci a ignorat principiul antropomorf al zeilor care erau persoane. Divinitatea era o formă pură. Asta nu se poate. Şi păgânii, ca şi noi, au concepţia persoanei cereşti.

- Vă întrerup o secundă, ca să spun ceva pentru cei care poate nu ştiu. În 1974 Dumnezeu m-a ajutat - în binecuvântarea lui răbdătoare în jurul vieţii mele - să-1 cunosc pe Mircea Eliade într-o împrejurare neprevăzută şi primul lucru care m-a întrebat a fost: "Ce face Petre Ţuţea?" Există în jurnalul lui un fragment unde Eliade declară că domnul Petre Ţuţea este poate inteligenta cea mai vie pe care a cunoscut-o în toată viata lui şi un mare

Petre Ţuţea, specialist al domeniului spiritual pe care îl reprezintă Platon

Domnul Petre Ţuţea, om atât de cunoscut, mare personalitate urgisită - sunt ştiute lucrurile astea - a fost imposibil de contactat în anii din urmă, fiind

păzit aprig de către Securitate. Cei care au încercat, ca şi noi în epocă, tot cu cameră video, au avut neplăceri şi au fost sâcâiţi de Securitate până în pânzele albe. Avem acest noroc extraordinar ca, în împrejurarea de acum, atât de confuz revoluţionară, în care lumea nu ştie încotro s-o apuce, în care ideile abundă, se împletesc, se întreţes, o gândire limpede...

-... cu terminologie precisă.

-... cu terminologie precisă, ne este, probabil, de mare ajutor. Printre altele, ministrul "Culturii", prietenul şi iubitul dumneavoastră Andrei Pleşu...

-... care spunea că vrea să mă editeze el.

-... într-o discuţie de o înaltă ţinută intelectuală al cărei text a fost publicat în România Literară, întrebat fiind cum se gândeşte să orienteze dispozitivul cultural - ca să-1 numesc aşa - spunea că mari idei nu are, iar ce-1 interesează pe el este să încerce să se articuleze cu acea emulaţie unică a României interbelice. Este vorba despre România intelectuală interbelică care pivota în jurul lui Nae Ionescu, Pîrvan, al dumneavoastră, al lui Vulcănescu şi al atâtor altora.

- Emil Cioran...

- Da, aşa. Oricum, în lumina unei asemenea intenţii importante a ministrului culturii, cu atât mai important este acest dialog - îi spun aşa deşi el de fapt e monolog, pentru că e păcat să-1 întrerup! pe domnul profesor Ţuţea...

- Am scris un lucru care a plăcut. Mi se spune, într-un eseu al lui Doinaş care trebuia să apară în "Secolul XX", ultimul socratic. Eu nu sunt deloc chiar aşa de cuviincios cu Socrate. Părintele Stăniloaie - m-a invitat o dată la masă - zice: "Dumneavoastră sunteţi considerat Socrate al Bucureştiului sau al României".

- Aşa vă spunea lumea!

- "Nu părinte", zic," Dar cum vă socotiţi", zice." Popă", zic. " Da', unde aveţi parohia?' "N-am, dar spovedesc pe unde pot". Ha, ha, ha. Pe mine tata a vrut să mă facă popă şi n-a reuşit.

Acum, la bătrâneţe, concep un tratat teologic în sase volume de antropologie economică.

- Domnule profesor, ce ziceţi, într-un moment ca acesta în care există acest "Front", prolix din punct de vedere al compoziţiei, declarat uşor că virează înspre stânga...

-Este chiar de stânga!

- Aşa! Ce ziceţi că ar trebui să facem pentru viitoarele alegeri şi pentru a instala totuşi pluralismul ca pe o certitudine?

- Toate formele de stânga violează cotidian ordinea naturală a lui Dumnezeu.

-Toate formele de stânga...

- Da. În ceea ce priveşte ideea de "revoluţie"...

- Credeţi că a fost o revoluţie ce s-a petrecut aici? E bună vorba asta? Cuvântul.

- Nu e bun, dar uite... Dar nici Revoluţia Franceză n-a fost o revoluţie, nici revoluţia rusă n-a fost revoluţie, astea care sunt considerate mari revoluţii. Despre Revoluţia Franceză, Tocqueville a spus: Le nouveau Ancien R6gime. Omul - javra asta bipedă pe care eu îl consider animal prost, homo stultus - de pildă, când se screme singur să facă ordine, adică atunci când practică umanismul, îl înlocuieşte pe Dumnezeu cu el. Mă gândesc la o rugăciune a lui Moise. Ştii ce spune Moise? Cât e de mare, se consideră o mică javră faţă de Dumnezeu. Păi, dacă Moise... Că pe doi stâlpi stă Biblia, Cartea cărţilor, pe Moise şi pe Hristos, eu între ei doi mă risc acum şi îl rog pe Sfântul Apostol Pavel, cu invizibilul lui, să mă ierte că sunt neputincios, bătrân şi mărginit. Nu sunt înfumurat că - vorba lui Creangă - "prostul dacă nu-i fudul, parcă nu e prost destul". Nu pot să fiu fudul. Nu pot, nu am voie! Ştiu că sunt mărginit!

- Umanismul mai e şi "revoluţionar", că asta e sintagma comunistă.

- Nu, umanismul În genere... I-am spus cuiva că nicăieri Dumnezeu n-a avut de furcă cu dracul mai mult decât în sacrul spaţiu al Italiei. Acolo, de pildă, s-a născut umanismul, în Renaştere. I-am spus şi unui consilier sovietic când am fost la Moscova să negociem cu Mikoian. Zice: "Ce ziceţi de revoluţia rusă?" Zic: "Domnule consilier, eu n-am văzut nici o revoluţie". "Cum n-aţi văzut?" "Am văzut maşini, case, oameni, metrou -revoluţie deloc. Dacă-mi prezentaţi premisele acestei "revoluţii" mi-e suficient. Ştim despre dumneavoastră de o sută de ani. Ştiu cine sunteţi. Şi pe urmă, vă mai spun un lucru: ştiţi că nu există revoluţii?"

- I-aţi zis atunci?

- Atunci!

- Ce aţi propus atunci?

- I-am spus că am întâlnit în Tocqueville, şi mai târziu în cartea lui Curtio Malaparte, La technique du coup d'état, un text unde italianul susţine ca nu există revoluţii, ci numai tehnici insurecţionale În bătălia pentru putere.

- Ha, ha, ha. Deci dumneavoastră dinamitaţi chiar termenul de

revoluţie.

- Revoluţie nu există! Dacă e o "restructurare" a omului, aceasta' s-a întâmplat o singură dată În timp, la apariţia lui Hristos. Atunci s-a suprapus teandric omul divinizat şi divinitatea devenită om Şi a fost anulată istoria care era întemeiată pe conversaţia dintre Eva şi dracul. Aşa începe istoria. De atunci încoace, omul aproximează sau se mişcă într-un fel comod, util sau gratuit şi eronat. E un animal care aproximează şi ale cărui variante, constante, sunt "comodităţi mintale" cum spune Poincare, n-au nimic adevărat În ele. Omul singur nu are decât un singur adevăr: să crape când nu mai poate trăi. Asta e! încolo

nimic. De pildă, am mai spus odată, înainte de război, în salonul unei actriţe,

următorul lucru:

- Maneta Sadova? Am citit acum în Eliade, căutând pasajul în care se referă la dumneavoastră...

- Da. Era acolo toată floarea generaţiei... Aşa, şi ştii ce-am spus? Zic: O babă murdară pe picioare care stă În faţa icoanei Maicii Domnului în Biserică, faţă de un laureat al premiului Nobel ateu, aia e om şi ăla e "dihor" laureat al premiului Nobel. Ăsta moare ca "dihor" dacă-i ateu. Cineva i-a spus lui Voltaire, "Monsieur Voltaire je suis athe", sunt ateu. Zice Voltaire, "Alors, l'atheisme c'est votre religion".

- Credeţi că ateistul manifest pe care 1-au avut conducerile la noi e o cauză importantă a pacostei pe care a suportat-o poporul, cauza a toată urgia care a durat 45 de ani?

- Uite ce se spune criticul ăsta literar Şerban Cioculescu...

- Dumnezeu să-1 odihnească!

- Da! Cum o vrea El. Cioculescu a susţinut că tineretul de azi ruşinează animalele. Atunci, eu i-am comunicat lui Eliade şi lui Cioran că tineretul de azi ne este net superior nouă care eram în vârful generaţiei noastre. Şi asta pentru că nu este uşor pentru el, în climatul ăsta fioros, aşa cum ne-a fost nouă într-o lume mai normală. A venit bolşevismul rus, cu armele ruseşti peste el, peste tineret... şi se scutură la mal ca rata de apă. Asta e o operă fantastică. E cu mult mai glorios decât noi. Ca să te scuturi de bolşevism în plin bolşevism cu ostile ruseşti aici, păi cum se cheamă asta? Noi am trăit sub regalitate, scriam pe palatul regal "de închiriat" şi nu păţeam nimic. Generaţia actuală e grea de glorie. S-a văzut acum, în răscoală .

- Cum vedeţi lucrurile astea? Miile de tineri...

- S-au jertfit. Tinereţea este adevărat că se jertfeşte. Ferdinand Căline spune următorul lucru: "Eu nu sunt împotriva războiului, dar să se petreacă în loc închis, că răcesc". Şi al doilea, zice: "Să se pună în faţa flăcăilor viguroşi, degeneraţii, vicioşii, anormalii ereditari, ca să facem o curăţenie biologică a corpului social şi după aia să vină ăia voinicii. Nu, că ăia voinicii mor întâi şi ăilalţi stau acasă: nu se poate. Aşa şi eu. De pildă, tinerii sunt obligaţi să fie viteji. Ce să ceri de la mine, eu care trebuie să fiu asistat când merg, că eu cădeam în cap înainte de a ajunge acolo, la răscoală .

- Deci ei s-au comportat potrivit firii acestei vârste.

- Să vă dau un exemplu din viata mea. Nu mă fudulesc, în închisoare, la Aiud, într-o curte închisă, trece părintele Anania -care a venit şi mi-a confirmat ulterior că au fost 600 de inşi băgaţi acolo, vârfurile de la Aiud - şi eu trebuie să mă duc să mărturisesc

- că era reeducare - ce gândesc. Am vorbit trei ore cu picioarele în apă, rămăsesem cu cincizeci de kilograme dintr-o sută.

- Ce vârstă aveaţi atunci?

- Păi, eu sunt născut în '902, până în '64... cât fac? Am ţinut o conferinţă de trei ore despre Platon şi Hristos. Am spus că Platon e un personaj măruntei şi cuviincios faţă de măreţia lui Hristos. Pe Platon poţi să-1 scuturi şi să constaţi că arhetipurile lui sunt filosofice, dar dacă muţi arhetipurile în religia lui Hristos, devin modurile în care vede el divinitatea. Platon n-are divinitate, el e un demiurg. Demiurg în greceşte înseamnă meseriaş. În Timeu, Platon e un meseriaş de geniu. Dar atât şi nimic mai mult. Creştinii sunt cei care dau pentru prima dată definiţia Creaţiei. Dumnezeu a creat lumea din nimic. Ca în Evanghelia lui Ioan: "La început a fost Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul şi toate câte s-au făcut, printr-însul s-au făcut". Va să zică este vorba despre creaţie ex nihilo. Că, dacă i-ar precede ceva, ar deveni un meseriaş de geniu care pune ordine în haosul materiei: ăsta-i demiurgul! Platon n-a avut o divinitate ca Hristos.

- Am să vă întrerup o secundă. Deci perspectiva dumneavoastră asupra Creaţiei este sub semnul originalităţii.

- Da. Se întâmplă următorul lucru. Eu, de pildă, am făcut o declaraţie. S-ar putea spune că asta-i fudulie, dar am făcut-o, ştie şi părintele Anania. Zic: "Fârtaţilor, dacă vom muri toţi aici – eram tânăr, în haine vărgate şi în lanţuri - nu noi facem cinste Poporului Român că murim pentru el; ne-a făcut onoarea să murim pentru el. Şi, domnule colonel, să comunicaţi ministrului Drăghici din partea mea că, în viziunea mea, Poporul Român e una din minunile lui Dumnezeu în marşul Lui pe pământ. Iar dumneavoastră să ştiţi că partidele politice sunt cai la carul de aur al istoriei românilor; când devin gloabe Poporul Român le trimite la abator".

- Domnule Ţuţea, ce partid politic vedeţi dumneavoastră că ar trebui să ia fiinţă acum?

- Două. Am declarat şi în cabinetul domnului Dumitru Mazilu. Bipartidism, Partidul Naţional Liberal şi Partidul Naţional Ţărănesc. S-au înscris la Tribunal. A venit un liberal aici şi m-am înscris la liberali. N-am avut norocul să vie Coposu, cu care am stat în temniţă , la mine. E un senior Coposu, nu puteam să-1 refuz eu, mă duceam la ţărănişti şi desculţ, nu-i aşa.

- De ce să nu-i spunem "conservator" unuia dintre aceste

partide?

- Nu mai există termenul ăsta. L-a îngropat Partidul conservator al lui Marghiloman atunci când a constatat falimentul extern faţă de liberalii care au făcut România Mare. Ei au fost filogermani şi s-au prăjit. Discursul lui Marghiloman este un discurs de adio,

de terminus.

- Simpatia noastră politică în ce parte merge? Ce v-ar place, la ce rânduială socială aţi subscrie? Democraţie-liberală, monarhie...

- Liberalism. Creştinismul a apărut în istorie şi a penetrat timpul şi spaţiul istoric cu veşnicia. Liberalismul a apărut istoric şi a penetrat spaţiul şi timpul cu eternitatea. Pe paşii domnului ăsta foarte mare care se cheamă întreprinzător şi despre care Sombart spune că e Erfinder (inventator), Entdecker (descoperitor), Organizator (organizator), Eroberer (cuceritor), pe paşii ăstuia care se desface din Evul Mediu în Renaştere, se naşte toată civilizaţia modernă. În spatele liberalismului stă uniformitatea care, economiceşte, e sterilizantă - iar în faţa lui stă haosul. Haosul! De pildă, se confundă de obicei... Şi "Europa Liberă", cât a fost de utilă în bătălia asta, foarte utilă...

- Sigur.

-...foarte utilă pentru întregirea conştiinţei române, şi ea - deşi pe mine m-a lăudat, dar să ştiţi "amicus Plato, şed magis amica veritas" (mi-e prieten Platon, dar mai prieten adevărul) - îi confundă pe comunişti, cu fasciştii. Păi e greşit. Uite de ce: fiindcă ăştia, comuniştii, nu sunt totalitari. De pildă, chiar în dicţionarul ăsta pe care 1-au fabricat ei şi unde Ceauşescu are un spaţiu mai mare decât Platon...

- E firesc!

- Păi, e firesc. De pildă, am citit o monografie a unui rus, pedagog, Fundamentele psihologice ale pedagogiei şi citează acolo un fragment dintr-un discurs al lui Hrusciov despre agricultura sovietică. Se potrivea ca iepurele cu ştiuca, dar pedagogul era obligat - Hrusciov avea vreo jumătate de clasă primară, nu-i aşa. Aşa şi cu dicţionarul.

- E foarte important să definim de ce comunismul nu e totalitar.

- Da, nu e totalitar. După ce mă orientez?! După Manifestul comunist care e evanghelia lor. Sistemele politice şi sociale se definesc prin finalitatea urmărită. Altfel, ele în sine, nu înseamnă nimic. Ce urmăreşte Manifestul, care e idealul lui. În ceea ce priveşte "idealul", am greşit şi eu. Am considerat că idealul absolut este cel către care omul se mişcă asimptotic. M-a înşelat Leonardo da Vinci în Finalitatea artistică unde spune că un artist care nu rămâne debitor intenţiei sale artistice, pe care o realizează fără rest, e mediocru. El trebuie să-şi fixeze un ideal atât de înalt, încât să meargă în direcţia lui şi, epuizându-se fără să-1 atingă, să cadă ca un călător obosit care se odihneşte la poalele unui munte. Şi m-am înşelat pentru că idealul e un fleac. De pildă, idealul social; sau, idealul meu este să mă plimb; sau idealul realizării României Mari; să facem România Mare; sau idealul ca oamenii să aibă fiecare ce mânca şi să aibă săptămânal o găină în oală. Idealul nu e niciodată chiar atât de înalt, fiind uman; perfecţiunea înlocuieşte idealul. Omul se mişcă asimptotic la perfecţiune; şi această perfecţiune apare în Predica de pe Munte unde Hristos zice: "Fiţi voi dară desăvârşiţi, cum desăvârşit este Tatăl vostru din Cer".

- Deci se poate asta.

- Se poate la Hristos. Când mă gândesc la Hristos, la Predica de pe Munte şi la cele patru Critici ale lui Kant, pe care eu le citesc acum ca pe Informaţia Bucureştiului...; le am aici, în bibliotecă. Dacă găsiţi un adevăr la Kant, nu-mi

mai daţi mie bună ziua niciodată. La revedere!

- Şi de unde gloria lui?

- Din subtilitatea gândirii.

- Deci, e ceva dumnezeiesc acolo!

- Este ceva în el. În revista Familia, un oarecare, nu ştiu cum îl cheamă, m-am mirat - am scris şi eu la Familia, ştiţi foarte bine- examinează cele patru antinomii ale lui Kant şi trage concluzia că în una din ele demonstrează inexistenta lui Dumnezeu. Antinomiile sunt patru:

1) Lumea are un început - Lumea nu are nici un început.

2) Lumea e simplă - Lumea e compusă.

3) În lume exista libertate - În lume există numai necesitate.

4) Lumea are o cauză externă ei - N-are nici o cauză.

Ce este o antinomie? Este o contradicţie aparentă, unde teza şi antiteza sunt egal demonstrate.

Dar ştiţi ce spune Kant în Critica raţiunii pure ? "De ce am făcut eu aceste patru antinomii cu teze şi antiteze egal demonstrabile? Toate constituie o rătăcire a raţiunii pure în căutarea Absolutului". Am ameţit când am citit asta. El ştie asta, dar cel de la Familia ...undeva mai lângă Oradea Mare.

- Domnule Ţuţea, libertatea pe care o avem acum...

- E bună! E foarte bună...

- Nu vedeţi mâna lui Dumnezeu în ce s-a întâmplat? E o simbolică evidentă extraordinară!

- O văd! Adică, e mâna lui Dumnezeu pe care n-o putem "prinde" decât imperfect. Să vă spun un lucru. Pentru mine libertatea e transcendentă, aparţine invizibilului Sfântului Apostol Pavel. În scrisoarea a doua către Corinteni, Sfântul Apostol Pavel spune următorul lucru: "Noi nu suntem dintre aceia care cred în cele ce se văd, căci cele ce se văd sunt trecătoare; noi suntem legaţi de cele care nu se văd, care sunt eterne". Acest invizibil al Sfântului Apostol Pavel este însuşi Adevărul. Adevărul, dacă nu există cele două lumi definitorii pentru el, nu există. Atunci omul apare ca un animal raţional, murit or, singura creatură bolnavă din Creaţie

- aşa-1 defineşte Sfântul Augustin - şi, eu zic, care vine de nicăieri şi merge spre nicăieri.

- Şi Creaţia care geme toată, aşteptând să ne revenim din sminteală, aşa zic Părinţii.

- Păi, aşa e;..

- Toată Creaţia geme aşteptând ca omul să fie restaurat.

- Păi, după Luther, tot Universul pute din cauza păcatelor noastre.

- Domnule Ţuţea, există acest cuvânt fulgerător al lui Hristos care închide un şir de sentinţe şi spune: "Fără de Mine nimic nu veţi putea face". Noi, acum, după cum zice ambasadorul Statelor Unite, putem face totul; aşa zice: "Puteţi face totul. Totul e permis". Putem noi face ceva.

- Stai, vreau să spun eu. Există două definiţii ale libertăţii: Kant

- ca să-i confişte metafizicii calitatea permanentă de ştiinţă – spune că nu va fi ştiinţă niciodată pentru că are ca obiect aceste trei idei: Dumnezeu, libertatea şi nemurirea. "Gott, Freiheit und Unsterblichkeit. Die sind als ob (sie) wären - sunt ca şi cum ar fi

- also Fiktionen". Pe "als ob wären" se creează ficţionalismul; "Die Philosophie des als ob" Foarte des întrebuinţează Kant cuvântul "als ob" - "ca şi cum" – când vorbeşte de ficţiune. Kant era mult prea inteligent ca sa creadă că există libertate aici şi acum.

- Imanentă.

- Da. Nu există această libertate imanentă pentru că el însuşi mărturiseşte în Critica Raţiunii pure : "Două lucruri au mişcat deopotrivă sufletul meu: cerul înstelat deasupra mea şi legea morală din mine". Spunea că el e propriul său legiuitor şi stâpân. Lucru la care eu am făcut aşa: pârţ! Aşa e el legiuitor şi stâpân, cum sunt eu popă aici în cartier. Cum să fii legiuitor şi stâpân într-un univers în care eşti înlănţuit? Universul actual, la ultima galaxie care merge spre roşu în direcţia Doppler, la 14 miliarde de ani lumină - nu-mi ajunge camera asta să aritmetizez - mai poţi fi propriul tău legiuitor? Ştiţi dumneavoastră unde. e omul, în imanentă, absolut liber? Intr-o bisericuţă de lemn din Maramureş, unde sacerdotul creştin vorbeşte de mistere, de taine şi se lasă învăluit de ele ca şi credincioşii!

Blaga crede că religia, arta şi ştiinţa încearcă să dezlege misterele. Un mister care se leagă şi se dezleagă devine o problemă şi nu mai e mister. Misterele sunt supranaturale şi sunt singurele mijloace de ieşire din înlănţuirea cosmică, din limitele comunităţii şi din mărginirea personală. În orice caz, dacă un mister este comentat şi i se găseşte un răspuns, în acest caz misterul se cheamă problemă şi răspunsul, soluţie. Şi asta pentru că sacerdotul creştin e teolog, nu mistagog. El nu interpretează misterele.

- Nu e hermeneut.

- Da. Nu e! Misterele de la Eleusis au fost desfiinţate de Teodosie al II-lea cel Mare, ca fiind egale cu zero. Mircea Eliade admite mistere acolo. Acolo se făcea lectura eronat mitologică a ritmicii anotimpurilor; toamna plângea Ceres că-i ia pe Persefona în Infern, stătea iama acolo şi când venea primăvara floral, nu mai plângea. Nici un popă ortodox sau carlic - ăştia, cum îi cheamă, protestanţii au "moraliştii" lor, nu-i aşa ? - nu-şi permite să interpreteze, nu e mistagog. E teolog.

- Puteţi să definiţi teologia?

- Păi, am definit-o. Este ştiinţa Realului, a Absolutului divin, Realul

neputând face parte nici din ştiinţă nici din artă şi nici din tehnicile episisteme. Şi mai spuneam eu acolo - a citit şi un episcop introducerea mea...

- Ce episcop?

- Episcopul catolic. Am spus că mai multe adevăruri, nici un adevăr. Logica polivalentă e un joc gratuit. Dacă există adevărul unic, pe care îl proclamă şi Sf. Toma d'Aquino, atunci mai multe adevăruri, nici un adevăr.

- Sincretismul e o boală mare astăzi. Tot Occidentul e paralizat de sincretism.

- Da. Mai întâi, în Occident, la ora actuală -nu pot să insult sacerdoţiul creştin - afară de preoţi, e plin de proşti. Iţi dai cu degetele în ochi la Paris... afară de popi. ,

- Ateismul îi face proşti?

- Nu, ştiinţa.

- Lumina cunoştinţei.

- Nu, ştiinţa. A, lumina cunoştinţei e altceva. Ştiinţa îi face aşa. Eu am fost emoţionat de două ori : când am fost operat de peritonită - acum am ceva aici care mă doare de pleznesc, trebuie să fiu operat din nou... Că dacă nu mă operau şi nu venea Vancea şi cu..., doi mari medici, acum eram mort. Cu antibiotice am scăpat. Îi spun: "Domnule profesor, ia uite, am avut colecistită perforată, cu microbi şi uite-mă, mă vezi bine, acum sunt sănătos, cum vă explicaţi"? - "Nu pot"; şi mi-a arătat aşa, cu degetul în sus, adică, Dumnezeu. "N-am nici o explicaţie medicală să-ti dau".

- Doctor mare!

- Da. A făcut aşa, cu degetul în sus la Dumnezeu; acolo pot să am un răspuns. Aşa. Asta m-a impresionat şi mijloacele mecanice din industrie şi din transport.

Noi, românii am inventat aviaţia, cu Vuia. Primul aparat care s-a ridicat de la sol antigravitaţional e în muzeul aviaţiei din Paris. Am cerut să ni-1 dea înapoi, dar ne-au dat o copie pentru că Vuia 1-a construit cu industria franceză. Vlaicu a făcut şi el un avion cu mijloacele de la Arsenal; două roate de tun, chestii d-astea. Şi atât a fost de genial că, la un concurs de viteză la Viena, a ieşit întâiul. Când a vrut să se ducă pe Câmpia Libertăţii la Blaj a căzut în Prahova. Este primul aviator din istorie care a survolat o armată. Când românii i-au atacat pe bulgari - şi i-au bătut fulger - a survolat acolo. Bulgarii ziceau că e pasăre, săracii nu mai văzuseră. Când a căzut în Prahova - se spune, vă spun şi eu ce-am auzit - Caragiale se afla la Capşa şi a început să plângă

- Domnule Ţuţea...

-Da.

-... vă repet...

-... ştiu, cu libertatea, mi-ai mai spus.

- Nu. “Fără de Mine, nimic nu veţi putea face”. Noi avem totul în faţă, putem face orice. A apărut un fel de gândire triumfalist -revoluţionară.

- Aşa! Da, uite ce se întâmplă. Libertatea eu o asemăn cu o frânghie agăţată de undeva, de sus. Te poţi urca pe ea la cer, participând la actul mântuirii tale creştine, sau poţi să cobori în întuneric. Bipolaritatea libertăţii. După creştini, libertatea este vehicolul cu care poţi să cobori în întuneric dacă eşti vicios. Infractorii sunt primitivii actuali, adică nu sunt adaptabili la morala zilnică şi o calcă fiind liberi. Eu acum mă simţ foarte liber pentru că pot să vorbesc, dar ştiu că în mod concret nu sunt liber pentru că trăiesc într-un univers relativ infinit. Mă bucur totuşi de această libertate că pot să vorbesc ce vorbesc acum!

- Dar dumneavoastră totdeauna aţi vorbit foarte liber...

-Totdeauna am vorbit tot aşa şi vai de...

-... dar aţi şi pătimit.

- De aia am şi stat 13 ani în temniţă, nu-i aşa? Gura bate curul. Ştii, eu sunt foarte vorbăreţ şi am plătit de mi-au sărit ochii. Dacă eram tăcut, dacă eram om cumsecade - că ăştia nu păţesc niciodată nimic - oameni despre care Zola spune:” al dracului bandit mai e şi omul bătrân”. Un om care nu vrea nimic, nici nu deranjează, nici nu e deranjat.

- Stă pitit, ascuns.

- Nimeni nu-1 deranjează pe el. Păi, dacă am sta toţi în “mutismul” ăsta, în liniştea asta am progresa când salcia ar deveni avion. Omul trebuie să fie activ chiar dacă greşeşte.

- Domnul Ţuţea, nu sunt nici trei săptămâni care au trecut de la ce s-a întâmplat...

- Libertate e.

- Este, dar există un asediu al oportunismului care poate să paralizeze totul.

- Şi Marx spune: strada se poate revolta şi poate dărui eroi, iar în spatele lor alţii fac carieră politică. Eu nu fac carieră politică pentru că, vorba lui Ceauşescu, sunt “fascist”. Nu putea vorbi! Ştii de ce? Cică 1-a bătut în gură burghezia. Aş! Burghezia n-a bătut în gură pe nimeni. Ştiţi cum vorbeşte Magazinul istoric despre Doftana? Universitatea de la Doftana. Or, Ceauşescu când a fost întrebat unde a învăţat carte, cică în temniţă. Eu am stat 13 ani uitându-mă la pereţi. Şi când am spus, “daţi-ne şi nouă ceva să citim”, ni s-a răspuns: “V-am adus aici să vă tâmpim”. Pur şi simplu. Şi când mama mi-a trimis odată câte ceva la Ocnele Mari, în lagărul de concentrare, printr-un cumnat -Alexandrescu, un tânăr deşelat -... sună el la poarta puşcăriei: “Cine eşti mă?” “ Eu sunt cumnatul domnului Petre Ţuţea, m-a trimis soacră-mea”...” Şterge-o că te bag lângă el. Te ia mama dracului”! Mă cheamă în curte şi zice: “Ascultă mă, tu ai venit aici la sanatoriu? îţi dau cu-n bolovan în cap”. Femeile sunt mai delicate.

Nişte muieri - nişte căţele turbate - ziceau: “Uită-te la damblagiul ăsta”

- nu mai puteam mişca. Femeile când văd un damblagiu sunt emoţionate. Adică erau atât de perverse, încât nu mai erau femei. Erau nişte umbre care urlau acolo. Pe cumnat 1-au alungat. Mi-a venit odată o sticlă cu miere, nu ştiu cum. N-am mâncat din ea nici o lingură. Eram pedepsit la izolare cu ţiganii trimişi la “reeducare”. Au venit ţiganii la mine “dă-mi şi mie o gură boierule” şi au mâncat-o toată. Zice: “Să trăiţi”! “Dă şi mie boierule că mi-e amară gura”. “ Ia bă şi tu”. Au mâncat-o toată. Insa am avut şi un ţigan de onoare. M-au băgat într-o celulă în turn, la Ocnele Mari, cu un ţăran cam de două ori cât mine. Şi m-au sufocat. “Săriţi mă, că omoară un om aici”. Un ţigan dintr-o celulă - ei aveau voie la pachet - “Săriţi mă, tâmpiţilor, că moare un om”. M-au dus târâş până la ţigan în cameră. Ţiganul mi-a făcut frecţie pe spinare, pe cap şi mâncarea lui bună mi-a daţ-o mie, iar el a mâncat mălai fiert în locul meu. Dar ştii ce-mi zice ţiganul odată? “Boierule, ştii ce, aicea la-nghesuială suntem tot una. Ştiţi cum suntem noi acum? Ca un lup cu o oaie într-o cuşcă: n-o mai mănâncă”. Ha, ha, ha. Ca să vezi, ţiganul. Avea dreptate! Nu ştiu ce adresă are, dacă mai trăieşte, că i-aş face o vizită de protocol. Deci libertate e. Dar uite ce e, n-ar trebui să se vorbească aşa de mult despre democraţie. De ce? Aristotel e mai mare filosof decât Platon pentru că, vorba lui Goethe: “Platon ne ridică în sfera eterată unde n-avem acces şi Aristotel e elegant şi ne coboară pe pământ”. Ca gânditor, pe pământ, Aristotel e o minune.

- Platon câteodată este arbitrar.

- A, păi Republica lui este o mică ruşine, nu? Un sofist îl întreabă pe Socrate despre o cetate în care femeile şi copiii sunt în comun. Socrate care era un dialectician zice: asta nu e o cetate reală, e posibilă.

În Creta, la un moment dat, s-a trecut de 5.000 de cetăţeni -numărul prevăzut în cetatea platonică - şi vroiau să înfiinţeze o altă cetate. S-au dus cu o delegaţie la Platon ca să-i ajute să facă o Constituţie. Nu i-a ajutat.

- Deci Aristotel e, cum spuneţi, mai regal.

- Nu, regal e ca şi Platon, că de la el a învăţat “regalitatea”; Platon 1-a învăţat că Sparta are o Constituţie ideală cu trei forme de guvernământ la un loc: regalitatea prin cei doi regi, aristocraţia prin geronţi şi cei 30 de senatori, şi democraţia prin cei 7 efori. Ştii ce spune Aristotel că e democraţia? Un regim social în care face fiecare ce vrea. Uită-te puţin pe fereastră şi ai să vezi că avem democraţie. Păi, am auzit că în fruntea scriitorilor s-a instalat Macovescu care a fost ministru de externe al lui Ceauşescu. Aşa Aş putea şi eu, care am fost “fascist”, să mă pun în fruntea tării şi să pun să cânte “Sfântă Tinereţe”.

-1 s-a atras atenţia că 1-a “apărat” prea tare pe Pîrvulescu, cel care 1-a întrerupt pe Ceauşescu, i s-a atras atenţia că el, Macovescu...

-... i-a pus mâna, pumnul în gură lui Pîrvulescu.

- ...aşa, şi că e mai bine să se ducă acasă deocamdată. Şi el a înţeles.

- Şi eu am înţeles. Ia închipuiţi-vă că eu, acum, ies pe stradă cântând

“Sfântă Tinereţe”. Ar fi o neruşinare. “Fasciştii” au pierdut războiul, bolşevicii 1-au pierdut şi ei, şi acum triumfă o democraţie care trebuie un pic...

- Toată lumea aplică societăţii comuniste eticheta de doctrină totalitară. E prima oară când aud o teză contrară. Aţi putea să dezvoltaţi ceea ce aţi afirmat despre comunism, că nu e totalitar

- Uite, domnule. Ce înseamnă a fi totalitar? Aristotel spune că întregul premerge partea. Nici un individ nu se naşte din sine începând de la familie şi până la cetate, întregul premerge partea. Bun. Asta e de necombătut. La comunişti - aşa cum am spus -evanghelia lor e Manifestul Comunist. Sistemele sociale sunt definite prin finalitate. Sfârşitul Manifestului Comunist mai e numit Şi incendiul anarhiei finale. Un sistem - cum e ăla pe care mi 1-a pierdut Cartea Românească - fără finalitate, nu înseamnă nimic, nu conţine nici un adevăr. În general poate fi relativ util şi relativ orientator. Atât.

- Deci? Totalitarii...

- ...pleacă de la întreg la parte.

- Şi Manifestul ?

- Manifestul exprimă o societate a viitorului, fără stat, fără clase, concepută ca o asociaţie liberă de indivizi care se asociază întâmplător. Această asociaţie liberă de indivizi din Manifestul Comunist - care e Evanghelia lor - e incendiul anarhiei finale. Comuniştii sunt anarhişti la finalitate.

- Pe când totalitarii...

- ...pleacă de la întreg la parte. Dar nu asta este important. De pildă, comuniştii sunt democraţi şi gândesc pe opinia publică, adică gândesc corpul social aritmetizat; numără capetele toate şi unde e majoritate, hai la putere. Sufragiul turmei! De pildă, cea mai democratică societate din lume e Uniunea Sovietică.

- Deci, dumneavoastră înţelegeţi democraţia cu totul altfel decât se înţelege în genere.

- Democraţia e sistemul social în care face fiecare ce vrea şi în care numărul înlocuieşte calitatea.

- Triumful cantităţii.

- Triumful cantităţii împotriva calităţii. Bergson a fost acuzat În micul dicţionar filosofic al lui Stalin că e fascist. Şi nu se poate spune că evreul ăsta - despre care cineva spunea: “Ce jidan obscur”

- putea să fie fascist. Aristotel, deci, spunea că democraţia e sistemul în care face fiecare ce vrea. Bergson, marele filosof, e mai cuviincios şi spune că “democraţia e singurul sistem compatibil cu libertatea şi demnitatea umană. Dar are un viciu incurabil: n-are criterii de selecţiune a valorilor”.

- Deci creează o criză axiologică.

-Da.

- Dar democraţia liberală, cea franceză, vest germană, americană, la o adică?

- Uite ce e, un general american activ face carieră politică la circiumă. Dar - dracu ştie ce e cu ei – când se duc la regiment, rad oceanele de pe faţa pământului. Atunci se supune cu o rigoare nemaipomenită.

- Cum s-ar spune, sunt democraţi discontinuu.

- Nu. Sunt democraţi în timpul liber, li spuneam unui comunist sub Ceauşescu: Uite mă, s-ar putea ca într-un viitor război -războiul e o funcţie naturală a statelor suverane, nu?, dacă ne implicăm? - să ne bata cu măturile duşmanii, n-au nevoie de arme. Aţi plantat pe spinarea fiecărui cetăţean câte o piele de iepure. Păi, atunci, s-a terminat cu soldatul. Şi zic, să ştiţi voi că cei mai crânceni şi mai străluciţi soldaţi sunt cei ai popoarelor religioase. Când mori sub drapel, te gândeşti că te duci la strămoşi. Nu mai

ştiu care scriitor zicea: "Când văd o armată cu drapelurile desfăşurate în bătălie am sentimentul iubirii absolute". Dar o armată care face isprava asta e ca cea a lui Wilhelm al II-lea, în care fiecare soldat avea o cruce la gât şi scria pe ea "Gott mit uns". De pildă, generalul Cantacuzino, grănicerul - de care s-a luat "agricultorul" ăla, Marin Preda - e un bătrân care a fost şeful partidului "Totul Pentru Ţară" - legionar. Ştiţi ce făcea bătrânul ăsta ramolit când era comandantul unui regiment de grăniceri la Mărăşeşti? Inspecta regimentul călare în ziua când îl putea lua de la 100 m orice trăgător german şi nu trăgeau în el... Ştii cine a mai făcut-o? Socrate! L-a dus în spinare pe Alcibiade rănit şi, duşmanii, atât au fost de emoţionaţi, încât n-au încordat nici un arc.

- Era o găinărie să tragi în el.

- Aşa făcea şi prinţul Cantacuzino, grănicerul. Păi, i s-au făcut funeralii naţionale; era decorat cu Minai Viteazul. La 5 februarie, când în faţa armatei române se aflau nişte divizii detaşate de la Verdun, armata română a rupt frontul - spune Walkenheim - şi a făcut şarjă de cavalerie pe burta artileriei germane. Ştii ce spune Walkenheim? "Aceasta a fost cea mai grea situaţie din cariera mea militară". Trăgeau nemţii cu obuziere grele şi unde cădeau făceau câte o groapă. Unu' - nu ştiu cum îl chema, colonel ca şi el, amândoi comandau acolo - zice: "Măi grănicerule, ia uite ce tunuri au nemţii ăia, mă!" Şi Cantacuzino îi răspunde: "Ce să-i faci, dă omul cu ce are".

- Care este partidul pe care ar trebui să-1 exaltăm noi acum pentru o opoziţie coerentă?

- De ce "partidul"? Partidele, că sunt două. Ambele sunt liberale de nuanţă diferită: prin naţionalii transilvani, ţărăniştii sunt liberali, iar prin ţăranii lui Mihalache, sunt liberi-conservatori pe geniul lor religios, pe rânduiala eternă, tradiţională. Ş-a păstrat în timp sinteza între liberalismul lui Maniu şi ţărănismul lui Mihalache; o sinteză extraordinară peste Carpaţi. Am fost, de exemplu, invitat în cabinetul domnului Dumitru...

- Ce impresie v-a făcut Mazilu?

- Excepţională!

- V-a ascultat?

- Mi-a dat o stenodactilografă.

- Cum v-a întâmpinat?

- Zic: "Salut Comitetul de Salvare Naţională. De ce? Pentru conştiinţa provizoratului lui..."

- Amin! Să dea Dumnezeu!

-"... şi în al doilea rând pentru bunul simţ. Adică cum? În stilul lui Descartes, bunul simţ se cheamă raţiune, iar în stilul lui Voltaire, rădăcina unică a valorilor".

- "Dumneavoastră sunteţi un om foarte util", spune Mazilu. I-am spus şi lui: bipartidism. Partidul Naţional Liberal şi Partidul Naţional Ţărănesc, pot ajuta la restructurarea României, după care pot apărea partidele ca ciupercile, câte vreţi. Că după ce s-a restaurat tot ce trebuie, paraziţii nu mai operează. Şi, zic eu, bipartidism pentru că România modernă a fost guvernată de o rotativă guvernamentală formată din conservatori şi liberali. Conservatorii au creat cultura română modernă - Junimea conservatoare - iar liberalii au făcut statul român modern - familia Brătianu.

- Ideea monarhiei ce vă spune? Monarhia constituţională, cu un Parlament puternic şi o efigie.

- Nu. Amestecul ăsta de rege prusac - nu de rege onanist care are voie să se sfătuiască, să se desfătuiască şi, la rândul lui, să-şi sufle nasul... Cele trei puteri separate; Regele României e şeful puterii executive - numeşte şi revocă miniştrii săi - este şeful puterii legislative - fără decretul de sancţiune şi cel de promulgare, nici o lege nu intră în vigoare - şi conduce şi puterea judecătorească - poate comuta pedepsele , gratia şi amnistia. E monarhia Constituţiei geniale liberale din '23. Un rege puternic, separaţia puterilor şi libertăţi câte doreşte nea Niţă; nici nu poate duce atâtea libertăţi.

- Silviu Brucan, întrebat fiind ce părere are dacă ar veni Regele Minai pe aici, să treacă prin România, zice, a, da, bineînţeles, dar ca turist. Or, nimeni nu 1-a împuternicit să hotărască... Poate poporul vrea să-1 primească la aeroport în triumf; sau poate-1 vor spânzura, dar e inadmisibil ca Silviu Brucan să se substituie opiniei noastre.

- Ei, nu, uite ce e... Eu nu sunt antisemit că am crescut în spiritul Bibliei...

- Nu se poate un creştin să fie antisemit.

- Nu! I-am şi declarat lui Henry Wald - care era mai puţin evreu decât mine. Zice: "Cum gândiţi cultura Europei"? "După Werner Jäger în tratatul de pedagogie privind formarea omului întreg, el e helenocentric". "Dar dumneavoastră cum sunteţi?" "Eu sunt iudeocentric în cultura Europei că, dacă scot Biblia din Europa, laureaţii premiului Nobel devin vrăbii pe crăci. Luther are dreptate

când spune că în afară de Biblie nu există nici un adevăr. Cineva, la care adevărul e puţin paralel cu realitatea, motivează mistic "inducţia"; inducţia aproximată. Dumnezeu nu are nimic comun cu inducţia şi n-are nici cu deducţia, nu are nimic comun cu nici o metodă. Kant are următorii termeni de cunoaştere: metodă, măsură - cantitativizare - intelect şi experienţă. Aceşti patru termeni nu ne scot decât în câmpul erorilor, în câmpul utilităţii şi în câmpul plăcerii estetice. De la adevăr sunt goniţi... cu "prăjina", ca să zic aşa. Nu are nici un adevăr.

- Dar ca să fie o renaştere creştină reală aici...

- Să spună un popă în biserică, să convingă credincioşii. Ca să ne mântuim şi ca să simţim fiorul libertăţii reale, adică să fim oameni întregi, nu jumătăţi de oameni, se impune să acceptăm unicul Adevăr sau pe Dumnezeu, care este principiul unic al tuturor lucrurilor.

- E aptă ortodoxia astăzi să împlinească acest lucru?

- Este. Numai ea şi catolicismul. Bossuet nu vorbea niciodată de protestantism. Există protestantism, dar toate sectele astea, spunea el, sunt paraziţii care au apărut istoric pe corpul viguros al Bisericii Romane.

- Biserica, aşa cum arată ea astăzi, e un organism în care oportunismul a pătruns foarte puternic în ierarhie. Unitatea ei fundamentală, care este parohia, poate fi revigorată prin învăţământul teologic?

- Poate! Şi prin predică!

- Domnule Ţuţea, vă rog să ne spuneţi ceva despre dogmă.

- Am să vă citesc ceva. "Dogma este o formă purtătoare de mister; este revelată ca şi acesta. Filosoful francez Lalande defineşte dogma în aceşti termeni: Dogma este un mister revelat. Eu spun că misterul este singura formă eliberatoare din neliniştile mărginirii personale, ale înlănţuirii cosmice şi comunitare şi ale perspectivei infinitului şi morţii. De aceea, libertatea nu poate fi gândită decât dogmatic potrivit cu doctrina creştină care este religia libertăţii. Omul e liber să participe sau nu la actul mântuirii sale. Această libertate o oferă catolicismul şi ortodoxia. Protestanţii situează omul sub semnul predestinării. Ei se situează - hegelian vorbind - înaintea apariţiei zeului care înseamnă lumină raţională opusă destinului orb".

- Minunat! Vă recunoaşteţi în textul lui Pleşu aşa cum vă prezintă el?

- Păi, trebuie să mă recunosc. E adevărat că mi-e teamă să fiu orgolios, fiindcă există primejdia să cad în zicala lui Creangă: "prostul dacă nu-i fudul, parcă nu e prost destul". Eu, de la vârsta de cinci ani - aşa mi s-a spus mereu - eram cam inteligent Am intrat În şcoală cum intră leul în cireada: o mănâncă toată. Singurul lucru pe care nu 1-am putut face în şcoală a fost idioţia parţială, plastică; nu puteam desena un ou. La un moment dat, profesorului de desen, i s-a pus problema dacă să mă treacă sau nu; să mă lase corijent. Şi profesorul de logică îi spune: "Ascultă Căpildane, nu te supăra, ăsta e mult mai deştept decât noi amândoi".

- Asta prin ce clasă era?

- Eram printr-a şaptea. Zice: "Ai putea să mai auzi tu de ăsta. Tu poţi să citeşti Logica lui Aristotel la vârsta ta"? Zice Capildan: "Nu, nu pot"!" El, la vârsta lui, poate. Las-o mai moale cu desenul, nu putem să-1 lăsăm..."

Sunt neîndemânatic tehnic. Toată familia mea are îndemânare tehnică, dar la "cogitate" stă mai prost.

- Protestanţii, pe care îi situaţi în raport cu dogma ca fiind excentrici revelaţiei, ei cum credeţi că pot primi aserţiunile dumneavoastră?

- Păi, ostil, bineînţeles. Şi mă doare - vorba lui Ştefănescu Goangă - "în cursul săptămânii viitoare".

- Ştiţi că la Timişoara lucrurile au pornit de la o "eclezia", de la o biserică protestantă.

- Domnule, Paul Tillich are o carte celebră, Das System der Wissenschaften nach Objekt und Methode, citată şi în enciclopedii. Era protestant. Şi spune despre Luther că a fost un prost. Aşa. Nu e prost propriu-zis. A fost călugăr augustinian, a tradus Biblia şi a unificat limba germană. Eu îl citez pe Luther, când am ocazia, cu toate că sunt antiprotestant. De la Luther am luat aceste două lucruri care sunt fantastice. Zice: "Când Dumnezeu vrea să scoată omul din neliniştile lui, îl ia în împărăţia Lui". Şi a doua afirmaţie a lui Luther: "Nu există adevăr în afara Bibliei". Adevăruri capitale amândouă. Dacă Adevărul e unul, adică Dumnezeu, "mai multe adevăruri, nici un adevăr - spun eu în "Introducere la problemă" în tratatul meu de "Antropologie creştină" - atunci înseamnă că Adevărul, fiind transcendent în esenţă, sediul lui nu e nici în ştiinţă, nici în filosofic, nici în artă. Şi eu spun la un moment dat: "Când un filosof un om de ştiinţă sau un artist sunt religioşi, şi chiar creştini, nu au nici o semnificaţie teologală, nu se disting de o babă murdară pe picioare care se roagă Maicii Domnului".

- Mircea Eliade era religios ?

- Păi dacă se basculează între "sacru şi profan"... Stalin a spus "războiul Sfânt al patriei". Şi eu pot să zic "pământul sacru al României". Pot să zic, nu? Şi sunt liber să folosesc adjectivul ăsta. Dar când vorbesc de sacralitate în sine, şi n-o leg de Dumnezeu, pot să utilizez adjectivul şi la cireşe: cireşele sacre.

- Adică e prea extensiv, se dilată...

- Nu e extensiv... se dilată. La mine sacrul are o semnificaţie dogmatică.

- Şi în planul credinţei, personală, adică un Dumnezeu personal, o identitate.

- Păi da, că de pildă: în Evul Mediu s-a formulat de către filosofii şireţi teoria adevărului dublu. Secundum fidem - adevărul după credinţă - şi secundum rationem - adevărul după raţiune - ca să aibă cale libera pentru "filozofie". Adică să rătăcească până îi ia dracul. Că poţi în filozofie să rătăceşti până devii năuc. Ce-au realizat filosofii prin autonomia lor pe care şi Blaga o laudă. Nimic! N-au

nici un adevăr.

- N-au sistem.

- Păi, eu am o carte despre sisteme, Sistemele sau cartea alcătuirilor logice, autonom matematice, paralele cu întreguri ontice. Nici un sistem nu epuizează un întreg ontic. Nici un întreg ontic nu poate fi sistem. Aş vrea să fac un sistem despre om, omul individual, care e întreg: pot? Numai în creier sunt miliarde de celule. Sistemele n-au caracter exhaustiv. Au caracter util şi orientator.

- Deci, putem spune că sistemul dogmatic...

- Nu. Nu există sistem dogmatic.

- Nu există. Corp dogmatic se poate spune?

- Nu. Eu zic lumea dogmelor.

-... Lumea dogmelor, ca o lume a misterelor revelate...

- Aşa, ca o lume a misterelor revelate şi eliberatoare, adică mântuitoare. Eu susţin că în om şi în natură nu există nici un mister. Ce nu ştiu eu, este dacă în spatiile intergalactice, în afară de particulele elementare, sunt şi atomi. Iar dacă atomii sunt microcosmosuri, atunci nu mai pot să spun nimic; dacă universul e atomic aşa cum 1-au gândit Leucip şi Democrit. Ei n-au putut să exploreze universul pentru că anticii nu aveau decât două scule metodologice: observaţia şi raţionamentul. Modernii au introdus experimentul.

- Asta, poate, prin creştinism, prin experiere.

- Nu! în Evul Mediu au început să facă experienţe. De pildă, experimentul: Cuvier spune aşa: "Simplul observator al naturii aşteaptă ca ea să i se dezvăluie. Or, natura îl învăluieşte în tăcere". Ea nu spune nimic. Experimentatorul o constrânge să i se dezvăluie. Aşa e dată clasic în toate dicţionarele, ca să zic aşa.

- Şi vis-a-vis de observaţia lui Heisenberg asupra acestei presiuni cu care omul asediază obiectul observaţiei, care se sustrage, se modifică...

- Nu, uite ce se întâmplă. Fizica indeterminării este o limitare senzorială, adică mişcarea şi poziţia nu se pot determina în timp, nu pot fi sincronizate...

- Şi atunci le împarte...

- Nu, şi atunci a creat viziunea indeterminării. De altfel, indeterminismul nu e al lui, că el e succesorul lui Max Planck care, după cât îmi amintesc, a ţinut o conferinţă la Londra în care a vorbit despre indeterminism şi acauzalitate în natură. Eu am găsit - fără să contest utilitatea acestui mare fizician - că formularea păcătuieşte prin absenta rafinamentului filosofic sau teologal. Şi asta, pentru că natura nu există în fizica modernă...

- E un substitut?

- Nu e nimic. N-a rămas decât termenul "fizică". La aceste trei forme

metodologice ale cercetătorului modern, şi anume observaţia, experimentul şi raţionamentul, nu se găseşte nicăieri materia - substanţa simplă şi infinită - şi natura. Au dispărut. Dovada aceasta o face Kant cu rafinamentul lui. Kant spune: "Materia, ca materie, există", punct. Cine contestă existenta ei comite un paralogism, adică o falsă judecată. Despre metafizică spune că ea nu poate fi ştiinţă fiindcă se ocupă cu aceste trei idei: Dumnezeu, libertatea şi nemurirea. Uite ce zice el, dacă ştiţi nemţeşte "Gott, Freiheit und Unsterblichkeit. Die sind als ob wären, also Fiktionen".(Ele sunt ca şi cum ar fi, aşadar ficţiuni). Dar dacă materia există pentru Kant, de ce Kant nu afirmă principiul unităţii materiale a lumii?

-De ce?

- Spun eu acu'. Şi Kant afirmă că Dumnezeu - această ficţiune a lui - are o îndoită funcţiune: unitatea vieţii Şi a universului şi binele suprem ca fundament al ordinii morale. Nu se putea ca o inteligentă ca a lui Kant să nu-şi dea seama că unitatea materială a lumii nu se poate afirma - mai ales că el se apără de materialism, deşi afirmă existenta materiei - iar eu îmi permit să spun că Dumnezeu n-a creat materie, substanţă şi natura, ci lucruri ale căror legităţi raţionale le reprezintă El, ca şi unitatea lor. Nu putem explica material de ce, în acest concret multiform, lucrurile nu cad unele peste altele.

- Taină mare!

- Dacă materia nu există... Un filosof german, Siemmel, spune că materia este noua divinitate care a preluat atributele celei vechi. Fizica modernă motivează mistica creaţionistă şi ordinea universală creştină, în absenta acestor termeni: materie, substanţă Şi natură.

- Domnul Ţuţea, cum credeţi că ar trebui făcută o pagină religioasă, un ziar religios activ şi util?

- Un ziar religios creştin trebuie să fie supus puterii dominante a gândirii teologice prin subordonarea filosofici, ştiinţelor naturii şi tehnicilor existentei. Teologia, această care voie să le folosească.

- Nu poate să dispună...

- Cum să nu poată?! Automobilul e făcut cu inspiraţia lui Dumnezeu. Teologia are atâta supleţe că poate să mişte gândirea, să utilizeze filosofia - cum au făcut părinţii Bisericii şi scolastica - să transforme, de pildă, filosofia greacă şi modernă într-un modest vehicul al misterelor.

- Filosofii încă sunt supăraţi din cauza asta...

- Mă doare tot În cursul săptâminii ... De pildă, se zbat unii teologi să acorde religia cu ştiinţa.

- Ce părere aveţi despre tentativa asta care ispiteşte mulţi teologi, în special în catolicism?

- Da, sigur. Religia are nevoie de ştiinţă cum am eu nevoie de guturai.

- înţeleg că nu vă e foarte simpatic Theillard de Chardin.

- Păi, ăsta e un eretic!

- îl numeaţi odată popă evoluţionist.

- Un popă eretic. Există şi în America teologi atei. Un teolog ateu 1-a criticat pe Mircea Eliade. Nu e de fapt teolog.

- Spuneaţi despre aserţiunile lui Dumensil, când vorbit Mircea Eliade...

- Aşa am auzit eu ... A zis: "II faut changer le titre". Fiindcă Mircea Eliade, vehiculând sacrul şi profanul din paleolitic până la Hristos şi afirmând actualitatea lui Rudolf Otto, neamţul - care are lucrarea, Das Heilige, Sacrul- spune despre el că e religios. Atunci înseamnă că Mircea Eliade nu e religios, fiindcă Rudolf Otto spune: "Obiectul religiei e sacrul, nu Dumnezeu". Adică

sacrul: sacru mălaiul, sacru teritoriul Ardealului etcetera.

- Dumneavoastră vorbiţi de Dumnezeu. În situaţia asta, vă referiţi la Dumnezeu ca persoană, sau la o formă generică?

- Dumnezeul Biblic s-a arătat teofanic - apariţie - teandric - adică prin întrupare - şi trinitar - la botezul lui Iisus. Nu mă refer la nici o formă generică.

De pildă, un filosof care se zbate fie să găsească argumente pentru existenta lui Dumnezeu, fie să combată argumentele despre existenta lui Dumnezeu, reprezintă o poartă către ateism. Dumnezeul lui Moise este neatributiv. Când îi întreabă Moise pe Dumnezeu, "ce să le spun ălora de jos despre Tine", Dumnezeu îi spune: "Eu sunt cel ce sunt".

- Iahve!

- "Eu sunt cel ce sunt". Mai spuneam eu odată într-un salon pe vremea scandalului cu Petrache Lupu... Petrache Lupu era bâlbâit.

- Era gângav ca şi Moise.

- Da. Şi a stat şi el la "buturugă" de vorbă cu Dumnezeu. Cât era el de bâlbâit, când trebuia să vorbească, să spună, să transmită mesajul de la Dumnezeu, devenea orator, îmi spunea mie un prieten al meu. "Mă, eu gândesc foarte bine, dar nu mă pot exprima". "Păi, uite, nu te poţi exprima că nu semeni cu Petrache Lupu". El a devenit din gângav, orator, pentru că a fost inspirat. Zic eu: între Petrache Lupu care a stat la buturugă de vorbă cu Dumnezeu şi un filosof ateu, Petrache Lupu e om şi ăla se situează comod în regnul animal.

- Mare animozitate aveţi faţă de filosofi.' Cum privesc lucrurile astea prietenii dumneavoastră care sunt filosofi?

- Da' ce, ei au autoritate? Dacă văd că nu pot răzbi în marginile logicii, practic o sofistică de-i ameţesc. Hă. Ce vroiam să vă spun?! În orice caz, Tertulian, părintele Bisericii, spune că filosofii sunt patriarhii ereticilor. Păi, Chateaubriand a fost un mare artist Iar Le G6nie du christianisme are valoare teologală cum pot eu alerga să ajung campion mondial la 100 m garduri. N-are

nici o valoare teologică. Sunt meditaţiile unui artist religios... Da' ce, creştinismul are geniu? Pot întrebuinţa termenul de "geniu" pentru "Absolut"? Dacă Dumnezeu e absolut şi transcendent, orice determinare, chiar dacă e în legătură cu geniul, n-are nici un rost. De altfel, acest Chateaubriand, la un moment dat, 1-a numit pe ăsta, cum îl cheamă, pe tiranul ăla englez, pe dictatorul ăla, pe Cromwell -după ce a scris Le G6nie du christianisme - artist. Da, artist, pentru că se ducea noaptea cu luminarea să vadă cadavrul regelui ucis

de el. Zicea Chateaubriand că avea fire de artist

- Dar de Unamuno ce credeţi, despre Agonia creştinismului ?

- Eu de Unamuno am citit Viata lui Don Quijote şi a lui Sancho, Pânza după Miquel de Cervantes Saavedra şi sunt de acord cu el. Păi nu mă interesează Unamuno ca filosof, că nu înmulţeşte, nu împărţeşte. Nu trebuie să spun asta, că eu ador Spania, dar spaniolii sunt contraindicaţi, ca şi ruşii, la filosofic. Filosoful ăla spaniol, cum îl cheamă, Ortega Y Gasset a fost elevul lui Husserl - aşa se spune cel puţin - şi psihologizează în mod primitiv. Husserl e antipsihologic, e matematizam şi cartezian. N-a înţeles nimic Ortega de la el. Să-i fii şi elev şi să nu înţelegi...

- Domnule Ţuţea, acum când cateheza poate din nou. să fie manifestă, să fie exprimată la lumina zilei, credeţi că trebuie să apese în mod special pe dogmă? Vă întreb ce credeţi pentru că există o uşoară glisare spre raţionalism sau spre eticism.

- Morala în sine, autonomă, e mai primejdioasă pentru religie decât ateismul.

- Aş vrea să dezvoltaţi această idee. În Occident, ca şi aici, această problemă e de o extremă actualitate.

- Eticul autonom este expresia raţiunii libere, a liberului arbitru. Şi atunci morala asta devine "la science des moeurs" - ştiinţa moravurilor - pe care eu am asemuit-o în faţa unui ovrei, care m-a combătut, cu mersul trenurilor: te dai jos în gara în care îţi convine. Ştiinţa moravurilor, din punctul de vedere al Absolutului religios, este egală cu zero. Kant consideră morală ca fiind autonomă faţă de religie şi afirmă în Die Religion innernalb der Grenzen blossen Vemunft - Religia în limitele raţiunii pure - că a cunoscut oameni morali fără să fi fost religioşi şi invers. Când Kant afirmă în Critica raţiunii pure că e propriul lui legiuitor, eu am exclamat admirativ: "pârţ"! Deşi recunoaşte că e înlănţuit în cosmos, spune că e propriul lui legiuitor. Deci, trebuie să înlocuieşti infinitul şi autonomia gândirii şi să introduci credinţa în Dumnezeul creştin care s-a arătat triumfalic, teandric şi trinitar. Omul e liber şi eliberat numai în templul creştin, acolo, în ritual, când se comunică tainele care îi învăluiesc deopotrivă şi pe sacerdot şi pe credincioşi.

- Deci dumneavoastră credeţi că ar trebui pornită în România o instrucţie religioasă temeinică?

- În templu. Cateheza poate să furişeze morala - aşa cum spune Dante -

ca şarpele în răzoare. Deci, devii la un moment dat foarte deştept şi te situezi în afara Bibliei şi a lui Hristos şi ţi-e ruşine că eşti mistic. N-a spus Dostoievski că "sunt eu mistic? Sunt eu atât de înapoiat"? Iar un apusean 1-a asemănat cu Danie al Răsăritului. Eu îl admir pe Dostoievski, cu toate că eu nu sunt un psiholog atât de mare, fiindcă admir sufletul simplu şi esenţial ca entitate fixată de Dumnezeu odată cu corpul. Sufletul n-are legătură nemijlocită cu corpul; legătura dintre suflet şi corp e făcută - după Leibniz - prin armonia prestabilită. Când Dumnezeu a făcut omul, i-a făcut şi suflet şi corp, iar relaţia între aceşti doi termeni o face tot El. El asigură cooperarea aceasta.

- Deci, domnule Ţuţea, aceasta cateheză...

-Cine o face?

- Da, cine o face?

- Un preot!

- Cum ar trebui să arate un institut teologic?

- Să arate cum arată. Arată foarte bine!

- E la pământ E foarte slab acum.

- Nu ştiu de ce e slab. Uite ce e: pentru ca un teolog să gândească dogmatic trebuie să fie inspirat. Or, teologii, de obicei, sunt profesori. Profesor savant am auzit, da' inspirat...

- A, în felul acesta nu s-ar mai putea face... ar trebui să avem o inflaţie de inspiraţie.

- Numai Noica mai avea visul ăsta să semene tara cu inspiraţi.

- Da, corect, ăsta e perfecţionismul lui.

- Da, avea naivităţi d'astea. Practica istoria ca pe o disciplină deschisă. Am declarat la Braşov odată, când mi-a luat un interviu Boem, că i-am spus lui Noica: istoria e într-adevăr deschisă spre cimitir. Acolo! Toată istoria e în cimitir. Am citit la intrarea în Belu, dacă nu mă înşel, pe poartă Sic transit gloria mundi. Acolo imbecilul şi geniul, Eminescu şi un prostănac care a avut bani, un negustor, stau alături şi Eminescu nici nu stă de vorbă cu el, stă singur. La Platon sufletele alese nu stau cu tâmpiţii. Sic transit gloria mundi. Ai intrat în cimitir şi bună ziua. Cum e istoria deschisă?

În orice caz, ceea ce vreţi dumneavoastră nu se poate face decât prin frecventarea Bisericii. Preotul să comunice - cu grijă pentru mister - tainele, pe care să le facă înţelese pentru tânărul credincios, că tainele sunt porţi deschise spre Absolut

- Spre libertate, cum spuneaţi.

- Spre eliberare. Am auzit că există pe aici prin preajmă, un preot tânăr - nu ştiu cum îl cheamă - care a vorbit despre Mircea Eliade la Biserică.

- Aşa! Cum vedeţi asta?

- Popa a făcut teologie. Dacă are parohie în Bucureşti, trebuie să fie teolog. Dar are nota 0,0 la teologie. Păi nici despre Dumensil n-are rit să vorbească un sacerdot dintr-o biserică de provincie în Franţa. Aceştia nu au har. Sacerdotul creştin are har. Filosoful, artistul ori savantul, n-au har. Sunt inspiraţi; filosoful scrie frumos. Eu îl mut pe Hristos peste sofistică şi spun că şi Protagoras era un inspirat, dar a reflectat realul În mod caraghios. Am un eseu pe care 1-ani dat la almanahul Vieţii Româneşti pe anul ăsta care are următorul titlu: Triumful sofisticii În lumea modernă sau caricatura utilă a realului. De la Renaştere până azi, de când omul are pretenţia că se autocunoaşte -antropocentrismul ăsta - omul nu ştie despre el mai mult decât ştia înainte, adică nimic. Uite, am aici tratatul lui Sombart unde sunt două pagini aproape de definiţii ale omului. Le consideră pe toate false. Nu se poate autodefini, omul, bietul. Sombart acceptă numai două: una pentru că are umor - a unui neamţ, i-am uitat numele şi-mi permit amnezii lacunare din cauza vârstei; nu-mi permit să uit idei, dar oamenii, îmi face chiar mare plăcere...

- Şi cum am ajuns noi, domnule Ţuţea, la triumfalismul ăsta? Cum s-a putut? Din prostie numai?

- Nu ştiu! Şi Heidegger spune că istoria e rătăcire. Dar, ce voiam să spun. Sombart acceptă numai două definiţii ale omului. Una spune că "Omul e singurul animal care se plictiseşte". N-are nici o valoare definiţia, dar e plăcut... Şi a doua definiţie, a lui Platon, a marelui gânditor, care spune că "omul e un animal fără pene". Şi Sombart se întreabă ,"de ce iubim noi prusacii această definiţie care e aiurea"? O iubea un mare rege prusac care a scris actul de naştere al Prusiei ca mare putere: Frederic cel Mare. Frederic al II-lea iubea această definiţie pentru că avea un dispreţ suveran faţă de om. Zicea că aşa trebuie definit, anapoda, pentru că altfel nici nu merită corcitura Ha, ha, ha.

Un amestec de Dumnezeu cu Don Quijote

Acest dialog cu Dan Arsenic a fost publicat În revista 22 , numărul 7 din 2 martie 1990, subtitlul N-a fost o revoluţie, ci o instauratio-magna. Dialogul a fost realizat îi luna ianuarie a anului 1990.

- Am pregătit nişte întrebări împărţite pe cinci zone: economia, politica, etica, teologia şi mistica.

- Mistica e supraordonată, începe cu religia.

- N-aş începe cu religia, deşi Aş începe aşa: într-una din cele trei ispitiri din deşertul Carantaniei - e vorba de prefacerea pietrelor în pâini - Iisus a refuzat miracolul economic. Comunismul însă a reuşit miracolul de dos - transformarea plinilor în pietre. Cum vedeţi dumneavoastră problema economicului, a hranei...?

- Vreau să vă spun următorul lucru. Eu am asistat într-o biserică la un popă care avea sase băieţi intelectuali care au murit toţi pe front Era palid şi cu mască de sfânt. Şi m-am dus la parastas. Popa a făcut aşa... Circulă o zicală: banul e ochiul dracului. Nu - zice popa - de ce ochiul dracului? îl putem contempla ca pe o scară cu dublu sens: o scoborâre în infern sau o urcare la cer dacă eşti binefăcător prin el. În ceea ce priveşte hrana, ca economist, trebuie să

privesc omul la scara lui, nu la scara Domnului, că omul nu poate fi egalul lui Dumnezeu. Eu, ca om, îmi permit să fiu imperfect. N-am încotro. Există doi economişti austrieci care vor să definească obiectul economiei politice într-o Einffinrung, într-o Introducere În economia politică. Acolo e o anecdotă. Unul din papi, după ce a fost ales, se adresează din balcon unuia din cardinali: cu ce vă hrăniţi? întrebarea papei nu are caracter economic, ci biopsihologic. Dintre fazele procesului economic: producţie, circulaţie, repartiţie şi consumaţie, singurul fenomen economic pur este circulaţia. Dacă nu există la bursă circulaţia, producătorul, înainte de piaţa liberă şi de fenomenele de circulaţie (care în dreptul roman fac parte din sistemul obligaţional), producătorul e ca apa de pe Dâmboviţa. Atât. Consumatorul însă este producător biopsihologic. Repartiţia, la rândul ei, e biomorală: să fie cât mai mult la omul de rând din venitul naţional. Mă rog, e un deziderat moral, nu economic. Economia pură se defineşte în piaţa liberă, a cărei mitropolie se numeşte bursă. Şemilov, un publicist din Uniunea Sovietică, spune: există două sisteme economice în prezent, individualismul şi colectivismul. Individualismul face un marş glorios în istorie, colectivismul 1-am văzut şi-1 mai vedem. El mai zice: "Vom fi noi ruşii în stare să înţelegem acest lucru?" sau cum a spus Piotr Ghedaev: "Noi ruşii nu suntem în stare să gândim şi să acţionăm cum trebuie". Eu invit Moscova la conversaţie. Mai ales că domnii de astăzi sunt ultraperestroikişti, dau o arendă la ţăran în loc să le dea pământ. Ştii ce caută ruşii? De altfel, rusul e contraindicat la cugetare ca sifilisul la sistemul nervos. Gorbaciov a optat pentru socialism, care-i falimentar.

- E singura opinie a dumneavoastră despre Gorbaciov? Parcă Gorbaciov e mai interesant decât alţii.

- Păi e interesant aşa cum e aici Iliescu, care face balet de urşi.

- Ştiţi că Gorbaciov a acceptat de curând ideea pluripartidismului?

- Asta n-am ştiut. Asta nu înseamnă nimic. Pluripartidism care "joacă" pe loc. Domnule, eu discut economia, economic. Pot să fie ciuperci partidele, dar să binevoiască să respecte doi termeni: ţăranul stâpân la sat, şi întreprinzătorul în comuna urbană stâpân. După aia putem urla ca la terasă. Altfel nu se poate. Nu există la Gorbaciov noţiunea de întreprinzător. De pildă, eu spun că sistemul sovietic e net inferior capitalismului american. Unul de aici îmi zice: ce spuneţi când se pun doi termeni, capitalism şi socialism, întrebuinţaţi ostentativ contradictoriu? Eu spun că nu are loc nici un fel de polemică. După vastul experiment practicat

în vastul spaţiu sovietic, nu mai este nevoie să discutam superioritatea absolută a sistemului american.

Ce facem noi? Dăm oleacă de pământ ţăranului, mai ciupim puţin pe orăşean, îl mai băgăm într-o fabrică în care-i proprietar acolo, nu ştiu cine, nu ştiu cum. Şi de-aici până colea, facem criptocomunism. Eu sunt economist liberal. În spatele liberalismului stă tirania Evului Mediu şi în faţă haosul roşu. Uitate la Manifestul Partidului Comunist, la sfârşitul lui. Karl Kautsky îi spunea lui Lemn: "Finalul manifestului partidului comunist reprezintă incendiul anarhiei

finale". Nişte polonezi îmi spuneau despre comunism că este totalitar. Eu îi întreb: "Dumneavoastră sunteţi catolici"? "Cum să nu"! "Păi, ştiţi că şi catolicismul este totalitar"? Există un mare gânditor social-catolic vienez. El pleacă totalitar de la întreg la parte. Şi aici e principiul aristotelic: întregul premerge partea. Dumneavoastră sunteţi, ca individ, un întreg? Se poate spune de către evoluţionişti, naturalişti, cum aţi ajuns azi homo sapiens ?

-Nu cred.

- În Cartea Facerii se vorbeşte mai întâi de natură, nu? Ştiţi că la ştiinţa modernă natura a murit ? N-a mai rămas decât termenul fizică, de la physis, şi-1 moştenim de la antici. Universul nu-i totuna cu natura, e sumă de lucruri. În univers nu există natură, ci lucruri, iar lucrurile au legităţi interne relaţionale făcute de Dumnezeu, şi unitatea lor tot de Dumnezeu e făcută. Kant spune: materia există. Perfect! Cine contestă existenţa ei face un paralogism, adică o eroare. Dar de ce dumnealui nu e consecvent şi, când vorbeşte de unitatea universului, zice că e Dumnezeu? Pentru că materia nu există. La nivelul modurilor metodologice ale cercetătorul modern - observaţia, experimentul, raţionamentul - nu e urmă de materie, natură, substanţă infinită Şi simplă. Toate acestea au dispărut, întâlnim electroni, mezoni etc. Sunt termeni teoretici, micro şi macrofizici, în care natura n-are loc.

- Vreau să vă întreb ceva...

- Uite ce e, eu nu dau pe mine o ceapă degerată, ca să zicem aşa. Şi ştiţi de ce? Pentru că eu trăiesc în Imitatio Christi.

- A lui Thomas a Kempis...

- Aşa zic nemţii, alţii zic Gerson, un cancelar al Sorbonei, asta o zic francezii. Indiferent cine e, e o carte măreaţă. Ştiţi ce spune? "Să te dispreţuieşti în fiecare zi, pentru ca să aibă loc Dumnezeu în vidul lăsat în tine". E grandios, domnule! Mai mult, iată cum

e definită libertatea: "Robeşte-mă, Doamne, ca să mă simţ liber". Un lucru e cert, că dacă un papă binecuvântează regi şi împăraţi, "Binecuvântează, Doamne, pe robii aceştia..." , înseamnă că aceştia sunt robi. Nu există nici o egalitate între geniu şi idiot Una există însă: sunt ambii egali faţă de Absolutul divin. Idiotul e văr primar cu geniul în faţa lui Dumnezeu.

- Cum înţelegeţi dumneavoastră această spusă biblică: "Daţi cezarului ce-i al cezarului şi lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu"? Vă întreb pentru că există o interpretare ticăloasă în mintea românului.

- Hristos a spus limpede că tot ce-i pe pământ e pe pământ, şi lumea Lui e dincolo, cea perfectă, asta de aici reflectă d-o imperfect.

- Andrei Pleşu spunea că e vorba de o delimitare a ierarhiilor...

-... a două lumi: cea transcendentă, de dincolo, şi lumea de aici.

- Dar ştiţi cum o interpretează creştinul de rând?

- Nu, ăla nu-i subiect de meditaţie teologică, ci e obiect

- Eu am auzit şi mari intelectuali spunând: dom'le să-i dăm cezarului ce-i al cezarului, spusa era înjumătăţită şi folosită ca scuză sau camuflaj ipocrit. Putem să ne ducem la un miting în cinstea dictatorului, ce să facem, altfel nu ne luăm salariul.

- Uite ce e, Ceauşescu nu avea mască de cezar, ci mască de golan fioros. Nu mi-am închipuit că un golan analfabet are o asemenea poftă de luxurie. Vila lui de la Neptun, nu-şi poate dori nimic mai mult un miliardar american. Total e de aur acolo. De-aia s-a şi numit epoca de aur.

Mie mi-a plăcut un portret pe care 1-a făcut Tudor Vianu lui Maiorescu. Acesta are o formaţie germană. Dacă nu se duceau la Viena şi în Germania, rămâneau nişte balcanici extraordinar de inteligenţi. Şi eu la fel, dacă n-aş avea cultură filosofică germană, Aş fi un şiret din Câmpulung, mi-aş permite să mă joc de-a ţurca. Spune Tudor Vianu - a fost Titu Maiorescu boier? Aristocrat nu era, a fost însă prin adopţiune. Aşa sunt şi eu, prin adopţiune, maică-mea era ţărancă. Mama unuia dintre marii strategi ai primului război mondial, în biografia căruia nu se instalează nici o înfrângere, generalul Averescu, era spălătoreasă. Origine socială foarte sănătoasă... iar Horaţiu mi se pare că era fiu de libert, sclav eliberat, ca şi Virgiliu, poeţi imperiali. Dosare de beton.

- N-aţi vrea să revenim la problema cezarului şi a lui Dumnezeu?

- În orice caz, eu leg adevărul de prezenta celor două lumi ale Sfântului Apostol Pavel: "Noi nu suntem dintre aceia care cred

în cele ce se văd, căci cele ce se văd sunt trecătoare, ci dintre aceia care cred în cele ce nu se văd, căci sunt veşnice". Aici Pavel se întâlneşte cu entropia fizicii moderne. Căci entropia duce la sfârşitul universului, la Judecata de Apoi, după proverbul acela "Dies irae, dies illa, solvet saeclum în favilla". Mă rog, vezi cum merg sfinţii alături cu ştiinţa?

- În spusa "Daţi cezarului ce-i al cezarului şi lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu" oamenii înţeleg că trebuie să-i facem parte cezarului.

- Trebuie să-i facem parte. Dar faţă de Dumnezeu cezarul e un rahat, nu e nimic. M-a întrebat odată Nae Ionescu ce cred despre evreul acesta, despre Pavel. Ştii ce i-am spus? "Asta nu-i om, domnule, este toată Mediterana".

- L-aţi cunoscut bine pe Nae Ionescu?

-Da.

- Domnul Minai Sora îmi spunea că nu e posibil ca un filosof să moară la cincizeci de ani.

- A fost asasinat. I s-au otrăvit ţigările. Kant mi se pare că a scris pe la cincizeci de ani Critica raţiunii pure. Dar n-are importantă. Beethoven spunea că atunci când un om e la treizeci de ani filosof, e un monstru. Nemţii cer "eine innerliche Reife" -o coacere interioară. Eu am citit Critica raţiunii pure ca student şi am înlemnit de emoţie. Acum am faţă de ea, ca mistic biblic, consideraţia pe

care am avut-o faţă de Informaţia Bucureştiului . Dar a trebuit să fac optzeci de ani, vorba lui Romano Guardini...

- L-aţi cunoscut? Pentru că Dumneavoastră aţi fost în Germania când el preda la...

- Nu 1-am cunoscut. El era la Berlin, la Facultatea de Teologie catolică. El spunea, în cartea despre Pascal, "a avut Pascal umor? Nu. A fost Pascal un credincios tipic? Nu, că era eretic, era jansenist. Dar de ce acele Pensees, frânturile acelea care au aerul unei apologetici creştine"? - întreabă Romano Guardini, şi tot el răspunde... "fiindcă era tânăr". Alt destin avea cartea aceea, nu erau frânturi, dacă scria la optzeci de ani.

- Stimate domnule Petre Ţuţea, avea 88 de ani şi mie mi se pare că sunteţi mult mai tânăr decât mine şi asta nu-i nici măgulire, nici captaţio benevolentiae. Aş dori să vorbim despre tinereţea creştinismului, despre revoluţie, despre români, despre tot şi toate, aţi vrea? Eu cred că da!

- Creştinismul a apărut în istorie. Hristos e un personaj istoric, în primul rând, o spune şi Evdokimov, rusul. A punctat timpul şi

spaţiul cu elemente eterne. Cioran, care e amator de paradoxe, a spus un lucru foarte plăcut (pe care-1 ating şi nişte axiologi germani, Rickert Şi Windelband care, cât sunt de mari filosofi, eu numai că n-am murit de râs), aşa, Cioran are o afinnaţie extraordinară: "istoric este tot ce este supraistoric", nu-i aşa? Adică devine istoric supraistoricul. Valoarea e prin definiţie infinită, judeci până la Judecata din Urmă, pe urmă te opreşti şi iată că s-a terminat cu judecăţile de valoare. Nu pot deveni obiective niciodată. Creştinismul a punctat supraistoric, deşi a apărut în istorie.

-Dacă v-aţi întâlni acum cu Cioran, ce i-aţi spune?

- I-aş spune să nu mai practice sinceritatea absolută pe care o practică şi să nu se mai constituie în sceptic de serviciu al unei lumi în declin.

- Dar ştiţi că a scris un text despre revoluţia de la 22 decembrie?

- Eu spun că n-a fost revoluţie, ci răscoală . Fără să ignor jertfele de la Timişoara, mă opresc la manifestaţia din faţa Comitetului Central când mulţimea a huiduit tiranul. Atunci s-a întâmplat un fenomen fundamental. Geniul politic al poporului român a atestat că s-a situat în ordinea naturală - care trebuie restaurată - faţă de revoluţia proletară. Unei revoluţii nu-i putea urma o altă revoluţie. E nelogic. Când mulţimea îi refuză încrederea tiranului, ăsta calcă în gol. Aşa a călcat Ceauşescu, în gol. Mi-aduc aminte de o scenă din Despot-vodă a lui Davilla. Când Despot-vodă se adresează mulţimii, ea îi răspunde (cum i s-a întâmplat lui Ceauşescu):" Nici tu nu eşti de-al nostru, nici noi nu suntem de-ai tăi".

- Alexandru Paleologu spunea că tot ce s-a întâmplat este de natură mistică şi este foarte greu de explicat.

- Nu e deloc greu de explicat. Se. absolutizează ideea de revoluţie. Mai

întâi că libertatea şi pluripartitidismul nu s-au născut la Ploieşti, şi nici la Câmpulung. S-au născut în Apus. Constituţia română de la 1866 e prima constituţie liberală în spaţiul acesta. Pe atunci ruşii erau în întuneric. Nu s-a întâmplat nici o revoluţie, ci o restauraţie magna. În cartea lui Curtio Malaparte, Tehnica loviturii de stat, se spune aşa: "Nu există revoluţie în istorie, ci tehnici insurecţionale în lupta pentru putere". Omul nu poate modifica ordinea lui Dumnezeu, nu are cum! Triumful proletariatului, al lui Ceauşescu, a fost triumful lui Golănescu şi e o trecere în întuneric după care urmează lămurirea mulţimilor care îşi caută alţi conducători, pentru că istoria e punctată de aleşi. Mulţimea e obiect, nu subiect Dacă Dumnezeu spune aşa..." mulţi chemaţi, putini aleşi", atunci trebuie să fim cu Dumnezeu, nu?

Există, în ceea ce priveşte geneza statului român, două teorii. Una a lui Iorga, democratică - adică cneazul sau şeful a fost ridicat pe scut de mulţime - Şi există o monografie a lui C.C. Giurescu, care se cheamă Boierii, unde se spune că stăpânul, în cetatea românească, s-a ales, n-a fost ales. Acesta e un mod creştin de a vorbi. Iisus spunea ucenicilor: "Eu v-am ales pe voi, nu voi pe mine". Acesta e un lucru adevărat. De la Basarab voievod, de la bătălia de la Posada, unde a fost zdrobit Carol Robert care venise să vasalizeze Ţara Românească ' şi s-a creat cu spadă şi sânge primul stat român independent, până la alungarea de pe tron a lui Mihai, nu există soluţie de continuitate în domniile române. Aceasta atestă absoluta nobleţe a poporului român.

- Vorbisem mai demult despre Heidegger care Ştiţi că era şi americanofob şi rusofob...

- Eu nu pot fi americanofob decât în ceea ce priveşte descompunerea religioasă în secte, dar, din punct de vedere politic, şi noi şi ruşii ar trebui să avem în frescele din biserici un Columb, căci fără el învăţam nemţeşte cu dicţionarele pe genunchi. Dar asta n-ar fi fost nimic, căci nu ne-ar fi făcut onoarea germanizării pentru că eram inferiori pentru ei.

- Domnule Ţuţea, vreau să vă întreb în legătură cu o povestioară care circulă în legătură cu dumneavoastră . Se spune că eraţi împreună cu Cioran la Berlin şi, într-o conversaţie, se pare că 1-aţi încântat atât de tare, încât Emil Cioran v-a spus la un moment dat că sunteţi un amestec de Dumnezeu cu Don Quijote...

- Adică sunt un geniu. M-a făcut de râs. I-am zis, mă Emile, aia cu Dumnezeu îmi place că fiecare babă îl poartă, dar aia cu Don Quijote nu-mi place, deşi nu e chiar exagerat. Don Quijote este Cervantes, domnule, e viata transmutată într-un soi de cavalerism pe care 1-a practicat chiar el. Viata lui Cervantes seamănă cu a lui Don Quijote, bătut, schingiuit, vai de capul lui. Dostoievski spunea de Don Quijote că e cartea cea mai tristă pe care a citit-o el. Nu e tristă de loc.

- De fapt e tragică.

- Nu e nici tragică, e genială. E vorba de un nebun prin carcasa căruia se scurge un consilier aulic. Că de câte ori el discută ideal, e consilier şi numai în

lucrurile imediate vede cum că o ţărancă e parfumată, când de fapt pute, vede o moară de vânt Şi îi trage o şarjă de cavalerie Şi printr-un nebun vehiculează idealul, înainte de a muri, Don Quijote recunoaşte că a fost nebun şi devine atunci nebun Sancho Pânza. E primul roman absolut. Mi-a plăcut definiţia pe care o dă Giovanni Papini lui Don Quijote: "Sfânta nebunie a idealului Masele pot f! înşelate în istorie

Există două concepţii asupra istoriei: 1) oamenii mari fac istorie şi 2) masele fac istorie, acordând încredere unor personalităţi care li se par demne şi care le expun interesele. În sensul acestei viziuni democratice, personalităţile sunt desemnate de mulţimi. Discuţia asupra acestor două poziţii este odioasă.

Tot la scara omului, Hegel a afirmat că Dumnezeu face istoria. Când Herbart caracterizează pantheismul, spune că această viziune a vieţii şi a lumii este o satanocraţie, fiindcă, prin ea, se pun în sarcina lui Dumnezeu - identificat cu natura - toate mizeriile legate de natură, toate imperfecţiunile ei. Or, pentru Herbart, Dumnezeu este perfect; astfel, se poate vorbi de "absolutul divin", cum face Natorp, discutând despre Socrate.

Georg Brandes, criticul danez, le-a ţinut o conferinţă revoluţionarilor ruşi din Paris, prin 1902, conferinţă intitulată Le grand homme. În accepţiunea lui, istoria este creată de oamenii mari, iar sensul istoriei este o căutare şi o cultivare a acestora. Numai aşa se poate vorbi despre un progres real.

"Omul mare" este o personalitate complexă, reprezentativă pentru o epocă oarecare. Dacă Dumnezeu este singurul adevăr, ca principiu unic al tuturor lucrurilor, atunci trebuie afirmat că, faţă de absolutul divin, faţă de acel ens realissimum al

scolasticilor, mai multe adevăruri înseamnă nici un adevăr.

Dacă acceptăm, cum spune Hegel, că Dumnezeu face istoria, atunci - vorbind în stilul lui Herbart - şi Hegel face satanocraţie în filosofia istoriei, când pune pe seama divinităţii, a cărei ordine este constanta, dezastrele istoriei, aşa-zisele revoluţii, care - după Curtio Malaparte - nu pot fi considerate mutaţii (adică transformări radicale), ci tehnici insurecţionale în lupta pentru putere - La technique de coup d'etat . În aceeaşi manieră, înaintea lui Malaparte, Tocqueville a numit revoluţia franceză "noul-vechi regim" (le nouveau Ancien R6gime).

Omul nu poate modifica ordinea lui Dumnezeu. După mai bine de şaptezeci de ani de marxism-leninism, Gorbaciov a constatat că situaţia politică a Uniunii Sovietice este catastrofică, ceea ce mă duce la formularea lui Berdiaev, că utopiile au acelaşi cusur: toate sunt realizabile. Omul este zănatec şi-şi strică aşezările, când este furios, ca să le facă la loc, cum spune ardeleanul. În revista 22 mi s-a publicat o afirmaţie exagerată, determinată de cea a lui Berdiaev, că bolşevismul este un rău organic al ruşilor. Afirmaţia lui Berdiaev nu este justă. Dar m-am referit acolo, în stil pamfletar, nu la marele popor rus, ci la masa rusească, înşelată de bolşevismul falimentar, aşa cum sunt înşelate toate masele în istorie.

Această declaraţie a lui Petre Ţuţea a fost publicată În Lumea Creştina din

numărul 141 al României libere care a apărut duminică 10 iunie 1990.

În orizontul misterului

În privinţa mea şi-a lui Emil Cioran, nu poate fi vorba de interviu, fiindcă în interviu nu se poate medita. De aceea, fac următoarea declaraţie.

În vederea întâlnirii cu dumneavoastră, am fost neliniştit metafizic, în următoarele forme:

l. M-am gândit la cei trei termeni metodologici ai cercetătorului modem: observaţia, experimentul şi raţionamentul. Neliniştea gnoseologică, produsă de aceşti termeni, a fost determinată de lipsa experimentului - pentru că n-am lucrat niciodată într-un laborator - eu folosind, ca şi cei vechi, doar observaţia şi raţionamentul. La care mai pot adăuga, în cazul meu, informaţia livrescă. Dar, absenta inspiraţiei, în ceea ce mă priveşte, precum şi căutarea zeului, pentru a înţelege înţelepciunea, la Socrate, ne situează -pe mine, ca şi pe el - în poziţia de căutători, care caută neaflând şi ştiu neştiind adevărul. Aceasta este calea omului, opusă căii Domnului (Bossuet), calea omului trebuind să se retragă înaintea căii Domnului, care îmbracă două forme: inspiraţia - favoare divină - şi revelaţia - acţiune directă a Divinităţii (cf. T. Crisan, şeful secţiunii de beatificare de la Vatican, care invocă un teolog ortodox, al cărui nume îmi scapă. Din punctul de vedere al acestui teolog, acceptat şi de T. Crisan, Biblia este ta întregime inspiraţie

de la Facerea lui Moise până la Apocalips, dar nu este toată canonica, adică revelată, Biserica Ortodoxa fiind cea care decide canoanele obligatorii pentru credincioşi).

Mi-aduc aminte de afirmaţia lui Newton care, întrebat cum a descoperit legea gravitaţiei universale, a răspuns: am fost inspirat! Deci inspiraţia, nu căderea mărului, 1-a dus la această lege. De altfel, omul singur se mişcă în mijlocul fenomenelor lumii exterioare şi interioare, care tac legic. Aşadar, citirea fenomenelor de omul presupus autonom, este iluzorie. Tot Newton, când se întreabă ce este gravitaţia, răspunde: Dumnezeu. Afirmaţia este consemnată, cred, în lucrarea lui: Principia matematice naturalis philosophiae.

2. O altă formă a neliniştii mele metafizice este legată de legenda mea, căreia nu am reuşit să-i dau conţinut adecvat.

3. De asemenea, o formă de nelinişte o datorez supradimensionării mele, făcută amical de Emil Cioran. Mă folosesc aici de o afirmaţie a lui, în portretul pe care i-1 face lui Joseph de Maistre, care 1-a lăudat atât de exagerat pe Papă, încât Sanctitatea Sa s-a cutremurat. Fiindcă există, după Cioran, şi asasinat din entuziasm.

Eu mă mişc, dogmatic creştin, în "orizontul misterului", cum a spus Blaga despre om. În alt context, am afirmat că dogma este un mister revelat (Lalande). Misterul reprezintă singura formă eliberatoare din neliniştile mărginirii personale, înlănţuirii cosmice şi comunitare şi perspectivei infinitului şi a morţii. Libertatea trebuie gândită dogmatic, conform învăţăturii creştine, care este religia libertăţii.

Nu fac un paradox, cită vreme libertatea este trăită aici, ritualic, în Biserică, iar dincolo, pentru cei fericiţi-mântuiţi, este eternă, fiindcă, şi în biserică şi în lumea de dincolo, domneşte dogma: "Robeşte-mă, Doamne, ca să mă simţ liber!" (Imitaţio Christi).

În ceea ce îl priveşte pe Cioran, îmi permit să-1 înfăţişez în aceşti termeni: el se consideră "sceptic de serviciu al unei lumi în declin" şi trăieşte în conflict cu Sfântul Pavel şi cu Absolutul divin. În reeditarea lucrării lui Pe culmile disperării la editura "Humanitas" se reproduce următorul text: "Oricât m-ş fi zbătut eu în această lume şi oricât m-aş fi separat de ea, distanta dintre mine şi ea n-a făcut decât să mi-o facă mai accesibilă. Deşi nu pot găsi un sens în lume, un sens obiectiv şi o finalitate transcendentă, care să arate înspre ce evoluează lumea şi la ce ajunge procesul universal, varietatea de forme ale existentei a fost totuşi în mine un prilej de veşnice încântări şi tristeţi". Acest text

duce gândul spre cele două lumi: lumea vizibilă, trecătoare, şi cea invizibilă, eternă, ale sfântului Pavel, criticat de Cioran. Invocată în această luare de poziţie, transcendenta defineşte sensul existentei lui Cioran în Univers. Cu sau fără voia lui. Textul citat mă îndreptăţeşte să-1 văd pe Emil Cioran în amurgul existentei lui, împăcat cu sine, jocul celor două lumi paulinice ducându-1 la mântuire, sensul existentei lui fiind determinat de absolutul divin, odată cu desprinderea de pesimismul şi de neliniştile lumii de aici.

Eu cred că marele meu prieten, Emil Cioran, va înlătura, mântuitor, şi poziţia faţă de Sfântul Apostol Pavel şi neterminata ceartă cu Divinitatea, subordonându-se absolutului divin.

Mai am de adăugat ceva, în legătură cu Cioran.

Nu există intelectual, care merită acest calificativ, fără să trăiască neliniştile metafizice ale lui Cioran, numai că nu orice intelectual adevărat poate practica sinceritatea lui totală. De altfel, toată existenţa omului este un joc dialectic nesfârşit. (Folosesc aici termenul, tocit de prea multă utilizare, al dialecticii.) Am o rugăminte faţă de Cioran: să nu mă mai supradimensioneze, pentru că această exagerare, venind de la o personalitate ca a lui, îmi sădeşte în suflet, sau intensifică în mine sentimentul dureros al neîmpliniţii. Acest sentiment este fructul dintre eul concret şi ideal.

Această "declaraţie" a fost comunicată lui Gabriel Liiceanu odată cu dorinţa expresă a lui Petre Ţuţea ca ea să-i fie transmisă lui Emil Cioran. Ea a fost consemnată de Andrei Pleşu ("astăzi, 4 iunie 1990, orele 17,00"- aşa după cum se specifica) şi publicata în revista 22 .numărul 22 din 15 iunie 1990 cu titlul Sentimentul dureros al neîmpliniţii.

Marşul dogmatic

Pentru că noi nu ne uităm la lucrurile care se vad, ci la cele care nu se văd; căci lucrurile care se văd sunt trecătoare, pe când cele ce nu se văd, sunt

veşnice.

Sf. Ap. Pavel (2 Corinteni 4,18)

Secundum fidem

Acest dialog a fost prezentat de televiziune în primăvara anului 1990 la emisiunea Cuvântul care zideşte şi a avut loc intre Petre Ţuţea Şi Vartan Arachelian. De faţă a fost şi prietenul marelui gânditor, Alexandru Popescu Prahovascu, medic, care îl asistase cu o lună în urmă la o operaţie chirurgicală făcută pe viu.

- În tinereţea mea am fost de stânga. Nu ştiu cine, mi se pare o americancă care, reţin, reprezenta guvernul american la ONU, a făcut o comparaţie între extrema dreaptă şi extrema stânga. Extrema dreaptă, a spus ea, e o gripă, iar extrema stânga e un cancer. Acum, ambele extreme sunt vinovate de declanşarea celui de-al doilea război mondial, adică şi extrema dreaptă a lui Hitler şi extrema stânga a lui Stalin...

Aşa scria pe tratat. Stalin cică a scris pe dosul tratatului secret: împărţirea definitivă a Poloniei. Bineînţeles, eu le-am adus elogii polonezilor c-au suportat această crâncenă experienţă, pentru ca, la ora actuală, să se poată vorbi de o Europă unică.

- Domnule Ţuţea, dumneavoastră nu aveţi de unde să ştiţi că în emisiunea aceasta, Cuvântul care zideşte, noi ne-am propus să nu facem politică, dar cum noi facem istorie, cred că telespectatorii ne vor ierta. Ştiu că aveţi preocupări creştine şi lucraţi...

- Un tratat.

- Vă rog să ne spuneţi despre ce e vorba, dacă aveţi amabilitatea.

- Tratatul este un tratat de antropologie creştină, care are următoarele volume: volumul I Omul, Problemele sau Cartea întrebărilor, aşa se cheamă. Volumul ÎI Sistemele sau Cartea alcătuirilor logice, autonom matematice, paralele cu întreguri ontice; volumul ni Stilurile, fie contemplate ca forme cultural istorice, fie ca modalităţi estetice ale artelor. Aşa... Şi volumul... al câtelea a fost?

- Al IV- lea.

- Şi volumul IV, Disciplinele minţii umane, care se împarte în două: primul - **Matematice** în viziunea lui Poincarf care, după părerea lui, nu-i nici justă, nici îngustă, ci comodă mintal şi Fizica modernă aşa cum o prezintă von Jorgen Lerhuch, an modernen Phisik, ca să mă situez şi cosmologic, deşi eu, ca orice creştin, construiesc universul pe principiul Adevărului unic care este principiul unic al tuturor lucrurilor, pe Adevărul unic, care este Dumnezeu. Mai multe adevăruri, zic eu, raportate la Dumnezeu, este egal cu nici un adevăr.

- Domnule Ţuţea, dumneavoastră care aţi fost un om de stânga, eu cred că eraţi şi ateu când eraţi de stânga. Cum aţi ajuns creştin? Prin experienţele directe pe care le-aţi avut de-a lungul existentei dumneavoastră?

- Când mi-am dat seama...

- Eraţi ateu?

- Eram. Eram! Ba încă făceam şi o teoretizare a moralei laice, a acelei Science des moeurs - Ştiinţa moravurilor - pe care o socoteam autonomă şi mi se părea că nu are nevoie de motivaţie religioasă. Mai târziu m-am convins că omul la scara lui, ca şi natura, nu sunt surse ale adevărului, ci îl reflectă în măsura în care vrea Dumnezeu şi atunci mi-am dat seama că nu trebuie să te ancorezi în morala laică, ci în morala religioasă ca morală. Această ştiinţă a moravurilor seamănă cu Mersul trenurilor după părerea mea. Poţi să-1 schimbi la care **staţie** vrei. Omul autonom nu e capabil să creeze o ordine morală. O primeşte de sus, sau nu. Asta-i poziţia mea în raporturile dintre om şi divinitate. Că dacă raportul dintre om şi divinitate dispare, nu e posibilă nici o

morală. Ba mai mult, nu e posibil nici un adevăr. Dacă există Adevărul unic ca principiu unic al tuturor lucrurilor care se cheamă Dumnezeu, mai are loc împreună cu Dumnezeu altceva decât El, care este creator, susţinător şi stăpân? Dogma a fost definită de Lalande care e un filosof creştin impecabil: "E un mister revelat". E un mister revelat. Or, omul nu poate crea mistere, e învăluit în mistere fiindcă, aşa cum ne arată Biserica noastră, sacerdotul creştin nu e mistagog, nu interpretează mituri sau mistere, e învăluit în mister ca şi credincioşii. El comunică misterul revelat dar nu-1 comentează, că este suprarațional, adică supratemporal şi supraspaţial. Pe actuala formulă a dogmei pe care o are Lalande am construit şi eu. Mi-a făcut un portret Andrei Pleşu - nu ştiu dacă 1-aţi citit - în România liberă.

- În Lumea creştină.

- Da, în Lumea creştină, mi-a făcut un portret în care, mă rog, cu amiciţia lui excesivă..., dacă am să-1 întâlnesc, am să-i spun ce i-am spus şi lui Cioran, că Cioran mă supraevaluează.

- A vorbit despre genialitatea dumneavoastră.

- A vorbit despre genialitatea mea şi i-am spus: "Măi, Emil, tu trăieşti în tara lui Talleyrand. Talleyrand spunea că tot ce e exagerat este insignifiant".

- Paradoxal...

- E adevărat că despre exagerare nu toţi au aceeaşi părere. De pildă, Sombart, mi se pare, are o mică lucrare Zurkritik derZeit şi spune: "Mi se va spune mie că sunt exagerat - zice el. Sunt exagerat - zice - recunosc, pentru a da relief poziţiei mele. Mi se va spune mie că sunt îngust. Asta n-o mai recunosc. Fiecare punct de vedere are drept la existentă", la care eu adaug: orice punct de vedere are drept la existentă prin precizia formulării, prin utilitatea lui morală. Altfel punctul de vedere este insignifiant.

- Domnule Ţuţea, aţi evitat apariţia editorială...

- N-am evitat-o...

- După ştiinţa mea nu aveţi nici o carte publicată, nu?

- Am publicat, de pildă, aşa, m-am furişat întrebuinţând o expresie din Internul lui Dante, m-am furişat ca şarpele în răzoare, aşa..., cu O noapte cu

Brâncuşi, o întâlnire cu el. Şi cu un portret succint făcut lui Socrate. Atât!

- Da! În orice caz, am impresia că a fost un model existenţial pentru dumneavoastră Socrate, nu?

- Da, sigur...

- Dar totuşi raportat la Iisus...

- Bine, raportat la Iisus îşi pierde semnificaţia. Ei a căutat un zeu. Eu, de pildă, nu-1 caut, că-1 am.

- Pe Dumnezeu.

- Pe Dumnezeu! El în Carmide se întreba... Carmide e dialogul despre înţelepciune şi întreabă el: "Ce-i înţelepciunea"? autocunoaşte re, spune Carmide - după cum îmi amintesc eu dialogul platonic - aşa... E autocunoaşte re. La care acest subtil dialectician care e Socrate pulverizează capacitatea de autocunoaşte re, dovedeşte că omul nu se poate autocunoaşte . Fără revelaţie asupra prezentei şi esenţei lui, nu poate cunoaşte, nu se poate autocunoaşte . Şi atuncea, Carmide nervos... "Socrate" -după câte mi-amintesc, eu vă rog s-o luaţi aşa...

- Aveţi o memorie fabuloasă, contez pe ea.

- Lui Carmide îi venea să-1 bată: "Când am venit la tine, tot ştiam ceva despre înţelepciune, acum nu mai ştiu nimic". Socrate: "Tu crezi că eu ştiu"? "Păi, cum am putea afla"? zice: "Hai să căutăm un zeu". El căuta un zeu şi eu nu-1 mai caut. Când m-am apucat să scriu tratatul ăsta de antropologie, m-am întrebat: Pot eu, am eu autonomie ca să cercetez adevărul, adică fără revelaţie, şi să-1 comunic? Ca Toma D'Aquino, cât e el de mistic, acorda intelectului capacitatea de a cunoaşte adevărul... Că, de obicei, misticii ştiu că nu ştiu nimic fără revelaţie. Ei ştiu lucrul acesta. Dar Toma D'Aquino defineşte adevărul "adaequaţio rei est intelectus", adică intelectul e dat omului ca să cunoască adevărul. Intelectul e dat, după părerea mea, nu ca să cunoască adevărul, ci ca să primească adevărul. E o diferenţă, cred că o vedeţi şi dumneavoastră.

- Sigur cada...

- În formula lui Toma D'Aquino, marele mistic, nu apare adevărul unic ca mister care se comunică pe sine contemplatorului vieţii şi lumii în care e de negăsit fără voia Lui.

- Deci natura omului de a fi un mediu propice revelaţiei, de a primi revelaţia...

- ... dar nu de a o căuta, că ăsta e un har... Eu nu ştiu dacă am har... Vă spun, s-ar putea să fie o inconsecventă faţă de conştiinţa mea mistic creştină faptul că mă las guvernat de întâmplări care alunecă peste mine. Dacă privesc autobiografic viata mea, nu se desprinde ca fapt necesar, nici unul. Toate sunt întâmplări care alunecă guvernant peste mine.

- Şi nu v-au modificat?

- Se vede că nu m-au modificat

- Şi totuşi a fost un moment în viata dumneavoastră în care aţi avut revelaţia divină, nu?

- Da...

- Eraţi ateu în tinereţe, nu?

- Da. Şi când am avut revelaţia că în afară de Dumnezeu nu există adevăr, că El e adevărul unic... Sau cum spune un gânditor francez: "Dieu, ou rien" - Dumnezeu sau nimica. Această formulă mi-a arătat că, în afară de Dumnezeu, nu există nici un adevăr, ci frânturi care se coboară din măreţia şi eternitatea Lui pe care fiinţa imperfectă, omul, le înregistrează când face istorie în etape. Nu-i aşa?

- Domnule Tutea, o întrebare indiscretă. De fapt, prezenta noastră aici e o indiscreţie în viata dumneavoastră. Spuneţi-mi cărei Biserici îi aparţineţi? Bisericii Ortodoxe sau Catolice?

- Sunt biserici surori.

- Ştiţi de ce v-am întrebat? Pentru că, înainte de-a începe interviul nostru, aţi făcut o departajare, pe care cred că ar trebui să o ştie telespectatorii noştri, între biserica ortodoxă şi cea catolică.

- Dacă e bună...!?

- Vă rog să o repetaţi.

- Evdokimov spune că Biserica Ortodoxă e biserica rugătoare. Ori rugăciunea, nu ştiu după cine, este o atitudine îndrăzneaţă faţă de Dumnezeu, pe care-1 soliciţi...

- Da, îi ceri ceva.

- li ceri ceva.

- Inclusiv atenţia asupra ta ca individ; este o formă de orgoliu.

- îmbracă forma unei îndrăzneli. Aşa. Or, ce se întâmplă... Chiar acuma, bine că m-aţi întrebat. Se vorbeşte de totalitarismul comunist.

- L-am şi trăit!

- Cum?

- L-am şi trăit, zic.

- Au trăit greşit.

- înseamnă că nu ştiu ce-am trăit.

- N-aveţi nici o vină. Cunoaşteţi evanghelia roşie?

- Nu.

- Manifestul comunist! Asta-i evanghelia roşie. În Manifestul comunist - n-am exemplarul în limba germană, nu ştiu dacă spune..., nu citez în nemţeşte:

“Societatea viitoare este o societate fără stat, fără clase, concepută ca o asociaţie liberă de indivizi”.

- O utopie, bineînţeles.

- Această utopie, această finalitate din evanghelia roşie care e Manifestul comunist, o numeşte Karl Kautsky “incendiul anarhiei finale”, fiindcă sistemele politice se definesc prin finalitatea lor. Când vorbesc de totalitarism comunist e o contradicţie în termeni. Totalitari nu pot fi decât oamenii care pleacă de la întreg la parte. După formula aristotelică. Este adevărat că a intervenit o polemică, nu mai ştiu dacă e justă sau nu, într-un studiu care nu ştiu dacă se numeşte “Reflecţii asupra ideii de totalitate”, şi zice: a pleca de la totalitate este a comite eroarea lui Heraclit obscurul care a confundat totalitatea cu generalitatea. Totalitatea e de cunoscut iar omul este damnat să se mişte asimptotic la ea, generalizând, iar generalitatea e un concept logic Şi nu un concept ontic.

- Graţie prietenului dumneavoastră, tânărului dumneavoastră prieten, doctorul Popescu Prahovascu, am aflat ce aţi spus despre Brâncuşi. L-aţi cunoscut pe Brâncuşi Şi 1-aţi definit paradoxal Şi în acelaşi timp foarte adevărat - pentru mine cel puţin - ca fiind primul ţăran decadent.

- Aşa am spus!

-De ce?

- Uite, e primul ţăran decadent din istorie...

- Superb. Şi aşa e.

- Păi, ca să rezulte din el arta nefiguraţivă... Arta nefiguraţivă nu evocă nimic faţă de arta clasică. Ce e asta? Nu e decadentism?

- Cât de conştient era de arta lui Brâncuşi? L-aţi cunoscut bine?

- I-am spus... zic: “maestre, cum evitaţi în geometrismul dumneavoastră simplificator, decorativul?” Aşa 1-am întrebat. A răspuns destul de şiret A spus: “Opera vorbeşte, dacă spune ceva”. L-am întrebat, zic: “Maestre care a fost ideea care a prezidat Pasărea măiastră”? zice: “Nici o pasăre, dom'le, ce pasăre? În America a fost taxată ca bronz”, zice el. Un ţăran ca ăsta e decadent, domnule. Rafinament ca ăsta n-am avut nici eu, care-s de cultură filosofică!

- Era un ţăran autentic, adică?

- Ştiu eu? Era autentic?

- Ţăranul român e un om şiret?

- Nu e un om şiret, e un om deştept!

- Şi rafinat...

- Şi foarte rafinat! Aşa! Şi zice: “Am şlefuit materia ca să aflu linia continuă Şi, când mi-am dat seama că n-o pot găsi, m-am oprit, parcă cineva nevăzut mi-a dat peste mâini!” Ce zici de asta?

- Nu mai e nimic de adăugat. Domnule Ţuţea, să ne întoarcem la relaţia

pe care am încercat s-o stabilim în emisiunea noastră, la relaţia dintre morala creştină Şi moralitatea publică.

- Eu mă mişc, cum v-am spus, în tratatul meu de antropologie, între Cartea facerii a lui Moise şi Apocalips. Nu? Aici e Dumnezeul cel adevărat al evreilor. Nu? Cartea asta îi îndreptăţeşte pe evrei să se considere un popor ales. Şi sunt, nu?

- Bineînţeles!

- Că mă întreabă cineva, zice: "Dumneavoastră aţi fost antisemit?" "Nu! Din cauză că sunt băiat de popă şi, în al doilea rând, că sunt creştin. Dacă citeşti Evanghelia lui Matei, în genealogia terestră a lui Isus, prin generaţii, succesiunea merge până la David, regele. Nu? Ba încă un evreu mi-a spus mie un lucru - Aş vrea să nu fie considerat, aşa, o blasfemie: "Moise nu e sigur dacă-i evreu. Dar la Isus e sigur".

- Dar mai există popoare alese, domnule Ţuţea. Că dumneavoastră susţineţi că şi poporul român este un popor ales.

- Păi... este! Nu în sensul mişti. Acum să fim cinstiţi, Biblia nu s-a conceput la Fălticeni. Nu? Şi dacă scoţi Biblia din Europa, atunci Shakespeare devine un glumeţ tragic, iar europenii, chiar laureaţii premiului Nobel, sunt fericiţi că nu dorm în crăci!

- Deci, în aşa măsură, Europa...

- ... depinde de cartea asta! Atât e de decisivă în duhul european.

- Bineînţeles, în morala noastră, în morala europeană.

- Păi, am făcut şi eu nişte exerciţii pe marginea Decalogului lui Moise. N-am fost în stare să mai adaug nimic. Eu mă mişc între acest Decalog al lui Moise şi Predica de pe munte. Se spune, de obicei, că omul e un animal raţional, perfectibil. Nu? Păi, Mântuitorul e mult mai generos, zice: "Fiţi voi dară desăvârşiţi, cum desăvârşit e Tatăl vostru din ceruri". Mântuitorul nu exclude aspiraţia la perfecţiune a credinciosului. Morala laică arată că omul se mişcă asimptotic la perfecţiune, pe care n-o poate **atinge** niciodată". Numai Dumnezeu e perfect. Păi vezi, Mântuitorul e generos, ne raportează la Stâpân. Omul e guvernat pe pământ, că vorbeaţi de morala publică, de două morale: de morala dogmelor, care e creştină, eternă, adică absolută şi morala normelor, care e construită pe puţinătatea Şi imperfecţiunea omului. Omul autonom poate fi util când explorează universul şi viata, poate fi comod mintal şi material. Este adevărat că autonomia, din punctul meu de vedere - al adevărului unic, care e revelat, că Dumnezeu trebuie să se arate cum s-a arătat - oricât ar explora omul autonom

viata şi universul, n-are acces la adevăr fără revelaţie, fiindcă se împiedică de adevărul tuturor adevărurilor, adică Adevărul unic, principiul tuturor lucrurilor care e Dumnezeu... În Evul Mediu, un soi de şiretenie a filosofilor care voiau să se detaşeze de teologie, de robia teologică a creat teoria dublului adevăr, pe care în lumea modernă o adoptă Winckelmann. Adevărul

secundum raţionem - după raţiune - şi secundum fidem - după credinţa. Eu spun că acest dublu adevăr înseamnă, din punctul meu de vedere mistic, nici un adevăr. Sau, dacă vreţi să acceptăm un adevăr, adevărul secundum raţionem nu există. Secundum fidem, poate! Fiindcă, în credinţă, incidenţa divină poate revela adevărul. Eu nu admit decât pistele, adică credinţa, adevărul secundum fidem , după credinţă. Că, dacă nu există credinţă şi nu există Dumnezeu, nu există adevăr. Fără Dumnezeu, fără credinţă omul devine un animal raţional care Vine de nicăieri şi merge spre nicăieri.

Marşul dogmaţic

Vartan Arachelian din nou **în** dialog cu Petre Ţuţea, **în** iulie '90 pentru emisiunea Cuvântul care zideşte a Televiziunii Române. Direcţia televiziunii de atunci n-a acceptat ca această emisiune să fie prezentată pe post.

- Domnule Ţuţea, prima emisiune pe care am prezentat-o la Televiziunea Română cu dumneavoastră, o premieră absolută Aş putea spune, a avut un succes enorm.

- Au venit din Vrancea să mă felicite...

- Ni s-a solicitat adresa dumneavoastră. Noi nu le-am dat-o fiindcă ştim că sunteţi foarte ocupat.

-... şi obosit.

-... şi obosit. Poate şi din cauza vârstei.

-...87 de ani.

- Mulţi înainte.

- Mulţumesc.

- V-aţi fi aşteptat la un asemenea succes?

- Nu, nu m-am aşteptat. De ce? Nu a fost aşa de limpede. A

fost cam abstractă chestia.

- Tocmai..

- Mă gândeam: domnul Arachelian n-o fi greşit pedalând pe forţa abstractă a gândirii mele? N-aţi greşit. Dovadă că a produs efect. Mă duc în Cişmigiu, eu. Veneam din Piaţa Kogălniceanu. Mă aşez pe o bancă, obosit. O cucoană zice: "Dumneavoastră sunteţi domnul Ţuţea?" Zic: "Da." "V-am văzut la televizor!"

- Aţi avut vreo replică?

- Nimic. Am întrebat-o: "Dar dumneavoastră ce sunteţi doamnă"? "Inginer".

- V-aţi imaginat vreodată că va exista un asemenea mijloc de transmitere a informaţiilor, atât de...

- Nu mi-am imaginat. Mai ales când mă gândesc... Dacă mi-ar fi spus cineva că mă voi întâlni cu un om amabil ca dumneavoastră şi setos de Cuvântul

care zideşte, adică de ordinea religioasă pe care eu o supraordonez statului - eu pun Biserica deasupra statului - şi, deci, dacă mi-ar fi spus cineva în cei 13 ani de puşcărie că voi fi televizat, Aş fi râs. Acolo mă aşteptam să mor după obiceiul din vremea aceea: fie dus cu căruţa de gunoi a puşcăriei, fie aruncat într-o groapă comună. Când am scăpat din ce-am scăpat, nu se poate să fie vorba de destin. Eu n-am destin. M-a protejat Dumnezeu. Destinul nu operează Ia mine. Întâmplările au alergat peste mine, dar n-au reuşit să mă nimicească. Asta m-a dus cu gândul la Dumnezeu care e situat deasupra întâmplărilor vieţii mele. Şi El m-a condus. Că nu se poate... Cum să mă salvez? Ce e aia destin? Am spus, de pilda, într-un portret pe care mi-1 face domnul ministru Andrei Pleşu - 1-aţi citit?...

- L-am citit, da. îl ştiu.

- Pot să repet?

- Sigur că da.

-Am spus acolo, parafrazîndu-1 pe filosoful francez Lalande... Lalande spune ce este o dogmă: "Dogma este un mister revelat" Eu, atunci, am zis aşa că, probabil, domnul Pleşu a vrut să aibă o mostră din gândirea mea şi atunci am făcut această declaraţie: "Dogma este o formă purtătoare de mister. Misterul este singura formă eliberatoare din neliniştile mărginirii personale, din înlănţuirea cosmică şi comunitară şi din cele produse de perspectiva infinitului şi morţii". Fiindcă, la mine, infinitul a fost înlocuit cu eternitatea, care nu-i tot una.

- Care-i deosebirea?

- Ca să fac deosebirea mă folosesc de un filosof, cred că-i

scoţian, Hamilton, care face distincţia între absolut şi infinit. Zice: "Absolutul este necondiţionatul limitat, iar infinitul este necondiţionatul nelimitat". Mântuitorul nostru, adică misterul teandriei - divinitatea devenită om şi omul divinizat... E un fapt istoric Iisus, nu? Şi punctează timpul cu absolutul lui divin. Nu? Este? N-am întâlnit încă nicăieri o distincţie atât de subtilă între absolut şi infinit.

- Domnule Ţuţea, care e ordinea de stat şi sistemul social ideal pentru...

- Ideal chiar, pot să zic, pentru că ăsta este idealul meu, compatibil cu ordinea universală creştină, ce ziceţi, nu?

- Bineînţeles.

- Pentru că dumneavoastră lucraţi pentru Cuvântul care zideşte. Evident că zideşte Dumnezeu, nu omul, dar omul nu trebuie să se pună demonic în calea Lui; că se poate opune, demonic.

- Avem atâtea exemple în istorie.

- Da. Cel mai potrivit sistem social-politic cu ordine universală creştină este liberalismul. Pentru că asigură elita conducătoare, triumful personalităţii, triumful elitei conducătoare, nu-i aşa, şi nu deranjează cu nimic mersul dogmaţic

al lumii creştine. Ea poate merge înlăuntrul acestui sistem fără să fie deranjat "marşul" acesta dogmatic. Democraţia înseamnă mai puţin decât liberalismul care are într-un fel anumit şi un aspect aristocratic. Elita, stăpâna tuturor mijloacelor de producţie, minoritatea pe care o defineşte aristocratic (Werner) Sombart ca fiind sistemul capitalist aristocratic. Mă miră faptul - şi sunt şocat - că nu înţelege funcţia aristocratică a clasei conducătoare a şefilor Statelor Unite, a sistemului capitalist şi negociază cu negatorii lui radicali pe care i-a ridicat la nivel de "supra-putere mondială". E adevărat, sau nu?

- E adevărat, dar poate că asta este politica.

- Nu e asta politica.

- Se spune că politica este ştiinţa posibilului, nu?

- Nu! Tratatul de politică al lui Heinrich von Treitschke începe cu propoziţia asta: "Jede Politik ist eine Kunst" : orice politică este o artă. Dovadă că poţi să fii un foarte mare om politic, fără să fii foarte învăţat.

- Dar, poate, să ai intuiţie sau şiretenie, nu?

- Ştiu eu? Inspiraţie! Că sunt două forme ale căii Domnului: inspiraţia - favoarea divină acordată insului cu har, revelaţia -acţiunea directă a divinităţii. Dacă îmi amintesc bine, un oarecare Traian Crisan, secretarul Comisiei de beatificare de la Vatican, invocând un teolog ortodox

- vă rog să mă iertaţi că am uitat cum îl cheamă - spunea aşa: "Toată Biblia e, de la Facere până la Apocalips, inspirată, dar nu e toată revelată şi nu e toată canonică, adică nu sunt toate canoane obligatorii pentru credincioşi. Teologul ortodox spune că Biserica lui decide ce e canonic în Biblie, în mod selectiv. Autoritatea bisericească operează pe textele Bibliei, sfinţii scriitori putând fi favorizaţi, dar nu obligatorii în mod canonic, aşa cum, de pildă, textele presupuse ca fiind revelate, adică direct dictate de divinitate, sunt obligatorii pentru credincioşi.

- S-ar putea crede că Biserica e abuzivă aici, nu?

- Nu este... E autoritară. Şi Biserica Ortodoxă, şi Biserica Catolică sunt biserici care au continuitatea apostolică şi care sunt autoritare. Tot ce sacerdotul ortodox şi sacerdotul catolic leagă pe pământ e legat şi în cer şi tot ce dezleagă pe pământ e dezlegat şi în cer. Se spune aşa?

- Aşa e!

- La protestanţi nu-i aşa. Da' nu-i mai critic, n-are rost.

- Foarte multă lume se întreabă cum a fost posibil ca în anii '30 să apară o generaţie, o adevărată explozie de intelectuali deosebit de bine dotaţi? În generaţia dumneavoastră, au fost valori deosebite. Unele s-au realizat în străinătate, altele au fost marginalizate în România, dar s-au reali zaţ între timp, alte valori au fost spulberate de viforul acesta al istoriei, în puşcăriile comuniste. Cum a fost posibil să apară această generaţie? A fost o generaţie spontanee care a apărut din nimic?

- Acum, eu ce să vă spun ? Pentru ca să obţii adevărul, adică să ai favoarea de a gândi completitudinar, trebuie să răspunzi la următoarele întrebări: de ce se întâmplă un fenomen? Nu prea răspunde omul fără revelaţie. E omul mărginit, nu poate răspunde! De ce?... Când?... Unde?... Cum?... Şi, în ce scop?..., a apărut, să zicem, o generaţie în istorie? Dacă te întrebi, să zicem, de ce a apărut iama crâncenă la Moscova - spune Xenopol - care a pulverizat armata napoleoniană... A fost bătut de climă, Napoleon.

- De iarna rusească.

- Da, că la Dresda le-a tras o bătaie crâncenă armata aia care s-a retras. Dar Xenopol zice: "Trebuie să implicăm în factorii explicativi ai fenomenelor istorice hazardul". Nu sunt de acord.

- E mâna divină probabil.

- Sigur! Când Bossuet îi spune succesorului la tronul Franţei în

celebra lucrare, acea filosofic creştină a istoriei prezentată delfinului (Discours suri 'Histoire universelle, n j.), la un moment dat Bossuet întreabă: "De ce se prăbuşesc tronurile?' şi tot el îi răspunde acelui tânăr: "Din cauza înfumurării, orgoliului stăpânilor regi care ofensează prin orgoliu majestatea divină". De aceea, se prăbuşesc. Asta e o explicaţie mistică. Explicaţia cauzal istorică e egală cu zero. Cauzalitatea naturală nici nu există de fapt. Dacă gândim în stilul lui Malebranche, ca să spui de ce se întâmplă un fenomen, trebuie să cunoşti cauza cauzelor care e Dumnezeu, cauza unică ca principiu unic al tuturor lucrurilor. Faţă de această cauză, care e explicativă, restul, la Malebranche, sunt cauze ocazionale. Ce se întâmplă? Explicaţia e legată de transcendentă. Acolo unde nu apare revelaţia, adică unde Dumnezeu nu-ti acordă favoarea de a şti cine eşti, de ce eşti, în ce scop eşti, nu vei afla niciodată. Am întrebat, de pildă, o doctoriţă: "Ai putea dumneata să-mi spui mie ce e omul? Că 1-ai disecat de la creier până la tălpi." Zice: "Nu ştiu". Leibniz spune că ştie: "E format din suflet şi corp care n-au relaţie directă, ci una stabilită de Creator prin armonie prestabilita, atunci când1-a creat pe om". Dar, zic să o întreb pe ea: "De ce nu ştii? " "Păi nu ştiu de ce nu ştiu". "Poţi să spui dumneata, care faci parte din Homo sapiens , care e omul vremii noastre? Şi măturătorul, şi laureatul premiului Nobel, Şi savantul sunt Homo sapiens. Poţi să spui unde, când, în ce formă Şi în ce scop ai apărut aşa?" Zice: "Nu". "Nici eu". De altfel, eu, în mostra aceea de cugetare pe care o publică domnul ministru Andrei Pleşu, spun: "Fără Dumnezeu, omul rămâne un simplu animal raţional şi muritor, care vine de nicăieri şi merge spre nicăieri.

- Să ne întoarcem la generaţia dumneavoastră. Deci, apariţia acestei generaţii excepţionale...

- Nu ştiu de ce a apărut...

- Deci cultura românească a fost tutelată de Dumnezeu înseamnă, nu?

- Aşa! Aşa a vrut Dumnezeu să proiecteze o generaţie de intelectuali în România.

- Mulţi dintre ei au fost martirizaţi.

- Mulţi... Constantin Noica e un filosof care are nelinişti religioase. Dar a afirmat la un moment dat că religia creştină a suferit lovituri mari din cauza ştiinţei veacului nouăsprezece. Acel veac pe care Leon Daudet îl numeşte "le stupid XIX-eme siecle".

- Şi chiar aşa a fost?

- Aşa crede el! A fost un secol al marii burghezii. Eu nu detest

burghezia. Eu m-am lămurit că un om care vrea să fie bogat nu este un păcătos. Am asistat odată la un parastas într-o biserică de periferie în Bucureşti, la un preot bătrân despre care se spune că a avut nu ştiu câţi copii intelectuali care au murit toţi în război. Când vorbea bătrânul preot, parcă era un sfânt, palid, stâpân pe sine. Zice: "Circulă o zicală că banul e ochiul dracului. Eu nu-1 concep ca ochiul dracului..."

- A zis preotul!

- Da. "Eu îl concep ca pe o scară dublă. Dacă-1 posezi, indiferent în ce cantităţi, Şi te mişti în sus binefăcător pe scară, nu mai e ochiul dracului. Iar dacă cobori, te duci cu el în infern, prin vicii, prin lăcomie şi prin toate imperfecţiile legate de orgoliu şi de pofta de stâpân". Popa! În orice caz, părerea mea este că în secolul XIX n-a fost slăbită ordinea creştină şi că, în momentul acesta, când vorbim noi, creştinismul este foarte actual. Şi este actual dacă noi constatăm că la scara omului nu există nici un adevăr. Şi că, dacă omul nu e favorizat de divinitate, nu ştie nimic. Dacă e un simplu căutător al adevărului, caută neaflând Şi ştie neştiind - dacă e să vorbim într-un limbaj socratico-creştin. Or, ce se întâmplă? A gândi creştin înseamnă a gândi cauzal, adică a gândi explicativ şi v-am spus cum concepe rădăcina transcendentă a explicaţiei Malbranche. V-am spus!?

-Da!

- Şi e convingător?

-Da!

- Păi este! Dacă nu cunoşti revelat, prin graţie divină sau inspirat, nu cunoşti nimic. De pildă, chiar un laic, Newton... cunoaşteţi povestea cu mărul?

- Cine n-o cunoaşte!

- Povestea cu mărul lui Newton care a căzut. Nu ştiu unde am citit eu stupiditatea asta: "ÎI tomba dans une mdditaţion profonde qui l'a conduit jusqu'â la loi de la gravitaţion universelle". Şi eu spun: dacă Newton gândea până la Judecata de Apoi, nu descoperea nimic. Dar el e mult mai înţelept. Când a fost întrebat cum a descoperit gravitaţia, a zis:" Am fost inspirat". Newton, dacă îmi amintesc bine - vă rog să-mi admiteţi amneziile lacunare la vârsta mea, că la vârsta mea e greu să arăţi mai bine decât trebuie - spunea ce e gravitaţia: corpurile se atrag direct proporţional cu masa si invers proporţional cu pătratul distantei. Păi scrie pe măr asta, sau scrie undeva în natură? Fenomenele lumii

interioare şi ale lumii exterioare tac. Iar omul autonom şi orgolios crede că explorează

lumea interioară şi exterioară cu jocul lui de ipoteze şi că descoperă ceea ce vrea el. El caută; dar eu spun că el caută şi nu află. Ca să afle, trebuie să fie ca Newton, inspirat. Iar Newton, întrebându-se ce este gravitaţia, ştiţi ce a spus - mi se pare - în Principia matematice Naturalis Philosophiae: ? "Gravitaţia este Dumnezeu". Newton! Nu popa. Nu un sacerdot. A fost foarte înţelept.

Partea a doua a dialogului a avut loc la scurt timp după primul

- Domnule Ţuţea, Aş vrea să stabilim, dacă se poate, când aţi devenit un gânditor creştin?

- Când mi-am dat seama că, fără revelaţie, fără asistentă divină, nu pot şti nici cine sunt, nici ce este lumea, nici dacă are vreun sens sau nu, nici dacă eu am vreun sens sau nu. Nu pot şti de unul singur. Când mi-am dat seama că fără Dumnezeu nu poţi cunoaşte sensul existentei umane şi universale. Asta spune şi Cioran.

- A fost vreo experienţă limită pe care aţi trăit-o şi atunci...

-... şi atunci am ajuns la convingerea că, fără asistentă de sus, nici viata mea, nici a celorlalţi nu are nici un sens.

- Puteţi să evocaţi acea experienţă?

-Nu pot să fixez momentul. În primul rând, mi-am dat seama în închisoare. Nu ştiu dacă ştiţi ce erau închisorile sub Gheorghiu-Dej?! Fioroase!

- Din fericire, nu am avut ocazia. Ştiu de la prietenii mai în vârstă, de la Leon Kalusian, de exemplu, 1-aţi cunoscut?

- Am fost şi prieteni. Când am văzut că tot regimul care mi se aplică e inoperant, puteam eu, ca om, să-mi explic? Vă întreb eu pe dumneavoastră. Nu! Şi atunci m-am gândit că există o forţă supracosmica, transcendentă, numită Dumnezeu. Numai El poate face isprava asta ca eu să scap din înlănţuire. Pentru că, personal, nu mă pot dezlănţui şi elibera, iar a vieţui acolo fără asistenta Lui nu se poate. Au fost oameni care au murit. Atunci s-a născut în mine credinţa nelimitată în atotputernicia şi atotbunătatea divină.

- Puţin mai devreme voiaţi să-1 evocaţi pe Cioran şi, în general, pe colegii dumneavoastră de generaţie.

- Eu i-am spus următorul lucru lui Liiceanu: am aceste nelinişti metafizice. Prima mea nelinişte metafizică este aceasta.

M-am gândit până a venit la mine Liiceanu la cei trei termeni metodologici ai cercetătorului modern, care se cheamă observaţia,

experimentul şi raţionamentul. Eu am constatat că lipseşte dintre aceşti termeni, în conştiinţa mea teoretică, experimentul. Că n-am lucrat în laboratorul nici unei discipline experimentale. Şi, când mi-am dat seama că n-am lucrat, m-am situat la nivelul anticilor care nu aveau experiment, ci numai observaţie şi

raţionament. Aşa se explică bogăţia sculelor omului modern în bătălia pentru adaptare. Experimentul, factorul acesta, a stimulat momentul creator al mijloacelor în lupta de adaptare. De pildă, eu n-am murit de peritonită. Iuliu Cezar putea foarte bine să moară.

O altă nelinişte e legenda mea. S-a făcut în jurul meu o legendă care m-a deranjat enorm. Ştiţi că legendele măresc dimensiunile spirituale ale omului. Am fost nelinişţit pentru că, cu toată zbaterea mea, n-am obţinut conştiinţa că am dat conţinut adecvat acestei legende.

A treia nelinişte a mea e supradimensionarea pe care mi-o face Emil Cioran. Ştiţi cum mă consideră?

- Da. Genial!

- Da. Această supradimensionare mă deranjează. În interviul pe care i 1-am dat lui Liiceanu, 1-am rugat ca în iunie (1990), când l-o vedea, să-1 roage frumos din partea mea să nu mă mai supradimensioneze şi să i se amintească un mic citat din portretul pe care el i-1 face lui Joseph de Maistre, portret pe care, bineînţeles, eu nu 1-am acceptat pentru că îl consideră reacţionar. Pot să spun asta pentru Televiziunea Română?

- Orice!

- Conservatorii mari nu sunt reacţionari pentru că au de partea lor legile eterne ale lui Dumnezeu. Iar reacţionar este cel vetust şi învechit. De la Cristene, strămoşul lui Pericle, până azi, cred că democraţia şi-a arătat şi viciile, şi virtuţile şi ar putea, în limbajul acesta conservator, să fie considerată reacţionară

- Democraţia?

- Da, sigur. Păi, Bergson spune despre democraţie..., nu v-am spus nimic despre democraţie?

- Mi-aţi spus, dar după aceea aţi renunţat să spuneţi pentru televiziune.

-Aşa.

- Eram în perioada electorală şi n-aţi vrut să creaţi confuzii.

- Aşa! Să creez confuzii! Eu, în materie de democraţie, nu am nici o părere personală. Mă bizui pe doi gânditori clasici. Pe Platon şi pe Aristotel. Platon susţine că sunt trei forme de guvernământ degenerate: tirania, oligarhia şi democraţia. Aristotel spune că

democraţia este sistemul în care face fiecare ce vrea. Şi eu am spus: după cum se vede. Iar Bergson, filosof modern, declară acest lucru: "Democraţia e singurul sistem compatibil cu demnitatea Şi libertatea umană, dar are un viciu: nu are nici un criteriu de selecţiune a valorilor de conducere".

- Şi, totuşi, nu e adevărat! Practica socială arată, cel puţin în democraţiile occidentale, că valorile sunt selectate până la urmă.

- Nu ştiu, eu nu vreau să ofensez Occidentul, dar nu geme de mari oameni de stat,

azi.

- Asta e adevărat.

- Şi nici Statele Unite nu plesnesc de prea mulţi mari oameni de stat.

- Să nu provocăm un scandal diplomatic, nu?

- Nu. Dar e real! Ceea ce înseamnă că în democratic numai întâmplarea naşte un mare şef. De pildă, un mare conducător în democraţie a fost Clemenceau care a condus primul război mondial politic.

- Şi a scos Franţa la liman...

- Nu, Europa la liman. Nu ştiu dacă el a declarat că cine, până la vârsta de 30 de ani, nu e "progresist", nu e de stânga şi democrat, n-are inimă, dar dacă peste 30 de ani nu e conservator, e cretin.

- Asta a fost Clemenceau...

-Nu eu! E cineva, nu?

-Domnule Ţuţea, înseamnă că nu puneţi un semn de egalitate între democraţie şi liberalism, nu?

- Nu. Liberalismul e aproape de gândirea aristocratică a corpului social; democraţia, nu.

- Puteţi să daţi un exemplu, din istoria noastră politică, de om care a fost liberal?

- Păi dacă îl dau pe Ionel Brătianu trebuie să mă ridic În picioare, dar nu pot. E aşa de mare om de stat... Nu ştiu dacă nu cumva la Versailles s-a declarat despre el că ăia care dictau Tratatul de la Versailles - nu ştiu cine a spus, Benes poate - sunt nişte balcanici, "dumneavoastră sunteţi stâpân". Brătianu! Cred că a fost cea mai mare conştiinţă politică europeană la Versailles.

- Iar În istoria noastră... Felul în care a condus România, În perioada...

- A făcut România Mare...

-... în perioada neutralităţii...

-... şi după aceea în război...

- ...şi la Tratatul de pace...

-... şi la Tratatul de pace, colosal, dom'ne, şi a fost inginer. Ceea ce înseamnă că politica este o artă, o vocaţie.

- Şi de inspiraţie înseamnă că e vorba aici.

- Păi, şi de inspiraţie.

- Altfel, a fost un mediocru debatteur parlamentar, nu era un mare orator la tribuna Parlamentului...

- Dar a decis când si cum trebuie. Când Iorga, cu orgoliul lui, îi spune lui Ionel Brătianu: "Ce să învăţ eu de la un inginer!?", Brătianu, care era prim-

ministru, îi răspunde: “Măsura, domnule profesor”.

- Excepţional!

- Ha, ha, ha. “Măsura, domnule profesor”. Eu am emoţii când trec prin două gări: prin Blaj, prin Mica Romă a lui Eminescu, care ne-a relatinizat, nu? şi prin Florica, unde e mormântul acestui mare om. Ţin să afirm, însă, că indiferent cine conduce Partidul Liberal astăzi, poporul român nu poate să evite liberalismul, fiindcă îi datorează crearea statului român modern şi a societăţii române moderne. Mă interesează liberalismul biruitor în Statele Unite, în Japonia şi în vestul Europei. El, prin această biruinţă, devine ispititor pentru vânzoleala din spaţiul răsăritean.

- Şi totuşi spuneţi că Occidentul n-a dat mari valori politice.

- Actualmente.

- Atunci, cum poate acest sistem să prospere fără mari personalităţi politice?

- Liberalismul te duce cum te duce trenul la destinaţie. Liberalismul favorizează corpul social: te instalează în sistem şi n-ai încotro... Am cunoscut miniştri fără multă educaţie, care, ca miniştri, erau excelenţi. Am cunoscut pe unul Cancicov, un avocat din Bacău. Strălucit ministru!

- Ministru la Economie, sau la Finanţe...

-Şi la Economie, şi la Finanţe. Pe mine mă interesează Partidul Naţional Liberal actual. De ce? Unu: poporul român îi e dator la recunoştinţă... Pentru că el e autorul vieţii lui sociale şi de stat moderne. Doi: în climatul creat de liberali se poate respira spiritual şi se poate progresa material, valorile mişcându-se nederanjate de nimeni. Trei: este de acord... adică, nu deranjează mecanismul gândirii dogmatice universale creştine.

- E un adevăr.

- Au persecutat vreodată liberalii Biserica? Nu!

- Sunt şi alte partide care pot face această afirmaţie, de exemplu partidele democrat-creştine.

- Da, dar când atârni şi termenul “democraţie” apare o imperfecţie în problematica selecţiei valorilor, ceea ce nu se află la liberali. Păi, cum vă explicaţi că Japonia, care nu are mai nimic... Are Japonia materii prime?

-Deloc.

- Are mâncare Japonia?

-Nu.

- Are cutremure Japonia?

- Foarte multe.

- Se roagă America şi Piaţa Comună să nu le concureze Japonia?

-E adevărat!

- Cine face asta ca sistem? Partidul Liberal Japonez. Exemplu mai clasic ca ăsta nu se poate da. Japonia e supraputere mondială prin strălucitul sistem liberal.

- Ce părere aveţi despre social-democraţia suedeză?

- Păi, nu v-am spus că social-democraţia suedeză a fost cam falimentară?

- Vă rog să explicaţi.

- De ce a fost nevoie să vină conservatorii în Suedia ca să repare viciile guvernării social-democrate? E adevărat, sau nu?

- Aşa este.

- De pildă - pot să spun asta? - Brucan a spus că social-democraţia suedeză e un lux pentru poporul român. Asta e ca o ofensă adusă poporului român.

- De ce, domnule Ţuţea?

- Păi, ce, suntem debili mintal?

- Nu, poate pentru starea economică...

-Păi nu e pentru starea economică. Din punct de vedere politic, fără supărare, la suedezi nu ştiu dacă sunt mai străluciţi în istorie, din punct de vedere politic, ca noi. Asta nu ştie Brucan. Poporul român, din punct de vedere politic, e greu de glorie. Şi vă dau un exemplu de strălucire a liberalilor români, peste care se calcă încă o dată acum: constituţia liberală din 1923, care nu e o operă, e o capodoperă. Un rege stâpân, de tip prusac, înfăşurat într-un stat al normelor liberale. E o sinteză glorioasă asta, făcută de Partidul Liberal. Şi acum se năzuieşte să se facă o constituţie nouă. O găsesc absolut nocivă şi inutilă! Vă rog să mă iertaţi.

- De ce, domnule Ţuţea?

- Păi, pentru că o înlătură pe aia care e glorioasă!

- Dar nu se mai schimbă şi vremurile, domnule Ţuţea?

- Păi există... domnule! Eu am spus odată...

- Domnule Ţuţea, eu vă provoc la discuţie, să nu credeţi că întrebările vin din convingerile mele personale.

- Vă întreb un lucru: liberalismul a apărut istoric, nu?

-Da.

-Nu se poate vorbi de liberalism feudal sau antic.

- Dar poate că e un proces care se şi termină istoric.

- Nu! E un fenomen istoric, dar punctează timpul şi spaţiul istoric cu constantele lui extraordinar de utile. Liberalismul oferă constantele în timp şi în spaţiu, ale ordinii umane, cu toate că a apărut istoric. Aşa cum creştinismul a

apărut istoric. Dar a punctat cu eternitatea timpul şi spaţiul?

-Da.

- Aşa face şi liberalismul. Fără să gândesc în stilul darwinismului social, nu pot să rămân indiferent la incapacitatea de a asigura selecţiunea naturală a valorilor în democraţie. Asta e părerea mea despre democraţie!

- Să nu vă supăraţi pe mine. Eu încerc, prin întrebările mele, să mă fac ecoul întrebărilor pe care şi le pun oamenii astăzi.

-Păi, nu pot să le răspund la toţi, că nici n-am atâta energie.

- Ba aveţi, domnule Ţuţea. Şi aveţi înţelepciune. Ne întoarcem la colegii dumneavoastră de generaţie?

- Mircea Eliade, pot spune despre el că e omul religios realizat. Atât.

- Eraţi prieteni în tinereţe?

- Sigur!

- Eraţi pe aceeaşi poziţie ideologică?

- Nu. Eu eram de stânga şi el era asistentul lui Nae Ionescu.

- Deci aţi fost un om de inimă după Clemenceau!

- Am avut inimă şi am călcat cardiotica asta de trei parale stângistă şi m-am situat în carul în care a călătorit Mircea Eliade.

- Excepţional! Despre Cioran...

- L-am şi rugat pe Cioran, în interviul acordat domnului Liiceanu, să nu mă mai supradimensioneze, că îmi creează un complex de inferioritate supradimensionarea lui. L-am rugat să i se invoce portretul pe care i-1 face lui Joseph de Maistre, fragmentul în care de Maistre îl laudă pe papă atât de exagerat, încât Sanctitatea Sa s-a cutremurat, pentru că - spune Cioran -"există şi asasinat din entuziasm".

Cu toate că îl critică violent pe Sfântul Apostol Pavel, cu toate că e în ceartă cu divinitatea - ceartă pe care spune că n-a terminat-o - cu toate că nu e numai "sceptic de serviciu al unei lumi în

declin", dar se consideră pesimist, avându-1 ca maestru pe Schopenhauer care este cel mai mare pesimist european modern - eu îl gândesc pe Cioran în amurg, după un text pe care îl face el şi care e pe ultima copertă la Pe culmile disperării, reeditată la "Humanitas". Acolo găseşte că lumea asta n-are nici un sens fiindcă sensul universal e transcendent. L-a criticat pe Sfântul Apostol Pavel şi în amurg se împacă cu el. Şi Sfântul gândeşte asemănător, nu identic, dar asemănător. Dacă acceptă că sensul existentei e transcendent, atunci ne gândim la cele două lumi definitorii pentru adevăr ale Sfântului Apostol Pavel, din scrisoarea către corinteni, în care spune: "Noi nu suntem dintre aceia care cred în cele ce văd, ci în cele ce nu se văd, căci cele ce se văd sunt trecătoare şi cele ce nu se văd sunt veşnice". Nu? Păi, dacă Cioran găseşte sens transcendent

acestei lumi, care nu are sens în sine, nu seamănă cu Sfântul Apostol? Şi astfel, cu acest text, îl reconciliez cu Sfântul Apostol Pavel. Iar în ceea ce priveşte cearta cu divinitatea, sper ca Cioran să nu moară aici unde s-a născut, cum a murit Kant. Kant s-a născut şi a murit aici. Eu pe Cioran îl văd împăcat cu sine, de acord cu Sfântul Apostol Pavel şi de acord cu Absolutul divin, pentru a nu muri în lumea aceasta. El îl caută pe Dumnezeu, dar căutătorii nu-1 găsesc; v-am mai spus. Eu am fost asemănat cu Socrate; Socrate n-a scris cât mine, eu am scris enorm, trebuie să apară o serie de volume, în Carmide care e dialogul lui Platon despre înţelepciune, Carmide îi spune (nu ştiu dacă îmi aduc bine aminte, dar vă rog să mă iertaţi): "Socrate îmi vine să te bat. Când am venit la tine ştiam ceva despre înţelepciune, acum nu mai ştiu nimic. - Tu crezi că eu ştiu? - Dar cum putem afla? - Hai să căutăm un zeu". Atât el, cât şi eu, în actele căutării, căutăm la scara noastră de oameni, neaflând, şi ştim, neştiind. Atât.

Fragmente din aceste dialoguri au apărut în numerele doi şi trei ale săptâmânalului Expres Magazin datate 2-8 august şi 9-15 august 1990. La Sfârşitul fragmentelor din numărul trei, domnul Vartan Arachelian a adăugat un post-scriptum pe care îl reproducem mai jos.

- Domnule Ţuţea, aţi fost legionar, aţi îmbrăcat vreodată cămaşa verde aşa cum au făcut atâţia intelectuali români, unii dintre ei chiar recent prezentaţi la televiziune?

- N-am fost niciodată. În tinereţea mea, aşa cum v-am spus, am

fost de stânga şi chiar am scos împreună cu Petre Pandrea prin anii treizeci o revistă care se chema chiar Stânga.

- Deci, nu numai că n-aţi fost legionar, dar nici măcar de dreapta n-aţi fost.

- Ştiţi de unde vine acuzaţia asta? La comunişti, dacă nu eşti cu ei, sau nu mai eşti cu ei, înseamnă că eşti legionar. Eu n-am fost legionar, nici comunist, am fost însă antihitlerist pentru că ne-au luat Ardealul; nu antigerman, ci antihitlerist, pentru porcăria pe care ne-a făcut-o Hitler la Viena. Nu antigerman, pentru că sunt alături de germani care au aceleaşi interese vitale ca şi noi, românii: oprirea expansiunii slave.

- Mai există un pericol slav?

- Nu, nu mai există: astăzi slavii tind să intre în Europa şi să se subordoneze Europei de apus...

- Să revenim la acuzaţia care vi s-a adus.

- Să-ti povestesc un fapt interesant. În timpul guvernului Antonescu -Horia Sima, ministrul meu, fostul liberal Cancicov, titularul de la industrie, m-a propus sa fac parte ca expert din delegaţia română care pleca la Moscova pentru încheierea tratativelor economice. La Moscova ne-am întâlnit cu Mikoian, care era dictatorul sovietic pentru comerţ exterior. Ce om rafinat putea fi acest Mikoian... Nu ştiu dacă trebuie să spun eu asta, dar Mikoian avea o simpatie deosebită pentru mine, fapt pe care 1-a făcut cunoscut şi celorlalţi membri ai delegaţiei. După un timp, când noi am declarat război Rusiei, Grigore Gafencu,

care fusese ultimul ministru român la Moscova, a venit şi 1-a întrebat pe Pandrea dacă nu cumva eu sunt bolşevic. "De ce, dragă, domnule Gafencu"? s-a mirat Pandrea. "Pentru că la banchet, când am încheiat negocierile cu Rusia, Mikoian închina numai cu Ţuţea şi-i tot dădea înainte cu noroc". "Nu e, domnule Gafencu, 1-a asigurat Pandrea. Ţuţea nu e bolşevic, el a fost diplomat".

- Deci, n-aţi fost până la urmă nici legionar, nici bolşevic. De ce acest sindrom legionar la bolşevicii noştri, domnule Ţuţea?

- Fiindcă legionarii sunt singurii români care n-au avut la litera "g" cuvântul glumă şi când îi pândeau pe comunişti era vai de cozonacul lor.

- Şi reciproca a fost valabilă.

- E adevărat, numai că ei nu făceau confuzii...

Eu gândesc ca român

..-tir:

Acest dialog cu Raluca Barac a fost publicat În numărul 13 al revistei Acum, În luna aprilie a anului 1990.

- În ultima vreme îmi revin din ce în ce mai des în minte cuvintele pe care Maniu le-a rostit pe vremea când ne aflam în temniţele comuniste: "Ce mare lucru este să fii Om".

- Maniu a fost într-adevăr un om desăvârşit până în ultima clipă a vieţii sale.

- A simbolizat rezistenta transilvăneană şi a purtat în el toată lupta istorică a Ardealului; a fost sinteza istorică a rezistentei transilvane. În discuţiile purtate de Maniu cu Mareşalul Antonescu, acesta din urmă a spus răspicat că nu va opri lupta până nu va lichida adversarul, pentru că, în felul acesta, imnul nostru naţional ar fi devenit "Deuchland, Deuchland, uberalles".

- Dar Antonescu, lipsit de ajutorul englez şi american, ştia foarte bine ce dezastru va fi pentru România venirea ruşilor cu comunismul lor.

- Ruşii au un fel de umanitate indefinibilă. Am fost la Moscova şi nu pot spune despre ei că sunt tirani, deşi au practicat tirania. Pe de altă parte, nu cred să fi întâlnit vreun rus, care să fie normal;

asta nu mi-o pot explica decât prin faptul că, probabil, s-au corcit cu tătarii.

- Am înţeles că 1-aţi cunoscut, în timpul activităţii dumneavoastră la Ministerul Economiei, pe ministrul Mihail Romaşcanu, personalitate legată de memoria familiei mele.

- Ştiu că era un bun ministru. Ştiţi ce înseamnă un bun ministru? Asta presupune nu să fii bun funcţionar, ci să ai vocaţie de stâpân. Când un ministru e funcţionar, se încurcă în hârtii. Deşi 1-am cunoscut pe Romaşcanu, nu am lucrat direct cu el; eu lucram cu Dobre, cu Leon, cu alţi miniştri în Ministerul Economiei Naţionale. Nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu el.

- După ani grei de detenţie în temniţele comuniste, a mai trăit un timp, dar complet demoralizat; apoi a murit .

- Eu văd că trăiesc şi astăzi şi am stat 13 ani în temniţă. Trebuia să ai vână pentru a rezista, aşa cum am rezistat eu, pentru că ăştia, comuniştii sunt subumani, deşi se cred progresişti.

- În România, comunismul a distrus întreaga generaţie culturalizată şi culturalizantă.

- Păi, şi în Rusia, faţă de ţarism, comuniştii ruşi au fost nişte barbari. Să distrugi deliberat oamenii, asta este inadmisibil şi să practici, în acelaşi timp, o fioroasă inegalitate, pentru că, în clica care se află "sus", domină o poftă de putere invers proporţională cu principiile egalitare. De altfel, începând încă de la celebra La Declaraţion de Droits de l'homme et de Citoyen a Revoluţiei franceze - considerată, de un om politic al cărui nume nu-1 mai reţin, ca fiind de fapt "prostituţia franceză" - prima propoziţie e o idioţie absolută sau în cel mai bun caz un sofism: "Oamenii sunt egali de la natură". Asta e ca şi cum Kant ar fi egal cu Iliescu. Oamenii sunt inegali de la natură. Luaţi un singur exemplu: sunt inegali însăşi membrii unei familii în care unul poate fi genial, altul mediocru şi altul imbecil. Substanţa ereditară a omului e un mister.

- Această idee de egalitate între oameni, dusă de către comunişti până la paroxism, a distrus orice posibilitate de realizare a unei ierarhii valorice. Iar atâta vreme cât nu există respectul faţă de o ierarhie stabilită valoric apare, inevitabil, anarhia.

- Şi la comunişti sunt stăpâni şi slugi, dar sunt ipocriţi pentru că ei ştiu că egalitatea oamenilor nu poate nicăieri exista; sunt perfect escroci tocmai pentru că afirmă că esenţa comunismului este egalitatea reală a oamenilor. Premiza aceasta a egalităţii absolute e nulă, iar socialiştii adaugă puţin sifon în vinul ăsta. În 1940 am fost la Moscova în delegaţia României, când am încheiat primele acorduri economice cu Uniunea Sovietică şi am înregistrat acolo o inegalitate perfectă.

- Reîntorcându-ne la soarta generaţiei culturalizate, Aş îndrăzni să vă întreb ce părere aveţi despre aşa-numita "epocă Noica", termen vehiculat destul de des, în ultima vreme, de către unii oameni de cultură? În pofida faptului că am avut, incontestabil, ce învăţa de la Noica, mi se pare că aici se exagerează.

- Povestea asta este într-adevăr atât de umflată, încât se sparge. Noica a fost o personalitate, dar a spune "epoca Noica" e ca şi cum ai spune "epoca Ghiţă Popescu". Nu a fost "epocă Nae Ionescu", cu toate că el într-adevăr putea face epocă. Cu Nae Ionescu am colaborat la Cuvântul ; am scris şi eu acolo nişte fleacuri. Avea, pe drept cuvânt, o mare putere de seducţie; îl găseai în biroul lui scriind un articol, punea o virgulă şi după ce plecai continua propoziţia. În conflictul cu Iorga nu a avut dreptate, dar în cel cu P.P. Negulescu da, deoarece acesta din urmă era doar un simplu dascăl ce nu se putea măsura cu el. în ceea ce priveşte articolele în care, ulterior, 1-a atacat pe Maniu, acolo a fost vorba de un simplu capriciu; poţi spune despre Maniu că a avut momente când nu a putut

fi un bun guvernant, din cauza unei conjuncturi nefavorabile, dar nu poţi miniaturiza faptul că el întruchipa simbolul luptei transilvane. Maniu a fost om de stat fără să fie savant, iar Iorga a fost savant fără să fie om de stat. N-a fost nici măcar "epoca Iorga"; semănătorismul lui a marcat, dar nu a făcut epocă, ci poate fi considerat doar un eveniment. Plecarea sa de la putere, însă, a lăsat în urmă un vid.

- Şi totuşi, Iorga, guvernând într-o perioadă de criză, a încercat să reziste, în ciuda faptului că se afla într-un permanent conflict cu Carol al II-lea; se spune chiar că aproape după fiecare întrevedere la Palat, când ieşea, îşi expedia şoferul şi maşina ministerială pe motiv că demisionează.

- Da, se vorbea chiar de o scenă ce a depăşit comicul lui Tănase: Iorga ieşind supărat de la Palat şi ameninţând cu umbrela Palatul pe toată distanta pe care se află clădirea de-a lungul Căii Victoriei. În schimb, luliu Maniu a fost un opozant de o extraordinară îndărătnicie, iar ideea sa de protest, câştigată în exerciţiul luptei transilvane, a devenit o trăsătură caracteristică şi în România Mare, şi poate că tocmai această sarcină grea, de opozant antiaustriac şi antiungar, 1-a împiedicat să se realizeze.

Nae Ionescu era mult mai măreţ în vorbire şi democraţie decât

în scris; el ar fi putut afirma, ca mulţi alţii, că: "şi-a consumat geniul în conversaţie şi talentul în scris". Misterul morţii sale, se pare că îşi găseşte o dezlegare: Martha Bibescu, ca agent al lui Carol, i-ar fi otrăvit ţigările. Asta pentru că Nae Ionescu, dintr-un agent monarhic - prin Cuvântul el a fost un factor esenţial în bătălia restauraţiei lui Carol al II lea - a trecut ulterior pe o poziţie prin care căuta să purifice Palatul, care, din cauza Lupeascăi şi clicii sale, se transformase într-o prăvălie; chiar eu 1-am auzit spunând: "Trebuiesc curăţate grajdurile lui Augias".

- Eliade, Noica, Cioran şi alţii, care i-au avut dascăli pe un Iorga, pe un Nae Ionescu, au devenit, la rândul lor, personalităţi marcante în cultura românească, dar nu sunt putini cei ce le impută o prea adâncă înverşunare întru carierism.

- Incontestabil că aceştia au devenit adevărate personalităţi. Dar mă întreb ce carieră a făcut, de exemplu, Eliade ca profesor la Chicago? Este ca şi cum ai spune că Petre Ţuţea ar fi făcut, fiind profesor în Vest, carieră. Şi revenind, face oare epocă un profesor universitar la Chicago? Iar Cioran a spus el însuşi despre el: "Eu sunt cazul Cioran". Cioran nu e un sistem sau un principiu, ci un caz şi nu cred că s-a izmenit când a afirmat asta; este evident, pentru că nu cred că aţi auzit de "ciorănism" în România, aşa cum nu cred că aţi auzit măcar de un "ciorănism" franţuzesc. El este, ca de altfel şi Eliade, o personalitate care s-a limitat la ea însăşi.

- Ştiu că printre scrierile dumneavoastră se numără şi o piesă de teatru, care aduce ceva cu totul nou în dramaturgia română; este însă o lucrare neterminată...

- Dar ce, parcă în întreaga mea viată, am dus eu ceva până la capăt? Da, este vorba despre un teatru teoretic. Modelul piesei mele de teatru nu este nici Shakespeare, nici Goethe, nici Moliere, ci Platon cu dialogurile lui, adică invitaţia dialogului platonic. Este o piesă de teatru-seminar, care îşi propune să înlăture cronofagia; momente distractive alternate cu momente patetice şi care scot în evidentă ideea de a muta conştiinţa teoretică a vieţii şi lumii, în spectacol. Astfel, omul devine el însuşi spectacol, ca o justeţe oarecare ce te angajează când o primeşti. I-am dat titlul Întâmplări obişnuite tocmai pentru că îşi propune ridicarea cotidianului la semnificaţia scenică. Eu mă situez, fără falsă modestie, sub semnul incompletitudinii şi asta tocmai pentru că aspir la mai mult. Nu m-am considerat niciodată un Socrate al generaţiei mele, ci un om pur şi simplu neîmplinit.

- De ce neîmplinit, domnule Ţuţea? Nu sunteţi cumva prea aspru

cu dumneavoastră?

- Păi, acum vă întreb şi eu pe dumneavoastră: aţi întâlnit cumva prin locurile pe care le-aţi străbătut, sau pe vreun bulevard, cuvântul "ţuţism" sau "Ţuţianism"? N-am făcut şcoală , deşi şi Nae Ionescu a gustat din mine. Nimeni nu a intrat în contact cu mine fără să ia ceva în traistă. Dar nu mă consider un model socratic în Cetatea românească.

- Sub un regim comunist, care anihilează orice om de valoare, este aproape imposibil să poţi face şcoală , iar unii din cei care au încercat, au plătit din greu astfel de încercări.

- Mulţi spun că puteau face şcoală , dar că au fost împiedicaţi de împrejurări. Eu sunt de părere că orice mare personalitate poate tăia împrejurările şi să străbată. Adică poţi, sub un regim comunist, să scrii ignorându-i pe comunişti, dacă eşti abil, ideile îndreptate chiar împotriva lor pot fi observate în context sau în subtext, cu toate că risc există, pentru că şi comuniştii, ca de altfel şi legionarii, nu ştiu de glumă - asta-i punctul lor comun. Pentru ei, în dicţionar la litera "G", acest cuvânt lipseşte. Eu am scris mult la viata mea, dar nu cred că scrierile mele sunt antologice şi nici elocvente pentru evoluţia spirituală a personalităţii mele. Poate eu însumi m-am împiedicat să mă realizez.

- Dar însăşi Cioran, întrebat fiind dacă recunoaşte vreun geniu, a răspuns că există într-adevăr unul singur şi acela se află în Bucureşti şi se numeşte Petre Ţuţea.

- În ciuda faptului că am fost un cvartet de prieteni foarte apropiaţi: Noica, Eliade, Cioran şi eu, m-am considerat întotdeauna în afara acestui context. După ce Cioran a făcut afirmaţia de care aminteaţi, i-am transmis: "Măi Emile, tot ce este exagerat este insignifiant. Nu mă umfla peste limitele mele că pleznesc". Şi, aşa poţi ajunge să faci un asasinat din admiraţie. Cioran este o mare personalitate. Ca să fii remarcat, indiferent cum, în Paris, nu e un fleac. Una e să fii în Bucureşti, alta la Sofia, alta la Rusciuk, dar în Paris, să se ştie că exişti, numai să se ştie că exişti, este foarte important. Se spune despre el că

este unul din marii scriitori francezi, iar eu consider că are într-adevăr vocaţie literară. Iar dacă el s-a declarat "golan", atunci eu sunt "golan" emerit. Poţi deveni cineva la Paris, aşa cum şi Al. Paleologu a devenit un ambasador al golanilor şi, din câte am auzit, şeful francmasoneriei române. L-aş întreba şi pe dânsul, aşa cum 1-am întrebat odată pe Argetoianu: "De ce sunteţi, domnule, francmason?" Ştiţi ce mi-a răspuns Argetoianu? "Aşa cum te

numeşti dumneata Petre Ţuţea, aşa sunt şi eu francmason".

- De ce credeţi că Cioran, nu numai că nu scrie şi în limba română, dar din câte ştiu, arareori mai vorbeşte româneşte?

- Probabil ca să nu-şi strice jargonul, dar exagerează. Mie îmi pare rău când Cioran eşuează în banal şi zice: "Nu vreau să-mi stric limbajul franţuzesc cu limba română". Trebuie să ştiţi un lucru: nu e mai strălucită limba franceză decât limba română, iar ca să scrii strălucit în limba română trebuie să fii foarte cineva. Şi atunci Cioran nu poate fi foarte cineva. Toată cultura universală poate fi vehiculată în tiparele limbii române; ăsta e meritul poporului român: că a creat un instrument universal şi general valabil. Este adevărat că nu este folosită cum se cuvine, dar asta nu înseamnă că nu are calitatea de vehicul global al spiritului universal. Iar la român prostia e o infracţiune, căci vorba ceea: "Poţi umbla două ore în galop prin Bucureşti şi să nu dai de un prost".

- L-aţi cunoscut şi pe Mircea Vulcănescu, aflându-vă ades în preajma sa.

- Eu, în preajma lui Mircea Vulcănescu? Cred că nici el nu avea îndrăzneala... Ca să o luăm cum se cuvine, eram unul în preajma celuilalt. Cineva care-1 critica a spus chiar ceva comic despre el: "încearcă să ştie tot şi de aceea nu a aflat nimic." Cioran 1-a depăşit; de exemplu, în scrierile lui Vulcănescu nu există acele "Exercises d'admiraţion", asta e o chestiune de împlinire. Eu s-ar putea să fiu mai savant decât Cioran, dar rămân anonim în ciuda a două ştiinţe pe care le posed în mod radical: economie şi dreptul de rang universitar şi acestea îmi permit să manevrez în ansamblu. Nu e nevoie să fii enciclopedist, pentru că enciclopedismul e un soi de cancer mental. Important este să pleci de la nişte discipline, în mod coerent, organizat.

- Ce părere aveţi de economiştii din prezent şi aici mă refer mai ales la aceia care se află în actualul guvern, la un Bîrlădeanu, de exemplu?

- Nu se poate face economie în comunism şi de către comunişti. Iar din punctul meu de vedere, Bîrlădeanu nici nu s-a născut. În climatul ăsta "democratic" ajungem la zicala: "Să vorbească nea Ion, că şi el e om". Adevărul este că lipseşte acea cenzură care să dea peste bot oricărui neisprăvit care vine să se adape şi el la izvorul culturii.

- Generaţia mea a pierdut enorm în pregătirea sa culturală, cât şi în devenire spirituală şi asta tocmai pentru că am avut în genere

drept dascăli tocmai astfel de oameni, lipsiţi de orice har, lipsiţi de valoare şi care au pătruns fraudulos pe tărâmurile culturii; or, este o regulă de bun simţ elementar aceea care stabileşte că în ştiinţă, în cultură nu poţi intra cu

obrăznicie şi insolentă. Şi astfel, într-un mod deliberat barbar, a fost distrusă o tradiţie, o verigă ce trebuia să ne lege de generaţia dumneavoastră.

- Asta este perfect adevărat. Noi am fost o generaţie favorizată: ne-am plimbat prin toate universităţile, peste toţi universitarii, peste toţi scriitorii, peste toţi gânditorii şi am ajuns la limitele scepticismului autohton de tip ciorănesc, adică nu suntem, deocamdată, făurători de sisteme general valabile, întotdeauna când gândesc în spiritul poporului român mă mut cu arme şi bagaje cu speranţa în viitor. Un grec, mi se pare, a spus, nu ştiu dacă la Atena sau aici în Bucureşti: "noi nu mai suntem, dar voi românii veţi fi".

- Sunteţi mai degrabă un spirit scientist decât unul religios.

- Orice mare inteligentă basculează între filosofic şi teologie. Nae Ionescu vorbea cu un oarecare dispreţ despre oamenii de ştiinţă; îi numea "ştiinţificii". Dar nu avea dreptate. Ştiţi de unde se naşte admiraţia mea pentru oamenii de ştiinţă? Numai din simplul fapt că mă pot duce la Câmpulung cu trenul şi trenul ăsta e opera lor. Şi eu sunt uneori religios, dar nu mă pot detaşa de ştiinţă; religios pentru că toţi captivii se salvează religios.

- Ce părere aveţi despre actualii guvernanţi şi virtualii guvernanţi ai României?

- Nu văd, actualmente, nici o mare vocaţie de conducător efectiv, fiindcă un conducător efectiv face istorie şi împlineşte ideea, nonnativitatea, ca un vieţuitor cu o mare conştiinţă politică. E o secetă de personalităţi acum în România; o mare secetă. Nici Noica nu a fost creator de şcoală , nici Nae Ionescu, numit de către Eliade, profesorul său, un tip socratic, adică un oral, aşa cum am fost numit şi eu. Da, dar Socrate a fost doar unul şi temporal, şi el a produs un Platou. Noica nu a produs decât inşi, care ar putea fi buni asistenţi la "filozofie" şi atâta tot; dar nu a produs nici un vârf spiritual, însuşi larga, din acest punct de vedere, i-a rămas inferior lui Maiorescu, pentru că Maiorescu a punctat epoca lui: există o epoci maioresciene dar nu există o epocă iorghistă.

- Ce vă nelinişteşte întâi mult astăzi, domnule Petre Ţuţea?

- Grija că nu voi avea ce mânca, grija că voi muri de foame. De altfel această nelinişte o aveam chiar şi atunci când, ministru fiind, puteam muta întreg "Continentalul" în apartamentul meu.

Retro Satana

împărăţia mea nu e din lumea aceasta

În vremea Paştelui, înainte de alegerile de la 20 mai 1990, dl Ioan Alexandra, împreună cu un grup de cunoscuţi, s-a aflat În vizită la Petre Ţuţea; această întâlnire a prilejuit dialogul care urmează.

1 - Domnule Ţuţea, uitaţi, această doamnă vine din Anglia şi speră că, întorcându-se, să ducă cu ea câte ceva din înţelepciunea şi Vorbele dumneavoastră.

- Atât trebuie să spuneţi la Londra pentru cine are urechi, dacă am şi eu

un cuvânt de spus: am o nelimitată admiraţie faţă de eternul, puternicul şi gloriosul popor britanic. Domnul Ioan Alexandru, care e un mare poet român, zice că eu am o voce care trebuie ascultată. Uite ce scrie despre mine un tânăr în revista Familia: “ Ca economist, domnul Petre Ţuţea a făcut parte din delegaţia română care a plecat la Moscova pentru stabilirea contactelor diplomatice cu Uniunea Sovietică înainte de cel deal doilea război mondial, întrebat în vremurile mai noi - după cum relata regretatul Ovidiu Cotrus - ce părere are despre comunism, Ţuţea ar fi dat o lapidară replică: Cea mai mare aflare În treabă din istoria omenirii! - replică ce a făcut destul de repede înconjurul tării”.

- Ştiţi ce mi-a spus Mircea Eliade la Paris ultima oară când

1-am întâlnit? L-am întrebat ce crede despre creştinism şi 1-am rugat să se exprime limpede, ce-i cu creştinismul. Mi-a răspuns: “Este încoronarea şi Sfârşitul tuturor religiilor”. Adică în Hristos se împlinesc şi sfârşesc toate religiile lumii.

- A mai spus-o altul înaintea lui, Romano Guardini, al cărui strămoş a venit în Germania fiind cârnăţar, iar ăsta a ajuns unul din marii teologi europeni catolici. El a definit catolicismul ca religie a tuturor religiilor.

- Am vrea să vă întrebăm un lucru, dacă ne îngăduiţi. Suntem în vremea Paştilor, în bucuria pascală. Spuneţi-mi, cum îl vedeţi dumneavoastră pe Iisus Hristos în istoria poporului român şi în istoria lumii?

- Să-mi îngăduiţi să spun şi eu ce cred. Eu am vorbit la Aiud într-o curte închisă, în temniţă, unde erau 600 de oameni printre care şi părintele Anania, călugărul, care e nepotul fostului patriarh Iustinian Marin. Am vorbit trei ore - nu mai pot să reproduc tot ce am spus atunci - n-am obosit deloc, am leşinat la urmă că rămăsesem, din o sută de kilograme, cu cincizeci şi sase. N-aveam muşchi. Dacă vroiai să faci miologie pe mine, n-aveai pe ce. Am vorbit trei ore despre Platon şi Hristos. Am afirmat la un moment dat că Platon - pe care şi Sfântul Augustin îl consideră un soi de precursor al lui Hristos - a fost un “modest” precursor al lui Hristos; fiindcă Hristos este Absolutul, iar Platon se mişcă asimptotic spre Absolut; el nu-L atinge niciodată. Platon e filosof şi Hristos e Dumnezeu. E mare deosebire! Eu în tinereţe am avut inimă - după Clemanceau - şi am scos cu Petre Pandrea cea mai bună revistă marxist-leninistă, spre ruşinea mea. Se numea Stânga. Aveam cabinet personal la Adevărul. Ştiţi cine ne-a desfiinţat? Un eretic, Armand Călinescu. A trimis un inspector general din Siguranţă şi ne-a ameninţat că ne desfiinţează dacă mai continuăm. Pandrea a pus mâna pe o călimară şi a vrut să-i dea cu ea în cap. Era presa liberă să-i dea, nu-i aşa, organului de stat cu călimara în cap. Eu zic: “Lasă-1, măi Petrache, el e un biet slujbaş”. Organul zice: “Am ordin!” şi s-a dus la Pauker care era administratorul trustului ăluia de presă din Sărindar, căreia “dreapta” îi zicea “anumita presă” şi ne-a transmis că nu ne mai dă hârtie, nici tipar gratis, şi nici colportări, fiindcă am avut pierderi la Stânga. Ştiţi ce tiraj avea Stânga ? 80.000 şi se vindea la negru pe la Cluj - îmi spunea un consilier al lui Petru Groza - cu 24 de lei. Şi se duce Pandrea, care mai târziu a colaborat la Adevărul, se duce jos la

administraţie să se intereseze; avea beneficii, nu

pierderi. Mă rog, ne-a desfiinţat Armand Călinescu. Şi bine a făcut, deşi el ne-a desfiinţat fiind într-un fel de Stânga. Mă găseam la Hamburg în 1937, unde făceam parte din delegaţia României. Hamburgul mi-a făcut o impresie mai bună decât Berlinul, cu palatele lui hanseatice şi cu luxul lui. Mă plimbam cu un consilier german noaptea. Eu am fost adversar al lui Armand Călinescu ca orice om de dreapta. Şi zice neamţul: "Dumneavoastră sunteţi partizanul primului ministru, Armand Călinescu"? Deşi îmi era scârbă de primul ministru, i-am răspuns: "Dar, evident, domnule consilier, eu am semnat direct jurnalul Consiliului de Miniştri, eu sunt reprezentantul primului ministru". Dacă i-aş fi spus că sunt împotriva lui Armand, m-aş fi considerat un mahalagiu. Cum să fii împotriva primului ministru care te face diplomat? Asta e ridicol! Zice: "Dar îmi permiteţi o indiscreţie"? "Da, vă rog". "A ţinut o conferinţă care s-a tradus şi în limba germană despre revoluţia de la '48 şi liberalismul român din veacul 19". "Şi ce părere aveţi dumneavoastră, domnule consilier"? "Ştiţi că primul ministru al dumneavoastră nu prea ştie precis ce e liberalismul?" Eu era să-i zic, dacă eram tot atât de mojic ca şi el: "Da' Hitler ştie?", însă m-am abţinut că eram oaspete.

Ca să vă răspund la întrebare ... am mai spus asta undeva. Creştinismul e un fenomen istoric şi Hristos - cum spune şi Evdokimov - este un personaj istoric, dar a punctat timpul şi spaţiul cu eternitatea Lui! Realizează ceea ce spune Emil Cioran într-un paradox: istorie este tot ce este supraistoric. Adică tot ce iese din devenire, se bucură de punctarea devenirii. Liberalismul este un fenomen istoric care a punctat cu constantele lui istoria universală, înainte de el este starea neconstituţională sau, de fapt, arbitrarul, care e corectat de ordinea concretă creştină a Evului Mediu, iar în faţa lui se află incendiul anarhiei finale, sfârşitul din evanghelia roşie a comunismului care e Manifestul comunist. Chiar unul din autori îl numeşte "evanghelia" lor; aşa evanghelie la aşa autori. E cea mai crâncenă manifestare umană din câte am citit. Nu-i interesează pe Karl Marx şi pe Engels standardul de viată al muncitorilor ci distrugerea legică a burgheziei în istorie, nimicirea unei clase, chiar dacă în burghezie un muncitor calificat de la uzinele Ford are salariu cât un secretar de stat sovietic. Da', n-are importantă. Să piară burghezia. Asta e tot conţinutul Manifestului.

De aceea - în concepţia mea - acord ţăranilor români, fie individual, fie familial, câte cincizeci de hectare - de fapt Zeroni

a acordat. Şi americanii au admirat această dimensionare a exploataţiunii agricole, pentru că e o exploataţiune agricolă model. Comuna agrară are acest conţinut, spun eu: secţia financiară, secţia comercială, secţia tehnică de producţie şi secţia culturală, dominant religioasă, potrivită cu geniul creştin religios al ţăranului român, proiectat asupra comunei urbane care vine în compensaţie cu ştiinţa şi tehnica. Asta am spus-o pentru Timpul din Iaşi. Cică se vinde şi prin Basarabia, Timpul. Nu ştiu ce impresie face acolo.

De pildă, eu am făcut o afirmaţie pe care am retractat-o ulterior. Nu ştiu, mi-e greaţă de ruşi. Da', politic, nu pot fi antirus. Că România Mare s-a creat cu

aceste arme: până la 1917 maşina de război austro-germană n-a putut pune jos armata imperială rusească. Pe urmă intră în joc America şi Anglia. Anglia e decisivă prin bătălia navală prin care a culcat la pământ flota nemţească, mutând - ce-a mai rămas - la chilă în porturi şi izolând Germania. Asta au făcut-o Anglia cu Imperiul Britanic, SUA şi ruşii. Nu poţi să-i înjuri, deşi eu, pe ruşi i-am asemănat odată cu o vacă care dă douăzeci şi cinci de kile de lapte pe zi, şi apoi se baligă în sitar. În relaţiile noastre economice cu ei, de câte ori vin aici, ne jefuiesc de ne lasă în sapă de lemn. Da' politic nu pot să fiu antirus; n-am cum. Independenta, de pildă. I-am salvat că-i bătuseră turcii, dar şi ei, ne-au dat prilejul să-i salvăm. Iar Osman Paşa capitulat în braţele armatei române la colonelul Cerchez. Când intrat colonelul Cerchez pe o uliţă la Plevna -unde lui Osman Paşa se pansau nişte răni - Osman Paşa si-a adus aminte că e generalissim, şi-a tras sabia şi apoi a băgat-o la loc. A luat sabia, i-a întins-o lui Cerchez şi i-a zis: "Am onoarea a capitula în mâinile tinerei şi bravei armate române". La care colonelul Cerchez - colonel regal - a salutat respectuos şi i-a restituit sabia, că Osman era, de, generalissim, pasă, de... Apoi a venit un rus la paşa, i-a luat sabia şi 1-a insultat. Poftim diferenţă!

Am făcut o afirmaţie pe care ulterior am reparat-o. Şi am făcut-o gândindu-mă la Gorbaciov. Gorbaciov face o afirmaţie: "Situaţia economică a Uniunii - va sa zică, după 70 de ani de marxism-leninism - e catastrofică". Punct şi apoi optează pentru leninism! Adică pentru cadavrul din Piaţa Roşie, pe care 1-am văzut şi eu, care a creat dezastrul ăsta. Şi atunci - grăbit Şi eu, şi nervos - am făcut o meditaţie: am spus că rusul este contraindicat la cugetare ca sifilisul la sistemul nervos. Pe urmă am retractat. Zic eu apoi, nu e vorba de rus, de neamul rusesc - am dat o dezminţire -, ci e vorba de masa rusească înşelată de bolşevismul falimentar aşa cum au fost înşelate masele de-a lungul istoriei. Afirmaţia a permis o reparaţie foarte bună..., bună... Adică, am spus eu, s-a înşelat marea masă rusească, a fost mă rog înşelată, cum se înşeală toate masele în istorie. Adevărat însă că nu prea se înşeală toate. De pildă, în Moldova când s-a bolşevizat armata rusă şi îşi omorau ofiţerii - pe unii i-a salvat armata română - ţăranul rus îl îndemna pe ţăranul român să facă la fel... Păi da, ţăranul rus, că soldaţii erau ţărani. Rusia imperială era o Rusie rurală şi boierească. Era o mică minoritate de boieri, nu-i aşa... Chiar Dostoievski zice că "boierii sunt lacomi şi arbitrari, burghezilor ruşi le citesc lăcomia slinoasă pe faţă, proletarii ruşi ameninţă cu desfiinţarea Sfintei Rusii..." Zice: "Ce-mi lipseşte mie în acest peisaj? Sabia majestăţii sale tarului, care să-i taie pe toţi". La care un bolşevic zice: "Păi e posibil, la un scriitor de talia asta, să spună aşa ceva"? Şi eu zic: păi tocmai d-aia e posibil să spună aşa ceva pentru că e un scriitor de talia asta.

Ţăranii români nu numai că n-au omorât ofiţerii aşa cum îi îndemnau ţăranii ruşi, dar i-au gonit pe ruşii din Moldova şi din Basarabia, au păstrat regalitatea, clasa conducătoare şi, în opinci, au făcut ordine în Europa Centrală bătându-1 pe Be1a Kun - care-i bătuse pe cehi - şi ocupând Budapesta. Iar Averescu care a tras în ei, pentru că a fost însărcinat cu represiunea răscoalelor ţărăneşti de la 1907, a fost declarat de ţăranii români mit şi la primele alegeri după război 95% din ţărani i-au dat lui votul. Uite, vezi, două tipuri de ţărani.

Gorki, în Revoluţia din octombrie, spune că ţăranul rus e o ruşine.... Descrie cum, în timpul revoluţiei, un boier generos care le făcea daruri ţăranilor şi îi ajuta, a fost tăiat, i-au scos intestinul şi 1-au pus să se învârtească în jurul unui pom ca să înfăşoare matul pe trunchi.

Când Eminescu spunea că n-are atâta energie câtă i-ar trebui ca să laude ţăranul român, nu se înşela. Când Blaga, luând-o pe urmele lui Aurel C. Popovici, a decretat "aristocraţia rurală", nu s-a înşelat Păi dacă Eminescu, Blaga şi Aurel C. Popovici, aceşti mari gânditori conservatori au zis aşa, atunci pălăria jos pentru ţăranul român. După declaraţia lui Ceauşescu - nu ştiu dacă e adevărată - acum suntem un stat industrial-agrar. Adică muncitorii îi surclasează prin număr pe ţărani. De aceea Partidul Naţional Liberal şi Partidul Naţional Ţărănesc s-au solidarizat cu Partidul Social Democrat care este reprezentant al muncitorilor. Au fost inspiraţi să facă acest lucru. De altfel partidele comuniste vor să-şi schimbe acum titulatura, vor să se facă social-democraţi. Asta-i ceva nemaipomenit

în orice caz, m-aţi întrebat dumneavoastră ce trebuie să fie un artist român? Nu vreau să vorbesc de artistul-cetăţean că pute a Dobrogeanu Gherea şi nu-mi vine mie la socoteală. Un artist român trebuie să fie în primul rând creştin. Să situeze Biserica deasupra statului cum a făcut Oliveira Salazar în Portugalia. Să situeze deasupra statului Biserica invincibilă şi să fie român Intr-un moment În care ne guvernează minorităţile. Aşa e. Nu ştiu dacă e român Iliescu, dar Roman ştiu perfect: e primul prim-ministru ovrei În România, înainte de primul război mondial evreii la noi n-aveau voie să fie încetăţeniţi în masă, ci numai individual, şi nu puteau să fie nici gardieni. Şi acum domnul Mozes Rosen zice, "ce mai vor antisemiţii?" Antisemitism, ce să vrea? Antisemitismul nu e o reacţie spontană a românilor, a germanilor, a polonilor, a maghiarilor, a francezilor, a americanilor, ci e provocată de ovrei, prin exces. Există un principiu al tuturor principiilor care sunt cosmologice: principiul acţiunii şi reacţiunii. Păi, dacă rabinul, care e doctor nu-i aşa, şi face parte din Consiliul Mondial Evreiesc, îl înjură pe Eminescu.... Păi ce ar zice el dacă eu 1-Aş lua pe Moise pe făraş? Nu? Vorba lui Tudor Arghezi în conferinţa aia de la Ateneu, Eminescu e evanghelistul nostru. El insultă asta şi apoi se miră ce vor antisemiţii. Mi se pare că răspunde o revistă a Uniunii Creştin Democrate care se cheamă Veghea - îmi place grozav titlul - şi Îi spune că, dacă. îl atrage Palestina, să plece. Ei provoacă antisemitismul. De altfel, în dicţionarul filosofic al lui Stalin se spune că tot ce s-a întâmplat în istorie se datoreşte "naturii" evreilor. Dacă Stalin zice asta care, dacă nu mă-nşel, o avea pe nevastă-sa evreică... Mai trebuie vreo doi ca Rosen şi, gata, evreii trebuie să stea pitiţi chiar dacă sunt cinci cu toţii. De ce nu-şi vede el de treabă?! La Paris, un prieten de-al meu 1-a însoţit pe Cioran până acasă şi, împreună cu ei, a mers şi un ziarist ovrei francez, înainte de a se despărţi acasă la Cioran de Cioran, zice ziaristul: "Mi-e teamă că noi ovreii o să plătim oalele sparte şi o să fim făcuţi responsabili de toate mizeriile lumii actuale". N-a răspuns nimic Cioran. Păi e evident ce spune ziaristul. Păi Consiliul Mondial Evreiesc călăreşte pe deşelate cirezile democrate ale Statelor Unite. Consiliul Evreiesc îi interzice lui Kurt Waldheim, şeful statului austriac, să intre în Statele Unite. Ofensă adusă unui şef de stat! Kurt Waldheim

a fost ofiţer în armata lui Hitler şi a luptat pe frontul de Răsărit.

Hitler desfiinţase Austria prin Anschluss şi Waldheim a fost ofiţer în armata germană, nu austriacă; Austria nu mai era pe hartă, îmi aduc aminte cum Goring, cu stilul lui prusac şi dur, de la un balcon din Viena a spus: "Jetzt Schluss mit dem Tanzen". S-a terminat cu dansul. Păi, ce era să facă domul Kurt Waldheim? Şi eu, român, dacă eram atunci la Viena cetăţean austriac, mă duceam pe front. Devenise automat cetăţean german. Ţigan, român, austriac dacă te afli în Imperiul German, te duci pe front.

în orice caz, asta vă cer eu artiştilor, să fiţi creştini şi pe urmă români, că e foarte greu acum să fii român. Nu se poate, e groasă de tot situaţia. Dar întâi creştini. Eu îl imit pe Oliveira Salazar care a pus Biserica creştină deasupra statului. Să ştiţi că acest corporatism al lui - bine, e după Mussolini - pe care nu-1 putem răstălmăci, este un substituent al sindicalismului anarhic Şi egalitar. Sindicalismul promovează impostura; un "bou" gureş poate pune mina pe o fabrică şi o manevrează împotriva întreprinzătorului. Corporaţismul e o revenire la ideea de breaslă a Evului Mediu în care funcţionează ideea ierarhiei de valori. Am întrebat pe un medic din conducere care mai vine pe la mine: "Ascultă mă, tu eşti egal cu profesorul Haţieganu? Sau eşti anatomist de talia lui Toma Ionescu"? " Nu". Păi corporaţia 1-ar pune la locul lui ca medic şi unul din profesorii ăştia i-ar fi şef. Consiliul medicilor trebuie să fie din medici savanţi, iar ceilalţi trebuie să se supună. Situarea Bisericii deasupra statului face posibil acest lucru: ierarhizarea valorilor. Cum e posibilă morala publică? Prin înstăpânirea absolută a moralei religioase creştine. Dogmele creştine trebuie să poruncească normele morale care, fără ele, nu se deosebesc de "Mersul Trenurilor" decât prin obiect. Morala publică într-un stat creştin trebuie să stea sub imperiul certitudinii dogmelor creştine reflectate imperfect de omul mărginit. Asta e morala publică dom' ne! Dacă nu situăm Biserica deasupra statului, ne aflăm în treabă şi face fiecare ce vrea.

M-a întrebat cineva despre umanism; armeanul ăla, Vartan Arachelian. N-am vrut să apar la Televiziune - că m-a şi televizat - n-am vrut să apar, da' n-am rezistat. Am pus halatul ăsta pe mine, am scos fesul şi am rămas cu capul gol, aşa... Mă întreabă, "ce ziceţi de umanism"? Zic, este una din formele grave ale rătăcirii omului modern, care pleacă din antropocentrismul Renaşterii. În Renaştere, "titanii" s-au "umflat" prin autocunoaşte rea necunoaşterii. Ei nu se cunoşteau pe ei înşişi Şi au crezut că s-au descoperit ca oameni. Nici un om - spune Socrate - nu se poate cunoaşte şi autocunoaşte . În Dicţionarul filosofic se spune că Socrate a imitat maxima de la templul din Delfi, "cunoaşte-te pe tine însuti". În dialogul Carmide al lui Platon, Socrate îl întreabă, "mă, ce este înţelepciunea"? - că ăsta e obiectul dialogului. Răspunde: autocunoaşte rea. Cu dialectica lui impecabilă şi foiţa lui de abstracţie, Socrate anulează capacitatea omului de autocunoaşte re. "Socrate - îi spune Carmide care era tânăr - îmi vine să te bat". "De ce"? "Păi, când am venit la tine ştiam ceva despre înţelepciune, dar acum nu mai ştiu nimic". "Tu crezi că ea ştiu"? "Cum putem afla"? "Hai să căutăm un zeu."

Dialogul Sofistul al lui Platon e o capodoperă... mă rog, nu capodoperă, e etern. Când se întreabă care e diferenţa între zeu şi om, spune: “Zeul este creator şi omul imitator”. Eu când citesc cuvântul “creaţie” - creaţie literară, creaţie muzicală, creaţie filosofică - leşin de râs. Omul reflectă în “litere”, în muzică, câte ceva din transcendentă, petece de transcendentă.

Când mă întreba pe mine un fost ministru, Alexandru Constantin, din timpul guvernării legionare “, mă Petrică, tu, când te aşezi la masa de scris, cum scrii”? “Sunt emoţionat de fila goală, îmi închipui că în jurul meu, în spaţiul în care mă aflu, nu s-a întâmplat nimic. Prima mea grijă este să nu fiu pândit de demonul originalităţii”. “Cum”? “Să nu am înfumurarea neroadă de tip «original»“. Heidegger spune: “L-am citit pe Aristotel în limba lui. M-am mirat cum un gânditor de talia asta, zice, a putut să spună atâtea banalităţi - fiindcă viata şi universul arată într-adevăr aşa cum le descrie el - Şi mi-a dat o sugestie fecundă că originali nu sunt decât idioţii”.

Aşa şi eu, urmăresc să nu fiu original şi să fiu cuviincios. Mă întreabă ministrul: “Eşti inspirat”? “Nu. Nu stă niciodată nici un zeu în coltul camerei mele când scriu eu. Sunt foarte neliniştit. Eu, care sunt creştin... Şi părintele Galeriu m-a declarat astfel. Cică a ţinut Galeriu o predică în săptămâna patimilor, în care a spus aşa: “Marele gânditor român Petre Ţuţea a spus că în adolescentă sau în tinereţe a admirat foarte mult pe Kant, iar când a ajuns la maturitate şi 1-a raportat pe Kant la Dumnezeu, Kant a dispărut”. A rămas doar Dumnezeu. Acuma să vă spun un lucru: eu încerc o experienţă - pot să-i zic astfel, încerc să mă deparazitez de filosofic. Cioran s-a deparazitat mai demult, deşi face filosofic. Un prieten al meu zice: 'Te deparazitezi, dar foloseşti sculele ei”. Da, dar dacă mă urc în tren nu înseamnă că eu cred în calea ferată. Trebuie să folosesc şi eu un limbaj mai deosebit. De fapt, eu mă zbat să gândesc teologal, creştin, dacă pot. Am două nelinişti: să nu se afle în expunerea mea nici o inadvertenţă terminologică Şi nici o impietate. Scriitorilor le-am spus aşa: - acuma îmi permit şi eu să mă socotesc scriitor, nu? că sunt membru de onoare al Uniunii Scriitorilor (am rupt inima târgului, vorba mea, că m-au asimilat acolo ca filosof, ca şi pe Noica) - eu nu interzic unui scriitor să vorbească despre teoria relativităţii sau despre fizica indeterminării lui Heisenberg, sau despre fizica Şi mecanica cuantică a lui Planck sau despre Aristotel sau Platon, nu le interzic, dar cu o singură condiţie: să fie pe obiect. Că orice inadvertenţă se cheamă impostură: te amesteci unde nu-ti fierbe oala. Eu am făcut carieră la Iaşi pe un motto, pe care mi 1-a luat un arhitect. Eu n-am ştiut că ăla e atent la ce vorbesc eu. Primul meu dialog din revista Timpul din Iaşi are această introducere: “Petre Ţuţea a fost întrebat odată de Nae Ionescu cum vede el un adevărat cetăţean român sau, mai exact, un român. Şi Petre Ţuţea a răspuns: să moară pentru România, fără regret, de câte ori România îi va cere; să nu necinstească nici o fecioară, pentru a nu ofensa majestatea Maicii Domnului; şi să respecte tot ce face altul şi nu e În stare să facă el”. A făcut o impresie la Iaşi nemaipomenită , mai mult decât însuşi dialogul.

- După principiile astea România se poate reface.

- M-a mai întrebat cineva:" Cum ieşim din impas"? Păi, dacă suntem creştini ieşim din impas prin forţa Bisericii Creştine şi prin geniul politic al poporului român. Trebuie să admitem că suntem un mare popor european. Nu ştiu dacă, în Istoria civilizaţiei române modeme, Lovinescu spune că două virtuţi are poporul român: geniu politic şi geniu militar. Un popor puţin numeros, invincibil. Nu ştiu care din generalii germani a spus că armata română e un paradox: o armată mică, nebătută niciodată. N-a fost lichidată niciodată. Păi, ca să stai sub presiunea Casei de Austria, a Imperiului otoman şi a Imperiului ţarist şi să faci Unirea Principatelor... Mi se pare că am făcut-o înaintea unităţii Italiei care era sprijinită de Napoleon III prin bătălia de la Solferino, unde i-a bătut pe austrieci direct. Pe noi ne-a sprijinit Napoleon al III-lea, dar de la distantă Şi ne mai dădea şi un sfat: să ne înţelegem cu Anglia. Or noi, de pildă - nu ştiu dacă se spune asta - Alexandru Ioan Cuza a fost somat să permită trupelor ruseşti să treacă spre Bulgaria. Şi a spus "da, dar sub controlul meu. De ce? Cu forţa nu vă dau voie, vă dezarmez, că şi aşa am nevoie de arme".

Nu poţi să spui că suntem un neam neputincios. Păi, să vorbi aşa, corect cum e posibil, după ce batem armata rusească până la Caucaz, batem armata germană la 23 august – când ruşii au fost primiţi cu flori în Bucureşti, armata română era pe Ungă Arad -Şi nu se află nici un soldat străin pe teritoriul actual al României?! Dumneavoastră cum citiţi acest lucru? Polonia are ocupaţie parţial rusească, Cehoslavacia - deşi a fost victimă - e ocupată militar, RDG e ocupată militar, Ungaria s-a eliberat acum de curând, iar Bulgaria.... Mi-a spus mie un bulgar, avocat important la Sofia, care avea o nevastă grecoaică foarte frumoasă din Brăila şi care i-a spus: "Să mă duci în fiecare an la Brăila, că altfel te las" şi. îi spun: "Mi se pare domnule că dumneavoastră, bulgarii, sunteţi ocupaţi de ruşi"." Nu sunteţi bine informat - îmi spune bulgarul . Suntem atât de tâmpiţi, încât se simte mult mai sigur Brejnev la Sofia decât la Moscova". El a spus, bulgarul.

Nu se poate, eu am încredere în poporul român că în mai va decide cum trebuie. Mi s-a spus că Partidul Naţional Ţărănesc are 2 milioane de membri - am citit eu în Dreptatea. Atunci mai are şi Partidul Naţional Liberal, mai sunt şi social-democraţii.

În orice caz, eu am fost chemat de Mazilu, m-a luat cu maşina. De altfel, nu ştiţi că, în timpul terorii din decembrie, Mazilu mi-a fixat doi soldaţi aici, un sergent major şi un soldat. Cu grenade de mână, cu pistoale automate... Le-au băgat pe sub pat şi au dormit cu mine, aici. Şi îi întreb, "măi băieţi, ce putere de foc aveţi?" Păi, rezistăm o oră, boiereşte". Era să-i omor. M-au deranjat, că unul sforăia groaznic şi m-au deranjat şi la mâncare, că nu le venea regulat şi o împărţeam pe a mea cu ei. Foarte dulci băieţi.

În orice caz, Mazilu, care era vicepreşedinte după Iliescu, mi-a pus o stenografă la dispoziţie, care îmi tot spunea să vorbesc mai încet. .Pleşu vroia să publice textul, dar nu mi-a plăcut mie stenograma aceea. Mi-a spus o nepoată de-a mea, nemţoaică - care tine pe un inginer, nepot de-al meu - zice, "unchiule să ştii că sunt «specializate » şi stenografele. Asta n-o fi stenografă politică? Că

de aia ti-o fi spus să vorbeşti mai încet Că stenografă universală cum ti-ar trebui ţie nu există. Sunt «specializate» şi ele".

Şi zice Mazilu: "Cum vedeţi dumneavoastră ordinea viitoare"? Şi spun eu: "Repunerea în vigoare a Constituţiei liberale din 1923" care e o capodoperă. Doi: Bipartidism. «Liberalii» şi «Ţărăniştii» să guverneze cât doresc în vederea refacerii ordinii naturale a României"! M-am înşelat că mai sunt şi social-democraţii, iar şeful lor... Cine e şeful lor?

- Sergiu Cunescu

- A, Cunescu e un caracter... Păi, el e mai anticomunist decât Coposu.

- Dar de Coposu, ce ziceţi?

- Un senior! Un senior, un român desăvârşit şi un credincios marelui Iuliu Maniu, unul din ctitorii României Mari. Am stat pe prici cu el la puşcărie. Era unul, Alexandrescu, care s-a dezlipit de ţărănişti şi a fost solicitat şi Coposu să-i lase. Coposu e un om de otel. N-au putut să-1 clintească din loc.

- Aş vrea să vă întreb, dumneavoastră aţi afirmat despre comunism că nu e un sistem totalitar.

- M-a corectat armeanul ăla, cum îi zice, Arachelian, "nu spuneţi aia că zăpăciţi tineretul. Tot nu pricep ei". Totalitari sunt fasciştii, hitleriştii, legionarii şi Biserica Catolică; ea pleacă de la principiul metafizicii cunoaşterii aristotelice, "întregul premerge partea", "Das Ganze ist vor dem Teii" - spune Othmar Spann . Ăştia sunt totalitarii. Sistemele sociale trebuie definite finalist prin ce urmăresc. Comuniştii urmăresc egalitatea anarhică finală. Manifestul comunist spune: "Die Gesellschaft der Zukunft ist eine staatslose und klassenlose Gesellshaft als freie Assoziaţion der Individuen betrachtet". Adică ce însemnează "freie Assoziaţion der Individuen"? Caussi numeşte aceasta "incendiul anarhiei finale". Ăştia sunt comuniştii. Anarhişti! Engels 1-a acuzat pe Bakony că nu e anarhist consecvent. Marxismul nu e ostil anarhiei prin finalitatea lui, pentru că nu poţi fi egalitar decât dacă eşti anarhic. Ierarhia de valori distruge egalitatea. Şi atunci, Arachelian ăsta mi-a spus, "păi, dacă toţi îi consideră pe comunişti totalitari şi Europa, liberală (care nici ea nu moare de cugetare), nu pot să dau pe post asta".

S-a şi vorbit despre ceauşismul fascist, totalitar. Totalitarismul nu e o doctrină anarho-comunistă. Arachelian zice, "nu pot să dau pe post asta. Dacă un om de autoritatea dumneavoastră - că apăreţi la televizor - spune asta, FSN-ul o să vă facă deputat şi v-aţi compromis pentru tot restul vieţii. Tinerii nu înţeleg: aha, va să zică nu sunt totalitari, va să zică sunt umanişti, sunt democraţi. Intre noi putem vorbi, dar pentru mass-media nu putem".

Comunismul e forma ideală a democraţiei. Mi-au luat un interviu doi polonezi. Unul avea interes şi ălălalt era translator. Mi-a spus: "Eu 1-am tradus pe Cioran în poloneză şi nu se compară cu dumneavoastră. Se vorbeşte despre democraţie, şi la Varşovia, şi la Bucureşti. Ce părere aveţi despre democraţie". "Păi, zic, n-am nici o părere personală. Mă bizui pe doi filosofi

antici şi unul modern. Cei antici sunt Platon şi Aristotel. Platon spune că

sunt următoarele forme degenerate de guvernământ: tirania, oligarhia şi democraţia. Iar Aristotel spune că democraţia e sistemul social în care face fiecare ce vrea. Iar Henri Bergson spune că democraţia este singurul sistem politic comparabil cu demnitatea şi libertatea umană, dar are un viciu: n-are criterii de selecţie a valorilor de conducere". Zice polonezul, "ştiţi ce să reproduceţi pentru mass-media? Că Henri Bergson spune despre democraţie că e singurul sistem politic compatibil cu libertatea şi demnitatea umană. Restul faceţi-le uitate". Da, dar eu, ce-i în guşă şi-n căpuşă. Nu mă dau înapoi... nu pot să mint.

- Dar se pare că v-aţi referit numai la teorie, nu şi la practică.

- Doamnă, teoretic - adică explicativ - tehnic - adică configurativ - şi practic - în sens kantian, normativ - comunismul e nul. E nul teoretic. În nişte medalioane de antropologie economică scrise în Cuvântul lui Nae Ionescu, eu am o premisă. Erau 17 medalioane, cu concluzii, pe două pagini mari de Cuvântul: Perspectivele economice ale României modeme. Dar concluziile astea le-a cenzurat regele. Premisa mea majoră pentru toate cele 17 medalioane de antropologie economică modernă este una platonică: tot ce teoretic este just, este practic necesarmente just. Nu şi invers, că oamenii au practici sinistre în istorie. Dacă teoretic e fals, totul e fals.

- Dacă am lua în discuţie cazul mişcării de dreapta de la noi, ea a avut nişte idealuri nobile, creştinismul, ideea naţională... Pusă în practică...

- A dat greş. N-a gândit corect. N-a gândit corect!

- Unde vedeţi greşelile în gândirea de dreapta?

- În absolutizarea totalitarismului care este european falimentar. Această mişcare legionară a făcut aceeaşi eroare pe care a făcut-o Carol I. Iar un Ferdinand de Hohenzollern - care a socotit Germania o foită invincibilă - ... Şi a fost bătută Germania în primul război mondial şi a fost bătută şi în al doilea război mondial... Excesele: absolutizarea ideii totalitare care confiscă personalitatea şi mai ales ignoranţa în ceea ce priveşte onestitatea lui Hitler, acestea au greşelile. Hitler a spus: nu respect decât un cuvânt, cel dat poporului german de a-1 face stâpân. Iar Ribbenttrop a declarat că Germania n-are nevoie în Europa de prieteni, ci de supuşi. Ei, cum poţi să mai fii colaborator cu un asemenea imperialism?! Şi ruşii sunt la fel, dar ei nu spun asta. Ruşii sunt mai perfizi. Ruşii, când te ocupă şi te declari de acord, spun că eşti progresist, iar când le rupi fălcile, eşti fascist şi reacţionar. Ruşii sunt mai abili politic decât germanii. Dovadă că au reuşit să facă din braşoava asta roşie, din ruşinea asta care e bolşevismul, o supraputere mondială, să impună Statelor Unite situarea bolşevismului la rang de supraputere. Este sau nu? Este! Şi discută despre Europa aplicându-i principiul umilitor: "De nobis, sine nobis". Unde e Europa în conversaţia dintre aceste două cirezi, cele americane şi cele ruseşti? Avea dreptate Talleyrand: "Tot ce e exagerat este insignifiant". S-a exagerat naţionalismul. Naţionalismul poate fi practicat şi cuviincios. Nimeni nu poate interzice unui popor să-şi trăiască tradiţia şi istoria cu gloriile şi înfrângerile ei. Pârvan zice: "Etnicul e punct de plecare şi universalul punct de sosire". Eu, ca naţionalist, am

gândit multă vreme că naţiunea e punctul terminus al evoluţiei universale. Când dispar popoarele, intrăm în Turnul Babilonului. Cioran zice odată: “Bine, mă Petrică, dar naţionalismul nu înseamnă negarea speciei omului, înseamnă o configuraţie a acestei specii în competiţie de neamuri”. Păi, cine mă împiedică pe mine, român, să-1 traduc pe Dostoievski şi să-i scriu cărţile mai bine ca el şi decât orice rus? Cine? A fost odată comemorat Dostoievski la Bucureşti de “o anumită presă “- cum îi zicea şi Everac - presa din Sărindar. Şi Arghezi zicea că Dostoievski e un bivol care a călcat într-o grădină cu crini, fleacuri d'astea, metafore pour epater le bourgeois. Singurul om inteligent dintre scriitorii români, care 1-a definit cum «trebuie pe Dostoievski, a fost Cezar Petrescu pe care eu îl respect. Ştiţi Scrisorile unui răzeş şi întunecare. E un real spiritual. E mai .real decât impostorul filosof Camil Petrescu, pe care Călinescu se grăbeşte să-1 facă intelectual. Am citit un studiu despre Husserl

•al lui Camil Petrescu şi m-a întrebat Radu Popescu, directorul revistei Teatru - mă dusesem să beau o cafea naturală acolo -”maestre, zice, - că el a fost subalternul meu la Economie - avem un manuscris moştenit de la Camil Petrescu despre Husserl. Eu nu sunt filosof, spune şi mie merită să-1 publicăm”? După ce-1 citesc

- mi-a făcut o cafea, acolo - zic: “Măi, treaba ta, poţi să-1 publici, mai ales că nu-1 înţelege pe Husserl multă lume; nimeni nu înţelege. Dar să ştii, eu n-am înţeles ce scrie Camil Petrescu. Nu e de mintea mea, e de Spitalul nr. 9 şi eu nu sunt psihiatru. Nu ştiu unde să-1 categorisesc în altă parte. Nu e zdravăn”.

- îl ştiţi pe Ştefan Teodorescu de la Heidelberg ?

- Păi da. A spus că i-a citit studiul despre Husserl al lui Camil Petrescu, lui Heidegger. El mi-a spus asta. Şi Heidegger a leşinat

de râs. Heidegger a spus: “Ce destin trist are în Balcani Husserl”. Zice, “mai citeşte-mi, domnule Teodorescu, că sunt foarte indispus În dimineaţa asta şi studiul ăsta e foarte distractiv”. Heidegger e ucenicul lui Husserl, da' nici el nu e zdravăn, să ştii. După Ontologia individualului - în faţa căreia se închină Noica - omul e obligat să trăiască obsesia neantului. Iese din anonimat şi autenticitatea şi-o dovedeşte trăind neliniştea cotidiană a neantului. Heidegger, deci, te obligă să trăieşti murând. E frumos! Adică să crapi în fiecare zi. Nu e zdravăn! De altfel, Windelband face istoria filosofici şi spune că filosofia, ca ştiinţă globală a vieţii şi universului - această pretenţie a filosofici, cum o defineşte şi Bacon undeva - de la Aristotel până astăzi, filosofia, care încearcă sinteza ştiinţelor sau autonomia faţă de ele - cum vrea Blaga sau teoria adevărului dublu din Evul Mediu - filosofia, spune Windelband, este ştiinţă exclusiv europeană. Asia - aici are un dispreţ aristotelic - n-are decât sisteme etice şi religioase. Iar eu spun despre pretenţia filosofiei la autonomie, când vrea să fie scientia scientială, când vrea să extragă din ştiinţele naturii esenţele, atunci filosofia e un parazit, iar dacă e autonomă, e nulă. Am în toată biblioteca asta din faţa mea un singur lucru adevărat, Toma D'Aquino. Atât, restul nu-1 arunc fiindcă e podoabă aici în cameră. Filosofia autonomă faţă de fizica şi astronomia modernă e zero. Filosoful care nu intră în laborator, care nu utilizează aceste trei metode cu rigoare,

observaţia, experimentul şi raţionamentul, bate apa-n piuă. Despre univers nu poate spune nimic decât dacă se adresează macrofizicii şi microfizicii şi atunci se duce la ştiinţă şi e parazitară, iar dacă speculează singură, spune braşoave. Unii spuneau că filosofia a înlocuit religia. Dintre discipline, ştiinţa modernă a înlocuit tocmai filosofia. Nu mai e nevoie - la fantasticul progres al ştiinţei moderne - de filosofic speculativă. Iar religia se situează peste ultimele speculaţii teoretice ale ştiinţei, prin Adevărul absolut unic, care e Dumnezeu, transcendent în esenţa, principiul unic al tuturor lucrurilor. Să vină un laureat al premiului Nobel ateu, pe care să-l scuip în ochi. Ce-o să-mi spună el? O babă care cade în faţa icoanei Maicii Domnului străbătută de Absolut e om şi ăla e dihor laureat.

În Ispita de pe munte - retro satana! - Iisus spune: "împărăţia mea nu e din lumea aceasta". Asta-i nemaiauzit! Du-te în împărăţia Lui cu trenul sau cu racheta dacă poţi. Nu poţi! înotăm în Univers ca mormolocii, şi lumea lui Hristos se situează transcendent ca-n Ispita de pe munte, în mod etern. Cine n-a putut fi înlocuită? Religia! Iar filosofia care speculează autonom face onanie mintală. Iar dacă vrea să scoată, să extragă esenţe din ştiinţele naturii, e parazit. Atât! Nu îndrăzneşti să spui despre religie, teologal vorbind - dacă eşti cinstit - că a fost înlocuită de filosofic sau de ştiinţă. Un creştin îţi spune că adevărul se defineşte prin jocul celor două lumi: cea de aici o oglindeşte imperfect pe cea de dincolo. Spune contra dacă poţi. Ia zi. Inii spune cineva că evoluţia e o ipoteză de lucru. Zic, domnule, te rog să-mi răspunzi mie, ca evoluţionist - cum e Haeckel, tâmpitul ăsta - când, unde, cum, de ce şi în ce formă - întrebări obligatorii pentru adevăr - ai apărut dumneata ca homo sapiens, cel care eşti astăzi. Ia răspunde. În spaţiu! - spune el. Am descoperit nu ştiu ce femur în Indonezia. Păi, te tăvăleşti de râs. Aşa mă faci şi elefant şi mamut şi... Foarte bine. Spune paleontologia sau vreo ştiinţă naturală când a apărut homo sapiens? Kant spune că homo sapiens a apărut atunci când a început să gândească speculativ, deci odată cu filosofia. Spune cineva că singurul domn valabil şi azi e Moise: "Dumnezeu a făcut omul după chipul şi asemănarea Lui". Combate-l dacă poţi. încearcă şi demiurgul platonic în Timeu. Îi face ba picioare, ba ficaţi, te prăpădeşti de râs la geniul lui Platon.

- Aş vrea să vă întreb cum vedeţi participarea românilor de acum la mântuirea lor? Cum pot conlucra mântuirea lor în situaţia de acum?

- Simplu, ducându-se la Biserică. Şi folosind ştiinţa ca peria de dinţi. Tot ce spune ştiinţa să nu-i lase cu gura căscată şi tot ce spune un popă de la Cucuieţii din Deal să considere adevăr ritualic. În Biserică se mântuiesc, "Nulla salus extra Eclesiam" spune Sfântul Ciprian. Biserica! Are un instrument de mântuire poporul român că are Biserică şi preoţi. Ce să caute altceva?!

- Dar Biserica trece printr-o criză acum.

- Trec popii, nu Biserica. Trece personalul administrativ printr-o criză, nu Biserica.

- Atunci cum să facem cu încrederea în preoţi?

- Păi, să faci ce zice popa, nu ce face popa. Sacerdotul creştin nu e mistagog, el nu interpretează misterele, misterele sunt supraraționale. Mistagog e păgânul care interpretează falsa lectură a vieţii şi Universului şi asta se cheamă mitologie. Preotul creştin nu tălmăceşte misterele ci le comunică, fiind învăluit ritualic de ele ca şi credincioşii. Dogma euharistiei, dogma Trinităţii; ce, e de nasul unui Papă să comenteze, comportă asta comentarii? E un joc savant etern al preotului creştin conştient, între gnosis- cunoaştere - care e lumească - şi pistis, care e credinţă.

- Noi trebuie, fără îndoială, să facem din viata noastră o euharistie.

- Nu. Noi nu putem face acest lucru. Asta o face oficiul sacerdotal şi Hristos care operează în acest oficiu.

- Da. Dar ce se întâmplă cu viata? Ce facem În afară de Biserică?

- Pai, când plecăm din Biserică nu minţim, nu furam, nu urâm, ne iubim unii pe alţii, ne ajutăm unii pe alţii... Ca, de pildă, fratele unui muzician român, a făcut o declaraţie senzaţională: "Fraţilor, hai să ne iubim că avem destulă vreme să ne mâncăm unii pe alţii". Sau cum spune Zovscenko, un umorist rus. Are o schiţă Suferinţele sărmanului Wertber, după titlul lui Goethe. Ce păţeşte un rus într-o zi la Moscova? Pe unde se duce i se trag la picioare în cur. E ofensat pretutindeni. Seara, rusul, după ce culege un sac de ofense şi de suferinţe, se aşează la orizontală şi zice: "Fraţilor ştiţi la ce mă gândesc eu? Hai să ne respectăm unii pe alţii de mâine încolo". Ha, ha, ha. E grozavă situaţia. Zovcenko ăsta a murit dus de Jdanov la Polul Nord pentru că şi-a bătut joc - într-o revistă sovietică, nu mai ştiu cum îi zicea - de omul sovietic, timp de 20 de ani şi nimeni În timpul ăsta n-a băgat de seamă de ce se vinde revista aia

- Doamna voia să întrebe cum se poate ieşi din dificultăţile prin care trecem acum, în Biserică, datorită unor situaţii...

-... monstruoase

-... care au fost şi care mai sunt

- Păi, trăind creştin şi întorcând spatele vremii care pute. De pildă, Platon n-a fost condamnat pentru acedie, pentru ateism, fiindcă că a avut eleganta să nu insulte Olimpul Nu i-a întors spatele. Dacă mai suntem creştini, putem depăşi suferinţele pe care ni le impune FSN-ul.

Perplexitatea ca soluţie ideală

Acest dialog s-a desfăşurat pe 26 mai 1990. La dialog au participat Marian Munteanu şi un grup de studenţi.

Fiind imediat după alegeri, temele au fost mai mult cu privire la fenomenele politice. Publicam câteva fragmente, cu precizarea că discuţia a avut un caracter extrem de informai, tinerii participanţi fiind de multa vreme **în** preajma lui Petre Tuţea, ceea ce explică tonul uneori foarte liber al discuţiei.

- Aţi votat, domnule profesor?

- N-am votai de scârbă.

- Dar aveaţi cu cine vota?

- N-aveam. Poate... ştiu eu... Nu, nu, n-aveam.

- Deci nici o formaţiune politică nu era demnă de un vot de la un om serios?

- Păi, cum să fie demnă dacă... Păi, domnule, de ce le e teamă să îndemne poporul? N-au mai făcut tinerii revoluţie? Iliescu zice: "Eu sunt deschis cu toţi..." Face democraţie de tip suedez cu liberalism japonez. Târţa -pârţa, pârţa-târţa. Se potriveşte ca nuca-n perete. "

- Acum un an, înainte de revoluţie, ne spuneaţi că, dacă ar fi să votaţi, aţi vota cu liberalii.

- Acum sunt îndoielnic pentru că nu sunt decişi la par.

- Deci, le-aţi recomanda o politică de foită.

- Domnule: Romani la arme! Aşa să fie în fiecare ziar. Să vezi Iliescu cu pantalonii...

- Dar cum explicaţi fenomenul ăsta, totuşi, de masă? Chiar dacă nu în procentul asta de 80%...

- În procent de 90% furt şi fals.

- Şi dacă, totuşi, jumătate din electorat a votat cu Iliescu?

- Pe cuvântul meu de onoare că nu.

- Deci credeţi că sunt mai mulţi cei contra F.S.N. decât pro F.S.N.?

- Tot poporul e.

- Păi, vedeţi dumneavoastră, sunt extraordinar de mulţi muncitori care susţin Frontul şi îl susţin cu sinceritate.

- Nu, nu sunt foarte mulţi.

- Daţi-mi voie să vă spun că avem, totuşi, informaţii că într-adevăr sunt foarte mulţi.

- Numai în Moldova, de pildă, că moldovenii...

- Aş spune că sunt dezinformaţi.

- Ce dezinformaţi! Ca să constaţi că e incapabil comunismul de guvernare, nu trebuie să ai doctoratul în ştiinţe sociale. Orice bou, care nu e sifilitic vede că nu e bun. El vede că mă-sa rabdă, nevasta rabdă, copiii rabdă... vede tot şi totul pute. Şi ce să zică? "N-am doctoratul"!

- Sunt foarte mulţi. Sunt milioane de oameni care susţin Frontul şi-l susţin pe Iliescu. Milioane de oameni!

- Păi, atunci..., e un popor de năuci.

- Să ştiţi că şi noi, cred, am avut momente de...

- Nu, nici un moment, e evident. Dacă-i adevărat că sunt milioane... Deşi convingerea mea e că au falsificat sută la sută voturile; comunismul nu poate dacă nu falsifică....

- Dar şi noi suntem români, domnule profesor. Sau noi nu suntem români?

- Eu nu sunt român, eu sunt turc.

- Dar toată viata noastră noi în asta am crezut, că suntem români. Şi dumneavoastră, mai ales.

- Un tâmpit ca mine cred că nu mai există pe bulevardul ăsta. Să faci 13 ani de temniţă... Asta numai eu am fost în stare.

- Deci noi, toţi care am ieşit în 21 seara, am greşit?

- Nu, ce puteaţi să faceţi? Ce, eu am greşit? Eu am fost tâmpit, atâta tot.

- Deci noi, cei care am ieşit pe 21, am fost tâmpiţi?

- Păi..., nişte tâmpiţi activi.

- AU citit ziarele în ultimul timp?

- Le-am mai citit. Nu, că era inutil. Noi eram poporul numărul unu, după un american, în lupta descomunizării popoarelor din Europa răsăriteană, noi cu revoluţia noastră, ei... cu răscoala noastră. Zice: "Popoarele vecine cu voi n-au făcut decât un week-end". Aţi auzit ce a declarat un inginer american? A spus următorul lucru: "Eu sunt inginer american, golan din New-York".

- În situaţia în care acest F.S.N. a pus mâna pe putere... şi oamenii nu protestează...

- Lasă-i să geamă. Că sunt incapabili de guvernare. Singura salvare e nulitatea lor mintală. Ăştia nu pot conduce guvernul şi nici... o comună rurală, încurcă apele, înfundă fântânile. Nici o comună rurală nu sunt în stare... Incapacitatea de guvernare a ăstora s-ar putea să fie şansa hoitului român să devină viu. Soluţia e militară, arma militară.

- Poate ar fi fost mult mai bine ca armata să preia conducerea tării...

- Ar fi, evident.

- Şi partidele astea din opoziţie ce ar trebui să facă acuma?

- Să se sinucidă, ca ăia care fac greva foamei.

- Ei afirmă că în România ar fi reapărut, s-ar fi reorganizat "Garda de Fier". Aşa spune presa comunistă.

- Nu cred. Aşa cred ei. E adevărat că un român absolut trebuie să fie legionar.

- Deci, aprobaţi acum perspectiva asta?

- Nu e nici o perspectivă, e o invenţie a lor. Teama, atât. Simpla teamă.

Ultimul cu care am mai discutat, care mai avea amintiri legionare, era Alecu Constant - Alexandru Constantinescu - fostul ministru al presei şi propagandei în guvernul legionar, pe care 1-au găsit mort acasă. A murit de infarct. N-am mai întâlnit nici din întâmplare legionari. Nimic. Asta-i invenţie.

- Cum vă explicaţi că Iliescu apare în biserică la slujbele religioase, îşi face cruce, tine coliva?

- Păi, un drac poate să-1 ducă, evlavios, la biserică. Nu-1 împiedică nimeni pe drac să intre în biserică.

- A câştigat mult cu asta. Popularitate.

- Păi, da, că sunt mulţi proşti, întrebam, de pildă, pe un popă în închisoare, la Aiud. "Părinte, dracul ce virtuţi are în demonologia creştină"? "E şi taumaturg. Pentru ca ispita să fie cât mai mare şi poarta mântuirii tot mai strimtă, dracul te poate încerca şi cu minuni". Dar nu suntem pierduţi, ca popor. Poate că Dumnezeu are milă de noi şi ne mai dă un picior în cur. Au falsificat sută În sută alegerile. Tot ce bâiguie el, când motivează că s-a schimbat ceva în România, nu spune nimic precis. Ai citit "Complicaţiile tehnicii votării"? Nu puteam să votez nici eu, atât era de complicat Şi intrau în cabină la tară cu ţăranii şi votau. Dom'le, au falsificat integral Păi, nu se poate, de pilda, ca în Ardeal, P.N.T.-ul lui Maniu să aibă 1,2 -1,4 %.

- Şi dacă e posibil să fie chiar aşa? Dacă e posibil? Pentru că în campania electorală n-au fost lăsaţi în sate şi n-au intrat în contact cu ţăranii.

- Nu e posibil să fie aşa. Nu e posibil pentru că, dacă eu am un par şi dumneata vii la mine şi eu te izbesc în mir, nu mai e posibil ce vrei dumneata.

- AU văzut că sunt şaptezeci şi ceva de aşa-numite partide?

- Alea sunt "ciuperci" cu care sunt convins că Iliescu va colabora, că-s ale lui.

- Credeţi că un partid nou sau o mişcare ar fi necesare în România?

- Unde să faci..? România e un loc viran. Nu se poate.

- Văd că cele două partide istorice n-au făcut coaliţie.

- Păi nu, domnule. Ce coaliţie? Liberalii, Naţional-ţărăniştii... Eu sunt membru al Partidului Liberal. Liberalii, Naţional-ţărăniştii Şi social-democraţii i-au permis lui Iliescu să legifereze din Comitetul Provizoriu de Uniune Naţională. Partidele istorice merită să fie nimicite. Că-şi merită soarta pentru laşitate şi inconştientă.

- Nu trebuiau, măcar În ultimul ceas, să părăsească...

- Nu, domnule. A propus P.N.Ţ. să nu se participe la alegeri. "Da' de unde - s-a spus - noi avem răspunderi..." Sunt siniştri... n-am nici o încredere. La un moment dat şi Eminescu avea disperarea mea. Şi n-avea nici un motiv real. Disperarea lui Eminescu era motivată prin funcţia lui de conservator, dar liberalii ofereau atunci garanţii absolute de bătălie modernă.

- Şi acum, ce-a făcut P.N.L.?

- Şi acum, partidul n-a mai putut face nimic, că nu mai are şefi.

- Teoctist a rămas în funcţie, e patriarh, ti recunoaşteţi ca patriarh?

- Sigur. Indiferent ce a făcut înainte, eu nu am dreptul să-1 judec. Noi suntem biserica autoritara; şi catolicismul Şi ortodoxia. Dacă vezi un popă beat, îi spui :"Părinte scump, cât eşti de treaz! Sărut mâna"! N-ai voie să observi. Numai ierarhia sacerdotală şi sinodală... S-a opus Sinodul ca el să fie acum patriarh?

-Nu.

- Nu? Deci, este.

- Deci, acum, nu mai ştiu ce să fac.

- Păi, nu ştiu nici eu ce să fac. Soluţia ideală, în situaţii inexplicabile, e cea a lui Emil Cioran; perplexitatea! Când nu găseşti soluţie într-o situaţie inextricabilă, clatini capul până ameţeşti, tragi linie pe dedesubt şi pui concluziile.

- Ei, asta cred că ne interesează pe toţi, care sunt concluziile.

- Când eşti beat... Întâi vă îmbătaţi, cădeţi cu nasul în noroi şi, murdari de noroi, decideţi. Nu se poate aşa. Românii au degenerat. Deşi cred că nu, pentru că, cel puţin, Coposu spune că are un dosar atât de mare cu falsul total al alegerilor. Păi, ce-i acest ceauşesc 89% pentru nişte golani care nu-s în stare să conducă nici o gară?

- Domnule profesor, dar dumneavoastră ziceţi că poporul român 1-a votat pe Iliescu.

- Nu 1-a votat.

- Bun. înseamnă că o parte din poporul român.

- Nici o parte.

- înseamnă că nu 1-a votat nimeni.

- Nimeni!

- Deci, cine 1-a votat nu-i român.

- Nu. A votat poporul român cu mâini de fesenişti. Succesorul Iliescu este un ceauşist nepatriot. Nu-1 interesează decât exerciţiul puterii, că are un egoism invers proporţional cu dovlecelul lui. El n-are cap, are un dovlecel. Cică-i inteligent. Hm!

- Tot ce se spune împotriva Frontului, că sunt pederaşti toţi, eu cred. Că sunt hoţi de buzunare, eu cred. Că mi-au furat mie banii, deşi nu mi-au furat, eu cred.

- Că sunt proşti?

- Că sunt proşti, Turci şi cretini şi că le curg balele, cred. Eu m-am gândit,

de pildă, să scriu un pamflet anticomunist şi m-am gândit să iau anticii Şi modernii, cei mai mari pamfletari pe care îi întâlnesc şi să iau de acolo cele mai acidulate imagini sau figuri de stil. Şi m-am convins că e un travaliu odios, gratuit, nu face trei parale. Şi am ajuns la o intuiţie mult mai corectă pentru a defini orice mişcare comunistă. Iau un Cod Penal cu trihotomia, tripartita diviziune a infractorilor: crime, delicte şi contravenţii. Definesc crimele pe rând, delictele pe rând şi contravenţiile pe rând şi scriu dedesubt: comunismul e infractor la ordinea universală, naturală,

prezentă în acest integral Cod Penal. Ei sunt infractori, comuniştii, nu sunt oameni politici. De altfel, Douglas, ministrul de externe al Americii, a dat o definiţie a comunismului: există în dreptul penal crime continue şi crime continuate. Comunismul e o crimă continuă. O crimă se vede, nu? Subalternul meu la studii, la Economia Naţională, unde am fost director, consilierul biroului, a făcut un calcul: ce se întâmplă cu România Mare, organizată ultramodern din punct de vedere agrar. Ştii ce poate face România Mare? Hrăneşte toată Europa Centrală. Şi acum, facem coadă la ziare. E bun comunismul, nu?

- Discutam cu cineva care susţinea că, din punct de vedere juridic, Constituţia din 1923 este valabilă şi acum. E actuală.

- E eternă. E cea mai bună de pe continent. Ei vor face o constituţie. Aia va fi prostituţie nu constituţie. Cum să facă F.S.N.-ul constituţie? E ca şi cum ai aduna pungaşii din Bucureşti şi i-ai pune să facă legi politehniste.

- Ştiţi că în Piaţa Universităţii s-a declarat ieri că, în această Piaţă, cei care demonstrează acolo nu recunosc decât Constituţia din 1923.

- Păi, foarte frumos. Misiunea constituantei, dar constituanta va vota prostituţia FSN-ului, fiindcă majoritatea corpurilor legiuitoare ale consiliului sunt ale FSN-ului. Ţărănişti nu, liberali nu; ţărănişti cred că vor fi portarii de la Parlament!

- Deci, Constituţia, dar mă refer din punct de vedere juridic...

- E cea mai bună constituţie a secolului ăsta, pe continent.

- Că e bună, e clar, dar...

- Domnule, ai un rege, stăpân incontestabil, care se mişcă cu cele trei puteri separate: executivă, legislativă şi judecătorească, armonizându-le; la executivă e şef, numind şi revocând miniştrii săi, la legislativă e şef: nici o lege nu poate apărea fără sancţiunea de aprobare şi altă sancţiune de promulgare, dreptul regelui, după Constituţie, de-a acorda amnistii şi graţieri şi dreptul de-a bate monedă, de a încheia şi denunţa tratate internaţionale, într-o legalitate liberală ideală. Primul text publicat la incitaţia mea, în revista "Timpul de azi", sună aşa: "România este monarhie constituţională".

- Şi în cazul unui referendum: monarhie constituţională sau republică, ce ne facem dacă poporul spune republică?

- Păi, atunci mi-e milă de el.

- Deci suntem îndreptăţiţi, acum, să afirmăm public că, la ora actuală, şeful statului, deci de drept este regele Mihai?

- Păi, regele Mihai n-a abdicat. A fost silit.

- Comuniştii, prin Brucan, au declarat că au recunoscut, după 50 de ani, că alegerile din '46 au fost trucate. Dacă ei ar recunoaşte în mod oficial şi public că şi regele a fost forţat să abdice...

- Cine să declare?

- Comuniştii.

- Cum să declare, dacă Brucan, care are două clase de liceu sau trei şi care-i analfabet... Dracul nu are nevoie de diplomă. Imbecilul ăsta zice că regele poate veni în tara sa ca turist. El, Regele, prinţ de Hohenzollern, asemeni bunicului lui, asemeni lui Ferdinand, care a tras spada împotriva neamului german în mod loial şi împotriva Austro-Ungariei, pe care le-a bătut! Ferdinand a tras spada în Consiliul de coroană, în "916, spunând "nu v-am chemat, şefilor de partide, ca de obicei, să mă consult cu voi, ci să decid! Trag spada, pentru că România Mare se face cu spada!" Iar Regele Mihai I de Hohenzollern a izbit neamul nemţesc de la Baltica la Creta într-o noapte şi a salvat poporul român de la dezastru. Mihai, regele românilor, a pus pumnul în balanţa forţelor, înclinând-o în lagărul democraţiilor, într-un moment în care nu se ştia încotro înclină, şi-n senatul francez, şi în cel american, că am redus războiul cu un an, pentru ca Hitler să nu facă arme speciale, că-n Anglia nu rămâneau decât iepurii în vizuini... Gorbaciov zice: Europa – casa noastră. Dacă Gorbaciov nu ar fi rus şi ar fi un om, n-ar avea dovleac, ci cap şi, cum i-am spus eu unui rus, care scoate o revistă de două milioane tiraj la Moscova (cu ani în urmă). Zice: "Domnule Ţuţea, cum vă explicaţi dumneavoastră că noi, ruşii, întindem mâna Europei şi ea o refuză sistematic"? "Foarte simplu, aveţi un cancer mintal, se cheamă cancer ideologic marxist-leninist. Aruncaţi cancerul ăsta la gunoi şi Europa nu numai că vă salută, dai v a şi recunoaşte, cum tradiţional aţi fost recunoscuţi în politica de echilibru a continentului, parteneri egali. Şi Europa, dacă faceţi epuraţia asta radicală în crimele bolşevismului rusesc. Europa trebuie să se întindă de la Atlantic la Vladivostok. Şi America va fi a doua Albanie. Dar face Gorbaciov asta? Dacă ar fi inspirat, rămâne cel mai important om de stat al secolului european. Pune materiile prime infinite ale Siberiei şi, împreună cu Japonia şi, dacă China e slugarnică faţă de Japonia, cu Japonia, China şi Europa, Statele Unite vin desculţe la scuze. Dar are Gorbaciov capacitatea asta? Eu fac o retractare, că am spus că ruşii sunt contraindicaţi la cugetare, ca sifilisul ia sistemul nervos. Şi am retractat şi spun:

ce greşeală fecundă, retractarea e mult mai glorioasă. Spun acolo: cum sunt înşelate popoarele în istorie. Am fost influenţat de Berdiaev, care a spus că bolşevismul este un rău organic al neamului rusesc. E injust. Eu nu m-am gândit la marele popor rus... M-am gândit la masa rusească, care a fost înşelată de bolşevismul falimentar, cum sunt înşelate masele totdeauna în istorie. Aşa e retractarea. Dacă Gorbaciov pricepe ecuaţia asta politică, Europa, casa noastră,

i-a mâncat pe americani. Are un destin Gorbaciov! Dar el se ocupă cu perestroika, că perestroika lui salvează Rusia cum salvează piciorul meu anul viitor! Se pulverizează Rusia, intră-n casa noastră fără cancer mintal şi se situează împreună cu Europa de la Atlantic la Vladivostok. Dar depinde de sifilisul din dovleacul lui Gorbaciov. Dacă spirocheţii merg în casa comună şi dacă năucul rus are un moment în care Dumnezeu aterizează pe dovleacul lui, Rusia e salvată. Altfel o salvează Moş Crăciun.

- Şi soarta noastră, săraca, deci, e legată de Moscova, nu?

- Da. Sigur. Eu i-am spus rusului. Zice: "Dumneavoastră sunteţi împotriva imperiului rusesc? "Dimpotrivă, pentru el, dar numai în cazul încadrării în Europa şi renunţaţi la bazaconii! Nu aşa, să v-aducem turbaţi la noi! E ca şi cum ne-am culca în pat cu nişte câini turbaţi. Nu se poate". Masele ruseşti au fost înşelate, aşa cum se pot înşela toate masele în istorie.

- Şi asta nu-i valabil şi pentru noi?

- Nu ştiu, eu nu m-am gândit, dar nu e cum se pregăteşte, ci cum se nimereşte! Am nimerit cuiul în cap. Să văd ce răspunde Brucan.

-Brucan?

- E, aşa, o "polemică", că ştiu că e un savant emerit al Republicii: numără până la cinci cu ajutorul familiei.

- Cum, e om de ştiinţă!

- Da, a fost şi profesor universitar, cu sase clase de liceu. Dacă e posibil. Şi şef redactor la Scânteia, care a cerut condamnarea la moarte a lui Maniu. Şi-n temniţă, el ne-a băgat. Bestia asta. Văd că nici "Viitorul", nici "Liberalul" nu fac caz de ăsta, singura care-1 pune la punct, dur, e "Dreptatea" Naţional-ţărănistă. Nu-i nimic de făcut, bineînţeles. Dacă Eminescu, despre care Iorga spune că-i expresia integrală a naţiunii romane, a avut momente de îndoială în ceea ce priveşte destinul poporului român, păi, cum să n-am eu? Eu nu sunt el. Nu e nici un român ca el. E român absolut. L-am definit eu. Un tânăr m-a reprodus: "cum îl puteţi caracteriza pe Eminescu după atâtea caracterizări?" - "Sumă lirică de voievozi".

- Ştiţi că la Iaşi studenţii au manifestat şi au venit cetăţeni indignaţi şi au dat foc la tabloul lui Eminescu? Şi au înjunghiat studenţi.

- Cine?

- Oamenii. Cetăţenii laşului.

- S-au făcut de râs pentru 20.000 de ani de istorie.

- Îi consideraţi vinovaţi?

- Principali.

- Oare nu sunt numai nişte ignoranţi, nişte victime? După 45 de ani de apăsare, poate nu-i putem numi victime.

- Domnule, eu nu pot să-i scuz. Şi Iliescu ce spune?

- Nu spune. laşul e fieful lui electoral. Are partizani acolo. Tot laşul e cu el, cu excepţia unui grup de studenţi care au înţeles. Şi o revistă studenţească.

- Eu, dacă Aş fi prim-ministru, după o chestie ca asta le-aş da o pâine pe săptămână de familie... În numele lui Ştefan cel Mare. Dar cum i-a înşelat ăsta, domnule? Iliescu. E un prost. Da-i şiret. Că şi vulpea, când miroase că la coteţ nu e câine, mănâncă toate găinile. Şiretenia. A încercat să vadă zidul dintre instinct şi inteligentă. Instinctul e o formă inferioară inteligentei. În tratatul de criminologie al penalistului Traian Pop, şiretenia aparţine regnului animal. Nu are nimic comun cu inteligenta.

- Da, că au şi animalele şiretenie.

- Păi, cum să nu. Noi n-avem apă de-o săptămână.

- Aşa e-n comunism. Nici eu n-am apă de cinci ani.

- Că n-avem mâncare e bine, dar nici apă? Tacâmurile s-au albăstrii. Le-am ţinut ca rezervă, astea sunt delicatese. Gheare de păsări.

- Am auzit că au făcut datorii, că au împrumutat...

- Datorii de consumaţie, adică nu de investiţii. Adică pierderi. Astea sunt sterile absolut. Pe care nu le poţi plăti, că n-ai de unde să le acoperi, că dacă erau de investiţii, plăteau din ele. Şi ridicau nivelul tehnic.

- Ca să le ia ochii ăstora, că o ducem mai bine.

- Dar, se epuizează şi astea.

- O să vină o foamete şi o inflaţie şi un dezastru naţional cumplit. Noi am vorbit cu lideri sindicali şi unii dintre ei înţeleg care-i situaţia, dar armata de muncitori nu ia nici o atitudine împotriva Frontului. Susţin Frontul, îl susţin pe Iliescu.

- Păi, atuncea, dacă vor face foame şi o să-i văd murind de foame, o să am cea mai mare bucurie din viata mea. Păi, cine moare? Eu mor de râs. O să plătească scump muncitorii. Că dacă nu muncesc, n-au de unde să le dea de mâncare. Nu se poate fără o aspră pedepsire. Dumnezeu din cer îmi spune la ureche că trebuie făcut aşa cum... De infractori Rusia nu va scăpa decât cândva dispărea comunismul. Fiindcă Gorbaciov nu poate să lupte, că nu e democrat.

- În decembrie, când a existat posibilitatea să se răzbune (şi au fost cazuri de răzbunări) multe în tara asta. Şi-au făcut rost de arme. Aşa, în general. Nu! Nu s-au dus să omoare pe nimeni, să taie gâtul nimănui. N-au intrat în sediul Securităţii.

- Păi nu, pentru că am învăţat, aşa, să fim creştini.

- A fost şi blândeţea asta a lor şi încrederea că o să vină cineva Şi o să facă, aşa, legal, cu dreptate.

- Domnule, nu se poate, dreptatea legală nu există în raport cu tâlharii.

Aici ne găsim în prezenta unor tâlhari de drumul mare. Ce dreptate vrei?

- Dar am eu, ca om, ca creştin, justificare interioară, să-i pleznesc pe aceşti criminali, cu toată duritatea?

- Sigur că ai. Nu se poate! Păi, când te lupţi împotriva dăunătorilor animali şi vegetali, ai dreptul să faci asta? Păi, corpul social n-are şi el dăunători? Nu trebuie curăţit?

- Dacă pe mine mă învaţă Hristos să stau şi să nu fac rău nimănui...

- Pui în paranteză vreo doi ani şi după aia te duci şi te închini.

- £ greu cu paranteza asta.

- Nu-i greu deloc. Ştefan cel Mare era religios. Repede vărsa sânge.

- Domn' profesor, vedeţi, slabă fire avem unii dintre noi. Că ba ne apucă mustrările de conştiinţă...

- Domnule, cel mai strălucit voievod român, după mine, era Ţepes. Vlad Ţepes. Despre care nu ştiu ce sultan a spus că, dacă ar avea o tară mai mare, ar cuceri planeta. Eu am două afirmaţii despre el. Are meritul de a fi pus pe tronul Moldovei pe cel mai mare voievod român, pe Ştefan cel Mare. Cu armele! Are meritul că 1-a şi bătut. Şi rana de la picior e că a ocupat Chilia, care era a lui Vlad Ţepeş. Şi acolo şi-a făcut rana aia. Şi are meritul că a coborât morala absolută prin ţepele puse în cur la nivel absolut pe... Dormeai cu punga de aur la cap şi ti-era frică să n-o furi tu de la tine. N-are nici un popor...

- înseamnă că am decăzut rău, în vremurile astea. Că. pe noi. cel puţin, nu ne lasă conştiinţa să facem nici cel mai mic rău aproapelui nostru.

- V-ar gâdila la cur Vlad Ţepes. Asta-i voievod român absolut. Dom'ne, fără ăsta, istoria românilor e o pajişte cu miei.

- Deci, ar fi vremea lui Vlad Ţepes acum, nu?

- Dacă ar apărea la orizont şi ar avea partizani, Iliescu s-ar evapora de frică. Nu, n-ar muri, s-ar face vapori. Escroc perfect. Păi, Ceauşescu-i un binefăcător faţă de ăsta. Ceauşescu n-a făcut crime publice. Ceauşescu făcea crime pe ascuns. Şi spunea că e democrat. N-a fost democrat. A fost un tiran, un despot, neluminat. "Eu sunt despot luminat". Asta are neruşinarea să arate că face tiranie. Ala n-a avut neruşinarea.

- Iar acum, după cum ştiţi, legea asta care nu e valabilă, dar, mă rog, s-a aprobat, legea asta care a scos pedeapsa cu moartea.

- Numai la morţi există pedeapsa cu moartea...

- Pedeapsa cu moartea e necesară în Codul Penal, nu?

- Nu ştiu. Eu nu mă gândesc la Codul Penal, ci la codul cavaleresc al toporului. Că ăla taie fără consultări. Şi pe urmă Codul Penal vine şi zice "bine-ai făcut".

- înseamnă că cel puţin eu unul mă simţ bicisnic rău.

- Eu sunt bicisnic de vârstă. La 87 de ani... Am luptat de unul singur, Don Quijote, prin saloane, împotriva lui Dej şi a dat cu mine de pământ de nu m-am văzut. Cel puţin tinerii din Piaţa Universităţii fac publică, prin presa internaţională, prin aparate franţuzeşti... Dar pe noi, nu ne-a filmat nimeni, decât bătaie pe spinare. De pomană. Ne-a arestat, ne-a pedepsit. Am fost pedepsit la 18 ani muncă silnică. Şi am făcut 13. Dacă mai stăteam un an, muream. Aveam picioarele pline de apă şi de la 102 kg ajunsesem la 56 kg. Nu se putea face o miologie, adică o disecţie pe muşchi, că pe piele nu se poate face. Nu mai eram decât piele şi oase. Şi nu puteam să merg de colea până colea. E adevărat că n-aveam ce să mănânc. Că vreo doi ani nu mi-au dat nici un ajutor social. Mă duceam pe jos din Ştirbei Vodă - de unde m-au gonit şi am nimerit aici printr-un tânăr a cărui mătuşă era la ICRAL şi mi-a dat garsoniera asta, până la Bellu. Gâfâiam greu, că nu puteam să merg, că eram slab. Când mă întorceam, soră-mea îmi dădea bani de tramvai, dar, când mă duceam, n-aveam. Şi tot mergând eu pe jos, s-au dezumflat picioarele. S-au făcut normale. Mişcarea m-a salvat. Sau că aveam eu poftă de mâncare. Asta m-a salvat, după puşcărie. În orice caz, până am văzut mascarada asta a lui Iliescu, nu am regretat că am făcut închisoare. A venit la mine unul de la deţinuţi politici. Ştiu că au făcut o asociaţie, că se plăteşte... i-au plătit cu 200 lei pe zi. Eu ar urma, pe 13 de ani de puşcărie, să iau vreo 25.000 de lei. Dar, dom'ne, cum dracu să ceri bani? Şi văd că aproape nu ne mai temem, că am auzit că basarabenii, Sovietul Suprem din Basarabia, a hotărât suveranitatea Basarabiei. A Republicii Moldoveneşti. Ştii ce înseamnă asta? Egală cu Rusia, având şi dreptul la armată proprie. Fac o figură basarabenii, nemaipomenită. Sunt anti-front basarabenii, ştii?

- Consiliul Frontului Popular din Moldova a semnat Proclamaţia de la Timişoara. Şi a făcut apel la toţi românii care se gândesc la soarta Basarabiei, să semneze Proclamaţia. Am comunicat oficial. Acum o săptămână - 10 zile.

- Eu credeam că steagul luptei naţionale cel mai dârz îl tine Transilvania, de revoluţie, de pretenţii, bătălii naţionale şi de trezire a sentimentului naţional şi credeam că Ardealul e buricul pământului pentru noi. Şi astăzi Ardealul e. Dar credeam că Basarabia s-a rusificat. Şi încă ruşii n-au duritatea ungurilor. Sunt ortodocşi, sunt însemnaţi, se furişează, practică un amestec de duritate şi delicateţe, că sunt şireţi. Şi zic că i-au înşelat pe basarabeni. Nu i-au înşelat deloc. Mi se pare curioasă ţinuta basarabenilor. Eu credeam că Ardealul e forţa principală, dar se vede treaba că s-a mutat centrul.

- Acolo sunt nişte mişcări de rezistentă foarte puternice. Foarte decise.

- Cică e o muiere acolo, cum o cheamă?

- Leonida Lari.

- Cică e mistică.

- Toţi sunt mistici.

- "Să credem în Dumnezeu pentru biruinţă". Cică asta-i lozinca ei. Cică e fanatică. L-am cunoscut pe Vieru. Era cu Ioan Alexandru. Preşedintele Uniunii era

D.R. Popescu. Mergea la ăla în audientă. Şi i-am spus eu că am fost anchetat de un jidan şi i-a spus că am umplut Bucureştiul că Basarabia e românească. Basarabia e pământ românesc. E pământul lui Ştefan cel Mare. îmi pare rău, eu sunt mai savant ca Ştefan cel Mare. Dar, pe lângă el, eu sunt un măturător. Şi n-am eu dreptul să renunţ la pământul ăsta. Dacă-mi scoateţi ochii, se găseşte vreun român să mă ducă la mâncare, la culcare şi să-mi dea să mănânc. Şi nici atunci nu recunosc că Basarabia e rusească. Mă fac de râs, mă fac că sunt hoţ de buzunare, dar... Băi Ţuţea, vrei să te faci hoţ de buzunare şi să te condamnăm dacă vine Basarabia la români? Cu plăcere.

Dă-mi buzunarul ca să-mi faci poze. Te faci de râs în interes naţional. Nu te faci de râs cum se face Ionică ăsta, în interes personal...

- Ăştia-s nişte aventurieri, după părerea mea, vor să se căpătuiască.

- Atât. N-au nimic comun cu naţiunea română.

- Nu ştiu, dar am impresia că, dacă Iorga spune despre Eminescu că este "expresia integrală" a naţiunii române, probabil că Iorga şi-a dat seama că tânărul ăsta ştie tot.

- Cam ştie tot.

-... cum spunea Lucian Blaga: "Eminescu reprezintă ideea platonică de român". Adică românul absolut. Toată lumea trebuie să recunoască asta.

- Dacă o să iasă ceva bun în tara asta...

- Datorită lui...

- Datorită lui o să iasă. Dacă nu ne ducem de râpă. Şi eu cred că n-o să ne ducem de râpă.

- Dar pe Goga 1-aţi ascultat cu "Ideea Naţională"...

- Dar n-am spart şi O vitrină?

- După discursul lui Goga?

- Pe mine m-a anchetat un colonel de jandarmi, despre care am vorbit la un seminar. "Unde eşti student? D-ta ai fost văzut că ai distrus o firmă. "Da". "De ce? D-ta nu ştii că părinţii dumitale plătesc impozite, pentru că statul obligă să fie garantată proprietatea privată după Constituţie? Şi tot ce-aţi distrus, totul, e obligat să repare? Şi plăteşte impozit tatăl dumitale, taţii din toată tara? Dar, de ce ai făcut asta?". "N-am putut să mă stăpânesc, după entuziasmul creat de Octavian Goga la Teatrul Naţional, despre ideea naţională". "Eu vă înţeleg foarte bine, că eu n-aş avea nici un rost ca colonel de jandarmi dacă dumneata te puteai stăpâni. N-am avea slujbă, noi ăştia. Pentru nestăpâniţi ca dumneata iau eu leafă".

- În ce an de facultate eraţi?

- În anul I, mi se pare.

- Deci, avea Goga darul acesta.

- Mamă, ce orator era... Goga -i un om mare. Era la Budapesta delegaţia

României. Şi unul, Victor Radu, nepotul lui Agîrbiceanu, scriitorul, era ataşatul de presă al României la Budapesta. Şi eu făceam parte din delegaţia României care negocia nişte acorduri cu Rusia. Economice. Şi ne-a invitat la masă ministrul României la Budapesta şi soţia lui. Ne-a dat o masă princiară şi, înainte de

a ne duce la masă, eu stau de vorbă cu Victor Radu. Mă prezint... "Vrei tu să mergi cu mine la facultatea de litere a Universităţii din Budapesta"? "Ce să caut, dom'ne, nu ştiu ungureşte" . "Ştiu că nu ştii. Dar traduc eu. Eu ştiu perfect. Am făcut liceu unguresc". "Ce să caut eu acolo" ? "Păi, tu eşti naţionalist" . "Sunt" . "Hai să vezi un portret de naţionalist". "Pe cine"? "Pe Goga. De vreo trei zile trăncăneşte un profesor universitar maghiar despre rolul dizolvant în imperiul austro-maghiar al poetului român Octavian Goga. Ca să te umfli un pic în pene. Dacă eşti naţionalist, te duc acolo".

- Rolul dizolvant al lui Goga. Corect! Aşa e...

- Şi avea un farmec personal inefabil. Şi poet mare...

- Aţi discutat cu el personal?

- Nu. Am avut ocazia să-1 cunosc, dar la data aceea, puteam a căcat. Eram de stânga.

- Eraţi de stânga. Cred că nu v-aţi fi înţeles prea bine cu Goga.

- Nu m-am înţeles bine nici cu mine. Şi când m-am convins de nulitatea poziţiei mele... Fără Dumnezeu, omul rămâne un biet animal raţional şi vorbitor, care vine de nicăieri şi merge spre nicăieri. Aşa am încheiat la un interviu, la televiziune. Dar asta n-a apărut la televiziune. S-a redus.

- Da, da' cândv-a vorbit Goga, în '24, nu eraţi de stânga.

- Nu eram.

- E greu să fii de stânga.

-... Este cum ai pierde mereu bani, pentru că nu cunoşti cele patru operaţii aritmetice şi faci doi şi cu doi fac douăzeci şi pierzi din buzunar. Cum să fii partizanul unei erori incurabile? Ireversibile.

- Când aţi renunţat la poziţia de stânga, din tinereţe? Ştiţi că Mi-aţi povestit că în '33, în timpul grevelor, scoteaţi un ziar, de stânga. Chiar "Stânga" se chema.

- Cu Pandrea.

- Da, cu Petre Pandrea.

- Când(Armand) Călinescu a tras în muncitori, noi am cerut pâine, nu gloanţe, pentru muncitori. Călinescu trece drept intelectual în "Magazin Istoric", deşi era doctor în drept de la Paris, era analfabet. Iar eu, considerat putoare reacţionară.

- Aţi fost dintre cei care au luat partea muncitorilor în '33.

-Da. Am greşit...

- Am auzit că şi alţii i-au apărat pe muncitori în '33, chiar şi în Parlament.

- Codreanu. Eram generoşi, dom'ne. Păi, de ce nu se spune în Piaţa Universităţii că "sunteţi victime, domnilor muncitori, nu vedeţi că vă înşeală, nătărăilor!".

- Nu prea ascultă ei. Au pretenţia că au descoperit adevărul universal în persoana lui Iliescu.

- Lasă-i, să vezi ce plătesc.

- Plătim cu toţii, ca naţiune.

- Păi, chiar naţiunea trebuie să sufere, pentru că eu nu-mi pun nădejdea în America. Suntem încercuiţi. America ne-a cedat. Eu sunt atent la ce se întâmplă la Washington, la ce face Gorbaciov.

- Iar sunteţi "duşman al regimului", domnule profesor.

- Asta nu-i regim.

- Dar ce e, domnule profesor?

- E cum ai spune: toţi infractorii din România au şi ei legile lor. În Codul Penal. Ăştia sunt toţi clienţii Codului Penal. Păi, să faci asasinate în campanie electorală, să omori oameni. Lui Mussolini nu i s-a iertat că a omorât pe Mateoti, un singur om, din greşeala gărzilor lui. Şi să omoare oameni şi să nu li se întâmple nimic... Au falsificat alegerile. Fraudele astea sunt toate cu caracter penal. Ăştia sunt infractori, nu oameni politici. Sediul lor e în Codul Penal, nu e nicăieri, nici în dreptul public, nu e nicăieri.

- Deci, a te opune comuniştilor nu înseamnă a face politică.

- A te opune comunismului înseamnă a apăra puritatea Codului Penal.

- Nu, că nouă ne-au spus că facem politică, când spunem...

- Nu, nu, nu. Asta înseamnă că apăraţi Codul Penal când e bine redactat. Că sunt infractori.

- E la mijloc sfera juridică, nu şi cea politică.

- Nu trebuie trataţi ca infractori politici. Ei trebuie trataţi ca infractori de drept comun. Ca hoţii de buzunare, ca tâlharii, ca violatorii de dame...

- Colonelul de la securitate care ne-a anchetat, 1-am văzut după Revoluţie... Şi din nou a spus să nu mergem la dumneavoastră, că e periculos, că dumneavoastră sunteţi fascist. Eu am spus că nu sunteţi, în nici un caz, fascist. El mi-a spus că sunteţi legionar şi i-am spus că se poate să fiţi legionar, dar nu fascist.

- Nu înţelege, că e cretin, sifilitic.

- Ştiţi că, pentru faptul că noi veneam pe la dumneavoastră, despre noi s-a spus că am fi legionari?

- Cine? ;

- S-a lansat zvonul. Prin facultate. S-au pus şi afişe. Că noi, care am fost pe la dumneavoastră, prin preajma dumneavoastră, suntem legionari. Chiar azi am luat un ultim afiş "Liga Fascistă scrie «Hei! Hitler»!"

- Păi, domnule, ori sunteţi legionari, ori fascişti. Că Mussolini era ateu. Hitler era cu mituri germanice. Şi legionarii au fost creştini. Singura mişcare extremistă de dreapta, teologal fundată.

- Păi, înseamnă că suntem pierduţi, dom' profesor, că şi noi suntem creştini, aşa că, dacă suntem creştini, or să spună că suntem legionari.

- Da, să spună. Nu suntem noi. E şi tovarăşul Iliescu legionar, că s-a închinat la patriarhie. Păi, când te-nchini, la patriarhie, mai eşti F.S.N.-ist ?

- A declarat la o conferinţă de presă, după aia, că el de fapt e liber-cugetător.

- Păi, e foarte consecvent.

- A spus că el, de fapt, din familia lui, demult, era creştin, dar el, de fapt, e liber-cugetător. Şi că aşa e tradiţia.

- Dom'ne, e pentru contra, în acelaşi timp. Adică tip de idiot. Păi da, nici nu-i inteligent. Asta-i părerea mea. Să ai posibilitatea, prin closetul ăsta, parlamentul ăsta, să colaborezi cu partidele istorice şi să te izolezi în alegeri, confiscându-le tâlhăreşte, luându-şi răspunderea guvernării singur. Nu-i tâmpit? Că el răspunde acum. Tacâmurile le-aduce Nicu Ceauşescu-2, teroarea o dezlănţuie Nicu Ceauşescu-2. Şi acum, Ceauşescu apare un băiat bun. E compromis definitiv. Îşi face iluzii. Exercită puterea... Nu mi-a plăcut stilul ziarului "Viitorul". Eu, care sunt membru al Partidului Liberal.

- Ce v-a deranjat?

- Păi, zice "Victorie la comunişti, fără glorie". Păi, cum întrebuinţezi cuvântul «victorie» şi «glorie» la comunişti, dom'ne? Trebuie să zici "Jos tâlharii!", "Jos tâlhăria la drumul mare!". E cum i-ai spune unui tâlhar «Excelenta Voastră». Şi tâlharul zice «Hai sictir». Speranţa noastră e absoluta incapacitate de guvernare a comuniştilor, care nu pot, toţi din Europa, să conducă o comună rurală. Atât sunt de nuli. Sunt nuli ca guvernanţi. Aşa! Una! Şi al doilea este geniul german. Dacă nemţii, care lucrează la "Războiul stelelor" cu americanii, intră în NATO şi spada germană e luată de rugină, Rusia devine o fetită foarte cuviincioasă. Şi dacă-i mai pui şi Japonia în spate... Şi nemţii şi japonezii, dacă-i bat în mai mult de trei zile pe ruşi, se fac de râs. Că ruşii, faţă de germani şi japonezi, n-au armată, au funcţionari militari. Nădejdea mea e în neputinţa politică a comuniştilor de pretutindeni şi în geniul reformator al Europei, care are sediul la Berlin.

Problemele sau cartea întrebărilor

Tot ce se întâmplă cu omul istoric în relaţiile lui cu Divinitatea, cu lumea, cu comunitatea şi cu sine însuşi, se poate exprima: somatic, fiziologic, patologic, fizio-patologic, biologic - adaptare şi vârste - psihologic - senzaţii, percepţii,

reprezentări somn, oboseală, vise, insomnie, intuiţie sensibilă, evidentă; logic: predicaţie, nepredicaţie - intuiţie presupus pură, fenomenologia esenţelor (Husserl), concepte, definiţii, sisteme, doctrine, puncte de vedere, întrebări-probleme, metode: inducţie, deducţie, reducţie, inferenţă, ipoteză, experiment, raţionament, tehnici de cercetare, soluţii, aporii, erori; etic: mărginirea ca ispăşire a păcatului originar, virtuţi, vicii, ură, iubire, eroism, laşitate, înţelepciune, cumsecădenie, înfrângere, resemnare, speranţă, triumf - sfinţenia fiind legată de martiraj ; estetic: sublim, frumos, urât, tragic, comic, tragi-comic, grotesc, satiric, dramatic, melodramatic; moduri: pesimism, optimism, melancolic, sceptic, lubric, ermetic - obscurul fără mesaj, impostură, incantaţii verbale, pseudopur; genuri: liric, epic, dramatic, oratoric, didactic (fabula); stiluri: faustic, figurativ, evocator - nefigurativ -, sugestia ca expresie a eului artistic arbitrar; stiluri ca poziţii estetice: clasic, Renaissance, baroc, stil Renaissance degenerat (Burkhardt), romantism, expresionism, abstracţionism, absurdul ca artă a rătăcirii insului şi comunităţii; politicul, forme raţionale de guvernământ, legi fezabile: Teocrat/a, monarhia Şi democraţia (Treitschke, H. von); stări de fapt: "dictatura de tip roman, limitată, ca instrument al ordinei" (G. Ferrero), "tirania - anarhia canaliei de sus, anarhia - tirania canaliei de jos", "voinţa de putere - aici etern limitată" (Nietzsche), "voinţa mistic nelimitată a credinciosului creştin - Imitaţio Dei".

Religiosul

Dumnezeu: "Eu sunt cel ce sunt" (Moise); "să crezi în divinitatea lui Hristos, să te botezi şi să iubeşti" (Sf. ap. Pavel); "să crezi în ceea ce nu e de crezut, să speri în ceea ce nu e sperat şi să iubeşti ceea ce nu e de iubit" (Chesterton).

Ateismul

Negarea existentei lui Dumnezeu ca expresie a absentei necesităţii prezentei şi cunoaşterii realului; metafizicianul, omul de ştiinţă, artistul, tehnicianul şi omul obişnuit, netreziţi religios.

Indiferenţa

Starea de suflet a înţeleptului care nu vădeşte nici dorinţa, nici aversiune. Pentru prizonieri, înţeleptul este indiferent la toate lucrurile, pentru că el nu ştie dacă sunt bune sau rele... Indiferenta în materie de religie sau de filosofic este starea unui spirit care nu se pronunţă, care nu afirmă Şi nici nu neagă, fie din lipsa oricărei nelinişti privind un lucru oarecare - absenta nelinştii pericolului morţii - fie din scepticism. Indiferenta religioasă înseamnă, prin absenta Realului, stingere sufletească, realul fiind religios în esenţă. Tot ce se desfăşoară înăuntrul perechilor contrariilor: adevăr-eroare, bine-rău, frumos-urât, sacru-satanic, viată-moarte, sunt aspecte evidente ale evidentei omului istoric, oglinditor imperfect, în etape, permanent nedeplin, ca manifestări ale Realului corupt de păcat, inexplicative şi inexplicabile la scara lui, cum determină Thomas Reid "realitatea percepţiei" (cât. Goblot).

Tot ce gândeşte şi trăieşte subiectiv, observă şi gândeşte exterior lui, este Real şi inexplicabil pentru el, când trăieşte în "orizontul misterului" (L. Blaga).

Dar Reid mută inexplicabilul în magie, unde n-are rost, magicul şi raţionalul fiind de aici, nu ating explicaţia, al cărei sediu este în mistică, "ramură a teologiei" (Bossuet). Miticul, magicul şi raţionalul sunt forme spirituale ancorate aici. Pentru ele, natura apare sau "îi place să se ascundă" (Heraclit). Miticul, falsă citire a fenomenelor psihice şi fizice, omul văzând "într-un anumit stadiu" imaginar lucrurile şi văzându-se pe sine în acest mod. "O viziune a concretului, văzut naiv poetic. La nivel mitologic, omul, incapabil de abstractizare, nu transformă reprezentările lucrurilor în concepte şi judecăţi pozitive" (Ottfried Miiller). Această incapacitate gnoseologică "a transformat forţele copleşitoare ale naturii în mituri, mitologia nefiind religie, iar miturile, ca produse nejudecate ale imaginaţiei, n-au caracter moral şi nici influentă asupra vieţii umane" (P. Decharme). Magicul

"Arte stăpânirii forţelor secrete ale naturii, spiritele şi demonii. În Evul Mediu s-a distins magia albă, care privea forţele cereşti şi spiritele bune, şi magia neagră, forţele pământeşti- naturale şi spiritele rele..." Ocultism

"Fenomene parafizice şi parapsihologice, inexplicabile prin legile naturii - telekinezia, levitaţia, fantomele, telepatia, clarviziunea şi alte exemple de fenomene inexplicabile; dacă nu sunt psihologic lămurit e şi logic formulate, nu aparţin ştiinţei pozitive. Mediumistica, magia naturală şi superstiţiile sunt aici. Se opresc la suprasensibil, nu ating supranaturalul" (H. Schmidt). Magicul-ocultul nu oferă o imagine pozitivă a lumii fizice şi a omului. Este o formă a incapacităţii gnoseologice a omului întrebător şi căutător de taine acolo unde nu sunt. Omul este damnat "să se autocunoască şi să autostăpânească, să cunoască natura şi să o stăpânească", nu în sensul panteistului Spinoza, care confiscă cosmic libertatea omului, ci istoric, în etape, nefiind niciodată deplin. Mărginirea, contradicţiile interioare, opoziţia eu-lume şi rătăcirile pot fi depăşite prin revelaţie şi graţie. Astfel, "cunoaşte cunoscând" (Hegel), însă "ştie neştiind", în mod socratico-creştin. Fizic şi parafizic, psihologic şi parapsihologic. (Vorbe!) Raţionalul

Retin în plan raţional principiul aristotelic al non-contradicţiei, care asigură certitudinea predicaţiei - logică (formală) - opusă "contradicţiei dialectice", ca orice invariantă formală. Logica aristotelică, pe care Kant o considera eternă, nu poate include "iluzii dialectice", logica dialectică fiind o construcţie întemeiată pe aparentele contradictorii ale concretului opac, operaţiile ei neducând nici măcar la util sau comod, şi nici la arbitrare construcţii paralogice şi sofistice; nuanţele lui Siemmel, care seamănă cu undele fluviului heraclitic, chiar fixate artistic, n îmbogăţesc logic gândirea, cel mult o rafinează ca exerciţiu filosofic al dialogului, chiar aporetic, recomandat de Parmenide interlocutorilor - mai bine zis, ascultătorilor - din dialogul lui Parmenide al lui Platon. În rest: raţiune, lucru, nume, semn, observaţie, ipoteză, metoda, experiment, raţionament, judecată concluzivă, concept, definiţie, punct de vedere, sistem, doctrină, logicul nedepăşind utilul sau "comodul" (Poincare), raţiunea autonomă fiind deopotrivă depărtată de adevăr şi de explicaţia fundată pe cauza reală, afirmată de Malebranche, unică şi divină, ca şi miticul şi magicul.

Misticul

La acest nivel teologic, se poate vorbi de Real, de Dumnezeu ca adevăr unic, ca unitate reală a tuturor unităţilor, care izvorăsc din El şi sunt cuprinse extramundan de El. "Mistica este o ramură a teologiei" (Bossuet, cât. de Littr6). Ramură teologică, nu disciplină, disciplinele aparţinând omului, şi nu lumii dogmelor. "Dumnezeu, sau nimic" (Sertillage), "realitatea lumii este Dumnezeu" (Lachelier). Concluziile sunt gnoseologic şi logic profane. "Corespondentele gândirii cu lucrurile" seamănă cu stoicismul. De altfel, orice gândire filosofică este profană, indiferent de conţinut, cum am mai spus. Realul obligă la distincţia dintre laic şi sacerdotal, **în** laicism "domină timpul şi spaţiul al căror conţinut formează istoria" (Haşdeu), lucrurile şi limbajul, iar "ficţiunile operează în spirit şi materie util-înşelător, depărtate de real, ca lume a irealului şi opusă realului" (Vaihinger). Prezenta misterelor ne eliberează de înlănţuirea cosmică şi comunitară, înlăturarea sau absenta lor ne aduce captivi în spaţiu şi timp, mitic, magic şi raţional, de nicăieri şi ne duce spre nicăieri, sub semnul morţii absolute. Când omul caută un sens lumii şi existentei sale, termină în absurd. Raţiunea mărginită şi sterilizantă şi închipuirea de "creatură bolnavă în creaţie" (sf. Augustin) prezente în ştiinţa şi arta sa îl duc la nonsensul global al existentei. "Misticismul constă fie într-un elan de iubire, fie într-un efort al voinţei, trecător peste limitele în care raţiunea speculativă este constrânsă să se închidă. Misticismul constă în a introduce misterul în ştiinţă (Goblot). Astfel se înlătură îndoiala sceptică, cea "metodică, carteziană" şi neliniştile produse de mărginire, întrebare, căutare şi imposibil, în lumea Realului primit sau aşteptat, transuman şi transmundan, aceste îndoieli şi nelinişti neavând sens.

Prin forţa eliberatoare a misterului, omul iese din istorie,

eternitatea lui fiind fixată tomist în triunghiul: Dumnezeu este, cele două lumi sunt, omul este. Real-liber şi mântuit prin adevărul unic al iubirii, credinţei şi speranţei, omul religios etern depăşeşte mistic miticul, magicul şi raţionalul ficţiunilor utile, al perechilor alcătuite din contrarii, al absolutizării, relativizării, negaţiei, al unităţilor formale - întregurilor logice sumative - al mărginirii, incompletitudinii şi al neliniştilor biologiei vârstelor, al bolii, neîmplinirii, suferinţei şi morţii. El leagă unităţile de Dumnezeu ca adevăr unic, ca unitate reală a tuturor unităţilor create de El, şi leagă explicaţia de cauză unică, afirmată de Malebranche, adică tot de El. Dogmaticii religioşi comunică adevăruri revelate, transcendenta lor depăşind omul întrebător şi natura. La nivelul dogmaticii creştine, spaţiul spiritului critic şi îndoiala metodică, carteziană sau sceptică, sunt ilegitime, fiindcă spiritul laic este limitat aici. Nu se poate vorbi de filosofic dogmatică sau de orice dogmatism al spiritului autonom. Aşa-zişii dogmatici laici - mai precis absolutizanţii - scepticii şi criticii în genere, se mişcă în marginile naturii sau, subiectiv, în afară de ea, speculativ-metafizic şi intelectual-critic, alegând între semne, forme şi lucruri, utilul, plăcutul şi comodul, eliminând nocivul şi gratuitul. Părerea, caducitatea şi eroarea ţin de omul instabil şi nesigur în lupta lui de eliberare din captivitatea naturii oarbe, a comunităţii şi eului. Creste spiritual omul istoric? Iluziile progresului izvorăsc din ignorarea predeterminării din primordii.

Eseu publicat în ziarul Timpul din Iaşi, numărul 31 din luna august 1990.

Lumea dogmei şi lumea întrebărilor

Poziţia omului este determinată de relaţiile cu: Divinitatea, cosmosul, semenii şi sine. Adică e o viziune teocentrică, cosmocentrică, sociocentrică şi antropocentrică. Teocratismul ne leagă de lumea realului, iar celelalte poziţii exprimă măsura omului întrebător şi căutător, care are finalitate în el însuşi, sau viziune de nicăieri spre nicăieri. Omul se complace estetic în jocul absurd al existentei, care îl depărtează de obiectul real al cunoaşterii. Astfel în jocul dintre logic şi psihologic, apar, în concepţia lui Meinong, obiecte "imaginare, concrete, ideale, imposibile, posibile, probabile", această procesualitate psihologică a omului gânditor fiind evidentă, dar neconcludentă sub raportul veracităţii. Mistica ne arată că în relaţia dintre om şi lumea vizibilă nu izvorăşte nici un adevăr. Istoria gândirii îndreptăţeşte această afirmaţie. Cum am mai consemnat, "nu există filosofic, ci filosofi", aşa cum a spus Kant Nu există ştiinţă, ci oameni de ştiinţă, constantele teoretice arătându-ne limitele capacităţii intelectuale a omului. Nu există artă, ci artişti; nu există tehnică, ci oameni tehnici. Umanismul ne situează în lumea întrebărilor şi a căutărilor, relativizând şi problematizând. A fi umanist înseamnă a te situa în afara Adevărului Unic, a încerca să te desprinzi de el, căutând Adevărul în jocul dintre lumea interioară şi cea exterioară, joc neconcludent. Aşa apare transformarea creaturii în "creator".

Creştinismul a stabilit ideea creaţiei "ex nihilo", divinitatea creştină nefiind un demiurg din genul celor prezentaţi de Platon în Timeu ,"Aceasta creând materia şi ordinea dinlăuntrul ei. Altfel nu există Creaţie".(Goblot). Fără Divinitate şi fără cele două lumi ale ei, postulate de Sfântul Augustin, nu există adevăr. Această afirmaţie, fără a mai apela h mistică, ci privind desfăşurările omului şi ale naturii, este expresia bunului simţ Repet nu se desprinde nici un adevăr din aceste forme ale spiritului autonom ci, cel mult, achiziţii practice, facilităţi mentale sau gratuităţi, adică un joc perpetuu între ipoteză şi experiment. Confirmarea experimentală a ipotezei, în formularea ei raţională, nedepăşind utilul Şi comodul. Relaţia dintre religie ca registru absolut al realului şi regimul relativ al filosofici, ştiinţei, artei şi tehnicii se impune cu necesitate. Adevărul, fiind transcendent în esenţă, îmbrăcând forma dogmatică a revelaţiei, este opus manifestărilor de aparentă certitudine - prezente în expresiile convenţionale ale existentei omului autonom (presupus astfel) - în filosofic, ştiinţă, artă şi tehnică. Preocuparea mea constantă a fost, este şi va fi Adevărul, Realul ca principiu unic, izvor al tuturor lucrurilor, primit prin har de aleşi în forma dogmatică a revelaţiei într-o istorie sacră şi 6 tradiţie sacră. Astfel, religia este sediul Adevărului, transcendent în esenţă; ştiinţa este sediul utilului; arta hieratică reflectă imperfect transcendenta; arta plăcerii satisface înclinările naturale ale omului care suportă greu stăpânirea Absolutului. Dumnezeu este Adevărul -Realul. Ştiinţa despre el este teologia în care stăpânesc revelaţia şi dogma. Ideea, categoria, conceptul, definiţia, sistemul, doctrina, concepţia, punctul de vedere sunt termeni neteologali. Limbajul sacru? E transcendenta revelată teofanic, teandric şi trinitar, adică dogma şi credinţa, în afară de Real? Este omul, existenţa, căutarea, soluţia şi folosul, "comoditatea mintală"

(Poincar6), gratuitatea, plăcerea, iluziile axiomatice sau ale invariantelor formale, apropierile şi rătăcirile, în fond, nici aceste forme ale spiritului nu-i aparţin omului, presupus autonom, autonomia lui fiind iluzorie iar heteronomia stând sub semnul premeditării din primordii. Se poate ieşi din limitele eului şi ale jocului aparentelor? Deci relaţia dintre religie Şi disciplinele umane depăşeşte logicul, onticul şi magicul şi situează, prin graţie şi revelaţie, spiritul uman în lumea dogmelor, lume depărtată de lumea întrebărilor, prezentă în filosofic, artă, tehnică. Nu numai pentru credincios, ci şi pentru omul cu bun simţ, misticul apare stăpânitor sub raportul veracităţii. Am mai spus, în alt context, că misterul, prin adevărul cuprins în el, constituie o eliberare din limitele eului, din înlănţuirea cosmică şi scuteşte spiritul uman de neliniştile produse de perspectiva infinitului şi a morţii. Titanismul, această seducţie prometeică, a fost înlăturat în timpul Renaşterii de perspectiva de mai sus arătată. Omul autonom este stăpânit de facultăţile lui spirituale: imaginaţia, intuiţia, intelectul şi de lumea fenomenelor, jocul întâmplării şi al necesităţii fiind, la scara lui, iluzoriu. Necesitatea tine de Realul creator, orânduitor şi atotstăpânitor, în El necesitatea confundându-se cu libertatea, cum afirmă şi Spinoza. Omul real nu poate fi căutat şi gândit - nu se poate autocunoaşte şi autostăpâni gnoseologic - ci poate fi primit prin har. Conceptul de om poate fi definit, iar ideea platonică de om, ca arhetip, este justă dacă este revelată. Căutătorul nu află adevărul, ci se mişcă în lumea nesfârşită a întrebărilor, amăgit de foloase trecătoare. Religia ne arată limitele creaturii aici şi calea mântuirii. Numai în formele ritualice îi înţelegem pe binefăcători ca fiind aleşi, iar nu ca stăpâni (pentru că nu-şi aparţin). Ei primesc şi transmit; nu inventează şi nu decid.

Viata omului întrebător şi căutător? O permanentă “comedie a erorilor”, care se termină în moarte. Gândirea lui? Este soliloc, dialog, teză, demonstraţie, categorie, concept, definiţie, sistem, doctrină, punct de vedere, gândire în mozaic, ca în enciclopedii şi dicţionare lingvistice, inexplicative. Simbolica omului autonom trece înşelătoare din om în om, din generaţie în generaţie, limbaj alcătuit din constante amăgitoare şi forme cu conţinuturi variabile.

În fond, mistica suprapusă istoriei profane ne arată un singur adevăr, principiul unic al tuturor lucrurilor. Mai multe adevăruri înseamnă nici unul. Ele sunt aspecte multiforme, înşelătoare, fructe filosofice, speculative, utilităţi transformate în adevăruri. Realul fiind extramundan, omul de ştiinţă autonom şi moralistul axiologic nu au acces la ele. C. Bdehm a gândit potrivit pentru omul situat în lumea de azi. De altfel, normele morale sunt fondate pe presupusa egalitate esenţială a oamenilor, fiind opuse conştiinţei teoretice, aşa-zisele legi ale naturii- ştiinţei sunt norme morale, nu dogme etico-religioase, fiind legate raţional de comportamentul individual şi de nivelul moravurilor. Sunt decizii ale omului care se mişcă între constructivism raţional şi istorie.

De la început, când apare problema - În orice moment al existentei omului - adevărul şi sensul dispar. Ce este însă problema Şi ce semnificaţie are? S-a spus că primul care a întrebuinţat termenul - această întrebare teoretică, tehnică şi practică - a fost Democrit şi, după el, a urmat până azi şi va urma seria nesfârşită de întrebători şi căutători care se desfăşoară în timp şi în spaţiu

- istorie profană, în termenii lui Haşdeu, imitând un gânditor italian sub semnul dialectic al neîmplinirii.

Ce este problema? Ceea ce este în faţă - obstacol, barieră - ceea ce e propus - sarcină, întrebare propusă, subiect de controversă (Bailly). O sarcină nerezolvată care aşteaptă soluţionarea, întrebările capitale ale gândirii omeneşti sunt: problema adevărului Şi a realităţii, natura timpului şi a spaţiului, materie şi energie, origine şi esenţa vieţii, origine şi esenţa sufletului, problema libertăţii voinţei şi a valorilor, originea şi viitorul speciei om. "Antinomia aporetică", spune H. Schmidt. Văzută însă la scară umană, problema nu depăşeşte nivelul filosofic, logic şi metodologic. La acest nivel nu se arată semnificaţia ei, acest lucru indicându-ne astfel desfăşurarea istorică a omului întrebător Şi căutător la nesfârşit. Acest semn al neîmplinirii nu poate fi înţeles decât mistic. Adică, este semnul omului damnat să caute inexplicativ în lumea întâmplărilor exterioare şi interioare, din cauza călcării poruncii şi a căderii în păcat.

"Ci şarpele era cel mai viclean dintre toate fiarele câmpului pe care le făcuse Domnul Dumnezeu. Şi el a zis către femeie: «Adevăr este că a spus Dumnezeu să nu mâncaţi din toţi pomii grădinii?» Şi a răspuns femeia, şarpelui: «Din roadele pomilor grădinii avem voie să mâncăm, dar din rodul pomului care este în mijlocul grădinii a spus Dumnezeu: Să nu mâncaţi din el, nici să nu vă atingeţi de el, ca să nu muriţi». Atunci şarpele zise către femeie: «Nu veţi muri deloc! Dar Dumnezeu ştie că în ziua când veţi mânca din el, deschide-se-vor ochii voştri şi veţi fi ca Dumnezeu, cunoscând binele şi răul». Şi femeia, -văzând că rodul pomului este bun de mâncare şi ispititor la vedere şi de dorit, ca unul care dă înţelepciune, a luat din roadele lui şi a mâncat şi a dat şi bărbatului ei care era cu ea, şi a mâncat şi el." (Facerea, Moise).

Această călcare a poruncii a adus pierderea Paradisului, moartea şi neliniştea permanentă a omului întrebător, obligat să-şi caute hrana, să caute, să caute la nesfârşit, niciodată să se autocunoască şi să cunoască depun, problema însotindu-1 ca o umbră. Aceasta

este semnificaţia mistică a problemei, a desfăşurării omului întrebător şi căutător, În timp şi spaţiu - istoric - sub semnul dialectic al neîmpliniţii. Această semnificaţie mistică ne arată depărtarea omului de Real, de "Absolutul divin" (Natorp), care n-a fost căutat, ci primit teofanic, teandric şi trinitar de cei aleşi, care 1-au comunicat credincioşilor. Prin Real ne aflăm în lumea dogmelor. Problema situează spiritul uman În lumea întrebărilor.

Mai există însă un termen care trebuie lămurit : nuanţa.

Siemmel a pus problema nuanţelor şi a rostului lor amplificator al gândirii, dilatând astfel sistemul categorial al lui Kant Categoriile kantiene şi nuanţele lui Siemmel pot fi considerate forme istorice care ascund predeterminarea din primordii a gândirii, aceasta însă nici crescând, nici scăzând. Este viziunea creaţionistă a omului, a cărui istorie profană ni-1 arată ca "animal raţional şi murit or" (Sfântul Augustin), întrebător la nesfârşit. Este viziunea creaţiei unice, cum a gândit-o şi Leibniz. Aşadar, "istoria trebuie privită

ca rătăcire" - cum o vede şi Heidegger - şi căutare nesfârşită a adevărului, sete a omului de perfecţiune.

Eu cred că nuanţele trebuie gândite heraclitic şi, în acest sens, undele din fluviul lui curg neamplificate.

În cartea întrebărilor - fără a simplifica dialectic - stâpânesc: adevărul, frumosul, binele şi sacrul; se înlătură, pe cât e posibil, satanicul şi eroarea, păstrându-se părerea utilă, caracteristică a omului raţional şi murit or, limitat în marginile lumii de aici când vrea să fie util şi cuviincios, situându-se permanent aici când este închipuit autonom. Când jocul este redus la doi termeni, conştiinţa păstrează adevărul şi părerea. Sunt termenii pozitivi ai conştiinţei teoretice, tehnice şi practice de niveluri diferite. Nu se atinge justul prin dialectică, speculând sau căutând, ci primindu-1. Premisa primirii adevărului este realitatea sufletului. Numai aşa se înţeleg graţia şi revelaţia. Dar dacă există În spirit ideea perfecţiunii, vorbind cartezian sau scolastic, şi dacă omul este imperfect şi perfectibil, nu se impune cu necesitate existenţa unei fiinţe perfecte, adică a lui Dumnezeu?

Sufletul purtător al acestei idei este real - psihologie mistic -creştină, nu ştiinţific- modernă - procesele mintale şi cele afective neputându-se explica senzorial. Oricât s-ar mişca un psiholog modem în jocul dintre instincte şi afecte, dacă gândeşte corect, trebuie să accepte realitatea sufletului şi a proceselor sale. Necredinciosul ancorează în

evidentă, ignorând Realul invizibil din el. Aici, pentru credincios, Dumnezeu există ca Adevăr unic, ca principiu al tuturor lucrurilor. Pentru necredincios sunt neliniştea întrebărilor nesfârşite, hazardul, ipotezele, căutarea şi soluţia, ştiinţa ca sediu al folosului. Astfel, pe de o parte, este mitul, divinitatea reală, tradiţia şi istoria sacră, adică jocul dintre cele două lumi, definitoriu pentru adevăr, iar pe de altă parte, raţiunea, intuiţia şi destinul - cu sau rară omul permanent nedeplin aici - adică istoria profană şi iluziile progresului infinit.

Lumea întrebărilor. Din nou genealogia spiritului uman plăsmuitor-mitic şi scormonitor- ştiinţific: mitologie, filosofic, ştiinţă, artă şi tehnică, în aceste domenii apar imaginaţia omului primitiv înecat în concretul fals citit şi intelectul căutător şi întrebător al omului de ştiinţă şi al filosofului, soluţia, utilul, aporia şi eroarea.

Filosoful şi omul de ştiinţă leagă adevărul de eul plăsmuitor de ipoteze şi de lumea vizibilă, golindu-1 de sensul lui mântuitor şi consolator, acest sens fiind legat de existenţa celor două lumi. Cine trăieşte în adevărul astfel gândit se depărtează de istoria profană a foloaselor şi a dezastrelor în care funcţionează entropia În istoria profană, omul se mişcă între raţional şi absurd, scormonind în căutarea utilului şi înaintând aparent, ignorând predeterminarea din primordii. Cine contemplă spectacolul oferit de omul autonom este nevoit să afirme că acesta se mişcă stând pe loc, mişcarea a vând izvorul în Dumnezeu.

Fragmente dintr-o carte care va apărea într-o zi, fiind semnaţi Petre

Ţuţea. Aceste fragmente au apărat În ziarul Cotidianul, În suplimentul Litere, Alte, Idei din 7 octombrie 1991, subtitlul Viata omului... o permanentă “comedie a eterilor”, oue se termină fa moarte. .

Filosofia nuanţelor

De ce este necesară o filosofic a nuanţelor? În primul rând, fiindcă totul curge, cum spune Heraclit, îndoit obscurul. A fost socotit aşa, pentru adâncimea învăţăturilor lui (Socrate) şi pentru confuzia făcută între totalitate, adică între realul ce trebuie sau poate fi cunoscut, şi generalitate; fruct al cunoaşterii, produs al mintii (Aristot). Apoi fiindcă schemele logice sunt tulburate de formele vii ale lucrurilor cu rădăcini psihologice. Aşa se explică poziţia lui Simmel (Die Philosophie der Scbattierungeri), dilatarea arhitectonicii gândirii fixate aprioric de Kant prin însuşi jocul subiectiv al categoriilor, imaginea lumii nefiind o copie a realităţii trăite, ci o creaţie a spiritului. “Nuanţele, care amplifică gândirea, oglindesc realitatea trăită - concretul trecut prin simţuri - prin acele maşini de făcut abstracţii, cum le numeşte Laromiguiere, fiindcă ne permit să percepem separat calităţi care nu pot exista separat în corpurile sau în obiectele concrete întâlnite şi pe care le transformă în obiecte ale gândirii”. Ele oglindesc şi istoria. Aşa se obţine imaginea aproximativă a lumii şi a istoriei. Acest arbitrar, aparent binefăcător fiindcă satisface orgoliul omului care se crede constructor al universului său, îl depărtează neliniştitor de substanţa lucrurilor. Omul este însoţit permanent de aceste întrebări: pot sau nu pot deveni stâpân, lumea este aşa cum o gândesc eu, sau stat condamnat sa alerg steril peste ea, cu jocul meu de ipoteze? Totuşi, el caută În speranţa că va găsi calea adevărată către ea, pentru a deveni stăpânul ei. Nimeni nu-l poate feri însă de: îndoială, incertitudine, disperare, impas şi încremenire. Sunt dezavantaje inerente acestei făpturi gânditoare, ca şi eroarea, în legătură cu aceste imperfecţii sau nelinişti, putem stabili următoarele poziţii fundamentale ale spiritului universal, formulate filosofic.

Filosofia determinării

Nu este vorba de capacitatea noastră de a decide, ci de prizonieratul nostru perpetuu. Totuşi, determinismul, fie ştiinţific, fie filosofic, fie mistic, nu consideră ordinea universală ca ordine întemeiată pe robia legilor ce ne stâpânesc, ci oferă posibilitatea ieşirii din înlănţuire prin cunoaşterea acestor legi. Este legitimă voinţa neclintită a omului de a cunoaşte cauzele lucrurilor sau cauza unică a lor. Un optimist naiv, Kowalevsky, dacă nu mă înşel, a redus istoria la această formulă simplă; la începutul istoriei omului, determinarea lui a fost 100 şi indeterminarea 0. La sfârşit, va fi invers.

Filosofia indeterminării

Este vorba de acauzalitate şi indeterminism, vorbind în limbajul lui Planck. După câte îmi amintesc, într-o conferinţă cu acest subiect, ilustrul fizician afirmă că nu are nevoie de tabla categoriilor lui Kant, pentru construcţia universului lui fizic, dar nici nu recomandă aruncarea ei la cos, ci punerea ei undeva, în pod, fiindcă s-ar putea să aibă vreo utilitate cândva. Aproximaţiile

noastre îşi au rădăcinile în subiectul cunoscător ale cărui ipoteze se mişcă între spontaneitatea prezentă în natură şi întregurile întâlnite, exterioare omului, parţial cognoscibile, indefinisabile sau, mai exact, inexplicabile. Formulările statistice, ca şi imaginile, deşi mai abstracte decât ele, ilustrează, nu demonstrează. Dacă explicaţia nu este posibilă - îmi place termenul deocamdată -trebuie să desăvârşim aparatul nostru descriptiv, cu tot stocul lui de semne.

Filosofia haosului

' Fresnel constată prezenta legii efortului minim în procesele naturale, adică a unei mari economii de mijloace în desfăşurările naturii. Această constatare ne pune în prezenta unei logici a naturii şi deci a unei ordini raţionale universale. Nietzsche este de altă părere: "Totul este haos. Aceasta nu însemnează că totul este întâmplător, sau că ne găsim în absenta necesităţii". El concepe haosul numai în sensul "lipsei ordinei, armoniei, înţelepciunii şi frumuseţii". Aceasta nu-1 împiedică să proclame "amor făli", dragoste faţă de destin, oricum ar fi el, adică atitudine dionisiacă faţă de existentă. Este vorba de haosul perpetuu şi nu de cel primordial, transformat în cosmos, în mod spontan, prin voinţa unui demiurg; sau, treptat, prin evoluţie. Dar, nici raţiunea universală a stoicilor, nici teleologia aristotelică şi nici haosul lui Nietzsche nu se întâlnesc cu convingerea noastră. Dacă ideile sunt chemate să explice fără să convingă, miturile sunt chemate "să convingă, fără să explice" (Rabier).

Filosofia impasului

întrebările noastre privind universul şi lucrurile ce-1 compun sfârşesc în fundături. Dar dacă adevărul stă ascuns în lucruri -întrebările cu care ciocănim la poarta lor, primind, răspunsuri nesigure, false, sau nici un răspuns - asta nu înseamnă că nu trebuie să ne mai întrebăm. Se dezvoltă o adevărată "artă de a pune şi discuta problema" (N. Hartmann, Aporetik).

Căutăm mereu calea adevărată pentru soluţionarea "acestor probleme fundamentale ale gândirii umane: adevăr şi realitate, natura spaţiului şi timpului, materie şi energie, originea şi natura vieţii, originea şi natura sufletului, problema liberului arbitru, a valorilor, a originei şi viitorului speciei om" (Schmidt). Am înşirat numai câteva din problemele fundamentale.

În prologul la piesa "Întâmplări obişnuite", am formulat această poziţie aporetică privind cuceririle spiritului uman în aceşti termeni: "Omul este un ghem de întrebări. Chiar dacă el dă răspunsuri nesigure şi îşi motivează atitudinile copilăreşti, totuşi, tot ce se întâmplă în legătură cu el îi stârneşte aceste întrebări: ce?; cum? ;de ce ?; pentru ce?. Răspunsul: nu ştiu, sau pentru că. La fundături se întoarce înapoi, oferind spectacolul unui leu agitat în cuşcă. Sunt fericiţi acei care trăiesc certitudinile izvorâte dintr-o presupusă "ştiinţă imediată, din cunoaşterea extatică a lumii sensibile şi admit trecerea la limita investigării exacte" (Ion Barbu, Pagini de proză, ediţie îngrijită de Dinu Pillat). În această poziţie odihnitoare a spiritului, este înlăturată neliniştea conştiinţei teoretice, produsă de nevoia cunoaşterii adevărului şi a desăvârşirii metodelor care duc la el. Filosofia încremenirii

Este de natura mişcării să ne liniştească şi să bucure. În Gorunul din margine de codru al lui Blaga, poetul nu vrea să realizeze liniştea absolută, "în vine curgându-i linişte, nu sânge". Metafora, sau imaginea în general, e chemată să situeze spiritul În zona viului. Intr-un anumit sens, perfecţiunea însemnează îngheţare fiindcă presupune curmarea oricărui proces dialectic; fie concepem unitatea absolută ca fiind simplă, fie ca armonie a contrariilor, încremenirea nu poate fi formulată decât în judecăţi negative. "În fragmentul 8 (Diels) al lui Parmenide, acesta dă realităţii sale supreme următoarele predicate: nenăscut, indestructibil, nemişcat, infinit (în timp), fără sfârşit. Vedem, deci, că toate aceste predicate atribuite de Parmenide Realului său, Absolutului sunt negative" (Aram M. Frenkian, Parmenide - precursor al teologiei negative). Artele fug însă de realul îngheţat al lui Parmenide, artiştii trăiesc bucuriile iluzorii ale mişcării, ale jocului de nuanţe, se scaldă în fluviul nesfârşit al vieţii. "Celui ce se scaldă în acelaşi nu îi curge întotdeauna un alt şuvoi de apă. Intrăm în aceleaşi valuri şi nu intrăm. Suntem şi nu suntem" (Heraclit, trad. de Aurel Iordănescu). Ca-n mitologie. Joc personal, colectiv-folcloric sau sacerdotal, acel heros logos (Grimal) iniţiator şi organizator cultural, la scară sacerdotală şi umană, a lumii misterelor.

Nu trebuie să ne mire sau să ne supere că un artist nu fuge de natura haotică şi nu ocoleşte "limbajul bolnav". Bolnav în sensul inadecvării la obiect, cum caracterizează Max Müller (citat de P. Grimal) limbajul mitic al primitivilor. Dar, dacă la primitivi expresia spiritului lor este rodul "imperfecţiei lor mintale, al neputinţei de a lucra cu abstracţii" (acelaşi), mişcarea spiritului artistului modern în zonele absurdului, visului, fantasticului este produsă de nevoia de a păstra viul, de dezgustul produs de neputinţa împletită cu înfumurarea neroadă, de groaza de hău, dar mai ales de setea de libertate, aceasta fiind ameninţată să se topească în schemele tiranice ale unei naturi raţional formulate. Citirea răsturnată a desfăşurărilor naturii, cultivarea paradoxului şi a obscurului, setea de a realiza imposibilul sunt singurele căi care ne-au mai rămas pentru păstrarea libertăţii, intr-un univers în care suntem înlănţuiţi. Artistul modern, prin tehnicile lui, a mutat sediul libertăţii în artă. Ca şi sacerdotul, care foloseşte supranaturalul, revelaţia, miracolul, pentru a ne scăpa din strânsoarea legilor naturii. Este revelarea misterului, a viului etern, la modul modern.

Procesele dialectice, mişcarea spirituală şi socială sub imperiul legii contrariilor, ne pun În prezenta a două tipuri de umanitate: omul care ştie (dogmaticul) şi omul care caută (scepticul creator). "În sfârşit, chiar Zoroastru este reprezentat, în imnurile sale, mai degrabă ca un om care caută, decât ca un om care ştie. El nu încetează să întrebe pe Dumnezeul lui: "Spune-mi adevărul, o Mazda". Neliniştea creatoare, în toate sensurile. Pierdem privilegiul certitudinii, caracteristic spiritului dogmaţic, dar câştigăm, în mod paradoxal, În precizie şi subtilitate, prin perspectiva oferită de câmpul experienţei etern deschise. Găsitul ne încremeneşte, cel de găsit ne tine treji şi vii. Cum spunea un filosof român: "gândirea care se face, vie, în opoziţie cu sistemul - cosciug". Tot el spune că unul din marile paradoxe este acesta: "mântuirea nu înseamnă îngheţ în nici o formă şi la nici un nivel al existenţei". Dar căutarea permanentă trebuie să rodească, în fiecare fază a ei, căci altfel este selfism, un marş steril nefiind

glorios.

În acest context, mi-amintesc de versurile lui Dante:

“Pe când e omul În miezul vieţii lui Eram într-o pădure întunecată, Cărarea dreaptă a vieţii mi-o pierdui”. (Traducere de Coşbuc)

, Pentru mine, filosofia nuanţelor are un rost. Îmi plac oamenii care gândesc cu rost. Neliniştile conştiinţei teoretice trebuie să ducă undeva. Şi duc, pentru acela ce ştie ce vrea. Vorbind despre Platon, Windelband îl prezintă în aceşti termeni: “El nu este un cercetător liniştit sau un gânditor fără nici un scop: el aparţine acelora care vor să cunoască adevărul, pentru a-1 realiza.

Acesta este sâmburele operei vieţii sale. Ştiinţa trebuie să fie conducătoare şi stăpână vieţii: de aceea trebuie să fie pătrunsă de cele mai înalte scopuri şi valori ale vieţii şi să înţeleagă lucrurile În această perspectivă. Trebuie să existe o influentă reciprocă, adâncă, între ştiinţă şi viată; aceasta găsind în Platon o impresionantă întrupare”. Înlăuntrul acestei poziţii trebuie să reexaminăm trecutul şi prezentul şi să proiectăm noi lumini asupra viitorului. Deja au început să se vadă altfel oamenii şi popoarele. Îşi face loc o nouă viziune a ordinei universale, întemeiată pe valoarea măştii de om, pe speranţă şi pe datele îmbucurătoare ale ştiinţei şi tehnicii. A devenit posibilă concentrarea de mari energii pe spaţii mici, fapt care permite să socotim false poziţiile aşa-zişilor mari şi să privim cu ironie înfumurarea lor neroadă. Noi suntem încă obligaţi să asistăm la întâlniri ale celor mari, fiindcă privilegiile lor mai funcţionează, date fiind avansul tehnic şi ştiinţific, spaţiul stăpânit, bogăţia, numărul, trecutul apropiat şi îndepărtat, încărcat de valori ce se dezgolesc încet de conţinut, de semnificaţiile cu care ne-au obişnuit aşa-zisele priorităţi istorice. Ştiinţa, arta şi filosofia sunt chemate să anuleze orgoliile nocive pe plan etico-social şi politic, şi sterile pe plan spiritual. Am aflat că Heidegger a afirmat că poporul român va juca un rol important. Această convingere a ilustrului gânditor porneşte din informaţiile sale privind începuturile noastre promiţătoare pe plan spiritual, acestea fiind proiecţii ale unei mari puteri interioare a neamului nostru, care se va manifesta şi-n viitor în mari creaţii produse de geniul lui, de nestăvilit într-un climat de perfectă libertate. Totuşi, nu putem beneficia de privilegiile rezultate din creaţiile pur spirituale, fiindcă oamenii şi popoarele au încă tendinţa de a se mişca în jos, predominând încă forţa brutală. Spaţiul, numărul, mijloacele materiale şi de luptă şi trecutul fals interpretat ne apasă încă cu supărătoarea lor tutelă. Pentru a pune capăt acestei stări de lucruri, pentru a înlocui priorităţile istorice, îngheţate, cu priorităţi logice şi sufleteşti, vii, pentru a nu mai aşeza, cu tristeţea metafizică a cronicarului, pe “bietul om sub vremi”, este necesară dezvoltarea nelimitată a ştiinţei şi tehnicii româneşti. Creaţiile spiritului trebuie sprijinite pe o mare forţă materială, întemeiată pe “ cele mai noi cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii” româneşti. O cultură spirituală strălucită, lipsită de bază materială, ne umple de toate tristeţile neputinţei şi face regimul tutelar mult mai supărător decât dacă ne-am găsi pe o treaptă spirituală inferioară. La baza marilor noastre creaţii spirituale trebuie sa stea “revoluţia” ştiinţifică şi tehnică modernă. În această “revoluţie” găsim rădăcina nivelării raporturilor dintre

oameni şi popoare. Ea anulează privilegiile întemeiate pe spaţiu, număr şi pe cantitatea şi calitatea mijloacelor de luptă. Un general englez a afirmat că ştiinţa modernă poate pune capăt ideii de mare putere; un popor mic ca număr poate ţine în şah, prin geniul său ştiinţific şi tehnic, un popor oricât de numeros, întins pe un spaţiu imens, sau chiar mai multe popoare. Aşadar, marşul istoric al popoarelor libere este asigurat de nivelul conştiinţei lor teoretice şi tehnice. Această concepţie trebuie transformată într-un articol de credinţă. Numai aşa poate deveni eficace.

Dacă în artă pesimismul face creaţia mai subtilă şi mai mătăsoasa, în ştiinţă, tehnică şi mai ales în politică, constituie, cum spune un francez, o prostie absolută. Aceasta este motivaţia majoră a gândirii în nuanţe.

Când este vorba de filosofia nuanţelor, trebuie reţinuţi termenii: raţiune, gust, mişcare, schimbare, actualitate heraclitică, limită şi nuanţă. Se înţelege că nu orice nelinişte interioară a omului duce la creaţii spirituale. Un om necăjit, pur şi simplu, nu are decât două ieşiri: scăparea de necazuri, sau jocul pe loc, otrăvit de amărăciune. La nivel psihologic, raţiunea se confundă cu inteligenta care este acea facultate a omului de a cunoaşte, de a se orienta în timp şi în spaţiu, de a fabrica unelte şi de a pune ordine interioară şi exterioară în viata omului. Filosofia este socotită facultatea cunoaşterii adevărurilor absolute, a principiilor invariabile. După Kant, "facultate a cunoaşterii principiilor", însăşi a principiilor supreme, care fac posibile: unitatea conştiinţei şi a conceptelor, trecerea de la condiţionat la necondiţionat în speranţa cunoaşterii exhaustive a naturii, fără posibilitatea de a-i depăşi vreodată graniţele. Dar curiozitatea şi îndrăzneala nu împrumută acestor principii caracterul constitutiv al realităţii, ci regulativ. Absolutul, gândit În marginile experienţei posibile, în sens imanent, kantian, este un paradox. Misticii cred că pot ieşi din impas, deschizând o fereastră spre Absolut, prin extaz. În sensul celor spuse mai înainte despre concepţia imanentistă a vieţii şi a lumii trebuie înţelese cele trei întrebări fundamentale ale lui Kant

1. Ce pot să ştiu?

2. Ce pot să fac?

3. Ce pot spera?

Aceste principii au ceva din splendoarea coloanelor de marmură. Dar mişcarea spiritului modern înlăuntrul lor devine clisoasă sau chiar imposibilă.

Punem faţă în faţă două poziţii:

"Cu ajutorul raţiunii omul discerne adevărul de eroare, justul de injust, pune ordine în pasiuni, îşi întinde afecţiunile, pentru că le face sociale şi universale" (Marc Aureliu).

"Să nu livrezi viata ta întreagă sensului raţiunii tale"(J. J. Rousseau)

Am văzut ce părere are Planck despre tabla categoriilor lui Kant. Mi-amintesc de părerea unui istoric - supărat pe Spengler care-i considera pe istorici arhivari - asupra sistemului de filosofic istorică al acestuia. Privit de

departe pare o catedrală impunătoare. Curiozitatea te împinge spre ea pentru a-i cunoaşte frumuseţile dinlăuntru. Când intri, afli că este goală. Se pare că marile sisteme au început să-şi piardă influenta, fiindcă alunecă steril peste univers. Natura este interpretată din ce în ce mai just şi mai subtil. Omul îşi modifică treptat poziţia lui în Univers, certitudinile topindu-se sub paşii spiritului cuceritor şi înnoitor. Trecutul începe să fie văzut prin viitor. Trezirea din somnul dogmaţic al sistemelor şi stilurilor impunătoare folosind cunoscuta formulă a lui Kant, scăparea de privilegiile invocate de posesorii lor, sunt posibile prin jocul nesfârşit de nuanţe al gândirii moderne. Am spus odată că psihologic este tot, afară de eternitate. Şi eternitatea poate fi gândită psihologic. La data când am făcut afirmaţia de mai sus, am fost influenţat de splendida formulă a lui Eminescu:

"Timpul mort Şi-ntinde trupul şi devine veşnicie".

În zona raţională, înfăşurată într-un imens necunoscut, spaţiul, timpul şi numărul îşi pierd treptat importanta şi devin simple simboluri , expresii ale conştiinţei teoretice, tehnice şi practice. Dar, ceea ce pare mai tulburător în vastul proces de nivelare a raporturilor dintre oameni şi popoare este misterul care înfăşoară începutul şi sfârşitul lucrurilor.

Oamenii devin mai modeşti, când, odată cu pierderea privilegiilor legate de puterea materială, sunt puşi în faţa neputinţei de a cunoaşte cauzele lucrurilor sau cauza lor unică. Fiindcă acestea nu pot fi situate înlăuntrul lor, ci în afara lor. Ce plăcut ar fi dacă ne-am cunoaşte pe noi înşine şi toate fenomenele în desfăşurarea lor, ca derivând unele din altele, cum a văzut Thales. Ne-am juca cu treptele desăvârşirii noastre. Apoi, lanţul cauzelor şi întrebărilor scepticilor nu poate lua sfârşit decât prin acceptarea principiului raţiunii suficiente, situat în mod necesar în misterul începutului. Când se citeşte cu modestie în cartea mare a naturii, se realizează un progres real şi acea linişte interioară a lui Spinoza, rezultată din împăcarea cu noi înşine, cu oamenii, cu natura şi cu Absolutul, care înseamnă mister şi necuprindere.

Gustul are rădăcini în noi şi în afară de noi. Iraţional, subtil şi supărător, el merge de la materialitatea fiziologică până în zona ideală a valorilor spirituale. Cineva, dintr-o generaţie mai veche, voia să scrie o logică a proverbelor, în scopul de a descoperi sâmburele înţelepciunii şi adevărul cuprinse în ele. Observăm că proverbul "gusturile nu se discută" nu are valoarea unei maxime absolute, din moment ce există gusturi "sigure", fine, rele, bune, stricate etc. Aşadar, ne mişcăm de la Fiziologia gustului a lui Prillat - Severin, până la Templul gustului al lui Voltaire. În Dicţionarul naţional al limbii franceze al lui Bescherelle, întâlnim aspectele esenţiale ale gustului, atât cele senzoriale, cât şi cele spirituale sau afective. Gustul se întinde şi peste stilurile de epocă. El cuprinde toate treptele: "bunul simţ, tactul şi geniul (acelaşi autor). Dacă ne gândim la lipsa de gust, atunci cuprinde şi stupiditatea. Dar, pentru a nu aluneca în absurd, capriciu sau bizar, pentru a obţine, cum spune acest autor, un gust «obiectiv» general, subiectul consumator de valori trebuie să se întâlnească cu obiectele purtătoare de valori. Altfel, alunecă în gol. "Fiziologic, gustul este unul din cele

cinci simţuri prin care se discern savorile şi al cărui organ principal este limba" (acelaşi). Figurat "gustul este facultatea de a simţi, de a discerne frumuseţile şi defectele care se găsesc în operele spiritului şi în creaţiile de artă. Este un discernământ prompt, ca şi cel al limbii şi al cerului gurii şi care previne ca şi acesta reflexiunea. Este, ca şi el, sensibil şi voluptuos în privinţa lucrului bun şi simte greaţă faţă de cel rău sau urât. Este, ca şi el, adesea nesigur şi rătăcit, neştiind dacă ceea ce i se prezintă trebuie să-i placă şi având nevoie ca şi el de deprindere pentru a se forma... Aşa se pot obţine: siguranţa, fineţea şi delicateţea gustului" (acelaşi). Şi, autorul nostru, pentru a arăta natura iraţională, spontană a gustului citează această interesantă formulare a lui Bousseau: "Dintre toate însuşirile naturale, gustul este acela care se simte cel mai bine şi se explică cel mai puţin. El n-ar fi ceea ce este dacă s-ar putea defini, fiindcă el judecă obiecte asupra cărora raţiunea nu are priză şi serveşte, dacă poţi spune astfel, de lunetă raţiunii". "Un lung exerciţiu individual şi colectiv nu numai că-1 dezvoltă, dar îl prezervă de depravare. Este vorba de planul etico-social şi de cel estetic. Dar se pune o problemă foarte delicată, de natură gnoseologică, relaţia dintre gust şi adevăr. Dacă, pe plan material, forma sub care se prezintă obiectele consumate este legată indisolubil de substanţa lor, în planul valorilor ideale acest lucru nu mai apare aşa de sigur. Poate fi descoperită, în acest mod, armonia dintre formă şi conţinut, dintre realitatea obiectului contemplat şi expresia lui, dar certitudinea astfel obţinută "nu se confundă cu evidenta şi adevărul" (Goblot). Ea poate fi fructul credinţei şi deci "expresie personală a instinctelor, deprinderilor şi înclinaţiilor subiectului cunoscător" (acelaşi). Gustul poate identifica adevărul dacă admitem existenţa intuiţiei pure, adică dacă sensibilitatea poate trece de sfera faptelor şi permite formularea ideilor sau legilor, acea regularitate raţională care face posibile definiţiile. Dacă intuitiv putem înţelege, nu putem defini obiectele contemplate prin predicatele lor negative sau pozitive, cu toate că şi intuiţia discerne calităţile lor specifice. Noi afirmăm şi negăm mişcându-ne raţional înlăuntrul legii contrariilor. Deocamdată, nu putem formula adevărul în sensul unei "ştiinţe imediate şi pure" şi, spre neconsolarea noastră, trăirea şi inspiraţia, oricât de subtile ar fi, nu ne pot scoate din anticamera cunoaşterii. S-ar putea ca evoluţia să permită gustului nu numai intrarea iraţională în sfera adevărului, a binelui Şi frumosului, ci şi contopirea lui cu raţiunea ale cărei simboluri nesigure şi arbitrare să se topească în înţelegere, ca depăşire a cunoaşterii exterioare Şi indirecte. Ar fi o contopire a mediatului şi imediatului. Este mai plăcut să trăieşti înlăuntrul lucrurilor decât în afara lor.

Bucuria trăirii nuanţelor prezente în natură şi în spirit, adică în lucruri şi expresia lor în sisteme, stiluri şi opere de artă, este mereu actuală. Ocolurile proceselor dialectice au această finalitate ideală: realizarea trăirii întregurilor şi elementelor lor componente, adică contopirea termenilor: certitudine, credinţă, evidenţă şi adevăr, faţă către faţă iar nu ca-n ghicitură şi oglindă.

Fiziologia, psihologia şi filosofia gustului ne arată aceste fenomene în ordinea materială şi spirituală a lucrurilor asupra cărora raţiunea nu are priză, cum spunea Rousseau: saturaţia, dezgustul, devalorizarea şi slăbirea gustului

consumatorului de valori sau dispariţia lui, pentru unele din ele sau pentru toate. Uneori, se întoarce spatele pământului- din nou disperarea cu rădăcini în neant- şi cerului. Sunt ciudăţenii ale omului fizic şi spiritual. În ceea ce priveşte arta "imaginaţia creează, iar gustul respinge, adoptă sau rectifică" (Gr6try, citat de Lucien Arreat).

"Imperfecţiile intelectuale şi morale scad sau anulează valoarea produselor imaginaţiei"." Le sans raison, le sans regie aboutit

fatalement au sans art" (L. Arreat). Când gustul nuanţează înseamnă că pune ordine în tumultul imaginaţiei, întâlnind fineţea expresiei cu precizia matematică. Nuanţele îşi pierd frumuseţea Şi semnificaţia prin înecarea lor în haos sau în obscur. În cazul obscurului, voit, nici faptele sau obiectele memoriei, nici ale realităţii imediate nu semnifică nimic. Este posibilă o artă pură, fără mesaj. Acest eseu a fost publicat în serial În numerele 11,12,13, ale săptămânalului Baricada, Intre 27 mai 1990 şi 10 aprilie 1990.

Mircea Eliade

"Cu cât ne întoarcem mai înapoi,.

cu atât suntem mai aproape de zei"

(Platon)

"Eternitatea este prezentul pur". (Goethe)

"Absolutul este necondiţionatul limitat". "Infinitul este necondiţionatul nelimitat".

(Hamilton)

Metafizician, om de ştiinţă şi artist, unind aceste trei dimensiuni ale conştiinţei sale teoretice în sfera completitudinară a gândirii religioase, acest gânditor român, prin omul religios etern, a dobândit certitudinile pierdute de omul istoric, care se mişcă asimptotic spre ideal. Meditaţiile religioase 1-au dus la natura esenţială a arhetipului, deosebit de modelul formal, util sau gratuit logico-matematic. Desigur, omul de ştiinţă modern, situat între ipoteză şi experiment, acceptă cu greutate situarea adevărului în religie şi funcţiunea lui mântuitoare, deşi nu poate exista fără această funcţiune. Ştiinţa unita cu religia şi cu arta înseamnă libertate şi nemurire. Limitele speculaţiei omului de ştiinţă imanentist nu depăşesc metapsihologia, metalogică, limbajul mişcându-1 între intuiţie şi metodă, nedepăşind utilul, comodul şi gratuitul, existând un singur mod de acces la adevăr, revelaţia. Religia este ca rada liniştită a unui port, unde se adăpostesc navele în vreme de furtună. Numai gândirea religioasă poate identifica completitudinea cu perfecţiunea, în Fiinţa supremă, revelată aici aleşilor care au înţeles venirea Mântuitorului, şi contemplată dincolo de mântuiţi. Mereu sub cupola templului, a spaţiului sacru - în care se desfăşoară ritualul sărbătoresc al timpului sacru -stăpânit de "Absolut ca necondiţionatul limitat" (Hamilton), de "eternitate ca prezent pur" (Goethe) şi de "nostalgia originilor" (Platon), Mircea Eliade, ca om de ştiinţă, n-a putut ignora drama devenirii şi de aceea a făcut morfologie universal-istorică a sacrului: Tratat de istorie a religiilor. Morfologia

sacrului (1949); Sacrul şi profanul (1965); Religiile australiene (1972); Istoria credinţelor şi ideilor religioase, trei volume, voi. I; De la epoca pietrei la misterele din Eleusis (1975), pentru a consemna doar câteva lucrări. Când totul se desfăşoară din primordii este firească "nostalgia originilor". Nu este vorba de "fenomenul originar" al lui Goethe - limită umană "inexplicativă" în cunoaştere - ci de creaţie în sens mistic, singurul concept explicativ şi unificator al existentei fiind explicaţia; cauzalitatea reală şi finalitatea sunt singurele criterii ale adevărului, "fenomenismul pur şi perspectiva infinitului neavând nici o relaţie cu el, cuprinzând doar iluzoria speranţă de a-1 atinge, sau confundîndu-1 formal cu comodul, sau empiric cu utilul. Nici concepţia fenomenologică de tip husserlian nu este potrivită în morfologia sacrului, fiindcă în aceasta nu este vorba de o descripţie esenţială, anistorică, ca expresie a unei intuiţii presupus pure. Hermeneutul primeşte, constată şi comunică un mesaj esenţial, în timp ce esenţele nu sunt fructele citirii sale. Fenomenul religios este primit, nu descifrat de un subiect oarecare. Nu este vorba de "o interpretare filosofică de tip fenomenologic sau existenţialist, fiindcă un mesaj divin nu trebuie degradat la scară umană, la mişcarea între interpretarea semnelor şi tăcere". Comunicarea îmbracă pseudoexplicativ formele imperfecte ale limbajului. Hermeneutica fiind considerată ca "interpretare a fenomenelor culturii" naşte confuzii subiective în înţelegerea naturii transcendente a adevărului religios. Şi folclorul religios mută în mod eronat forma primirii şi participării populare a misterelor în sfera înţelegerii religioase a sacerdoţiului. De Bonald, deşi admite "originea divină a puterii", leagă "valabilitatea credinţelor religioase - în mod eronat - de consensul general". La baza morfologiei universal-istorice stă integralismul cosmologic şi antropologic, întregurile: macrocosmosul şi microcosmosul sunt unităţi şi cum unitatea este calitativă, nu cantitativă -măsurabilă ca-n tabela categoriilor lui Kant - aceasta se află sub puterea misterului sacru, integrarea părţilor neputând fi susţinută material-empiric sau formal-logic - din moment ce izvorăşte din creaţie. Punctarea sacră a timpului şi spaţiului nu duce la istorism, devenirea acoperind în fluviul heraclitic al întâmplărilor esenţele din primordii, sau degradându-le. înţelegerea esenţelor este posibilă În viziune creaţionistă, sau în perspectiva celor două lumi: a morţii şi a nemuririi, prima după păcat, a doua după redempţiune. Cultul adevărului depărtează conştiinţa teoretică de istorism, de procesul sintezei etern deschis al apariţiei şi dispariţiei, sau de formula sintezei sumative a adevărului. Pentru a lămuri pasiunea lui Mircea Eliade îndreptată în cercetarea culturilor arhaice, folosesc aceşti termeni: miticul, magicul, misticul şi raţionalul. Din dialectica sacrului şi profanului, consider că sacrul cuprinde miticul şi misticul, iar profanul, magicul şi raţionalul. Culturile arhaice cuprând miticul şi magicul, iar cele moderne creştine, postgreceşti, cuprând tot, dominanta lor raţională neputând absorbi dimensiunea sacră a existentei. Actualitatea culturilor arhaice, "faza mitică, considerată de interpreţii naturalist! ai miturilor ca citire naivă a fenomenelor naturii de către primitivii incapabili de a gândi abstract, adică înfăţişând lucrurile concret şi viu, transformate şi desfigurate de poeţi de-a lungul timpului" (Otfried Miiller, Prolegomene la o mitologie ştiinţifică, 1825, cât. de P. Decharme), sau ca "mentalitate prelogică" (Le"vy-Bruhl, La mentalite primitive, 1922), trebuie înţeleasă

platonic, miturile

gândite arhetipal legând începutul cu sfârşitul, ca-n Glossa lui Eminescu, sau concentrând timpul defalcat în trecut, prezent şi viitor, într-un prezent pur, ca eternitatea goetheană. Gândit metafizic, mitul apare ca formă primară, necesară, a ideii platonice, cum s-a mai spus. Necesitatea exclude minunea, iar transformarea

- legată fiind de lumea esenţelor - implică actualitatea permanentă, adică esenţa. Miticul şi misticul, ca expresii ale esenţelor, exclud tragicul, acest punct de vedere uman depărtat de natura lucrurilor

- de lucrurile în sine.

În ordinea religioasă, deci în viziunea deterministă propriu-zisă, n-are sens, iar în concepţia modernă a spectacolului, tragicul este uneori diluat prin jocul estetic al contrastelor, "arta contrastelor întâlnind plăcerea cu durerea, bucuria cu tristeţea, aşa cum în clarobscur lumina se împleteşte cu umbra". Forma imperfectă a tragicului e motivată neconcludent, aşa cum face De Sanctis, cu spiritul frivol al omului Renaşterii, guvernat de plăcerea trecătoare, înecat cu cupele iluzorii în natura suverană, joc apreciat de el ca fiind depăşirea burgheză a tragicului clasic.

Mircea Eliade, ca hermeneut - iniţiat şi căutător -, se mişcă istoric, în timp şi spaţiu, prin sacru şi profan, atât în culturile

arhaice, cât şi în cele moderne, păstrând opoziţia acestor două moduri ale spiritului universal. Crezând în eficacitatea adevărului religios, este activ, ca orice creştin, el neputând adopta strania poziţie a lui Heidegger, care se situează între interpretarea "mesajului lui Hermes şi gestul regelui din Delfi" de care vorbeşte Heraclit. "Regele al cărui oracol este la Delfi nu vorbeşte, nu ascunde, ci arată - face semn " (Heraclit, Fr. 93 cât. Jean Pierre Tafforeau). Gestul regelui "arată semnele primite, atitudine adoptată şi de Heidegger, acesta neconsiderând că un autor este înţelept, ci autor propriu-zis, dacă arată de departe semnele întâlnite în drumul său" (cât. de acelaşi). Mircea Eliade - ca metafizician, om de ştiinţă şi artist - împleteşte în conştiinţa lui de om religios iniţierea, căutarea şi inspiraţia, această conştiinţă teoretică polivalentă primind, comentând şi comunicând semnele primite, neexistând o altă poziţie pentru un învăţat -artist aici, care-şi poate permite mişcarea spirituală în timp şi-n spaţiu, sau situarea platonico -creştină, supratemporală şi supraspaţială, acesta fiind privilegiul omului religios de a trăi liber în actualitatea mistica. La nivel religios, nu se întâlneşte neliniştea produsă de: "situarea omului între infinit şi neant" (Pascal), "orizontul misterului" (Blaga) şi aporetică, fiindcă se trăieşte sub imperiul liniştitor al dogmelor, între concretul opac, în care exploratorul este legat de termenii metodologici: observaţie, ipoteză, experiment şi raţionament şi e neliniştit de relaţiile: descompunere-recompunere, analiză-sinteză, deducţie exactă- inducţie aproximativă, facticitate- logicitate, idee-concept, predicaţie -nepredicaţie şi cerul pur mistic, Mircea Eliade se opreşte constatator-istoric şi descriptiv în lumea visului, magiei, plăcerii, stăpânirii ispitelor şi seninelor, stadiul cunoaşterii

la aceste niveluri neputându-1 depărta de cerul pur al Divinităţii, fiindcă el cunoaşte pasiunea dantescă a supranaturalului, la care marele poet italian a ajuns străbătând infernul şi purgatoriul, "reîntorcându-se poetic pe pământ, în această patrie imperfectă a lui Holderlin, sub iluzoriul cer albastru, în care omul nu-şi găseşte locul", mers plăcut şi pesimistului Heidegger. Pe pământ şi între cer şi pământ, nivelurile existenţiale apar istoric, când distincte, când amestecate în vârtej, ca sacrul şi profanul, ca miticul, magicul, misticul şi raţionalul. De altfel, când un gânditor ca el constată că realul s-a depărtat de ştiinţele naturii şi, ca lucru în sine, constituie obiectul metafizicii, poate medita mistic asupra lui, iar ca artist poate practica - detaşat de prejudecăţi ştiinţifice - un joc magic întins

peste toate fenomenele metapsihice, aşa cum a făcut în arta lui literară, ştiind că vraja fantasticului nu priveşte lumea ideilor, a supranaturalului, ci natura nedescifrată încă. Este arta ancorată în paraştiinta, între raţional şi mistic. Mânuirea estetică, sau terapeutică, a unor energii necunoscute sau a unor superstiţii nu apropie omul de misterele propriu-zise, al căror sediu nu este în întunericul trecător de aici, unde locuiesc utilitatea şi plăcerea. Termenii: adevărul, realul, idealul şi misterul, prin natura lor transcendentă, constituie conţinutul teologiei în care stăpâneşte sacrul şi "metafizica cunoaşterii" - întrebuinţând formula bergsoniană - bineînţeles dacă metafizica nu se depărtează de izvoarele ei religioase, cum a făcut misticul Platon, sau "ortodoxul indic Şankara". Normele morale şi de drept au fost definite ca forme constante, cu conţinut social-istoric variabil. Se poate spune la fel despre mituri.

Aspectele mitului Poveste magică

"Creaţie divină, mântuire prin cunoaşterea identităţii eului cu Brahman, stingerea în Brahman - imaginea focului stins -meditaţia care duce la perfecţiunea veşnică, nirvana, spre care ioghinul îşi îndreaptă spiritul texte sacre - vede- tradiţie sacră, recunoaşterea, comentariul, cosmologie, psihologie, etică, escatologic, cunoaştere perfectă, transformare perfectă, înlăturarea suferinţei prin "credinţă şi cunoaştere" - cele patru adevăruri sacre: suferinţă, geneza suferinţei, înlăturarea suferinţei, calea spre înlăturarea suferinţei - lupta împotriva metempsihozei - acest rău al omului impur - mântuire în care se împletesc: ontologia şi teologia, credinţa şi ştiinţa, constând din înlăturarea suferinţei, un credo în care, când se întâlnesc zeul sau zeii, creaţia lumii, sufletul şi nemurirea, când numai fenomenul real al suferinţei" (Paul Deussen, DienachvedischePhilosophiederlndei). Când credinţa se împleteşte cu ştiinţa, este greu să separi miticul, magicul, misticul şi raţionalul, primirea, de căutare, revelaţia strecurându-se printre sisteme, fiind considerată mod unic de acces la adevăr, numai de naturi mistice viguroase, cum a fost misticul Şankara (800 e.n.) "întors la Vede, pentru a se sal va prin Brahma de iluziile aparentei multiforme (Maya) şi ale gândirii". Aşa se prezintă istoric-filosofic şi istoric-religios miturile, credinţele religioase, legendele, isprăvile magice, mântuirea, nemurirea, libertatea, înlănţuirea captivilor materiei, ca un joc perpetuu între sacru şi profan. Istoria în vârtejuri şi limbajul autonom alunecând peste lucruri, forme ale existentei omului înregistrate de învăţatul-artist Mircea Eliade care, comentând,

nu uită originea şi destinaţia divină a omului. Hermeneutul care descifrează semne şi taine, care nu iese din fluviul întâmplărilor face filosofic, ştiinţă sau magie. Sacrul îl poate scoate din starea de cititor în lucruri şi-n semne, prin revelaţie sau prin participare la misterele comunicate, revelaţia şi comunicarea trezindu-1 din somnul eului scormonitor şi aparent cunoscător. Discursul şi dialogul duc la util şi plăcut, revelaţia la adevăr, adică la real. Aşa, Mircea Eliade se mişcă în legendă şi mit; în folclor miticul şi magicul se împletesc epic, indistinctul tine de fantasticul care atrage prin forţa închipuirii concretul, fabulosul şi misticul, în timp ce omul - nu zeul - stă în centrul plăsmuirilor magice, ca-n ştiinţa modernă a naturii.

Matsyendranath şi Gorakhnath sunt socotiţi printre maeştrii ioghini cei mai populari ai Evului Mediu indian. Isprăvile lor magice au dat naştere unei foarte bogate literaturi epice. Unul din episoadele centrale ale acestui folclor mitologic este constituit de amnezia lui Matsyendranath, Gorakhnath înţelege că maestrul lui este făgăduit morţii. El coboară atunci în regatul lui Yama, examinează cartea destinelor, găseşte foaia privitoare la destinul gurului său, o corectează şi şterge numele lui din lista morţilor. El se înfăţişează apoi lui Matsyendranath, la Kadalî, sub forma unei dansatoare şi începe să danseze cântând cântece enigmatice. Puţin câte puţin, Matsyendranath îşi aminteşte adevărata lui identitate; înţelege că de fapt "calea carnală" - căzuse prizonierul femeilor în Ţara lui Kadalî - duce la moarte, că "uitarea" lui înseamnă în fond uitarea naturii sale adevărate şi nemuritoare şi că "farmecele din Kadalî reprezintă mirajul vieţii profane" (Aspecte ale mitului. Mitologia memoriei şi a uitării. Când un ioghi se îndrăgosteşte de o regină. Fragmentele sunt traduse de Sanda Râpeanu). Miracolul ioghin ţine de magic, nu de mistic, nu stă sub imperiul direct al "Puterii supreme, numai Ea unind libertatea cu necesitatea" (Spinoza), totul desprinzându-se legic-necesar din Voinţa ei, miracolul fiind expresia unui punct de vedere uman ca şi tragicul, cum am mai subliniat în altă parte. Viziunea creştină a realului exclude metempsihoză, memoria existentelor anterioare, uitarea lor prin scufundarea în viată, Maya indică - lumea aparentă ca amăgire a simţurilor - sau formula parmenideică: "tot ce devine nu este", preluată teoretic de Platon, dar contrazisă cosmogonic, antropogonic (Timeu) şi biopolitic - Omul politic sau despre monarhie, Republica sau statul - fiindcă cele două lumi sunt reale, dacă admitem creaţia celei vizibile, şi sediul mântuirii în cea invizibilă, adică creaţionism şi escatologic. Apoi, autoperfecţiunea şi deci mântuirea prin cunoaştere, fie pe "calea ioga", fie în stil modern, a omului singur, neasistat de Divinitate, nu este compatibilă cu ordinea creştină.

Mit şi idee

Ce îmbărbătoare este apariţia unui spirit excepţional ca Mircea Eliade, în calea omului, a acestui "pelerin spre Absolut" Blois), în climatul european uscat sub soarele torid al raţionalismului şi măcinat de istorism. Omul religios etern n-a putut fi absorbit de omul istoric, supus lui Cronos devorantul. Acelaşi lucru, în jocul apariţiei şi dispariţiei, schimbarea fiind absolutizată prin monodimensionarea existenţială, "triumf al aparentei" (Alain despre Kant), fruct al dezamăgirii produs de prezenta morţii şi de absenta minunii. "Această viată,

viata ta veşnică" (Nietzsche). A cui şi cum? Sfidare dionisiacă, "panteism, sentimentul unităţii necesare a creaţiei şi nimicirii", orgoliu înecat în biologic, pseudoîndrăzneala iluzoriei "voinţe de putere", aşa arătând un "orfan de Dumnezeu", cum 1-a caracterizat Gabriel Marcel, îndrăzneala în formă paradoxală se potriveşte în mistică, omul imitând pe Dumnezeu, "vrea infinit ca şi EI, adică subiectul gânditor iese din timp". În acest context, procesul dialectic se reduce la aceste perechi contrare: misticism şi idealism, optimism şi scepticism, pesimismul fiind d boală încărcată de nelinişti existenţiale, iar nihilismul reprezentând nicăieriul metafizic, sau social-istoric. Realul, Idealul, Absolutul, Sacrul, Adevărul sunt termeni care exprimă acelaşi lucru şi care pot fi înţeleşi numai în triunghiul Dumnezeu, om şi natură, "modelul invariant" fiind întotdeauna primul termen, adevărul fiind imitarea Lui, iar raţiunea, instrument care comunică adevărul prin limbaj, având şi ea aceeaşi sursă. În acest triunghi în care stăpâneşte Sacrul, se mişcă suveran, aici, eternul om religios, gândit de Mircea Eliade, primitor al adevărului, a cărui identitate nu se îneacă în devenire. Un mistic explică primind, revelaţia arătându-i adevărul absolut, ca "necondiţionatul limitat" (Hamilton); un căutător constată invariant-formal, sau util, În timp ce construcţiile sau structurile stau sub experienţa etern-deschisă, sub seninul diacronici. "Sinele-atman, purusha", "cu ochii deschişi - Atman - Brahman", după cum gândeşte realul Sankara, călugărul citat de Mircea Eliade. Dar ortodoxia lui Mircea Eliade nu rămâne ancorată în Vede, şi-n Upanişade, el înţelegând în stil creştin-european aceşti termeni fundamentali: idealismul, realismul, panteismul, deismul, teismul, spiritualismul, raţionalismul, empirismul, materialismul, mânuiţi de subiectul căutător sau primitor al adevărului, personalitatea reală primindu-1 şi participând la el în stil platonic-paulinic. La acest gânditor, setea de "pur" medievală este opusă "ororii de pur, de simplu, de angelic, oroare specifică Europei moderne" (Oroarea de angelic, Fragmentarium 1939) Sau: "Autenticitatea - departe de a trăda o atitudine antimetafizică - exprimă o puternică sete ontologică de cunoaştere a realului" (op. cit.). "A nu confunda realul cu pipăibilul", cum spune el, înseamnă a gândi concretul viu prin "participare la real"; e o metafizică a concretului, care a fost degradat prin descompunere "materială" sau uscat "formal". Este acea distincţie între "ştiinţa vie şi ştiinţa moartă", a lui Othmar Spann, mişcare mistică creştină înăuntrul lumii.

Mit, idee, realitate, perfecţiune primordială, metempsihoză, uitare terestră, anamnesis ca formă filosofică de trezire a originilor pure, viziune mitică a adevărului platonic; toţi aceşti termeni sunt cuprinşi în mit. Lăsând deoparte imperfecţiunile mitologiei greceşti

- teogonice, cosmogonice, biogonice, antropogonice - în care s-a mişcat "arhaic" Platon, imperfecţiuni constatate şi de Socrate şi mai ales metempsihoză orfic-pitagoreică, mântuirea filosofică şi dificila problemă axiologică a ideilor ca esenţe egale, înlăturată chiar de Platon în Republica şi-n Fedru, se pot retine din platonism aceste poziţii fundamentale: .perfecţiunea primordială, natura transcendentă a adevărului, nemurirea, libertatea şi formula mistică a explicaţiei, constante ale gândirii mistice izvorând din Sacru, meandrele descrise de "explicaţia fizicală" a vieţii şi lumii de la presocratici până azi - gândindu-ne

numai la omul european

- care se termină în incertitudinile ştiinţei actuale. Este Divinitatea ca adevăr, natura şi omul reflectând multiform realul. Mircea Eliade face ca miturile să se întâlnească, în formula "ontologiei arhaice", cu doctrina ideilor platonice, "puritatea spirituală primordială" făcând posibilă înţelegerea omului etern - ideea de om, nu conceptul de om, ca semn logic deductiv sau inductiv -

opus omului istoric, care devine, trăind sub semnul finitudinii, şi care nu se poate autodefini, autocunoaşte rea fiind iluzorie; numai prin "graţie şi revelaţie", poate el să ajungă la propria sa natură, cum a gândit şi Socrate. Acesta este sensul afirmaţiei lui Platon: "Cu cât mergem mai înapoi, cu atât suntem mai aproape de zei". Perfecţiunea se leagă de origini, altfel nu există. Aşa se înţelege "nostalgia originilor" a lui Mircea Eliade, opusă mitic platonic "originilor viitoare" ale lui Heidegger, oglindite nerevelator în existenţa individuală - Dasein -; finitudinea ca destin, în paradoxalul mesaj al unui zeu - Hermes - nu mai conduce sufletele în infern, sau readuce, ci anunţă moartea absolută, această "transcendentă a finitudinii fiind cădere în timp" (Emil Cioran). De altfel, "apariţia zeului înseamnă triumful luminii, opus destinului ca expresie a întunericului" (Hegel). Nici mitul eternei reîntoarceri al lui Mircea Eliade nu seamănă cu acea "ewige Wiederkunf des gleichen" - "joc panteist" fără ieşire - a lui Nietzsche. "Mit, arhetip şi mister sunt termeni ai gândirii religioase", în timp ce devenirea e informă, istoria nepunând îneca în meandrele ei viul etern. "Ontologia arhaică şi filosofia platonică i-au permis lui Mircea Eliade să ocolească stâncile hilogenetice, livrescul şi modele estetice". E o trăire pură, condiţionată de imunitatea mistică. Misticul constituie nota dominantă a conştiinţei metafizice a lui Mircea Eliade şi dacă în meandrele istorice ale omului religios, miticul, magicul şi misticul se împletesc soteriologic, ca învăţat constată, descifrează simboluri, toată această construcţie istorică aruncând o puternică lumină asupra glorioasei mistici creştine. În predicaţie, cum este şi cum trebuie să fie, adică judecăţile de existenţă şi judecăţile de valoare, se contopesc dogmaţic în origini, înainte ca "fenomenul om" să trăiască iluzia libertăţii în jocul chinuitor al opţiunilor în "căderea în timp" (Emil Cioran). Când rămânem în natură, spiritul nu găseşte originile şi este obligat să renunţe la metafizica cunoaşterii, adică la întrebările privind cauzele prime şi scopurile ultime, neatingerea Absolutului relativizează cosmologia, biologia, antropologia şi psihologia, aprioricul transcendent al tiparelor - cum sunt ideile platonice - fiind înlocuit cu aprioricul transcendental al categoriilor - cum face Kant - acestea fiind "simple ficţiuni", cum le numeşte Vaihinger, aplicabile în aparentă, în timp ce realul, transcendent în esenţă, rămâne obiectul metafizicii. Pasiunea realului se manifestă în fragmentul următor: "Am avut prilejul sa apropiem filosofia lui Platon de ceea ce s-ar putea numi «ontologia arhaică». Trebuie să arătăm acum în ce sens teoria ideilor şi anamnesis-ul platonician se pot apropia de comportamentul omului din societăţile arhaice şi tradiţionale. Acesta găseşte în mituri modelele exemplare ale tuturor actelor sale. Miturile îl asigură ea tot ceea ce face, sau are de gând să facă a mai fost făcut la începutul Timpului, În illo tempore. Miturile constituie deci suma cunoştinţelor folositoare. O existentă individuală devine şi se menţine, o existentă pe deplin omenească, răspunzătoare şi semnificativă, în

măsura în care se inspiră din acest rezervor de acte deja împlinite şi de gânduri deja formulate. A ignora sau a uita conţinutul acestei «memorii colective» plăsmuită de tradiţie echivalează cu o regresie faţă de starea "naturală" (condiţia aculturală a copilului) sau cu un "păcat", sau cu un dezastru.

Pentru Platon, a trăi în mod inteligent, adică a învăţa şi a înţelege ceea ce e adevărat, frumos şi bun, înseamnă, înainte de toate, să-ti reaminteşti o existentă dezîncarnată, pur spirituală. "Uitarea" acestei condiţii nu este în mod necesar un "păcat", ci o consecinţă a procesului de reîncarnare. Este de remarcat că, nici pentru Platon, "uitarea" nu face parte integrantă din faptul morţii, ci dimpotrivă, este pusă în raport cu viata, cu reîncarnarea. Întorcându-se la viata terestră, sufletul "uită" ideile. Nu este vorba de o uitare a existentelor anterioare - adică a sumei experienţelor personale, a "istoriei" - ci de uitarea adevărurilor transpersonale şi eterne care sunt ideile. Anamnesis-ul filosofic nu recuperează amintirea evenimentelor ca făcând parte din existentele precedente, ci a adevărurilor, a structurilor realului. Această poziţie filosofică se poate apropia de aceea a societăţilor tradiţionale: miturile reprezintă modele paradigmatice întemeiate de Fiinţe supranaturale şi nu o serie de experienţe personale ale cutărui sau cutărui individ" (Aspecte ale mitului; Memoria "primordială" şi memoria "istorică"). Prin platonismul acestui fragment, Mircea Eliade se depărtează de iraţionalismul bergsonian şi de devenire, fixând "perfecţiunea" în tipare primordiale. Bergson a vrut să scape de acea "hantise platoniciene" - de istorism, de naturalism, de raţionalism şi de fenomenologie, pentru că participarea la realul ideilor platonice transformă raţiunea În vehicul al adevărului prestabilit care e o formulă a spiritualismului explicativ, propriu-zis. Este un "metafizician mistic al cunoaşterii", nu un simplu filosof autonom

al miturilor, sau cercetător ştiinţific al lor. Nu aparţine nici speculativilor gratuiţi, nici "ştiinţificilor", cum i-a numit Iorga. Este un învăţat şi un artist stăpânit de pasiunea realului. Mistica modelelor, a invariantelor transcendente şi ideile libertăţii şi nemuririi, legate de creaţie şi de cele două lumi, îl feresc de înec istoric şi-1 scot din captivitatea naturii. În acest context trebuie înţelese ştiinţa şi arta lui. Este acea supunere la obiect ca paradox al libertăţii şi mântuirii. Apariţia gândirii filosofice autonome la greci - spune Burnet - a dus la topirea miturilor. Ca şi ştiinţa modernă. "Îi revine lui Otfried Müller cinstea de a fi pus primul cu claritate problema mitologiei greceşti şi de a fi indicat calea de urmat pentru a o rezolva. Prin ale sale Prolegomene la o mitologie ştiinţifică, care au apărut în 1825, Otfried Müller a pus bazele unei metode aplicabile la interpretarea miturilor, metodă încă solidă în părţile sale principale şi care a făcut posibile în Germania lucrările remarcabile ale lui Gerhard Welcker şi Preller. înzestrat în acelaşi timp cu rigoare ştiinţifică şi cu acel geniu al intuiţiei a cărei vedere pătrunde starea de spirit a popoarelor primitive, el a putut primul să înţeleagă şi să definească caracterul adevărat al legendelor divine ale antichităţii. Acolo unde predecesorii săi n-au văzut decât dogmele misterioase ale unei caste sacerdotale sau invenţiile artificiale ale poeţilor, el observă opera naivă a umanităţii în copilăria ei. Mitul i-a apărut ca un act inconştient şi necesar, prin care spiritul omului, încă incapabil de abstracţie, înfăţişa toate

lucrurile sub o formă concretă şi vie. Alterate prin capriciile tradiţiilor orale, înfrumuseţate mai ales şi desfigurate fără rost de poeţi, miturile au suferit, în cursul timpului, numeroase transformări. Prima datorie a criticii, după ü, este deci de a le curata de elementele lor accesorii şi de a se întoarce până la forma lor cea mai veche, în scopul de a le sesiza în originea lor şi de a participa, aşa zicând, la apariţia lui în imaginaţia umană" (P. Decharme, Mythologie de la Grece, antique). Instrumentele mitologului: "Limba, ceremoniile cultului, instituţiile religioase, peisajele în care au luat naştere unele tradiţii mitice, observaţia fenomenelor naturii şi a efectelor pe care le produc asupra fragedei imaginaţii copilăreşti, intuiţia actului spiritual care a creat mitul, comparaţia tuturor legendelor având elemente comune, asiatice şi europene, identificarea originalităţii folclorice" (cât. de acelaşi). Un fragment ştiinţific şi departe de adevăr. Spre adevăr, adică spre real, nu duc metoda şi intuiţia. Adevărul (sau realul) poate fi primit prin tradiţie, sau revelaţie, dată fiind natura lui transcendentă. Arhetipurile nu se caută şi nu se intuiesc, ci se primesc. Nici fenomenologia de tip husserlian nu duce la esenţe, intuiţia lor pură fiind iluzorie aici, omul lovindu-se de "pragul opac al existentei" (Heidegger), ca şi "reducţia fenomenologică - parantezarea".

Şi, întrucât ştiinţa actuală s-a depărtat de real, ancorându-se în formal şi util, prezentarea adevărului făcută de Mircea Eliade, în forma apropierii ideilor lui Platon de miturile societăţilor arhaice, rămâne ca una posibilă. Mai precis: Mircea Eliade a înţeles actul necesar al participării la adevăr, ca arhetip, în viziunea platonică a ideii încetând jocul opţiunilor, incertitudinile predicaţiei aparţinând fluviului heraclitic al nuanţelor. Această participare fiind transpersonală depăşeşte mistic-metafizic, nu intuitiv şi nici discursiv, tensiunea polară subiect-obiect. Filosoful şi omul de ştiinţă, autonomi, n-au acces la lucruri în sine, iar succesele practice şi tehnice obţinute în explorările lumii fenomenale le produc iluzia descoperirii adevărului, ajungând să se considere creatori, ca şi artiştii autonomi. Adevărul, binele şi frumosul au sediul însă dincolo de această lume, aşa-zisele legi naturale, morale şi estetice fiind reflectări imperfecte ale transcendentei în conştiinţa omului trecător. Mereu aici şi dincolo, vizibil şi invizibil, timp şi eternitate. Prezenta permanentă a acestor termeni în spiritul omului împiedică revărsarea utilului şi plăcutului peste real, asigură menţinerea încrederii în ideal, acest principiu absolut având rostul purificator al conştiinţei teoretice de construcţiile sofistice aparent triumfătoare, de iluziile progresului produse de "mobilitatea devenirii", invarianta dogmatică fiind definitorie pentru omul etern. În ordinea reală nu se confundă utilul cu necesarul, utilul ţinând de "profan", iar necesarul de "sacru" (Mircea Eliade)

Atemporalitatea perfecţiunii

Există perechi neliniştitoare care nu pot fi depăşite raţional, intuitiv sau prin religie. E nodul gordian această dificultate legendară care simbolizează limitele aporetice ale spiritului, pe care numai conştiinţa metafizică le poate stabili. Omul autonom, neputând ieşi din câmpul contradicţiilor dialectice, se mişcă între concretul opac şi ideal, paşii acestui spirit întâlnind utilul, comodul, gratuitul, falsul, iluzoriul, imaginarul joc al paradoxelor. Cunoaşterea la acest nivel reflectă depărtarea de adevăr, ilustrată de relaţia dintre semn şi lucru.

Conştiinţa metafizică, ancorată în ideal, nu rămâne la relaţiile: esenţă-existenţă, lucru-semn, viciate de tensiunea polară, subiect-obiect. Perechile:

- perfecţiunea unitatea gnosis

-aici

- idealul

- concretul

- necesitate

- lucrul în sine

- ideea

- realul

- esenţa

- semnul

- libertatea

-eul

- individul

- întregul

- metoda

- revelaţia

- fericirea

- adevărul

- binele

- frumosul

- sacrul

- armonia

- dogma

- finitul

- forma

- completitudinea

- ordinea

- valoarea

- invariaţia

- imanenta axiomatică-

- timpul

- diacronia
- contradicţia
imperfecţiunea
multiplicitatea
pistis (un singur adevăr, dublul adevăr, nici un adevăr)
dincolo (cele două lumi)
scopul
abstractul
întâmplare
fenomenul
relaţia
aparentul
fenomenul
lucrul
înlănţuirea
lumea
comunitatea
partea
intuiţia
căutarea
nefericirea
eroarea
răul
urâtul
satanicul
haosul
norma
infinitul
conţinutul
incompletitudinea
ierarhia
nonvaloarea
transformarea

transcendenta dogmatică

eternitatea

sincronia

noncontradicţia

- predicaţia

- vizibilul

- absolutul

- aporetica

- determinismul

- sistem

-materia

-moartea

- mântuirea

-zeul

intuiţia

invizibilul

relativul

dogmatica

indeterminismul

devenire

spiritul

nemurirea

damnaţiunea

destinul

Bineînţeles, termenii: logos, eros, bios, ethos, miticul, magicul, misticul, raţionalul, imanentul, transcendentul, eul şi lumea se întâlnesc sau întreţes în construcţiile teoretice, tehnice,, artistice şi practice, întregurile spirituale fiind ţesături multiforme. "Ce este voinţă? Ce este sentiment? Totul este structură" (Dilthey, cât de H. Schmidt). Termenii: metoda şi intuiţia ne arată limitele cunoaşterii; generalitatea nu coincide cu totalitatea - logicul cu onticul - iar intuiţia nu duce la esenţe, acestea fiind revelate aici Şi contemplate dincolo. În ultimă analiză, pustiul sceptic, cunoaşterea relativ-utilă şi absurdul coincid.

Şi întrucât materia şi spiritul există prin originea lor comună, creaţia, iar armonia lor s-a sfărâmat prin păcat - din care se mai păstrează resturi şi după venirea Mântuitorului În toate rătăcirile Şi moartea (Sf. Ap. Pavel) - depăşirea contrariilor, poate avea loc în triunghiul Dumnezeu, om şi natură, aici prin

revelaţie, deci sub imperiul Sacrului, iar dincolo, prin contemplare paulinică a realului, purul-adevărul, realul fiind primit aici, cum am mai spus. În mod obişnuit, omul terestru se mişcă sigur, între realul credinţei prezent în templu, în suflet şi în lumea legendelor -această mişcare fiind liberă de presiunea ambiantei (societatea, natura şi personalităţile covârşitoare) - şi realul ambiantei . Succesele materiale şi spirituale satisfac orgolioşii rapaci şi opaci. Sunt nefericiţii captivi ai timpului şi spaţiului, rătăciţii istoriei. Fericita formulă a unui spirit medieval, "Despre frumuseţea lui Dumnezeu şi farmecul lumii", trebuie completată cu Urmarea lui Hristos, a altuia având acelaşi spirit, pentru a avea imaginea omului în cosmos, liber "prin robia divină" de neajunsurile produse de semeni şi de natură. Dar farmecul lumii este sfâşiat de "sentimentul tragic al vieţii" (Unamuno). Acest punct de vedere al omului stăpânit de destin e un non -sens exprimat simbolic prin eroul topit în timp, a cărui jertfă nu poate purifica sufletul contemplatorului înecat senzorial-afectiv în spectacolul simbolic sau real, concret al vieţii: milă, ură, invidie, lăcomie, teamă, dezgust, porniri rele, indiferentă s.c.l. Katharsis-ul aristotelic, dacă ar fi real, cultul religios ar fi înlocuit de cultul artei sau, moral-politic, de cultul eroilor. Omul gândit religios este un dat primordial, mutaţiile şi modificaţiile punctând iluzoriu istoria. Arta nu poate, prin aşa-zisa transfigurare, să înlăture purificator "anormalul, patologicul, monstruosul, odiosul", simbolurile ei alunecând peste concret, peste toate formele joase ale existentei în care ştiinţa operează material, periferic. Purul şi purificatul aparţin religiei, desprinzându-se din Templu. Sacrul liturgic este principiul purificator, nu spectacolul estetic. Arta, chiar subordonată religiei, face "un joc secund" (Ion Barbu), fără puritatea izvorului mistic. De altfel, sunt trei mari iluzii ale omului istoric: progresul infinit, autodesăvârşirea şi autosalvarea. Perfecţiunea are izvorul în Divinitate fiindcă, aşa cum am mai consemnat, "tot ce devine, nu este" (Parmenide). Nietzsche, după cât îmi amintesc, a considerat arta muzicală a lui Beethoven "barbară", iar Moeller van der Bruck "realizare a armoniei din disonante". Arta pură şi simplă, în limitele simţirii şi gândirii aici , în afară de inspiraţie, se mişcă între faptul documentar sau înregistrat senzorial şi închipuire, raţiunea cenzurând cartezian faptele şi plăsmuirile închipuirii sau căutând legi estetice. Faptele, imaginile, reprezentările, sunetele, semnele neevocatoare, sunt combinaţiile nesfârşite ale omului căutător de invariante în mişcarea materiei şi a spiritului ei captiv - orfism - legităţile autonome purtând pecetea imperfecţiei tensiunii polare subiect-obiect. Omul singur construieşte logic-istoric, mişcându-se dialectic-util, aporetic, formal-comod sau eronat. Construcţia raţională a vieţii şi a lumii, roasă de experienţa deschisă, ne oferă aceste tipuri umane: homo sapiens, homo faber, homo ludens şi homo stultus. Ipotezele lui îşi păstrează valoarea euristică, până la eliminarea lor empirică.

Omul scormonitor poate fi util chiar dacă este departe de adevăr. Credinţa îi arată originea, limitele, sediul adevărului şi modul obţinerii lui. Hermeneuţii căutători de sensuri în lumea imaginilor şi semnelor sau ai naturii lucrurilor, în om Şi-n natură, sunt obligaţi să constate că, nici predicativ, nici intuitiv, semnificantul nu coincide cu semnificatul, limbajul fiind stăpânit de tensiunea polară subiect-obiect, iar certitudinea gnoseologică îmbracă forma

unei decizii, aşa cum constată Pascal că "definitul nu coincide cu definitorul, omul decizând să aibă definiţii". Gândind adevărul platonic, ca termen ultim al cunoaşterii şi în acelaşi stil relativitatea predicaţiei, ca limbaj autonom, omul poate avea definiţii, deciziile lui neducând la adevăr, care-1 transcende. Soluţiile interpretative ale unui hermeneut autonom pot produce certitudini iluzorii, dispute sau "fetişuri lingvistice". Acesta este jocul relativ-util al "decodificării". Informaţiile produse la scară umană sunt departe de adevăr ca mister, mesajele divine primindu-se şi fiind inexplicabile. Limbajul abstract al omului modern nu este mai aproape de adevăr decât trăirea concretului viu a omului societăţilor arhaice, care se oglindesc în mituri pe care Mircea Eliade le apropie în mod potrivit de ideile platonice. Spiritul uman participă la cele două forme transpersonale ca la obiecte ideale. Semnele semnifică prin izvorul lor transcendent, semiotica alunecând peste natura lucrurilor, ca orice sistem. Mereu distincţia între viu şi mort, între util şi adevăr. Orice gândire abstractă îmbracă un "limbaj convenţional" (Poincar6) care, chiar dacă este "comod mintal" (acelaşi) şi util, comoditatea şi eficacitatea limitată a simbolurilor nu îi conferă caracterul viu al adevărului. Omul poate să trăiască şi să se bucure prin artificii, lumea lui fictivă fiind opusă lumii reale. Eufrosin Poteca, după cât mi-amintesc, numea abstracţia "scăzământ". Regulile metodologice ale interpretării? Acestea privesc limbajul În actul comunicării, nu conţinutul veridic al acesteia. Repet: nici o cale spre adevăr pentru omul din cuşca simţurilor. De aceea, Mircea Eliade leagă platonic cunoaşterea adevărului "de reamintirea unei existente dezîncarnate, pur spirituale" (Aspecte ale mitului. Mitologia memoriei şi a uitării). În limitele "logicii faptelor" funcţionează "pseudocauzalitatea naturală", inteligent înlăturată de sceptici - regresus în infinitum - care nu operează faţă de natura transcendentă a "principiului raţiunii suficiente" (Leibniz). Logica pură? "Simbolică convenţională, comodă", gratuită sau utilă. Omul singur? Joc raţional, intuitiv sau imaginar, între empiric şi magic, eroarea şi dialogul având rol trezitor, iar sistemul alunecând cu semnele lui peste natura lucrurilor, aşa "arătând numărul sistemelor, care deosebesc omul de zeu" (Madhusudana - Sarasvaţi, Prasthâna-bheda, Mulţiplicitatea metodelor, cât. de Paul Deussen). Discours de la methode, pour bien conduite la raison et cbercherla veritt dans Ies sciences (Descartes). Adevărul nu se caută ci se primeşte, iar certitudinea existentei lui îşi are temeiul în "ideea perfecţiunii Divinităţii, care-1 depăşeşte". Această meditaţie metafizică se situează deasupra logicului desfăşurat sub semnul critic al îndoielii metodice, "limitată de evidentă", mai târziu, expresie a intuiţiei pure a obiectelor ideale la Bolzano, Meinong şi Husserl. Evidenţa carteziană depăşeşte jocul modal al posibilului şi imposibilului. Este formula necesară a unei matematici calitative, apropiată ontologic de doctrina pitagoreică a numerelor. Dualismul - spiritul gânditor şi materia extensivă, perfecţiunea şi prezenţa activă a Divinităţii i-au situat gândirea în sfera certitudinilor, raţionalismul critic fiind corectat "scolastic".

Fără stil hermeneutic privind alt "lumea fericită a începuturilor" (M. Eliade, op. cât), cât şi "lumea modernă a înnoitorilor absurzi sau ermetici", fără a considera experienţa istorică sau personală ca izvor al adevărului, binelui şi frumosului, istoria fiind o "pacoste" (Nietzsche), "o rătăcire" (Heidegger), iar "experienţa

fiind oarbă" (Kant), sunt de acord cu înţelegerea mistică a metafizicianului Mircea Eliade a începuturilor, oglindite în mituri Şi idei platonice. Nietzsche credea că poate popula lumea cu mituri noi. Omul modem este damnat să gândească abstract, util, gratuit, eronat şi mai ales limitat, fiind anulat de perspectiva morţii şi a infinitului. Miturile nu sunt creaţii ale omului-supraom, sau geniu, cu care Nietzsche a vrut să-1 înlocuiască pe Dumnezeu, ci revelaţii, ca şi ideile platonice. "Perspectiva celor două lumi, ideea nemuririi - izvorul transcendent al vieţii - primordialitatea comportamentului mitologic, lupta omului etern de a ieşi din timp" ne arată stilul religios al gânditorului Mircea Eliade şi pseudomiturile omului modern, "obscur şi gol de adevăr", care, "desacralizând istoriile mitologice, le imită comportamental şi le camuflează profan". (Mircea Eliade, Aspecte ale mitului; Supra vieţuirea şi camuflarea miturilor; Miturile şi mass-media). Citatul următor ne arată spiritul mitologic al omului etern în luptă tot timpul şi limitele gnoseologice ale artei autonome: "Romanul nu are acces la timpul primordial al miturilor dar, în măsura în care povesteşte o naraţiune verosimilă, romancierul utilizează un timp aparent istoric şi cu toate acestea condensat sau dilatat, un timp care dispune deci de toate libertăţile lumii imaginare. Se ghiceşte în literatură, într-o manieră mai puternică decât în celelalte arte, o revoltă împotriva timpului istoric, dorinţa de a pătrunde în alte ritmuri temporale decât acela în care omul este obligat să trăiască şi să lucreze. Ne putem întreba dacă această dorinţă de a transcende propriul său timp, personal şi istoric, şi de a se cufunda într-un timp străin, fie el estetic sau imaginar, va fi extirpată vreodată. Atâta vreme cât persistă aceasta dorinţă, se poate spune că omul modern mai păstrează încă cel puţin anumite reziduuri ale unui comportament mitologic. Urmele unui asemenea comportament mitologic se află În dorinţa de a regăsi intensitatea cu care cineva a trăit, sau cunoscut, un lucru pentru prima oară; de a recupera trecutul îndepărtat, epoca fericită a începuturilor. Cum trebuia să ne aşteptăm, este vorba mereu de aceeaşi luptă împotriva timpului, aceeaşi speranţă de a se elibera de greutatea timpului mort, de timpul care striveşte şi omoară" (Mircea Eliade, op. cât). În ceea ce priveşte perfecţiunea, Mircea Eliade o leagă de "nostalgia originilor". Este un mod platonic de a ieşi din timp. Meditaţie filosofică asupra sacrului, constatare a neliniştii "afective" a spiritului căutător, împletită cu trezirea ieşirii din timp, căutarea este aparenta dialectică care acoperă atemporalitatea perfecţiunii - Sacrul este un mister, Teandria este un mister, care punctează timpul şi spaţiul, ca şi Sf. Treime - supranaturalul revelat rămânând anistoric şi anamnetic - fiind primit prin actul sacerdotal al comunicării - o simplă relaţie între acest act şi credinţă. Misterele creştine cuprinse în ritual nu se "reamintesc", ci se trăiesc nemijlocit, ca actualitate pură; anamnesis, acest termen platonic, fiind legat de metempsihoză, este inutilizabil dogmaţic. În ritual nu se comemorează, ci se oficiază. De altfel, nici trezirea platonică nu constituie o descifrare şi nu trebuie înţeleasă hermeneutic, ci ca favoare divină, oglindită în actul participaţiei la lumea ideilor (Fedru). Textul următor ne arată cum înţelege Mircea Eliade perfecţiunea: "S-ar putea descoperi comportamente mitice în obsesia succesului, atât de caracteristică pentru societatea modernă şi care traduce dorinţa obscură de a transcende limitele condiţiei umane; în exodul către suburbia în care se poate descifra nostalgia

perfecţiunii primordiale - în dezlănţuirea afectivă a ceea ce s-a numit cultul automobilului sacru “ (Mircea Eliade, op.cât.). Ce se poate spune despre perfecţiune? Este transcendentă -supratemporală şi supraspaţială - deci în afară de devenire, neputând fi căutată, fiind în afară de experienţa deschisă ca adevăr absolut, ca ideal constituind o nelinişte metafizică. Transcendenta, Sacrul, Absolutul, Realul, Divinul, Esenţa, Perfecţiunea, Adevărul, Idealul sunt termeni denaturaţi care exprimă acelaşi lucru. Miturile se degradează şi ele: folcloric, prin anonimi, “din gură în gură”, istoric, prin închipuire artistică, prin raţiune ştiinţifică, prin degradare raţională sau afectivă a dogmelor morale care sunt înlocuite de norme aleatorii în spiritul concesiv al dreptului profan. Este omul natural şi istoric - ale cărui căutări se mişcă între stihic şi raţionalitatea relativ-utilă - însoţit de regretul produs de erorile trezitoare, bineînţeles, când nu devine neom.

Magicul şi misticul

Care sunt piedicile întâlnite în definirea magicului? Limbajul, fenomenele naturii necunoscute încă, confundarea cu miticul şi misticul şi dezlănţuirea necontrolată a imaginaţiei, ieşire iluzorie din natură. Dacă există o ordine naturală, eliberarea omului poate avea loc prin cunoaşterea ei exhaustivă, dincolo de aceasta fiind lumea misterelor, pentru omul de aici. Magicul mitic: “Perseu, Bachus şi alte personaje fantastice” (Voltaire). Magicul mistic: “Complex de practici şi ceremonii întemeiate pe credinţe în existenţa unei lumi supranaturale, prin care se consideră ca posibilă acţionarea asupra realităţii înconjurătoare cu ajutorul foiţelor supranaturale... Magia constituie şi azi o parte importantă a ritualurilor oricărei religii” (Dicţionar de filosofic, 1978).

Desigur, nu sunt singurele confuzii. Aici intră “superstiţiile, astrologia, ocultismul, degradarea imaginară a ideilor, confuzia suprasensibilului cu supranaturalul, paraştiinta provizorie aparent inductivă, în prezenta unor fenomene nedescifrate încă cu metode obişnuite, mişcarea spirituală între superstiţii şi magia naturală, metafizica lui Bacon”. Este tot ce pare imposibil şi este totuşi real, cum spune Reid despre percepţie, “fapt natural, inexplicabil, imposibil şi totuşi real” (cât. de Goblot). Şi dacă ştiinţa modernă a ieşit din sfera cauzală a explicaţiei, poate fi considerată magie naturală în sensul lui Bacon, acesta nefiind un mistic. Magia este întemeiată pe doi factori: om şi natură, omul rămânând înăuntrul ei, “în starea absurdă de stâpân supus legilor ei, prin cunoaşterea lor”. Ca-n panteism, în care “libertatea este starea de necesitate ridicată în planul conştiinţei”. Formă imanentistă a libertăţii iluzorii, prin “convertirea legilor naturii în norme ale voinţei umane “(JodI). Fantasticul, fabulosul, straniul, formele închipuirii sunt ale omului mişcat în spaţiul închis, captiv, purtând semnele limitelor sale fără fereastră spre absolut. Imaginarul poate fi comod, sau util, într-o simbolică controlată, în acest mod depăşindu-se simţul comun. Termenii ştiinţei şi artei, stăpânite de mistică, nu se depărtează de transcendentă decât prin imperfecţiunile limbajului de aici, unde comunicarea este necesară, cu toate imperfecţiunile ei. Stările extatice sunt privilegii ale misticilor. Aici? “Loc închis, cu ieşire iluzorie” (Sartre). Magicul şi misticul sunt termeni esenţial deosebiţi. Corespondentele între fiinţe şi între fiinţe şi lucruri sunt expresii ale unei gândiri magice sau mistice. Este relaţia dintre imanent şi

transcendent, dintre lume şi Divinitatea creatoare, magicul ducând la autonomia aparentă, misticul la subordonarea ei. Există corespondente între lucruri, sau ordinea vine din afara lor, stabilita de Creator? Unitatea materială a lumii ar fi posibilă dacă materia "ar exista ca atare", independent de formele concrete ale existentei. În acest caz, s-ar putea vorbi de "corespondenţe între lucruri". Pentru că unitatea materială nu poate fi dovedită, sunt două moduri de prezentare a raporturilor dintre lucruri: monadologic şi material-autonom, adică spiritualist-mistic - şi materialist. Leibniz distinge monadele "ca substanţe simple, nedimensionate, deosebite de atomi, fără ferestre, raporturile dintre ele fiind determinate prin actul creaţiei, de monada primordială, de Dumnezeu". Este acea "armonie prestabilită a lui Leibniz". Un alt mod de a gândi unitatea şi ordinea lumii este concepţia materialistă, "materia fiind noua Divinitate, care a preluat atributele celei vechi" (Simmel). Această concepţie, întrucât materia ca atare nu exista, face posibile corespondentele dintre lucruri şi relaţiile concrete, nemijlocite, între ele. Un mod asemănător, vag poetic, al corespondentelor este următorul:

"Ca nişte lungi ecouri unite-n depărtare într-un acord în care mari taine se ascund, Ca noaptea sau lumina, adânci, fără hotare, Parfum, culoare, sunet se-ngână şi -şi răspund" (Baudelaire, "Corespondance", traducere da Al. Philipide)

Aceste corespondente sunt întocmite din termenii: "Natura templu şi omul trecând printr-o pădure de simboluri". Distingând magicul de mistic, se poate vorbi de corespondente magice între lucruri, păstrând termenii om şi lume, adică o citire magică a raporturilor dintre lucruri. Aceste raporturi directe sunt reale? O "lege magică a corespondentei" prin "natura ei imanentă, este contingenţă, ca orice lege .naturală" (Boutroux), în ipoteza că aceste forme legice există. "Dar omologia dintre cer şi pământ nu se reduce aici. Corespondentele şi armoniile -structura însăşi a unei viziuni magice a lumii - se răsfrâng pretutindeni. Tot ce este cunoscut, tot ce e concret - participă la această lege magică a corespondenţei" (Mircea Eliade, Cosmologie Şi alchimie babiloniană, Corespondenţe). Corespondentele sunt posibile magic, nu mistic, dată fiind natura problematică a unităţii materiale a lumii.

Magicul împletit cu miticul: "Un text neo-babilonian indică astfel raporturile dintre zei şi metale: Enlil - aur, Anu - argint, Ea

- bronz, Ninidni - piatră. Relaţiile acestea magice intre planeta, zeu şi metal, care creează, la rândul lor, corespondente între culoare, timp al naşterii, soartă etc. - se regăsesc până şi în credinţele populare medievale" (Mircea Eliade, op. cât). Dar magicul nu se confundă cu misticul. "Evident, operaţia alchimică nu poate fi integrată în spiritul liturgic, este în alchimie prea multă cosmologie şi o mistică destul de personală, în timp ce spiritul liturgic are prin excelentă o structură totalitară, catolică" (Mircea Eliade, op. cât). În sfârşit, Mircea Eliade defineşte conceptul magic: "Această încredere în puterile omului de a desăvârşi natura

- prin tehnici şi rituale de creştere - îşi are rădăcinile în cele dinţii sinteze mentale ale istoriei mesopotamiene. Prin desăvârşirea naturii, omul urmărea propria sa desăvârşire. Sensul oricărei magii este acesta: să obţii perfecţiunea şi

autonomia folosindu-te de exemplul şi forţele cosmosului (op. cit.). Magicul? Imanentism construit pe doi factori: om şi natură, cum ne arată prezentarea acestui concept a lui Mircea Eliade.

Scriitorul

În "gândirea mistică", da şi nu - termeni dialectici fundamentali

- nu-şi au rostul ca-n imanentă, totul fiind absorbit de realul atotcuprinzător şi nici iniţierea nu-şi are rostul, fiindcă, gândind creştin, misterele se primesc, primirea ca şi trezirea neavând caracter iniţiatic, ci vocaţional. Nici tristeţea fără ieşire nu-şi are rostul, ca şi bolile incurabile, acestea ţinând de legile cărnii

- "Helas, la chair este triste" (Mallanne) - şi de ale minţii autonome, stăpânite de limitele care sunt prezente şi-n "invariante" sau în "modelele formale", completitudinea ţinând de ideal, adică de realul propriu-zis. În perspectiva celor două lumi, tristeţea este tot atât de nepotrivită ca şi optimismul în cea de aici, lume considerată ca singura posibilă. Monodimensionarea imanentistă este "capcana" orgolioşilor, scepticilor, disperaţilor şi proştilor fanatici.

În esenţă, toţi bolesc, în natura oarbă, sau "situaţi între infinit şi neant" (Pascal). Credinţa este mântuitoare şi nivelatoare, numai

adevărurile ei există. Intuiţia, metodele, tehnicile iniţiatice ţin de magicul lumii de aici, omul autonom mişcându-se iraţional, raţional sau imaginar, neatingând adevărul, binele şi frumosul, ci utilul, comodul şi plăcutul, rătăcind sub imperiul dorinţelor şi iluziilor. Omul singur este un animal straniu, visează cu ochii deschişi - "Leş reveries d'un promeneur solitaire (J J.Rousseau) - sau se consideră creator, ignorând poziţia sa de creatură sau de parte din întregul cosmic. Mircea Eliade se mişcă între sacru şi profan, aparent dialectic, hierofania însemnând revelaţia realului, a arhetipului, transpersonal în esenţă, ca ideea platonică vehiculată aparent dialectic prin dialog. În ordinea creştină, opoziţia între vizibil şi invizibil nu poate avea caracter radical, prin Creaţie întâmpinându-ne realul atotcuprinzător, aşa cum au văzut şi florentinii, jusţi faţă de Savonarola care era rătăcitor prin monodimensionarea lui mistică, timpul împletind excesele lui cu excesul sancţiunii şi amurgul Evului Mediu cu începutul lumii moderne. Vizibilul e cognoscibil în etape - "rest al damnaţiunii primordiale" (Sf. ap. Pavel) - ca anticameră a invizibilului. Metafizicianul mistic (ca şi artistul) n-a rămas captivul iluziilor ştiinţifice. Ştiinţificul util poate fi intuitiv, raţional sau imaginar, iar misticul este lucid. Lucidul trăieşte sub imperiul dogmelor, nu este neliniştit de imperfecţiunile limbajului în comunicarea misterelor, a adevărurilor care se ascund sub acest nume aşa cum este raţionalul care, fiind gol de mister, trăieşte neliniştea din sfera axiomelor, ipotezelor, experimentelor şi rătăcirilor, căutând să înlăture teama de neant în mod magic, adică aici. Jocul între simbolica formală - considerată în mod eronat ca fiind pură - şi fluviul imaginilor se termină în nimic, sau în superstiţii - surogat religios ridicol - trăite şi de luminişti (cum spune Veuillot) ca fiind ieşirea iluzorie din întunericul în care i-a scufundat raţiunea automată. Luminismul? E falsa lumină demonică a umanismului,

triumful înşelător al omului înlocuitor al lui Dumnezeu, uscare afectivă asemănătoare celei produse de sofistică, "această rădăcină antică a umanismului", formă de putrezire a omului având finalitate în el însuşi, dezordine psihică, devenire, rătăcire istorică, destin, neant. Nu există, cum am mai spus, o singură citire a lumii sensibile, aşa cum ne arată punctele de vedere, metodele şi sistemele omului autonom, străin de explicaţie, al cărui spirit căutător se mişcă dialectic între util şi ipotetic. Oamenii au comun "ignoranţa şi uitarea", cum constată şi Mircea Eliade, ieşirea din "orizontul misterului" (Blaga) fiind posibilă prin revelaţie, singurul mod de trezire, de acces la adevăr. Este inspiraţia de care a vorbit Newton, când a formulat legea gravitaţiei universale. Acesta este câmpul vast al lumii sensibile văzut mitic-magic: "Dar omologia între cer şi pământ nu se reduce aici. Corespondentele şi armoniile - structura însăşi a unei viziuni magice a lumii - se răsfrâng pretutindeni. Tot ce e cunoscut, tot ce e concret participă la această lege magică a corespondentei. Cosmosul e împărţit în regiuni stăpânite de zei, dirijate de planete. Intre o anumită zonă cerească, planeta care domină; zeul care o reprezintă, există relaţii magice de corespondenţă Şi influentă (Mircea Eliade, Cosmologie şi alchimie babiloniană. Corespondente. 1937). Concretul tot, văzut magic, este întinderea viului peste tot, depăşirea neliniştii metafizice a paralelismului simbol-obiect, a limbajului util, plăcut sau eronat, inexplicativ, mai ales În spiritul fictionalist modern. Fantasticul creează iluzia eliberării din strânsoarea limitelor, bineînţeles neieşind de aici. Lumea fermecătoare a amăgirilor produsă de artă. La nivel magic poate avea loc iniţierea, pentru mişcarea comodă înăuntrul lumii sensibile. La nivel mistic nu poate, misterele fie putând fi interpretate, ci comunicate şi primite. Transcendentul este imanentul devenind, pare a fi. A merge străbătând lucrurile în transparenta lor magică este mai plăcut decât să umbli prin semnele lor. O pădure magică o străbaţi concret, fără să te înfunzi sau să simţi nevoia simbolică să mergi prin cuvântul pădure, vorbind heideggerian. Citirea mitic-magică a vieţii şi lumii este legitimă pentru omul autonom, dacă poziţia omului în cosmos nu este stăpânită de prejudecăţile teoretice: claritatea carteziană, comoditatea mintală şi eficacitatea manifestă. Sacrul, adică Transcendenta, punctează acest vast spaţiu empiric: "Omologia Cer Lume este implicată în orice construcţie babiloniană. Simbolismul atât de bogat al templelor (Ziqqurat) nu poate fi înţeles decât pornind de la teorie cosmică. într-adevăr, ziqqurat-ul era zidit ca o lume; etapele simbolizau diviziunile universului, lumea subterană, pământul, firmamentul, ziqqurat-ul este de fapt lumea, întrucât el simbolizează muntele cosmic. Iar muntele cosmic - vom vedea îndată - nu este decât o perfectă imago mundi. Cercetările lui Dombart au dovedit definitiv că ziqqurat erau Ktinstliche Berge, având ca model material muntele sacru. Numeroase scene pictografice chaldeene reprezintă pe zeu înălţându-se între doi munţi, ca un adevărat zeu al soarelui. Muntele sacru este adevăratul tron, căci acolo domneşte zeul, stăpânul şi creatorul universului. Tron, templu, munte cosmic, nu sunt decât formule sinonime ale aceluiaşi simbolism al Centrului, pe care le vom întâlni necontenit în cosmologia şi arhitectura mesopotamiană" (Mircea Eliade, op.cit).

Este realul în spaţiul sacru al templului şi-n timpul sacru al sărbătorilor,

care scot omul din golul infinitului. În această lume, în care contrariile sunt aparente, în care contrastele sunt valori estetice senzoriale, armonii imaginare, iar limbajul paralel cu natura lucrurilor, se situează conştiinţa teoretică şi artistică a lui Mircea Eliade, stând sub imperiul mistic al Transcendentei, participarea la realul transpersonal eliberându-1 din captivitatea "naturii destin". Sacrul lui Mircea Eliade este o fereastră deschisă spre Absolut, închisă magic pentru omul modern, pentru acest "animal raţional, bolnav şi muritor" (Sf. Augustin) sau "depravat" (Rousseau), a cărui lume este "când veselă, când tristă", ca-n "Glossa" lui Eminescu. Când Cerul îl refuză, dansează jocul lui Satan, ca Baudelaire, sau Rimbaud, joc dialectic steril, mod ostentativ de trăire a misterului, un rafinament absurd. Nici Holderlin n-a primit vreun mesaj din partea Cerului mistic şi n-a putut citi tainele naturii, nevăzând izvoarele, ci numai curgerea lor aparentă (Ein Zeichen sind wir, Deutungslos , Deusieme esquise pour Mn6mosygne, Heidegger cât. de Jean Pierre Tafforeau). "întrebările oedipiene, mişcarea spirituală între cer şi pământ, sau pe pământ, căutarea unei patrii, monstruosul 1-au mutat în lumea mitică grecească, într-un pur imaginar ca şi sensul acelei lumi" (cât. de Tafforeau). Aporetica lui Heidegger "semnele indescifrabile ale existentei 1-au mutat poetic tot în acea lume, ale cărei sensuri s-au pierdut în uitarea europeană întreţinută de simbolica metafizicii postsocratice" (cât. de acelaşi). Heidegger a crezut, ca şi Heraclit, că "naturii îi place să se ascundă" şi "fără să se creadă un înţelept, un autor să nu exprime, să nu comunice, ci să arate de departe, seninele întâlnite fiind restituite ca semne: Regele al cănii oracol este la Delfi nu vorbeşte, nu ascunde, dar face semn ", (Heraclit, Fr. 93, cât de acelaşi). Comunicarea magicului şi misticului de către Mircea Eliade, acest joc al căutării şi inspiraţiei, constituie expresia conştiinţei lui metafizice oglinditoare a celor două lumi, cea de aici, a profanului - în care se **în**tâlnesc: viciile şi virtuţile, dorinţele, împlinirile şi eşecurile, sfinţenia şi rătăciririle eroice, deznădejdea, pofta de putere şi de bunuri şi plăcerea, necesitatea şi întâmpinarea, logicul şi stihinicul, pustiul şi plenitudinea, luciditatea profetică şi absurditatea

"raţională" a omului autonom, revelaţia şi căutarea, lupta şi resemnarea, "ziua pământeană faustică" împletită din bucurii şi tristeţi, omul cumsecade trăind sub timp - cum spune cronicarul - şi reprezentând principiul conservator al existenţei, şi înţeleptul, contemplarea senină a frământărilor lumii de aici - bineînţeles în absenta barbariei - a acestei anticamere oglinditoare imperfectă a celei de dincolo, În speranţa trăirii bucuriei contemplării acesteia din urmă - şi lumea de dincolo, lumea Sacrului. Este vastul real al celor două lumi, în spiritul florentin, pe care Renaşterea umanistă nu-1 sterilizase prin anulare antropocentrică şi naturalistă a misticei medievale, cum spune Burckardt, admirând acest integralism al geniului italic. Perspectiva mistic-medievală a lumii de dincolo întreţine speranţa obţinerii libertăţii reale şi nemuririi, mântuirea însemnând, eschatologic vorbind, ieşirea din captivitatea naturii, adică depăşirea jocului axiologic chinuitor al opţiunilor şi al vieţii şi morţii. De altfel, Mircea Eliade este atitudinal întreg, În toată opera lui. Psihologic întemeiat, mai ales prin conştiinţa teoretică. Aşa întâlnim misticul, miticul, magicul Şi raţionalul. În actualitatea lui modernă, acest gânditor artist proiectează peste timp viziunea

mistică a unui "prezent pur" în sensul eternităţii goetheene. În acest context, interesează concepţia lui asupra fenomenului literar şi-n special asupra epicului, gen în care s-a manifestat. Operele aparţinând imaginaţiei se desfăşoară sub stăpânirea gândirii mistice: "Ar fi multe de spus în legătură cu această concentrare, aproape exclusivă asupra prozei fantastice. În jurnal, ca şi în câteva texte, am comentat ceea ce Aş îndrăzni să numesc concepţia mea despre literatura fantastică. Şi care se deosebeşte, bunăoară, de cea a romanticilor germani, a lui Edgar Alan Poe, sau a lui J.L. Borges. Ar fi inutil să încerc a o rezuma aici. Destul să amintesc că e solidară cu concepţia mea despre gândirea mistică şi universurile imaginare pe care le fundează, universuri paralele lumii de toate zilele şi care se disting în primul rând printr-o altă experienţă a timpului şi a spaţiului (Mircea Eliade. în curte la Dionis, Cuvânt înainte, 1981). înţeleg misticul ca limită a magicului, iar paralelismul fantasticului faţă de concretul cotidian - deşi aparţin lumii de aici - ca depăşire estetică a pitorescului, implicând o forţă deosebită a închipuirii, la acest nivel arta întâlnindu-se cu ştiinţa. Creaţia situează omul în realul atotcuprinzător, în care se includ: concretul, fantasticul, posibilul şi imposibilul. Lumea sensibilă poate fi cunoscută mistic, prin revelaţie, şi magic, prin căutare. Imaginarul, fictivul ţin de subiectul căutător, nu de obiectul căutat, adică fantasticul priveşte obiectul nedescifrat încă de subiectul cercetător, care poate ghici, sau rătăci în sfera posibilului, acesta fiind jocul sistemelor de referinţă ale acestui subiect autonom, în centrul cărora stă el, cu ipotezele şi rezultatele sale utile sau aleatorii. Imposibilul este sinonim cu supranaturalul şi accesul la el se cheamă revelaţie. Este forma mistică a cunoaşterii. Când Faust "iubeşte pe acela care doreşte imposibilul", confundă magicul, căruia i s-a livrat, cu misticul, care nu poate fi dorit, ci primit, ca expresie a harului. Mistica înlătură tensiunea polară subiect -obiect, prin supunerea la obiectul transpersonal, în forma participaţiei.

Orice formulă de gândire autonomă nu poate înlătura această tensiune, paralelismul semn-obiect, contradicţia, incertitudinea, unitatea lumii, unităţile din ea. Comunicarea între cele două lumi şi-ntre straturile celei de aici fiind dată din primordii, căutarea este chinul istoric al omului păcătos.

Mă gândesc la aşa-zisa "teorie a obiectului", a lui Meinong, "trăirea autonomă" neavând caracter completitudinar, neputând unifica transcedental - adică imanentist-aprioric - "imaginarul, concretul, posibilul şi imposibilul"; intelectul, intuiţia şi închipuirea omului autonom nu poate depăşi fantasticul, fictivul sau ipoteticul şi deci nu duce la adevăr ca unitate ideală. Adevărul e accesibil gândirii mistice, subordonate Absolutului, gândire care-1 primeşte necăutându-1. Unitatea şi multiplicitatea constituie un paralelism insolubil, în plan logic, ca orice simbolică autonomă, omul singur căutător al adevărului nedepăşind aporeticul, fiind un ghem de întrebări - cum am mai spus în alt context - aşa explicându-se "armonia prestabilită" a lui Leibniz. Ce legătură au aceste consideraţii teoretice cu fenomenul literar? În cazul lui Mircea Eliade, au, fiindcă el cere literatorului conştiinţă teoretică, aceasta permiţându-i "să spună banalităţi". El consideră însă "dreptul de a spune banalităţi" un privilegiu al "clasicilor de rangul întâi, care le împletesc cu paradoxe". Heidegger le constată la Aristotel şi le

găseşte fireşti, după cât mi-amintesc, fiindcă lumea este aşa cum o vede el, banală, originali fiind idioţii. Un gânditor mistic se mişcă între cele două lumi, în care stăpâneşte cea de dincolo, izvorul celei de aici. Aşa apar în spiritul lui termenii fundamentali: dogma, legea şi norma, care-i determină poziţia lui în cosmos, faţă de sine şi de semeni. Aceşti termeni sunt prezenţi şi-n conştiinţa teoretică a lui Mircea Eliade.

Conştiinţa teoretică

Kant spune: "raţiunea fără experienţă este goală, iar experienţa fără raţiune este oarbă", în omul autonom, amândouă sunt goale de adevăr. Această constatare este evidentă pentru gânditorul mistic tot aşa cum absurdă i se pare înfumurarea creaturii revoltate, căutătoare de noutate şi originalitate, într-o lume dată. Mintea şi simţurile omului îi folosesc, dar nu-i revelează adevărul, binele şi frumosul, ca lucruri în sine la care participă, fiind "transpersonale". Cu cât devine "mai om", cu atât se depărtează de adevăr, fiindcă adevăr = zeu, cum a gândit Socrate, când a constatat incapacitatea autocunoaşterii, în Carmide. Ce este experienţa? Este contactul omului cu lumea, cu semenii şi cu sine şi rezultatele acestuia. Văzută istoric, este o succesiune nesfârşită de uimiri, de la mirarea primordială până azi, uneori folositoare, niciodată revelatoare, cum ne arată limbajul subsecvent acestor uimiri, paralel cu lucrurile simbolizate. "Starea de mirare este proprie filosofului; filosofia nu începe altfel" (Platon, cât. de Tudor Vianu, Dicţionar de maxime). În spirit platonic, experienţa trezeşte, nu revelează, la fel ca dialogul. Aşadar, experienţa este trezirea omului de către lucrurile care tac ca, de exemplu, experienţa lui Newton cu mărul, soluţia întrebării - legea gravitaţiei universale - fiind inspirată, cum a spus el. Filosofia, ştiinţa şi arta omului autonom nu duc la adevăr, bine şi frumos, acesta puţind rătăci, cum se ştie; adevărata conştiinţă teoretică este oglinditoare, spiritul activ cucerind iluzoriu. "Acest spirit filosofic, care este firul tuturor labirinturilor" (Voltaire). A fost mai inspirat spiritul mitologic, Tezeu ieşind din labirint cu ajutorul Ariadnei, firul ei reprezentând un ajutor transpersonal într-o situaţie inextricabilă. Fantasticul lui Mircea Eliade este formula estetică a spiritului magic. Acest spirit nu este lipsit de ambiguităţi - aşa cum apare în general - deşi Eliade îl pune sub semnul gândirii mistice. Miturile aparţin acestei gândiri primitoare. Ele nu sunt plăsmuiri ale imaginaţiei, ci "modele paradigmatice cu rădăcini transcendente, ca ideile lui Platon", cum am mai arătat.

în lumea de aici, "lumea întâmplărilor mistice posibile, sau probabile", cu certitudini formal-logice, sau formal-matematice, întâlnim miticul, magicul, misticul şi raţionalul, •când ca forme distincte, când amestecate, când pe formula dominantei unei poziţii dintre cele patru. Magicul şi raţionalul au izvorul în gândirea şi imaginaţia omului autonom, miticul şi misticul în Transcendentă, fiind revelaţii, legate deci de Sacru, adică de Real. Numai gânditorul mistic, stăpânit de pasiunea Absolutului, nu este captivul simţurilor, raţiunii şi închipuirii, raţiunea lui fiind vehicul al adevărului revelat. În spiritul autonom, lumea de aici este gândită, oglindită sau închipuită în formele: clarul, obscurul, clarobscurul, concretul opac, idealul intangibil, adevărul, eroarea, binele, răul, sacrul, satanicul, ordinea, ierarhia, valoarea, nivelarea (egalitarismul), absurdul,

fabulosul, monstruosul, labirinticul (inextricabilul), impasul, viata, ne viata, moartea, nemurirea, finitul, infinitul, libertatea, înlănţuirea, fericirea, nefericirea, plăcerea, dezgustul, revolta, liniştea, certitudinea, îndoiala, existenţa, neantul, continuul, discontinuul, plinul, vidul, evoluţia, involuţia, actualul, eternul, determinarea, indeterminarea, diacronicul, sincronicul, creaţia, noncreaţia, imitaţia, începutul, sensul, sfârşitul, necesitatea, întâmplarea, haosul, încremenirea etc., un fluviu heraclitic nesfârşit de semne purtătoare de mesaj divin, de simboluri neevocatoare şi de imagini, care poartă omul în timpul şi spaţiul din care acesta vrea să iasă.

Desfigurarea limbajului

Lumea se mişcă între sacru şi profan, constatare care fundează poziţia spirituală a lui Mircea Eliade, ştiinţa şi arta omului aici fiind roade ale revelaţiei, sau căutării. Aşa se întâlnesc: purul ca aspiraţie, impurul biopsihic ca somn existenţial al spiritului captiv al materiei, patologicul indistinct de normal la omul comun, fabulosul, monstruosul, straniul, banalul, clarul aparent, obscurul. Ieşirea din stihii este Sacrul, ca poartă deschisă spre Absolut Jocul de aici, al purului şi impurului, al adevărului şi erorii, al clarului şi obscurului, al vieţii şi morţii, este trecător, constituind anticamera profană a lumii de dincolo, care este lumea mântuirii, salvarea fiind exclusiv religioasă, aici omul mişcându-se între consolare şi neconsolare, speranţă şi disperare, la scară umană o viziune dantescă. Dacă "acum vedem ca prin oglindă, în ghicitură" (Sf. ap. Pavel), claritatea de aici aparţine lucizilor, sfinţilor şi profeţilor, ştiinţele şi artele omului autonom mişcându-se între fictiv şi clar-obscur, nedepăşind limitele imaginaţiei şi ale efectelor luminii fizice, transparenta fiind iluzorie. Este vorba de adevăr, omul istoric puţind trăi şi fără adevăr, bine şi frumos, ca lucruri în sine. Aşadar, nu există ieşire magică, ci mistică. Şi totuşi, oamenii convieţuiesc, şi-n anumite limite se înţeleg chiar când îşi fac râu unii altora, distingând între comunicarea clară şi obscură. Pare straniu obscurul şi informul ca expresii intenţionate - aceste pseudoenigme nesemnificative, uneori triumfătoare - purul lor iluzoriu fiind spaţiul vid în care sunt posibile: aventura sterilă, amoralitatea şi imoralitatea. Par într-adevăr stranii pornirile unor oameni de a îndesi întunericul de aici; capricii absurde, pofte de succes, de originalitate şi de noutate. Fantomele sunt iluzii ale omului captiv în plasa simţurilor. În acest context, se pot înţelege gândirea mistică, stilul clasic, straniul fantastic, labirinticul, banalul şi paradoxul, în viziunea lui Mircea Eliade, care are conştiinţa metafizică a limitelor omului aici. Prin tabloul care urmează, încerc să ilustrez starea limbajului în spiritul omului modern situat în "orizontul misterului" (Blaga), al celui mai apropiat de noi şi al celui de azi, omul stilului baroc, întâlnit istoric cu cel păstrător al stilului clasic. Desigur, ilustraţia, demonstraţia şi jocul axiologic al opţiunilor nu ne scot din "orizontul misterului", din care ne poate scoate revelaţia.

Inspiratul N-are cultul faustic al faptei în formă trivială, al muncii, ci al adevărului revelat. Trăind în spirit, acceptă Logosul, izvorul materiei şi legilor ei, acest joc al realului şi aparentului. Limitele şi formele comunicării - limbajul - sunt determinate de mesajul divin, inspiratul neaparţinându-şi prin vocaţie, nu decide, cum a spus Nietzsche.

Autonomul Aparent liber, captiv al naturii, al semenilor şi al simţurilor, încearcă să iasă singur din această captivitate şi rătăceşte în acest labirint, fără ieşire. Când devine util, sau plăcut, se-nchipuie creator. Acest tip, formă existenţială a unui slogan idealist, sau magic, este iluzoriu ca şi omul social, prins în sloganul sociologic; un singur om - nici un om – neexplicând misterul dimorfismului sexual, înmulţirii, sfinţeniei, vocaţiei şi convieţuirii. Omul presupus autonom rătăceşte, nimereşte utilul şi plăcutul care sunt în fond expresii ale vocaţiei ignorate, sârguinţa fiind forma istorică a damnaţiunii primordiale, ca suferinţa şi moartea, care au urmat paradisului pierdut, resturi istorice şi după venirea şi învierea Mântuitorului (Sf. ap. Pavel). El trăieşte rătăcind, minţind, înşelând, chinuindu-şi semenii, ascunzând şi ascunzându-se, fiind uneori util, gratuit, sau plăcut, putând fi clar

- înţeles - sau obscur, superficialitatea sau adâncimea fiind termeni, fetişuri. Gândirea, intuiţia, imaginaţia nu-1 pot scoate din impas. El se mişcă între concretul explorat raţional, şi magic - plăsmuirile imaginaţiei, adică fantastic - în concret, oprindu-se la "pragul opac al existentei" (Heidegger), iar poarta spre Absolut fiindu-i închisă de lipsa credinţei. Este obnubilaţia umanistă, naturalistă sau" imaterialistă sau, mai precis, jocul între antropocentrism şi cosmocentrism, echipolenta idealismului şi materialismului într-o lume dominant magică pentru omul rămas aici. Şi întrucât aceste două tipuri nu exprimă clar relaţia între mistic şi magic, găsesc necesară o scurtă completare. Există tipurile: purul (Sfântul stăpânit de Absolut), religiosul oglinditor al dogmelor (savantul, artistul, omul obişnuit al diferitelor profesiuni intelectuale, omul simplu), contemplativul (înţeleptul, visătorul), indiferentul (scepticul), demonicul (negativistul), activul (omul politic, legiuitorul, judecătorul, paznicul, omul de ştiinţă, artistul, tehnologul, meşteşugarul, gospodarul, pedagogul, a căror comunicare clară este impusă de ordine, interes, educaţie şi instrucţie) şi obscurul (neliniştitul informului, sau vidului baroc, impostorul căutător de nou, setos "de succes prin dificultate" (Mircea Eliade), a cărui lipsă de mesaj, sau de idei este ascunsă de pseudoenigme - ermetism, nonfiguraţie, plăsmuiri sau manifestări onirice, sau rudimentar-absurde, abstracţionism gol, atonalitate şi spaţiul vid al tăcerii sau amestecul absurd al artelor şi simţurilor - magia corespondentelor, în absenta ordinei cu rădăcini transcendente, ca-n monadologia lui Leibniz sau în doctrina ideilor platonice. Omul modern fuge de Absolut, ocoleşte unităţile pure Şi relaţiile dintre ele, neputând găsi purul, care nu poate fi căutat, ci revelat, ca real, sau adevăr. Purul este înlocuit cu formalul iluzoriu ca şi vidul sau neantul. Jean Paul Sartre numeşte stilul lui Mallarme "impostură glorioasă", într-o prefaţă Ia un volumaş de poezii ocazionale (Ed. Gallimard) după cât mi-amintesc. Petele obscure din plăsmuirile fantastice ţin, când de lipsa forţei de fabulaţie, când de citirea nepotrivită a misterului -care nu poate fi căutat, ci revelat – când de labirintic, sau de opacitatea împrejurărilor.

Deşeul biosocial (anormalul, degeneratul, monstruosul, informul biomoral) odată identificat intră în grija organelor de asistentă socială, iar când este primejdios, a celor de ordine. Socrate cerea ca acesta din urmă să fie stupit. Constatăm un regres etico-social în sancţionismul modern, înăsprirea regimului

penal pentru mistici şi idealişti revoltaţi, şi îmblânzirea pentru infractori de drept comun, cum au prevăzut unii moralişti şi sociologi. Pentru arta literară, deşeurile biosociale au căpătat o valoare estetică deosebită. (Eugene Sue şi succesorii iluştri, romanticii şi cei obscuri). Dintre tipurile înşirate, afară de sfânt şi religios, toate

participă la stilul de viată al autonomului.

Concepţia teoretică a scriitorului

Mircea Eliade are privilegiul suveranităţii spirituale, aici, prin "gândirea mistică", prin rădăcina ei transcendentă, opusă "suveranităţii raţiunii şi deciziilor izvorând din ea", acestea fiind iluzorii prin captivitatea omului autonom în natură. A gândi religios înseamnă a depăşi social-istoricul, a ieşi din câmpul dialectic al intereselor, a vedea sediul, natura şi funcţiunea mântuitoare a adevărului. Consecventa este posibilă prin situarea mistică în supranatural, adică înţelegerea dogmatică a omului integral, pulverizat suprasensibil în lumea plăsmuită de această "făptură muscată de inimă, de şarpele demiurgiei" (Nae lonescu). Eliberarea omului de constrângerile sociale şi naturale, de neliniştile existenţiale produse de jocul între finit şi infinit, între viată şi moarte, înseamnă depăşirea socialului şi individualului, tensiunea lor permanentă, prin acceptarea sacrului supraordonat insului Şi corpului social, care rătăcesc în căutarea solidarităţii prezenţilor şi generaţiilor. "Armonia este prestabilită prin creaţie" (Leibniz), acest "determinism propriu-zis" fiind înlocuit de strania desfăşurare istorică a "omului demiurg", mişcat în timp şi în spaţiu de iluziile stăpânirii autonome a naturii şi societăţii, autodesăvârşirii Şi autosalvării. Ştiinţele, artele şi tehnicile existentei unei singure lumi, cea de aici, 1-au adus în starea de "animal raţional, muritor, bolnav Şi trist", care, căutând scăparea, află însingurarea şi neantul. În acest climat sufocant al lumii moderne, poziţia mistică a lui Mircea Eliade - singura soluţie a ieşirii din impas - 1-a situat printre vârfurile strălucite ale generaţiei lui, impasul fiind starea căutătorului redus la un joc aporetic, mişcat între dezgust şi bucurii iluzorii, Lăsându-se înghiţit de timp. Umanism, materialism, existenţialism, antropocentrism, cosmocentrism, naturalism, istorism, scientism, tehnologism, psihologism, biologism, individualism, colectivism, conservatorism, tradiţionalism, solidarism, structuralism, sincronism, raţionalism, empirism, criticism, evoluţionism, matematism, fenomenologism, logicism, dialectică sunt termenii "importanţi" ai acestei lumi a spiritului inexplicativ, explicaţia fiind "esenţialmente teocentrică", aparţinând sferei "realului", termenii de mai sus ai omului autonom fiind "fetişuri" ale limbajului convenţional. Am citit pe cortina "Teatrului Mare" din Moscova o simbolică expresie pitagoreică a dramei europeanului modern: 1789, 1905, 1917. Expresia istorică a acestui om înecat în timp.

Omul doreşte să cunoască adevărul, să înfăptuiască binele şi să îmbrace totul frumos, mişcându-se intre concret şi ideal, între posibil şi imposibil. Completitudinea tine de ideal, iar religia, morala, ştiinţa, arta şi tehnica - prin complexitatea lor modernă

- ţin de corpul social bine organizat, ştiut fiind că nu orice structură poate

favoriza desfăşurarea lor. Singura dimensiune a existentei indisolubil legată de individ este mântuirea. Poziţia mistică platonico-creştină îmbracă lumea lui Mircea Eliade. încerc să o formulez schematic, dar nu în sens kantian, fiindcă "unitatea şi multiplicitatea, întregul şi partea" nu pot fi acordate imanentist, "relaţiile legate de structura categorială a intelectului şi de desfăşurarea experienţei în timp şi în spaţiu fiind formale", în timp ce "unităţile" sunt transcendente în esenţă. Am mai spus că Mircea Eliade este atitudinal în orice înfăptuire prin conştiinţa teoretică, distingându-se astfel de scriitorii români din vremea lui.

1. Modurile cunoaşterii

- inspiraţia ("delir inspirat de zei, căruia îi datorăm tot ce este mai bun") (Socrate, Fedru trad. de Em. Chauvet);

- căutarea (sârguinţa produsă de curiozitate şi nevoie, următoare paradisului pierdut);

- creaţia (înfumurarea creaturii ale cărei plăsmuiri ţin de vocaţia ei, care este dată ca şi lumea care îi premerge şi în care acţionează);

- descoperirea (aflarea prin căutare sau din întâmplare a unui lucru, descifrarea unui "presupus mister" cu ignorarea inspiraţiei);

- invenţia (plăsmuire închipuită a creaturii în tehnică şi artă, marcată de înfumurarea şi ignorarea de mai sus);

Afară de inspiraţie şi vocaţie, termenii arătaţi mai sus sunt fetişuri.

2. Treptele cunoaşterii (văzute de sus în jos)

- ontologicul (ideea ca adevăr, ca real);

- logicul (conceptul ca reflectare a ideii, unitatea conceptului fiind "esenţial-platonică" (Şimmel), altfel o formă convenţională peste un mozaic de imagini, sau reprezentări);

- aparentul (cosmosul şi părţile lui, în care stăpâneşte orânduitor Marea Unitate transcendentă, ca în monadologia lui Leibniz);

- psihologicul (trăirea integrală a concretului, suprasensibilului şi supranaturalului, la niveluri diferite);

- suflet şi corp (armonie prestabilită şi unire eternă, viata şi moartea aparţinând jocurilor aparentelor, depăşit prin redempţiune

şi înviere).

3. Cunoaşterea (văzută de jos în sus)

- concept formal ;

- mozaic de imagini şi reprezentări

- multiplicitatea lumii sensibile;

- modelul logic-matematic (este formal, deducţia fiind legată de subiectul cunoscător ca şi inducţia; la scară umană întâlnim ipoteza, confirmarea

experimentală, tehnică şi practică, comoditatea mintală, gratuitatea şi eroarea).

Termenii acestei scheme exprimă structura conştiinţei teoretice a gânditorului mistic Mircea Eliade, prezentă şi în opera lui literară.

Ideile în epică

Am arătat poziţia lui Mircea Eliade faţă de ideile platonice expusă în Aspectele Mitului. Pentru un scriitor ca el, care se mişcă între concretul neverosimil - "magicul natural al percepţiei inexplicabile", Reid - «i mistică, sfera realului, a explicaţiei, a adevărului, legitimarea conştiinţei teoretice în literatură o poate face prin: dialogurile lui Platon şi operele literare ale lui Vergiliu, Dante şi Goethe. Trebuie arătată superioritatea "lucizilor inspiraţi sau treziţi din somnul materiei", faţă de raţionali, intuitivi şi instinctivi. "Astfel, cu cât darul profetici depăşeşte în perfecţiune şi în demnitate arta auguralã, atât în ceea ce priveşte numele cât şi lucrurile, cu atât delirul care vine de la zei este mai nobil decât înţelepciunea care vine de la oameni; cei vechi ne atestă acest lucru... Intr-adevăr, cum am spus, orice suflet omenesc a trebuit în mod necesar să contemple esenţele; altfel, el n-ar fi putut intra în corpul unui om. Dar amintirile acestei contemplaţii nu se trezesc în toate sufletele cu aceeaşi uşurinţă; unul n-a putut decât să întrevadă esenţele; un altul, după căderea pe pământ, a avut nenorocirea de a fi târât spre injustiţie de societăţi funeste şi de a uita misterele sacre pe care le contemplase cândva. Există un mic număr de suflete care le păstrează amintirea aproape clară" (Fedru, trad. de M. Chauvet). Afară de metempsihoză şi concepţia aristocratică a sufletelor alese - pitagorism - acest dialog este dominant socratic prin valoarea cognitivă a inspiraţiei pe care Platon o consideră inferioară trezirii iniţiatice. Ideile îndeplinesc o funcţie unificatoare a genurilor literare: liric, epic, dramatic, oratoric şi didactic, este transpersonalul opus subiectivului, sau senzorialului estetic. Ideea platonică de frumos este "frumosul în sine", "frumosul sensibil fiind o degradare a acestuia". Când un atenian obişnuit era oprit de Socrate care-1 întreba dacă ştie ce este adevărul, acesta fi părăsea iritat fiind presat de nevoi, păstrând doar proasta impresie de a-1 fi văzut desculţ.

Vergiliu, acest model al lui Dante, "a depăşit modelul homeric prin strălucirea stilului" şi conştiinţa teoretică: mitologie, setea de cunoaştere a naturii Şi omului, conştiinţă etno-istorică şi social-politică.

Când în Georgice Didactul străluceşte poetic şi este exprimat esenţial în termenii: "Fericit este acela care a putut cunoaşte cauzele lucrurilor", se poate vorbi de o adevărată conştiinţa teoretică, vers-explicaţie, posibilă atunci când zeii, pentru aleşi, nu opreau spiritul la "pragul opac al existentei" (Heidegger) la care se opresc ştiinţificii şi artiştii autonomi, iar misticii nu, ca Şi atunci.

Dante: "Opoziţia între cer şi pământ, întoarcerea spre vârsta de aur a creştinismului, prin contrast cu mitocanul din Aguglione Şi cu impudicele doamne florentine...

Bucuria sufletelor nu este numai iubire, ci viziune intelectuală. Lumină intelectuală plină de iubire. Beatrice îi explică astfel râsul ei:

“De-ţi zvârl scântei din flacăra iubirii în chip cum pe pământ nici când se vede şi-ti tur din ochi virtuţile privirii, să nu te miri, căci pricina purcede din văz desăvârşit şi pur ce-n Bine pe cât pătrunde, tot mai mult se încrede”.

(Paradisul, Francesco de Sanctis - Istoria literaturii italiene, trad. Nina Faton).

Divina Comedie? Poem creştin cuprinzând spiritul Evului Mediu, artă literară cu mesaj, a unui “poet filosof, sau poet teolog”, cum a fost caracterizat, poet al armoniei cu izvorul în Unul absolut, creator, orânduitor şi mântuitor “care nu s-a înecat în jocul natural al aparentelor” (Charles Maurras).

Goethe, poet strălucit în “aşteptare, ascultare şi primire”, asemănat în această atitudine cu Toma d' Aquino, pe care “graţia şi revelaţia” îl situează, pe “acest călugăr al Evului Mediu, deasupra ştiinţificilor eterni căutători şi rătăcitori”, asemănare făcută de Joseph Bernhart, în introducere la Summa Theologiae, ediţie prescurtată germana. Aşa arată Faust, “lungă elaborare în care destinul omului se leagă şi dezleagă în cer”. Singur. “Noapte.

O încăpere înaltă, boltită, cu înfăţişare gotică. Faust, neliniştit stă pe scaun la masa de scris.”

Am studiat cu râvnă, ab, GlosoRa Din scoarţă-n scoarţă, dreptul, medicina Şi din păcate chiar teologia, arzând de zel.

Şi iată-mă acum un biet nebun, Cuminte ca şi mai-nainte”.

Meditaţia omului singur şi hermeneut închipuit liber.

Faust

Deschide un volum şi încearcă să traducă: Sta scris: La început a fost Cuvântul. Mă şi opresc. Cine m-ajută să fac pasul? Cuvântul ? Nu pot sâ-1 preţuiesc aşa de mult! Altfel va trebui sâ-1 tălmăcesc Dacă de spirit eu ascult. Stă scris: la început a fost Ideea. Dar cântăreşte bine-ntâiul rând, Ca pana să nu fugă, slove goale aşternând. Ideea e ce-nfăptuieşte şi creează totul? Ar trebui să scriu: La început a fost Puterea. Dar iată că scriind sunt îndemnat Să nu fac nici aici popasul. Din ce adâncuri vine şoapta ? M-ajută duhul Şi-mi dă sfat La început voi pune Fapta

Omul însingurat, ros de îndoială Şi neputincios.

Faust

O ştiu. Ştiu că zadarnic bogăţiile Umanei minţi în mine eu le-am strâns. De mă opresc, sunt o făptură de deplâns: Mei o putere-n inimă nu s-a aprins.

Mai sus sunt poate cu vreo două şchioape, Dar cu nimic de infinit nu-s mai aproape.”

Cultul faptei, perspectiva infinitului, care-1 anulează, cum a anulat şi “orgoliul omului Renaşterii” - aşa-zisul “titanism” - şi îndoiala omului autonom, îl îndeamnă să se livreze lumii magice, adică celei de aici. Cum a trăit-o? Ca-n mărturisirea ce urmează:

Faust

“Prin lume am ţinut-o goană Şi apucai orice plăcere, Ce nu-mi plăcea lăsai să plece, Ce îmi scăpa lăsam să treacă. Şi am dorit din nou şi cu putere, Şi am dorit mereu, cât zece. Un iureş fostu-mi-a viaţa. A f ost puternic, fost-a mare, Acum cuminte-n aşezare. Mi-e cunoscut întreg pământul, Spre “dincolo” nu este zare. Nerod cine-ntr-acolo cată, închipuindu-şi că-n tărie Fiinţe-asemeni lui să fie. Rămâi în cercul tău, căci lumea Pentru cel vrednic nu e mută. Nevoie nu-i de-a hoinări prin veşnicie, Ce-apropiat cunoşti, uşor cuprinzi. Cutreieri astfel ziua pământeană. Din fire nu-ti ieşi dacă strigoi zăreşti. Să-ţi afli chinul, fericirea-n-naintare, Nemulţumit de clipă, de oricare”.

Şi însoţit de grija neîmplinirii, moare orb, în dispreţ mefistofelic:

Menstofel

“Mei o plăcere nu-1 îndesTuţează, nici o fericire El vrea de amăgiri, ce-s schimbătoare, să se ţină. Dar ce din urmă de nimic, şi goală clipă Numai decât doreşte bietul s-o retină”.

Final goethean Chorus mysticus

“Tot ce-i vremelnic E numai simbol. Inaccesibilul Faptă devine-n ocol.

Cu această ironie a lui Goethe privind omul pământean se încheie viata lui Faust în lumea amăgirilor.

Câteştrele (Magna pecatrix - Măria Magdalena, Mulier Samaiitana - Samariteana, Măria Aegyptiaca - Măria Egipteanca) se roagă să fie iertat, pentru că a greşit, fără ştie. (Pentru Socrate neştiinţa determină rătăcirile - transmigraţiile - sufletelor, până la purificare).

“Tu stăpână-îndurătoare, Care şi de păcătoase Mari te îngrijeşti, şi care Tot câştigul pocăinţei îl sporeşti prin veşnicie -dă iertare şi acestui Suflet bun, ce doar o dată, s-a uitat pe sine, iată, Şi-a greşit, fără să ştie”.

Şi se mântuieşte, peste voia lui.

Una din pocăite (altfel numită şi Margareta)

“înconjurat de cor de duhuri

Cel nou nu ştie ce-i cu el.

Nu bănuieşte Sfânta ceată,

Aşa de mult e el la fel.

De pământeşti el se desprinde,

Din învelişul vechi îmi iese,

Şi în veşmântul său eteric

S-arată-n chip de tinereţe.

Dă-mi voie a-1 povăţui,

îl mai orbeşte noua zi.

Mater gloriosa

Ridică-te spre sfere mai înalte, De te presimte, te urmează”

Inefabil deplinul Izbindă-i aici Etern-femininul Ne-nalţă-n tării”.

(Traducerea lui Lucian Blaga).

Mircea Eliade legitimează “ideile în epică”, valoarea estetică a conştiinţei teoretice:

“Neîncrederea criticilor literari şi a elitelor faţă de romanul de idei, marea lor admiraţie pentru epicul pur este o formă derivată a snobismului. Romane cu idei sunt cel puţin jumătate din capodoperele romanului. Toată opera lui Dostoievski este copleşită de idei. Dickens e plin de discuţii erudite. Proust e covârşit de abstracţiuni. Rabelais, Cervantes, Manzoni, Thomas Mann - toţi aceştia îndeasă cu lopata în opera lor cultură, erudiţie , idei. Ce să mai vorbim de Tristram Schandy, unde tot romanul este o nesfârşită divagaţie militaro-teologico-istorică? Dar chiar opere atât de “pure” ca Ana Karenina abundă în discuţii şi monoloage. Ar trebui numărate câte pagini de teorie agricolă şi socială se află În Ana Karenina şi cât loc ocupă în Război Şi Pace informaţiile istorice şi controversele ideologice între personagii. Jumătate din opera lui Balzac e ocupată de ideologie . Romane întregi - ca Dlusion perdues (3 voi.), Splendeurs etmis6res des courtisanes (2 voi.) sunt alcătuite din mici monografii asupra imprimeriei, comerţului de librărie, condiţia scriitorului, arta teatrului, secretul mari finanţe, organizarea politiei şi închisorilor etc. Dar nu există roman de Balzac în, care ideea, cultura, teoria , dialogul filosofic, să nu se întindă în voie. Cel mai epic dintre romancieri, cel mai mare creator de oameni de la Shakespeare încoace, nu se fereşte de idei şi de cultură. Ceea ce e mai grav: cultura aceasta e aproximativă, iar ideile, de cele mai multe ori, jalnice. Dar vedeţi, nici măcar lucrul acesta nu i-a putut îmbătrâni opera” (Mircea Eliade, Ideile În epica, Fragmentarium, 1939). Am făcut acest lung citat pentru valoarea lui estetică şi pentru importanta implicaţiilor teoretice în opera literară. Epicul pur? în cazul practicării în lumea modernă, poate îmbrăca formele: ermetism vid, factologie banală sau basm. Ar avea o justificare: refugiul protestatar din câmpul coercitiv al literaturii programate, În care există o singură concepţie a vieţii şi lumii. Evident, libertatea spirituală nu se confundă cu desfăşurarea stihinică. încă o sugestie: ideile în literatură sunt purtate de oameni, sunt implicaţii

ale trăirii, nu au caracterul manifest al demonstraţiilor teoretice pure. Când sunt astfel prezentate, seamănă cu o schelă neridicată din faţa unei clădiri terminate, care împiedică vederea acesteia. Conştiinţă teoretică în literatura epică? Forţă de fabulaţie - faptele oamenilor prezentate pregnant - joc subtil între omul etern şi omul istoric, sesizarea viului în desfăşurările empirice, limbaj corect terminologic şi gramatical - predicaţie ieşită din comun, adecvată personagiilor culte: inteligente, stupide, normale, anormale, ierarhizate spiritual, social, moral, profesional, vocaţional şi depăşirea înecului informativ şi exceselor imaginaţiei. Este transempiricul, transistoricul, transpersonalul în formula viului etern. Trebuie înţeles acest paradox: omul etern, invizibil, este viu, iar omul

istoric poartă pecetea morţii în formula mitologică a lui Schopenhauer, primul trăieşte sub semnul lui Zeus, iar al doilea sub semnul lui Cronos. Ideile şi acţiunile religioase, morale, sociale, politice şi etnoistorice trebuie gândite antropologic în triunghiul Dumnezeu, om şi natură, cu distincţia între: mitic, magic, raţional şi mistic, eu tipurile: homo religiosus, homo sapiens, homo faber, homo ludens şi homo stultus şi, mai ales, cu o înţelegere a libertăţii, nemuririi şi mântuirii sub imperiul dogmelor creştine, altfel fiind degradate la rangul de ficţiuni ale . unei morale raţionale, presupus - autonome. Eu gândesc ideea, platonic, iar creaţia umană o consider o înfumurare. Nici un artist nu poate concura registrele stării civile, cum s-a spus despre Balzac, sau a spus el, nu-mi amintesc bine, fiindcă inspirat nu-şi aparţine, iar autonom nu depăşeşte paralelismul semn - obiect.

Alte aspecte ale conştiinţei teoretice

Fragmentarium arată conştiinţa teoretică a lui Mircea Eliade din anii 1932, 1935-1939, care ne îndreptăţeşte să-i admirăm întinderea cunoştinţelor, perspicacitatea care i-a permis să iasă demn din fluviul impur al biologiei şi utilităţilor şi siguranţa mersului spiritual în epocă, când alţii din generaţia lui au rătăcit fanatici, neînţelegând liniştea rituală a contemplaţiei religioase. Rătăcitorii au căutat, iar el a avut har. "În paginile acestei cărţi cetitorul va găsi destule puncte de contact între producţia mea literară şi celălalt grup de scrieri, teoretice" (Fragmentarium. Către cititor). Păstrez din lumea ideilor lui Mircea Eliade mitul ca model revelat primordial şi creaţia aparentă a oamenilor excepţionali care, în fond, comunică principiile descoperite lor prin har. Creaţia umană este o iluzie umanistă, antropocentrism, sau "primatul individualului", care termină În jocul nominalist steril Intre semn Şi lucru, urmat doar de topirea în natură - acceptarea morţii absolute. Şi apoi, la Mircea Eliade se întâlneşte jocul subtil intre banal şi paradox şi conştiinţa teoretică a realului, care 1-a dus platonic înapoi, în lumea arhaică a miturilor, fiind un demn contemporan al lui Lucian Blaga şi Nae Ionescu. "Toate eforturile etnografiei şi filosofici culturii par să conducă la un rezultat de considerabilă importantă: primatul teoriei în orice fel de societate umană de tip arhaic. De unde se credea că numai civilizaţia europeană eliberează omul de robia necesităţilor vieţii şi-1 face capabil de contemplaţie - se observă astăzi că majoritatea culturilor arhaice şi primitive acordă teoriei un primat pe care niciodată nu 1-au avut nici cele mai desăvârşite aşezări europene moderne". (Fragmentarium dintr-o antropologie). Din acest fragment şi din cel următor - Lucruri de taină - se desprind câteva constatări: a) adevărul este sacru, deci realul e supraistoric; b) la nivel profan, se obţine istoric-utilul, formă raţională a înecului biologic; c) supunerea omului societăţilor arhaice, în formă mitică - religioasă - unei puteri supranaturale, echivalează cu formula parmenideică: tot ce devine nu este; d) utilul nu se confundă cu adevărul; e) spiritul religios al "primitivului" se desăvârşeşte teoretic în teolog şi-n artistul religios modern.

Faptul şi fapta Se pot distinge etimologic? Etimologia nu iese din istoricitate. Faptul este "concretul logic"? Logicul autonom nu depăşeşte "senzorialul autonom", dacă îl raportăm la "concret ca unitate reală, ca esenţă", unităţile

nefiind căutate, ci revelate. Distincţia nu aparţine dialecticii, ci "metafizicii, ca ştiinţă a realului - lucrul în sine"- (Deussen). Paralelismul semn-lucru nu poate fi depăşit intuitiv, sau discursiv - psihologic, logic, filologic, epistemologic - lucrurile în sine fiind dincolo de trăire, de limbaj şi de speculaţia dialectică. Pentru a înţelege "esenţialitatea faptului", adică "viul etern ca unitate în multiplicitate", ne gândim la "ideea platonică, ca arhetip", omul participând la acest "model perfect" care-i premerge. Este locul aici să fixez schematic formele şi rezultatele explorărilor omului autonom, care caută adevărul şi nu-1 găseşte şi chiar primirea lui poartă imperfecţiunile lumii vizibile.

Transcendentalul "Intelectul structurat categorial, în vederea organizării experienţei posibile" (Kant). "Ficţiuni utile" (Vaihinger). Nu duc la lucruri. Transcendentalismul este tot atât de departe de adevărul transcendent ca şi "fenomenologia lui

Husserl" - pseudoplatonică şi pseudoscolastică - şi "teoria obiectului" a lui Meinong, prin opoziţia autonomă a gândirii -apriorism neesenţial.

Logica faptelor Daturile încorporate pseudoexplicativ În cauzalitatea naturală, "această obişnuinţă izvorâtă din limitele experienţei, legată de observaţia succesiunii aparente a fenomenelor - cauze şi efecte -, cauzele reale fiind mistere, care depăşesc intelectul uman, depăşind existenţa" (David Hume).

Experienţa "Karma, suma genetică a faptelor trecutului, cristalizată tipic", cum o concepe Thomas Huxley, biologul englez preluând-o din "gândirea indică". Categoriile având sursă genetică în aceeaşi experienţă: intuiţia; metoda - iluziile deducţiei şi inducţiei; ipoteza - forţă plăsmuitoare a închipuirii; observaţia

- nemijlocirea senzorială ; experimentul - 'întrebarea naturii şi constrângerea ei raţională să răspundă" (Cuvier); raţionamentul

- formularea tehnică şi practică a citirilor, legitatea la scară umană ; utilul - eficacitatea limitată a constatărilor biologice, sociale şi morale, În lupta de adaptare, adică existenţa cum este şi cum trebuie să fie, mişcare între concret şi scop, idealul fiind intangibil ; gratuitatea - plăcerea nesemnificativă şi "comoditatea mintală" (Poincar6); sofismul - "şiretenia raţiunii" (Hegel), acoperită de utilul inductiv sau deductiv, sau de mobilitatea nesfârşită a aparentelor; paralogismul - "incorectitudine involuntară a raţionamentului, care poate conchide just" (Goblot), expresie a "imperfecţiunii limbajului autonom". Rezumativ, experienţa cuprinde: adevărul şi eroarea, binele şi răul, frumosul şi urâtul, sacrul şi satanicul, adică cunoaşterea, comportamentul, plăcerea, rătăcirea şi salvarea la scară umană.

Mircea Eliade prezintă teoretic natura transpersonală, esenţială, a faptului situat dincolo de jocul axiologic al opţiunilor. "Toţi suntem de acord că ceea ce interesează cunoaşterea umană nu sunt faptele - ci faptul. Poţi privi o mie de plante, fără să înţelegi faptul esenţial vieţii vegetale. Poţi citi o mie de documente despre Revoluţia franceză, fără să te apropii cu un singur pas de acest fapt fără pereche în istoria europeană. Dar cum alegem din milioanele de fapte acele fapte esenţiale? Cum obţinem un fapt dintr-o mie de documente,

cum îl transformăm în act de cunoaştere? Şi apoi, se mai pune o întrebare: alegem noi şi transformăm noi, întotdeauna, dintr-un milion de fapte un singur fapt semnificativ - sau acest fapt este, în el însuşi, calitativ

deosebit de milionul de fapte care îl precede şi-1 întrece? Şi ce este virtutea de a învăţa decent un aspect al eternităţii?" (Fragmentarium). Repet aci câteva constatări care privesc "faptul" esenţial, gândit ca ideea platonică - numită de Schopenhauer "Urform, als Urkraft" - concretul etern viu, nu logic - care premerse creator multiplicitatea faptelor aparente. Omul istoric nu exprimă întotdeauna "ideea platonică de om". Faptele omului sunt surse ale suferinţelor lui, prin depărtarea de la esenţa unică, premergătoare esenţelor care le premerg. Aşa înţeleg "faptul esenţial". Adecvarea nu se situează prea departe de aproximare şi, cum am mai spus, nu înlătură tensiunea polară subiect-obiect, adică "procesul dialectic deschis", intelectul autonom fiind dependent de experienţa deschisă, "orice imagine, reprezentare sau concept fiind cantitativ distincte de obiect" (Goblot). Şi calitativ, aici, omul autonom trăind neliniştea paralelismului gnoseologic semn-obiect, neavând cale spre lucruri în sine, spre "natura lucrurilor" (Deussen). Adecvarea? Este rezultatul util sau plăcut al închipuirii, intuiţiei sau inteligentei omului autonom, în marginile naturii în care se află captiv, întâmplare sau căutare. Revelaţia? E primirea obiectului, ca lucru în sine, prin har. Inspiraţia? Formă iraţională a cunoaşterii, "stare de fapt inexplicabilă", cum o vede Nietzsche, care o situează pe acelaşi plan cu revelaţia, în spirit creştin, cunoaşterea singură nu eliberează, nu mântuieşte, ca şi credinţa fără fapte. Aici: aşa-zisele "adevăruri ale omului" raportate la Absolut sunt egale cu erorile. Aici: "Acum vedem ca prin oglinda, În ghicitură, atunci, însă, faţă către faţă: acum cunosc în parte, atunci voi cunoaşte pe deplin, precum cunoscut am fost şi eu" (Sf. ap Pavel, Epistola I către Corinteni 12.12.). Aici, nu sunt posibile autocunoaşte rea şi cunoaşterea naturii fără rest, în mod autonom, autodesăvârşirea Şi autosalvarea; acestea sunt iluzii care mişcă gândirea, închipuirea şi simţirea omului istoriei profane, adevărul apărând ca punctare sacră a timpului şi spaţiului, această semnificaţie având-o - la Mircea Eliade - "sărbătoarea şi templul". Ştiinţa şi arta nu salvează, iar în formulă dantescă, arată doar un spectacol trezitor, lin joc la gândirii şi închipuirii ", stăpânit de spiritul medieval", care nu poate înlocui sacerdoţiul şi templul, cum nu le-au putut înlocui nici dialogurile lui Platon, sau poezia religioasă de oricând şi de oriunde. Aşadar, "faptul esenţial", văzut ca idee platonică, acest "concret viu", premerge faptele - cu imperfecţiunile lor naturale - ca manifestări ale lui, nu poate fi căutat, ci primit trăit aici şi văzut dincolo, ca şi esenţele lucrurilor - ideile - în câmpia adevărului, în spectacolul transcendent proiectat de închipuirea lui Socrate, în Fedru.

Autenticitatea Termen de origine grecească, subiectivism activ convertit metafizic în "formă existenţială a adevărului, dramă a existentei umane, în situaţiile limită ridicată în planul conştiinţei omului vinovat" (Heidegger). Desigur, poate fi prezentată în mai multe forme, În esenţă neavând nici o legătură cu adevărul În afară de revelaţie, totul oprindu-se la "pragul opac al existentei" (Heidegger), insul autonom "venind de nicăieri şi mergând spre nicăieri", ca-n literatura absurdului - subiectivism şi obosisme. Existenţialismul este formula

filosofică a subiectului opac şi rătăcitor al cărui mers prin vorbe, sau prin lucruri, nu duce nicăieri. Dar "teoria obiectului" a lui Meinong? Această "trăire completă, de la concretul banal şi opac până la plăsmuirile închipuirii, amestec de apriorism şi cercetare" (Frischeisen -Kohler), prin autonomia logicului şi ontologicului nu duce la adevăr, ci la stabilirea capacităţii omului de a imagina ipoteze, "statut subiectiv" ambiguu. Autenticitatea mai poate îmbrăca forma "vital-panteistă a lui Nietzsche, în care creaţia se împleteşte întregitor cu nimicirea". Omul singur "ştie neştiind" (Sf. Augustin) şi poate fi "obiectiv, nu obiecţie", subiectiv, comod, gratuit, util, constructiv, absurd, catastrofal. Aici, tot sau în parte, eul şi lumea în oglindirea lui neadevărată. Altceva este trăirea mistică a adevărului revelat, aparent subiectiv, fiind intransmisibil la nealeşii care nu se bucură de această favoare a Cerului. Acesta este sensul formulei lui Nae Ionescu: "Metafizica este o lirică, mod subiectiv de valorificare a vieţii şi lumii". "Dar, atât autenticitatea cât şi idealismul sunt eşuări ale conştiinţei magice. Crezi că lumea o poţi face şi desface prin voinţa ta (magie); te convingi de absurditatea acestei demiurgii şi atunci crezi că lumea o faci cunoscând-o (idealismul); te mulţumeşti, în cele din urmă, să trăieşti "autentic" o cât de mică părticică din această lume (autenticitate)" (Fragmentarium). Nu poate fi vorba de o eşuare, cum se vede şi din acest fragment. Termenii magic, idealism şi autenticitate sunt sinonimi. Lumea "omului profan" - istoric - fiind magică, stăpânirea şi transformarea lumii are caracter mistic, "omul demiurg" rătăcind În marginile naturii, din a cărei captivitate nu poate ieşi şi este mişcat istoric doar de "iluziile progresului", adevărul neputând fi căutat sau subiectiv şi colectiv nădăjduit, ci revelat. De altfel, cum am demonstrat În alchimia

medievală creştină, alchimistul evului mediu, prin îndrăzneala lui mistică, iese din jocul "întâmplărilor", umilinţa creştină depăşind captivitatea naturii şi neliniştile perspectivei infinitului şi morţii de care n-a scăpat orgoliosul om modern al Renaşterii. O viziune realistă a "autenticităţii", care ar fi fost mai potrivit exprimată prin termenul "trăirii mistice". Mircea Eliade a fost determinat terminologic de spiritul vremii, care totuşi n-a alterat poziţia lui de gânditor mistic. "Autenticitatea nu poate fi integrată mentalităţii secolului XIX, căci nu confundă "realul" cu "palpabilul" . Ea acordă importantă "documentelor", experienţelor, numai pentru că acestea participă la "real"; evită, astfel, automatismele, schemele formale, iluziile. Departe de a trăda o atitudine antimetafizică, "autenticitatea" exprimă o puternică sete ontologică de cunoaştere a realului" (Fragmentarium). Numai opacitatea materialiştilor, idealiştilor, pozitiviştilor, empiriştilor, criticiştilor, a oricăror imanentişti ignoră "natura sacră" a adevărului, sediul lui transcendent, şi confundă realul cu aparentul. Speculaţia, experienţa şi trăirea omului autonom nu duc la adevăr, ci numai la trăirea mistică a chemării primitorului favorizat prin har. H. Rickerţ situează trăirea "în anticamera cunoaşterii". Şi "idealismul lui axiologic" rămâne în anticamera cunoaşterii", fiindcă revelaţia adevărului nu poate fi înlocuită cu "aspiraţia către el". Sârguinţa omului nu duce la "transcendent", la supranatural, ci la suprasensibil, mişcându-1 intuitiv sau speculativ, între util şi eronat, între plăcut şi dezgustător, între aparent şi neant.

Evul Mediu Lumea modernă este grea de utilităţi şi erori, prezentarea ei putând fi făcută în forma lirică a pamfletului, în care să se împletească indignarea moral-profetică, sarcasmul, paradoxul, dezgustul şi arătarea dansului drăcesc al contradicţiilor supărătoare şi contrastelor iluzoriu liniştitoare, al prejudecăţilor "ştiinţifice" şi al "surogatului religios al superstiţiilor" (a se vedea Veuillot). Este o întoarcere dialectică a vizitei omului Renaşterii şi secolului luminilor, care-şi dădea "raţional" cu degetele în ochi, în întunericul din el şi din natură. Acum se poate arăta că lumina raţiunii se-neacă în aparenta lumină fizică şi nu poate înlocui lumina mistică a Absolutului. De această "lumină intelectuală, plină de iubire", cum spune Dante, a fost însetat spiritul medieval. Omul modem "merge înainte şi de-a-ndoaselea" sau în zig-zag, ca un "ilot beat", întrebuinţând o expresie a lui Papini. Isprăvile lui magice desfigurează ordinea firească, după care urmează efortul steril de a o reface. Seamănă cu un nebun

care-şi strică casa, ca să aibă de lucru. Este pseudomesianismul spiritului revoluţionar, înecat grotesc în dezgust senzorial şi în teamă fără ieşire. Şi, rareori, neplăcerea îl îndeamnă la sinucidere. Se Urăşte în spaţiu, trăind iluzia zborului cuceritor. Virtutea îi este înecată în întâmplări vesele şi triste. "O lume al cărei stăpânitor divin este întâmplarea şi al cărei principiu conducător este natura nu e numai uşuratică şi veselă, ci şi comică. Chiar faptul de a nu lua în serios evenimentele şi de a face din ele un joc pur al închipuirii, acea împletire capricioasă a întâmplărilor, echilibrul interior care se păstrează senin în mijlocul întâmplărilor celor mai crude sunt terenul natural în care încolţeşte comicul. O veselie lipsită de intenţie şi de semnificaţie este ceva lipsit de farmec: râsetele ei izbucnesc din belşug în gura celor proşti. Pentru ca râsul să cuprindă ironie sau inteligenta, el trebuie să aibă o intenţie şi un înţeles, trebuie să fie comic. Şi comicul îi dă acestei lumi fizionomia şi seriozitatea ei... Sunt caracterele clasei căreia îi aparţinea Bocaccio, clasă instruită, inteligenta, care se socotea pe sine civilizată şi tot restul barbarie. Comicul se naşte aici tocmai din aceasta: caricatura - făcută de un om inteligent - a lucrurilor şi a oamenilor aflaţi pe o treaptă inferioară a vieţii intelectuale. Societatea cultă avea în faţa ei pe călugări şi pe preoţi sau, cum spune Bocaccio, lucrurile catolice, rugăciunile, spovedaniile, predicile, posturile, mortificaţiile trupului, viziunile şi miracolele; iar în spate stătea plebea, cu prostia şi credulitatea ei. Bocaccio face să-i răsune loviturile de bici peste aceste două ordine de lucruri şi de persoane". (Francesco De Sanctis. Istoria literaturii italiene trad. Nina Faton). Prin apariţia burgheziei, triumfă inteligenta ironică, practică, noua "nobilime" a intelectului dizolvant, care "deformează obscen, sub imperiul plăcerilor trupului, atâta vreme stăpânite, frazele şi imaginile sacre" (acelaşi). Cultura, adică valorile ideale ale Evului Mediu, este înlocuită cu civilizaţia, cu noianul de bunuri, mers scormonitor în materie, prelungit până în jungla vremii noastre. Lumina adevărului a rămas în "preoţi, călugări şi în plebea proastă şi credulă", acoperită de "scandalul istoric" al înnoitorilor, care şi-au aruncat măştile divine, înecându-se în natură, în timp ce Francesco De Sanctis se bucură bocaccian şi machiavelic de triumful raţional şi senzorial al spiritului laic - spirit plebeian - de degradare a realului la "palpabil", la "biograficul material", depărtându-se de adevăr ca ideal, fugind de mistic şi

ancorând Naţional-politic şi democratic în iluziile naturaliste ale "stupidului veac XIX" (L6on Daudet), Mircea Eliade se situează în lumea mistică, eliberatoare, a Evului Mediu, la care participă lucizii, nu "ştiinţificii" (N. Iorga) şi căutătorii de senzaţii tari. Termenii materie, natură, energie activă, explorare a aparentei, patrie e**tn**oistorică şi geografică -fără conţinut religios - ca expresie a jocului de forţe şi interese sunt înţeleşi de el, dar nu fac parte din conştiinţa lui teoretică, mistică şi real-mesianică. Patria lui românească este stăpânită de "ideea poporului ales" - idee iudaică - luată de la Gioaccnino da Fiore (Sfârşitul sec. XII, începutul sec. XIII), "ideile acestuia având izvorul în Răsăritul ortodox" (Mircea Eliade. Notă despre patriotism. Fragmentarium). Este un "Patriotism profetic" - nu unul laic, anticlerical, sau supus zeiţei franceze a raţiunii - neam şi spaţiu naţional, sub stăpânirea Divinităţii creştine, în timp ce "modelul Revoluţiei franceze duce în temporal, în înec istoric". Neamul ales iese din timp, din jocul istoric al apariţiei şi dispariţiei popoarelor care au devenit şi devin, în viziunea lui Mircea Eliade. Fără abatere de la ecumenicitatea creştină, un neam religios, real mesianic, nu ofensează Divinitatea pe care o poartă în timp şi în spaţiu, fiindcă Divinitatea, deşi face istorie, nu se confundă cu ea, după cum nu se confundă cu lumea creată, aşa cum o concep pantheistii. Istoria profană este cimitirul popoarelor ce devin. Şi, fără a-1 considera punct terminus al evoluţiei universale, adică fără a avea finalitate în el însuşi, cum nu are nici specia om dacă o privim creştin, "neamul ales" se mântuieşte prin participarea la Absolut. Nu se poate fixa profilul spiritual al românului în afară de Biserica Creştină, romanii născându-se creştini, după cum spune un istoric - Procopovici de la Cernăuţi, după câte mi-amintesc -ei nefiind creştinaţi, ca alte neamuri. Prin gândirea lui mistică, Mircea Eliade trăieşte perfecţiunea atemporală a ordinei creştine. Sub acest aspect, stilul lui este specific naţional, românii neputând fi definiţi altfel. A trăi creştin în timp şi în spaţiu înseamnă a nu fi înghiţit de timp şi de spaţiu, adică istoric-profan. Viata veşnică este sacră, revelată în sărbătoarea care punctează real timpul şi templul, care punctează real spaţiul, cum spune Mircea Eliade. Ilustrez cu câteva citate poziţia lui faţă de Evul Mediu. "Observaţi cum judecau şi mai ales ce vedeau oamenii din secolul XVIII şi XIX În Evul Mediu: orori şi întuneric (secolul XVIII) şi arta gotică (secolul XIX). Tot secolul XVIII este dominat de "romanul negru" englezesc şi de polemica voltairiană contra monahismului şi a valorilor creştine. Cărţile cu cel mai copleşitor şi mai statornic succes au fost, în secolul XVIII, romanele care

aveau ca personaj principal un călugăr scelerat şi a căror acţiune se petrecea în genere în "Evul Mediu întunecat" (Dark Age)... Pasiunea cu care erau citite pe atunci aceste romane nu este egalată decât de frenezia polemicei antimedievale şi anticatolice purtate de Voltaire cu o generaţie mai în urmă. Evul Mediu se rezuma pentru spiritul secolului XVIII la oroare, turpitudine, peisaj lugubru, crimă şi sadism. Un adevărat "Ev întunecat"... Romanticii sec. XIX au descoperit în Evul Mediu arta gotică. Sensibilitatea romantică a valorificat idealul şi viata medievală pentru că descoperise arta gotică, descoperise ruinele castelelor, umbrele catedralelor, picturile mănăstirilor. Numai după această vrajă vizuală romantismul a început să găsească în Evul Mediu câteva din propriile lui idealuri:

simplicitatea vieţii, patosul erotic, "autenticitatea", "fenomenul originar" etc. Dar este uşor de observat că şi în această valorificare simpatică a Evului Mediu, pe care a realizat-o romantismul, se păstrează elemente din atitudinea negativă şi polemică a secolului XVIII. Se păstrează înainte de toate pateticul, straniul, lugubrul din romanele lui Lewis şi Radcliffe. Latent, în romantism rămâne neschimbată atitudinea critică a unui Voltaire, bunăoară faţă de scolastică. Mistica medievală, "diabolismul" şi "magia medievală" este o descoperire a romantismului - dar Sf. Thoma şi scolastica, în genere, rămân tot atât de inasimilabile geniului romantic pe cât erau în timpul enciclopediştilor. Summa Theologiae a fost repusă în circulaţie în seminariile catolice de-abia în a doua jumătate a secolului XIX (până atunci se studiau mai cu seamă comentarii şi rezumatele thomiste). Iar "actualitatea" Summei în cultura europeană profană se datoreşte, în bună parte, lui Maritain şi Grabmann, adică ultimelor două decade... Dante era prea teolog, prea simbolic şi de o profunzime pe care romantismul nu o iubea: profunzimea dogmatică... Beatrice semăna prea mult cu virtuţile teologale; aproape că nu avea biografie. Şi romantismul care a exaltat pe Abelard şi Heloisa (existente patetice) şi pe Laura lui Petrarca (fluviu al lacrimilor) a trecut respectuos pe lângă Beatrice... Izbutim să ne desprindem de istoria medievală, după ce (stingându-se romantismul) ne-am desprins de peisajul medieval. Descoperim, cu mirare, că specificitatea Evului Mediu stă mai puţin în "istoria" sa, în "devenirea" sa - cât în ceea ce are el supraistoric, tradiţional, universal; în simbolismul şi în metafizica sa." (Fragmentarium. Valorificări ale Evului mediu). În simbolica gândirii medievale deosebim: Creaţia lumii din nimic, păcatul, redempţiunea, nemurirea, damnaţiunea şi mântuirea - proces mistic situat între primordii şi sfârşit - deci creaţie, escatologic, anistorism.

În simbolica gândirii moderne deosebim: "Dumnezeu necunoscut şi incognoscibil, non-creaţie, materia eternă, creatoare şi înghiţitoare - noua divinitate care a preluat atributele celei vechi" (Simmel), necunoscută şi incognoscibilă - istorism, ireversibilitate (entropie) şi reversibilitate (entropie), natura în luptă cu ea însăşi, "creaţia împletită panteist cu nimicirea" (Nietzsche), necesitatea cu întâmplarea, sensul cu absurdul, antifinalism, legitate şi transformare continuă, ordine şi desfăşurare stihinică, înţelegerea formelor existentei în ele Insele - opoziţia gnoseologică în Sus şi jos - "mobilitate absolută", absolutizarea mişcării gândita dialectic în termenii da şi nu - singurii formal constanţi - paralelism semn-lucru - mişcare asimptotică în direcţia idealului intangibil - ghem de contradicţii în această lume pseudo-teologică, pseudo-stiintifică a impurului şi întunericului în care stăpâneşte imposibilul, singuri înţelepţi sunt lucizii, scepticii "mistici" ca Pascal - cei profani sunt sterilizanţi - acei care consolează prin limitele dogmatice ale credinţei, prin cognoscibilitatea religioasa naturii, în speranţa trezirii "omului demiurg", a cărui aventură se opreşte la marginile lumii, a celei predeterminate, nu a celei mişcate de raţiunea, închipuirea şi experienţa lui între finit şi infinit. Modernismul? E ontologia jocului etern al vieţii şi morţii, al invariantelor comod-formale sau aparente şi al transformării, al "antinomiilor insolubile" în marginile raţiunii pure şi ieşirii din "impas prin experienţa posibilă" (Kant, sau "triumful aparentei", cum îl vede Alain), prin formalism logico-matematic sau printr-un

iluzoriu "salt calitativ dialectic". În fond, aporetica paralelismului gândire-lume, sau limbaj-lucruri. Cearta universaliilor nu se sfârşeşte decât prin triumful realismului medieval, adică prin sfârşitul stăpânirii "senzorialului, individualului", care înseamnă sfârşitul mistic al tensiunii polare subiect-obiect. Omul modern a transformat "înclinările naturale" în voluptate, devenind un "animal depravat" (Rousseau). Nu e nimic nou; păcatul strămoşesc renăscut prin puterea nefastă a civilizaţiei. "Luxe, calme et volupte"' (Baudelaire). Modernismul nu merge împreună cu simbolica gândirii medievale, fiind demonism de extracţie joasă; "reformă, romantism, revoluţie", cei trei "r" funeşti, consemnaţi de Charles Maurras. A mai fost consemnat un "r": "Renaşterea" iluziilor autocunoaşterii, cunoaşterii, autodesăvârşirii şi

autosalvării omului autonom. Nimic nou în spiritul european: umanismul ca renaştere a sofisticei, cu tot cortegiul de rătăciri antropocentrice. Cu acest "r", Renaşterea, unii stabilesc începutul lumii moderne (Francesco De Sanctis şi Jacob Burckhardt).

Ce ciudată apare filosofia istoriei ca filosofic a culturii, întocmită pe această relaţie: fapt esenţial - timp. Al doilea termen - timpul - este scos din felul în care înţelege istoria Pârvan, care o încorporează În ritmica cosmică a spaţiului. Lumea modernă începe cu Socrate, descoperitorul conceptului, instrument logic al oricărei civilizaţii (Frazer); cu sofiştii, cu Protagora, părintele umanismului al cărui subiectivism este opus realismului platonic (F.C. Schiller); cu creştinismul, a cărui biruinţă spirituală, întinsă până azi, este evidentă pentru toate conştiinţele teologice, filosofice şi istorice actuale; cu Renaşterea, cum am arătat; cu cucerirea Constantinopolului de către Mahomet ÎI (1453); cu Descartes, care descompune spaţiul gândit al grecilor, stereometric prin numere întregi (Spengler); cu revoluţia engleză a lui Cromwell (1642); cu războiul şi declaraţia de independentă a SUA, considerate de Fr. Nitti ca fiind cea mai veche democraţie modernă (1775-1783) ; Revoluţia franceză (1789). Termenii preistoric, protoistorie, tradiţie, folclor, istorie, antropologie , fenomen originar, ca toţi termenii tehnici ai oricărei discipline a mintii umane, nu trebuie absolutizaţi, transformaţi în "vorbe fetiş". Priviţi metafizic, se relativizează. Omul văzut ca "idee platonică de om", sau mistic, ca om religios creştin, este etern, supratemporal Şi supraspaţial. Ştiinţele naturii, pozitive sau magice, nu depăşesc "suprasensibilui", esenţele aparţinând sferei "supranaturalului", acestea fiind lucruri în sine, obiecte ale metafizicii, (căreia Kant îi contestă caracterul de ştiinţă, având drept conţinut, în concepţia sa, aceste "obiecte incognoscibile", concepţie care limitează cunoaşterea la experienţa posibilă, în marginile naturii (Prolegomena zu einer jeden kunftigen Metapbysik, die als Wissenscbafi wird auftreten k&nnen 1783). Este recomandată de imanentiştii agnostici. Concepţie legitimă, dacă reducem cunoaşterea la om şi natură, adică dacă scoatem omul din triunghiul: Dumnezeu, om şi natură.

Romanul Românesc

Se poate încerca o prezentare a romanului în loc de definiţie, fiindcă orice definiţie, asemenea definiţiilor omului autonom, nu conţine nici un adevăr, fiind o formă utilă, gratuită sau eronată, construcţie comodă pornind din nevoile, sau

aspiraţiile acestui om, deci de jos În sus. Romanul este o povestire în plăsmuirea căreia se cuprând oameni şi întâmplări legate de viata lor biologică, psihologică, socială, morală şi religioasă. Desigur, nu trebuie uitate relaţiile omului cu divinitatea, cosmosul, mediul social şi natural şi cu sine însuşi, în fabulaţie se împletesc veracitatea ideatică şi faptică, cu ficţiunea artistică, misticul, miticul, magicul şi raţionalul şi, apoi, dimensiunile timp şi spaţiu - istoria şi poziţia mistică a cunoaşterii, adică anistorism. Este o construcţie complexă, teologică, filosofică, ştiinţifică şi artistică, în formula fabulaţiei literare. Frescă de epocă, în care se întâlnesc tipuri şi caractere, de la personajele harismatice la deşeurile bio-sociale, această dilatare a câmpului contemplaţiei estetice fiind o biruinţă a romantismului în lupta cu clasicismul. Romancierul este un artist care, fiind creatură, nu poate fi creator. El inventează aparent şi descoperă date primordiale - ca şi teologul, filosoful şi omul de Ştiinţă - orice combinaţie tehnică nefiind posibilă fără aceste date Şi deci neavând caracter creator. “Zeul este creator şi omul imitator” (Platon, Sofistul). Şi totuşi Demiurgul lui nu creează lumea din nimic - singura formulă justă a creaţiei fiind cea dată de creştini - ci este “un artist suprem, care introduce ordinea şi binele în materia indeterminată” (Timeu, cât. de Goblot). Astfel, această povestire cuprinde idei, concepte, tipuri, caractere, oameni Şi fapte ca reflectări ale ideilor, conceptelor, tipurilor şi caracterelor. Şi bogăţia nu ar fi prea mare în frescă sau într-un singur om. S-a spus despre Platon - ideile trebuie gândite ca el, ontologic - că are o singură idee: binele suprem. Formele ordinei spirituale - ideile - şi ale celei materiale - existentele - sunt manifestări ale acestei idei, corespunzătoare Divinităţii noastre. Dialogurile conţin probleme - întrebări fundamentale - soluţiile lor fiind inspirate - el situează iniţierea deasupra inspiraţiei, apreciată de Socrate, care căuta un zeu - iar răspunsurile căutării fiind aporii. O privire istorică ne oferă un inventar sărac de idei, tipuri Şi caractere, înecate în fluviul formelor vii ale existentei, gândirea cuprinzând idei (Platon), forme (sofiştii), nuanţe (Heraclit), Unul real, părerile şi aporiile (eleaţii). Psihologic modern, spiritul apare ca un fluviu heraclitic în care apar mistere, idei, concepte, adevăruri, aporii şi erori, Logosul începutului fiind mereu deasupra şi ascuns omului rătăcitor, chinuit de contradicţii insolubile. În acest context trebuie gândit epicul: joc între esenţe şi existente, între inspiraţie şi căutare. Multiformul existenţial - în frescă sau în om - trebuie stăpânit de conştiinţa teoretică. Fără să frâneze imaginaţia, ea îi tine sub control plăsmuirile, “fulgerele inspiraţiei”, punctând discontinuu şi involuntar fabulaţia, astfel încât să nu ducă nici la înec în peisaj sau în enciclopedism, dar nici la lipsa principiilor, care pot fi cunoscute la zi, în stil teologal sau filosofic. O vastă informaţie social-istorică este astfel mânuită selectiv. Metodele sunt informaţia, observaţia şi raţionamentul, faptele neavând valoare în ele însele, acestea ilustrând ordinea invizibilă, pe care limbajul-instrument o vehiculează. Nici Mircea Eliade nu defineşte romanul, ci-1 prezintă: “Nu-mi propun să încerc o definiţie a romanului. Dar este incontestabil că - în timp ce în nuvelă predomină întâmplările, iar în dramă ciocnirile -romanul este o carte cu oameni. Se poate scrie un roman fără întâmplări şi fără conflicte. Este suficient să trăiască, acolo, un singur om. Romancierul e liber să-şi aleagă oamenii pe care îi creează din orice zonă; ei pot fi geniali şi exaltaţi, ca în Louis

Lambert, sau primitivi şi telurici, ca în Rodirea pământului a lui Knut Hamsun. Recitiţi Louis Lambert, este un roman aproape fără întâmplări. O carte în care trăieşte un singur om cu care nu se întâmplă nimic până aproape de sfârşitul romanului; iar mai mult de jumătate din paginile cărţii sunt ocupate cu reflecţii mistico-antropologice, cu fragmente filosofice, cu scrisori exaltate. Şi cu toate acestea, Louis Lambert rămâne printre cele mai bune cărţi ale lui Balzac şi trebuie numărată întotdeauna printre capodoperele romantismului, deşi Balzac nădăjduia - în timpul când a scris-o -că a depăşit romantismul. Fireşte, este preferabil ca personagiile unui roman să fie oameni remarcabili. O carte cu personagii care justifică demnitatea omenească este o carte care înaltă demnitatea literaturii unde ea a fost scrisă. Cu cât o literatură se poate mândri cu mai multe tipuri, cu mai multe personagii în care drama existentei se desfăşoară în toată plinătatea ei , cu atât această literatură se înaltă" (Fragmentarium. Despre destinul romanului românesc). În ceea ce priveşte limbajul: nici limbaj comun, încărcat de impurităţi empirice; nici logic-autonom, cu o "presupusă corespondentă biunivocă între el şi lucruri" (Wittgenstein), valoarea lui teoretică depinzând de confirmarea practică, la scară umană. Ştiinţa omului autonom nu atinge adevărul şi deci simbolurile sunt utile, iar ale artei autonome sunt plăcute, fiindcă sunt legate de doi factori: om şi natură, ieşind astfel din triunghiul dominat de Sacru: Dumnezeu, om şi natură. În acest triunghi, corespondentele între spiritul uman şi lucruri sunt asigurate de realitatea lui izvorî ta din Sacru şi stăpânită de El. În această stare, simbolurile lui sunt aparent detaşate de lucruri, eficacitatea lor fiind determinată de revelaţie. Cum am mai spus: religia este adevărată, ştiinţa omului utilă, iar arta lui plăcuta.

Limbajul-imaginar al omului autonom depăşeşte forma ipotetică, simpla "comoditate mintală" (Poincard) în "lumea faptelor", valoarea lui teoretică, tehnică şi practică depinzând de "experienţa vizibilă" (Kant), care n-a acceptat "ontologismul medieval, ştiinţa conceptelor pure"; e un antiplatonism gnoseologic, impus de nevoile omului în lupta lui de adaptare, "triumful aparentei" (Alain, despre Kant) adică al "evidentei senzoriale". "A şti, pentru a putea", aici. Omul material, "omul maşină" al lui La Mettrie, prelungit până la omul gândit cibernetic, făuritor de modelări comode şi utile, poate trăi fără adevăr, această maşină fiind "ireversibil" mişcată în timp şi-n spaţiu -istorism materialist-dialectic - de "iluziile progresului şi autodesăvârşirii". Pozitivism sau materialism care, fiind stăpânite de "ficţiunea idealului" (Fr. Lange), îneacă spiritul în materie prin "forţa prejudecăţilor" cuprinse în aceste forme pseudoreligioase, biruinţele aparente ale ştiinţei şi tehnicii, raportate la adevăr, fiind "un joc pe loc". Este omul murit or al "evoluţiei", adică "omul istoric" opus "eternului om religios". Dacă literatorul este obligat să stăpânească teoretic obiectele contemplaţiei sale, această conştiinţă teoretică trebuie să se mişte dialectic între autonomie şi eteronomie, între inspiraţie şi căutare; iar dacă este lucid, scapă de "înfumurarea creaţiei", supunându-se "Realului" care-1 transcende, cum s-a supus Kepler; realul este inaccesibil spiritului magic sau raţionalist şi accesibil spiritului mistic care-1 vehiculează dogmaţic. Fuga de mistic înseamnă renunţarea la favoarea Cerului; înseamnă prejudecată ştiinţifică, răspăr spiritual al omului absurd al cărui scepticism, mai precis agnosticism, este produsul neputinţii -

idealul intangibil, acel imposibil dorit şi neatins de Faust - produsul nefericirii, bolii, bătrâneţii şi morţii şi mai ales al absentei minunii, e proiecţie a închipuirii sale ca şi tragicul; fruct amar al finitudinii. În Urnitele conştiinţei teoretice a Realului, capătă alte definiţii perechile terminologice polare, paralele, complementare: Dumnezeu-om, Dumnezeu-natură, om-lume, eu-lume, spirit-materie, suflet-corp, om-sex, subiect-obiect, individ-grup, ins-specie, etnic-universal, real-aparent, semn-lucru, o lume-două lumi, concret-abstract, ideal-scop, unitate-multiplicitate, organic-mecanic, mister-dezvăluire, întuneric-lumină, invenţie-descoperire, progres-desfăşurare din primordii, Creaţie-imitaţie, fericire-nefericire, factor-termen, invarianta dogmatică-axiomă, constantă-transformare, contradicţie-complementaritate, postulat-raţionament posibil, obscur-clar, clar-obscur-nerotunjime barocă (sau "demonicul" lui Fr. Meinecke), transcendent-imanent, transcendental (logic-aprioric) - apos tenori c (experienţă posibilă), "dualism logic kantian" (Marin Ştefănescu), logic-empiric, istoric-supraistoric, natural-" supranatural, supranatural-suprasensibil, ordine-haos, valoare (ierarhie) - nonvaloare (număr biosocial util sau nimic), lucid-raţional, intelect categorial sau conceptual - raţiune (idei, principii), categorie-nuanţă (Simmel), demonic-angelic, certitudine-îndoială, nou-vechi, cauzalitate-finalitate (în viziune mistică, cauzalitate-finalitate sau împletirea în "raţiunea suficientă a cauzalităţii şi mai binelui posibil" - Leibniz), fiinţă-neant, ficţiune-adevăr, luptă-resemnare, etern-trecător, absolut-relativ, vedenie-evidentă senzorială sau raţională, iluzie-halucinaţie, vis-realitate, imagine sau reprezentare-obiect, credinţă-ştiinţa, fantastic iluzoriu - concret opac, finit-infinit, perfect-imperfect, obiectivitate (punct de vedere general-valabil) - obiectivitate, extaz-subiect treaz, paralel obiectul ideal, necesitate-întâmplare, continuu-discontinuu, instinct-sentiment, posibil-imposibil, lege-normă, existentă-neant, vid-

Elin, arhetip-model raţional, fapt-simbol, probabil-cert (logicul i nivelul explorării, ipoteza euristică opusă realului metafizic), întreg-parte, structură-conjunctură, sincronie-diacronie, sistem-, dialog sau discurs, disciplină-probleme, conducător-condus, organizare-anarhie (stare stihinică), formă-conţinut, fabulos-raţional, monstruos-normal, paradox-observaţie înşelătoare, sofism-real (formalul întâmplător util şi realul liniştitor), paralogism (vid mintal sau rătăcire trezitoare) - evidentă raţională, vizibil-invizibil, intuiţie-metodă, inspiraţie-căutare, opţiune-decizie (nelinişte axiologică), imaginaţie-intelect, vocaţie-adaptare biopsihică, adevăr-eroare, bine-rău, frumos-urât, sacru-satanic, mitic-mistic, magic-raţional, viată-moarte, nemurire-mântuire, sau damnaţiune, idee-concept, predicaţie-prepredicaţie, ipoteză-experiment, substanţă-mod, esenţă-fenomen, precizie-exactitate, tip-caracter, cunoaştere-ignorantă s.c.l. Am ales aceşti termeni din limbaj pentru a înţelege omul viu, care se mişcă între finit şi infinit, etern şi trecător, viată şi moarte, nemurire şi mântuire, libertate Şi înlănţuire, sacru şi satanic, adevăr şi eroare, frumos şi urât, bine şi râu, moral şi imoral, originalitate închipuită şi naturaleţe imitativă, sens şi absurd, bun simţ şi stupiditate, teism şi ateism, în acest joc complex dintre el şi Divinitate, el şi cosmos, el şi semenii, el şi el însuşi, orgoliul i se topeşte când luciditatea i-arată că fără revelaţie rămâne perpetuu în impas, fiind mişcat de intuiţie şi predicaţie, când nu rătăceşte între util şi aporetic. Aceste indicaţii arată, în lista

terminologică, structura conştiinţei teoretice a unui literator, dacă vrea s-o aibă, sau o găseşte necesară. Desigur, fără ea, rămâne captivul limbajului comun, încărcat de impurităţi empirice şi erori sau al celui autonom, gol de conţinut, purtător de pseudoenigme, când este ermetic.

Mircea Eliade, cum am consemnat, cere scriitorului conştiinţă teoretică, în special celui epic, pentru un îndoit motiv: complexitatea conştiinţei lui teoretice, reflectată în epica lui şi genul epic, în forma romanului, cuprinde tot. Vastitatea acestei specii literare implică bogăţie de idei, complexitate afectivă, varietate de tipuri şi caractere, omul mişcat între biologic şi mistic. Intuiţia, inteligenta, imaginaţia şi inspiraţia conlucrează la alcătuirea simbolurilor care oglindesc În această naraţiune, omul integral în jocul dintre autonomie şi eteronomie, dintre bogăţia frământări lor spirituale ale unui om reprezentativ şi stilul de viată al epocii sale. În această frescă, totul trebuie să pară viu. "Stilul polemic, ideologic-manifest", cum spune Mircea Eliade, constituie o degradare estetică de tip jurnalistic, sau politic, caduc sub • raport literar, în termeni rezumativi, această conştiinţă teoretică poate fi astfel structurată: miticul, magicul, raţionalul şi misticul; sau bios, eros, ethos şi logos. În "limbaj conotativ sau denotativ" se vehiculează omul integral: corp, suflet, instinct, conştiinţă, imaginaţie, tip, caracter, viată aventuroasă mişcată de pasiuni, idealuri, sete de cunoaştere şi împlinire, morală, imorală, instinctiv-amorală eşuată sau biruitoare, concretul, abstractul,, scopul, idealul, jertfa, laşitatea, curiozitatea, plăcerea, dezgustul, placiditatea, contemplaţia, acţiunea, puterea, indiferenta sceptică, resemnarea, salvarea prin credinţă, iluzia autosalvării, setea de absolut ca mişcare spre imposibil, toate stările materiale şi spirituale ale omului istoric şi ale celui etern au loc în "romanul fluviu", ca-n Comedia umana a lui Balzac. În "limbajul denotativ, în care arta se întâlneşte cu ştiinţa", "măştile se disting în stil clasic, de figurile autentice". Nu trebuie confundată indignarea unui autor, care poate îmbrăca forma lirică a pamfletului şi nici opţiunea pentru stilul de viată al unei clase sociale, cum a făcut Balzac, cu opoziţia dintre aristocratic şi burghezie, profunzimea lui afectivă nesemănând cu stilul polemic al tezelor vulgar-ideologice ale "asupriţilor". Democraţia este legată de birocratic şi exces. Şi "tot ce este exagerat este insignifiant" (Talleyrand).

Legalitatea nelegitimă este coercitivi injustă, este expresie formală, nelegică, a unui dispozitiv socio-mecanic exterior naturii lucrurilor, acestea determinând raportul între lege şi normă, între firesc şi utopic, între plăsmuirile închipuirii şi legile firii. Aceste consideraţii 1-au depărtat pe Mircea Eliade de "romanul social". "Eu nu prea cred în romanul social, în romanul polemic sau manifest. Avem destule documente de istorie literară la îndemână ca să nu ne mai lăsăm păcăliţi de modă. După revoluţia franceză, s-a făcut multă literatură socială, s-au scris sute de romane proletare cu preoţi, şefi de tâlhari, cu viconţi sadici, cu muncitori şi ţărani însufleţiţi de cele mai nobile sentimente - şi n-a rămas nimic din toate aceste opere bine intenţionate... Dacă putem să dăm vreun sens termenului de roman comunizant (căci romanul social sau proletar înseamnă, probabil, căiţi cu teză polemică sau cârti accesibile tuturora şi dacă se poate anticapitaliste, ceva asemănător romanelor în fascicolă) sensul n-ar putea fi decât acesta: carte cu

oameni noi, oameni străbătuţi de conflicte mai profunde, oameni mai liberi şi mai tragici... Aceste personagii posedă o grandioasă conştiinţă teoretică a lumii. Aşa cum au avut personagiile lui Dostoievski... Capacitatea de libertate şi de suferinţă, conştiinţa unui destin sau spaima de moarte, de ratare - acestea sunt rădăcinile spirituale şi ale lui Lambert şi ale lui Kiriloff... Romanul românesc, trebuie să recunoaştem, nu străluceşte prin personagii excepţionale, prin oameni care pot deveni mituri, aşa cum a devenit un Grandet sau un Raskolnikoff (Pot fi consideraţi tipuri sau cazuri, nu mituri - nota lui Petre Ţuţea). Din nefericire, cel mai puternic romancier al nostru, Liviu Rebreanu, ne-a dat prea puţine tipuri. Marele său talent mişcă mai repede mulţimile, pământurile, satele. În afară de Ion, nu văd alt personagiu-mit în romanele magnifice ale lui Liviu Rebreanu. (închipuirea, inteligenta sau intuiţia pot plăsmui tipuri sau cazuri, miturile fiind expresii ale inspiraţiei - nota lui Petre Ţuţea.) O litera- tură - mai ales prin epica ei - creează personagiile -mituri; (Repet: miturile nu se creează, iar creatura nu poate fi creator, noul fiind iluzoriu, cunoaşterea reprezentare, şi ficţiunea artistică joc imaginar predeterminat - nota lui Petre Ţuţea.)... Personagiile romanului românesc sunt lipsite, încă, în imensa lor majoritate - de o conştiinţă teoretică a lumii... Nu ştim dacă există în literatura românească un singur personagiu care s-a sinucis din desperare sau din simplă dramă metafizică. Sunt multe, însă, care s-au sinucis din dragoste, sau din plictiseală, sau de foame. În romanul românesc nu există nici un mistic, nici un exaltat, nici un cinic. Drama existentei nu se coboară până la rădăcinile fiinţei. Personagiile româneşti sunt, încă, departe de a participa la marea bătălie contemporană care se dă în jurul libertăţii, a destinului omului, a morţii şi a ratării". (Mircea Eliade, Fragmentarium).

Aşadar, conştiinţa teoretică oglindită în cunoaştere şi imaginaţia artistică oglindită în operă, ţin de vocaţie. Ştiinţa şi arta sunt date, ca şi lucrurile sau acţiunile simbolizate; ca şi miturile. În afară de revelaţie, simbolica umană se desfăşoară sub semnul imperfecţiunii, în legătură cu conştiinţa teoretică şi imaginaţia artistică a scriitorului, se pune o problemă privind arta - literară, plastică şi muzicală -: relaţia între intenţia artistică şi împlinirea ei. Leonardo da Vinci considera mediocru un artist care nu rămâne debitor intenţiei sale. El trebuie să se închipuie mergând în direcţia idealului său şi, văzând că este intangibil, să se odihnească sub el ca un călător obosit la poala unui munte. Omul "demiurg" face istorie, se desfăşoară în timp şi-n spaţiu sub semnul "neterminării". Aşa-zisa "capodoperă a genului autonom" raportată la ideal, adică la perfecţiune, poartă pecetea imperfecţiunii omului plăsmuitor. Aşa gândim adevărul, binele şi frumosul la scară umană. Scoşi din limbajul autonom, în mod paradiziac -dantesc, platonic sau paulinic, aceşti termeni exprimă platonic sacrul, dincolo; aici, chiar revelaţi, căzând pe om, ei sunt văzuţi "ca prin oglindă, în ghicitură" (sf. ap. Pavel. Epistola I-a către Corinteni 12. 12.) . Rilke reduce actul artistic, după cât mi-amintesc, la plăsmuitor. El compară intenţia artistică cu o sămânţă care, căzând într-un suflet fecund, creste ca o plantă şi când1-a absorbit exhaustiv, rodeşte. Această concepţie estetică exprimă ideea perfecţiunii operei artistice a făuritorului autonom, detaşat de "imperfecţiunile

naturii create", ignorând faptul poziţiei sale de "creatură". A fost inspirată "formula ascultării misterului" Upanişadelor, "aşteptare răbdătoare" la Goethe, "revelaţie" la Sf. Toma d'Aquino, "trezire prin dialog" la Socrate şi Platon. Restul: autonomia idealiştilor şi pseudotrezirea senzorială a materialiştilor şi empiriştilor se mişcă între util şi eronat, adică între folos şi pagubă. Mereu apar termenii: iniţiere - sau lumea şi viata văzute de jos în Sus - şi inspiraţia - sau lumea şi viata văzute de Sus în jos. Perspectiva

buze celor două lumi se exprimă prin doi termeni: Supranaturalul- Sacrul, Realul şi naturalul-profanul, aparentul (care e o formă a "autonomiei omului creator, desăvârşitor al lumii"). "Arta îmi apare ca o formă a muncii, deoarece reprezintă un caz de transformare a materiei, ca oricare dintre tehnicile omeneşti. Transformând materia, artistul obţine un obiect cu expresivitate umană, o lucrare deplin închegată, o operă perfectă... Altistul este reprezentant de seamă al forţelor constructive ale lumii. Perfecţiunea lucrării lui, entuziasmul pe care i-1 consacră, ne arată în artist pe primul muncitor liber, într-o lume care înlănţuia munca. Munca a fost vreme de milenii osândă." (Tudor Vianu. Jurnal. Estetica). Munca este tehnica existenţială. Nu are caracter axiologic, deci nu este creatoare de valori, putând fi îndeplinită de animale şi maşini.

Lucrurile ieşite din muncă sunt de neînţeles, seamănă cu obiecte în întuneric dacă le privim în afară de conştiinţa care le proiectează şi valorifică - n-au dimensiuni, formă şi culoare - vorbind în limbajul economic al Scolii psihologice austriece. Perfecţiunea este. Nu poate fi obţinută prin efort, nu este expresie a "entuziasmului uman", a "năzuinţei formative" (Blaga). Concepţia biblica a "muncii pedeapsă" este o constantă istorică, omul detaşându-se de ea prin răgaz, prin folosirea animalelor de muncă şi maşinilor şi, fără voia lui, prin "somnul cronobiologic". Lupta lui istorică cu munca se desfăşoară în formula dialectică "da şi nu", "formă a adevărului căutat şi negăsit". "O estetică fundată pe muncă este legitimă, dacă ţinem seama de implicaţia senzorială a termenului, termen rău ales de Baumgarten, pentru ştiinţa condiţiilor frumosului în artă şi în natură" (Goblot). Şi pentru că este vorba de conştiinţa teoretică a artistului, trebuie să stabilim originea şi natura adevărului. "S-a întâmplat, apoi, pe când mergeau ei, că Iisus a intrat într-un sat, iar o femeie cu numele Marta 1-a primit în casa ei.

Şi aceasta avea o soră ce se numea Măria care, stând jos lângă picioarele Domnului, asculta cuvântul Lui.

Marta era împovărată de multă slujbă. Deci, stând locului, a grăit: Doamne, au nu socoteşti că sora mea m-a lăsat singură să slujesc? Ci spune-i ca să-mi ajute.

Dar Domnul răspunzând i-a zis: Marto, Marto, te grijeşti şi spre multe te sileşti. Ci un lucru trebuieşte. Măria partea cea bună şi-a ales, care nu se va lua de la ea" (Luca, 10).

Munca, în acest context, e grijă şi silinţă pământească, dar adevărul e transcendent în esenţă şi mântuitor.

Singurateca Termenii singurătăţii sunt “izolare, asceză, trăire în triunghiul Dumnezeu, om şi natură, sub imperiul sacru al revelaţiei adevărului, care aparţine misticului - aparent izolat” -izolarea fiind legată de lumesc şi magic, exerciţiu spiritual steril, în afară de sfinţenie. Numai Sfântul trăieşte “fericirea” în aparenta singurătate, fiind un om esenţial, adică realizând ideea platonică de om. El este o natură harismatică propriu-zisă. Mircea Eliade distinge: solitudine laică, magică şi mistică. “«Nici un om nu atrage mai mult mulţimile decât acel care trăieşte singuratec», scrie Papini în Şanţ Agostino. Şi aminteşte de Sf. Antonie - pe care îl căutau oamenii în desert, numai pentru că îi mersese faima că e cel mai aspru pustnic - şi de J.J.Rousseau, acest laic, a cărui solitudine i-o sfărâmau adesea admiratorii şi admiratoarele atrase de zvonul izolării sale. Omul singuratec rupe atât de violent cu legea fundamentală a condiţiei umane - trăirea laolaltă, dragostea pentru cineva dacă nu pentru aproapele - încât atrage ca o foită magică. Asceza - singurătatea, înfrânarea instinctelor şi mai cu seamă a instinctului esenţial: sexualitatea -.era considerată în ea însăşi, ca o imensă foită magică. A te împotrivi firii omeneşti, înseamnă a o depăşi, a te apropia deci de zei, de acele rezervoare de energie fizică şi spirituală. Singurătatea e cea dinţii şi cea mai dificil de dobândit detaşare de omenesc. O asemenea detaşare presupune o foită supraumană; fie că această foită este magică, asimilată direct prin simpla practică a singurătăţii şi ascezei (cum cred indienii); fie că este o forţă religioasă, dăruită de Dumnezeu călugărului din pustietate (cum cred creştinii) - ea este, în orice caz, o forţă care înmărmureşte pe oameni şi îi atrage. Alături de acest izvor supraomenesc, în contact direct cu ascetul care îl stăpâneşte - oamenii nădăjduiesc că vor câştiga aici ceva: putere, sănătate, mântuire... Un ascet laic se luptă cu el însuşi, cu tristeţea, zădărnicia, sau febrele lui interioare. Dar, oricum era şi el un victorios. Un om care poate rămâne singur - înseamnă că e un magician asemenea zeilor, spuneau indienii; înseamnă că a descoperit taina fericirii, spuneau contemporanii lui Rousseau” (Mircea Eliade. Fragmentarium, Singuratecii). Pentru Schopenhauer singurătatea este o vocaţie, expresie a înţelepciunii, punct terminus al iniţierii. Dacă fericirea este o dimensiune esenţială a omului, ea nu poate fi căutată, ca şi adevărul, neexistând o cale spre ea, fiind un dar. Iniţierea, izolarea laică, sau magică, sunt căi iluzorii spre fericire, iluzii înlocuitoare ale dezamăgirilor produse de “dezgust, de tristeţea fără ieşire a cărnii rău înţelese, de eul autonom şi pieritor, de cosmosul înghiţitor”, de “limitele ştiinţei umane” - ca-n melancolia lui Diirer - de conştiinţa “neputinţei de făptură situată între infinit şi neant” (Pascal), de care acesta a scăpat prin “credinţa în graţie şi revelaţie”. Numai forma mistică a singurătăţii are sens. În ordinea creştină, Sfântul încorporează adevărul, acest mister sacru cuprinzând: “Divinitatea, libertatea, nemurirea şi mântuirea”. Nici un exerciţiu spiritual autonom nu duce la adevăr. Poarta spre Absolut se deschide prin har. În fond cunoaşterea se înfăptuieşte “ad majorem Dei gloriam” ca tot ce este adevărat, bine şi frumos, când omul “nu este muscat de inimă de şarpele demiurgiei” (Nae Ionescu) sau nu consideră revolta şi răspărul ca fiind forme revoluţionare înnoitoare. Omul singur se mişcă perpetuu între “da şi nu” şi “cunoaşte neştiind” (Socrate).

Un înţeles al semnelor

"Lumea se naşte prin calculul divin" (Leibniz, cât. de Tudor Vianu, în Jurnal). Această judecată poate fi considerată principiu explicativ al naturii Şi culturii - mod religios al raţiunii suficiente - care situează omul dincolo de înţelegerea lui autonomă, etern-deschisă, cu "limitele nicăieri şi centrul pretutindeni", supusă infinitului lui Pascal. Mistica cunoaşterii leagă adevărul de Divinitate, şi omul real - opus celui care devine -, de nemurire şi de libertate "ca robie divină" (Imitaţio Christi). Limbajul "natural" şi "formalizat", al omului autonom, constituie un "mister degradat" (Mircea Eliade). Acesta poate fi comod mintal (prin noncontradicţie), gratuit, util sau eronat, la nivelul lui adevărul înecându-se în fluviul erorilor, aproximaţiilor, depărtat de natura lucrurilor, iar plăsmuitorul şi purtătorul lui, nedepăşind jocul apariţiei şi dispariţiei, "absorbit de timp", acceptă "infantil" moartea Şi neantul, sau înlocuieşte nemurirea reală, cu pseudonemurirea estetică a gloriei, sau biologică a speciei, discutabilă ca şi a descendentei. Când cunoaşterea este redusă la doi factori - subiect şi obiect - valoarea semnelor care-i leagă îmbracă formele: comoditate mintală şi utilitate; orice "sens intenţional sau volitiv, nu duce la adevăr", iar "autonomia semnelor le mişcă între vidul limbajului şi presupusa lui relaţie cu un obiect din care a izvorât" (Wittgenstein). Semiotica mişcă spiritul cercetător între logic şi empiric, realizează obiectivitatea filosofică sau ştiinţifică, dar nu obiectivitatea religioasă a semnelor revelate; este deosebirea între limbajul care comunică o revelaţie şi cel care comunică rezultatul căutării. Este jocul între "primirea" necesară şi cercetare, între explicaţia dogmatică-cauzală şi citirea liberă deschisă, împletită din utilităţi, comodităţi Şi erori, a întâmplărilor. În mersul lui istoric, omul se chinuieşte între folos şi pagubă, necunoscându-se şi necunoscând si se mântuieşte prin graţie divină. Singur? Ca un păcătos: "ein Zeichen sind wir, dutungsloss... Sein, Dansein, Zeit, Tod" (Heidegger, cât. de Jean-Pierre Tafforeau). Istoria profană? Desfăşurarea în timp şi-n spaţiu a unui demiurg năuc. În triunghiul deseori amintit -Dumnezeu, om şi natură - pot convieţui: sfinţii, geniile, talentele, idioţii şi nebunii, "soarele luminându-i deopotrivă, prin voinţa unui singur Stâpân". Geniul nu trebuie definit prin "spontaneitate, forţă spirituală creatoare şi originalitate", acesta fiind de fapt "o creatură favorizată de Creator - nu de natură, cum a crezut Kant, fiind creată ca şi el - şi deci "nu-şi aparţine, nu decide liber", cum a gândit Nietzsche inspiraţia. În el sunt prezenţi cei trei termeni ai triunghiului, întâlnirea "sacrului şi profanului, imanentei şi Transcendentei, spiritului şi materiei, înzestrării şi mediocrităţii", acest complex înfăţişând adevărul ca un "paradox religios" cum spune Mircea Eliade. Şi el înţelege geniul tot religios. "Aceeaşi formulă paradoxală rezumă aproape majoritatea actelor religioase: transcendentul coincide cu imanentul, absolutul cu relativul, esse cu non-esse. În cazul nostru, geniul coincide cu non-geniul, cu mediocrul şi nesemnificativul. Meditaţi asupra acestei coincidente: veţi găsi aici valoarea religioasă a geniului" (Fragmentariutri).

Este greu de decis între arhetip şi caz, între ideea platonică şi individualul aristotelic, între unitate şi multiplicitate, în neliniştitoarea lume axiologică a opţiunilor aici, şi mântuirii dincolo, între identitatea esenţelor şi ierarhia valorilor,

între necesitate şi hazard. Poziţia mistică a individualului? Să ne gândim la "parabola cu oaia rătăcită şi la minunile Mântuitorului", la dogma escatologică a mântuirii individuale. Deci, nu omul singur, care se mişcă aporetic, ci omul integral din triunghiul amintit în care stăpâneşte Sacrul. Ieşirea din impas? Nici o cale umană, ci revelaţia, "prezenta divină" afirmată de R. Otto, citat de Mircea Eliade , eficacitatea Realului. Aşa a înţeles şi Pascal eliberarea omului, a acestei făpturi "situată între infinit şi neant", cum a spus el. Nu "cunoaştem cunoscând" (Hegel), ci primind. Omul care se îneacă interpretativ şi metodologic în el şi-n natură, simţindu-se bine ca animal "raţional şi murit or", găseşte, în captivitatea "jocului aparentelor", aceste satisfacţii iluzorii: comoditatea mintală şi eficacitatea limitată a ipotezelor - a semnelor autonom inventate, sau descoperite - şi desfătarea artelor, întâlnim astfel magicul straniu, neverosimil, înlocuitor al misticului explicativ, acea "magie naturala a percepţiilor lui Reid" (cât. de Goblot); adică înlocuirea explicaţiei cu constatarea, a realului cu aparentul. Am mai spus că imposibilul nu poate fi "faustic dorit", ci trăit paradoxal-religios ca supranaturalul coborât în om prin graţia divină. Cunoaşterea este legată când de religiosul om etern, favorizat de Dumnezeu , când de cel istoric. "Rămâi de-a pururi copil, dacă nu ştii ce s-a întâmplat înaintea naşterii tale" (Cicero, cât. de Tudor Vianu, în Jurnal). Dacă, cercetând trecutul, nu selectam punctările sacre ale timpului şi spaţiului, iar în prezent şi-n viitor nu avem har, trăind istoric-profan, tot copii rămânem; cum a rămas şi Nietzsche, neconsolat de lipsa răspunsului la rugăciunea adresată "zeului necunoscut". Este "destinul" omului steril revoltat şi căutător al adevărului. Faţă de omul istoric, omul "demiurg", care este chinuit în jocul apariţiei şi dispariţiei, "nemulţumit de clipă, de oricare" (, trad. Lucian Blaga) şi, deşi dispare, trăieşte iluziile: autodesăvârşirii, autosalvării şi creaţiei. Apare în toată strălucirea omul nemurit or, ancorat în Absolut, viul individualului etern, posibil prin perspectiva lumii de dincolo - glorioasă depăşire mistică a timpului istoric - omul medieval.

În context istoric, în această "diacronie" absorbantă trebuie înţeles pesimismul lui Eminescu. Ori eşti geniu, ori eşti vită, tot o hârcă scofâlcită. De altfel, cum am mai spus, geniul este un favorizat al lui Dumnezeu, faţă de care este egal cu idiotul. Optimismul istoric este o prostie. În lumea semnelor revelatoare sau indicatoare, se impun termenii: miticul, magicul, raţionalul şi misticul, pentru a înţelege constatarea utilă şi explicaţia şi mai ales ieşirea din labirint, care înseamnă explicaţie, acces la adevăr, ca paradox religios purtat de semne revelatoare, interpretarea fenomenelor - citirea lor umană -, când nu este eronată, nedepăşind utilul sau ipoteticul. Astfel, nu se poate ieşi din labirint magic, sau raţional, ci mistic, omul autonom neputând depăşi puterea închipuirii. Trebuie să reflectam, în lumea semnelor, asupra termenilor sensibil, suprasensibil, supranatural, posibil, imposibil, cantitate, căutate, relaţie, intuiţie, căutare, revelaţie, postulat, axiomă, dogmă. Dacă suntem stăpânişi de pasiunea adevărului ca paradox religios, înţelegem izvorul lui şi simpla utilitate a căutărilor şi măsurătorilor. Firul Ariadnei simbolizează limitele omului autonom în nesfârşitele lui căutări. Un om inspirat, sau în extaz, a cărui iubire creştină îl detaşează de sine şi de lume, fiind favorizat de Dumnezeu, poate trăi ideea

platonică de om, iar cercetîndu-1, observîndu-1, reflectîndu-1 o viată întreagă sau o serie de vieţi, poate să alunece cu un vast aparat de semne peste x el, necunoscându-1. Toate tipurile, caracterele şi cazurile studiate nu ating natura umană înfăşurată în definiţii sau descripţii utile sau eronate. Cum am mai spus, această pseudoştiinţă 1-a determinat pe Socrate să caute un zeu "văzând că nu se poate autocunoaşte ". Se întâmplă la fel cu studiul naturii care poate produce "păreri" utile, dar neadevărate, omul şi natura fiind sediul părerilor, vorbind în stil eleato-creştin. Şi Mircea Eliade înţelege semnele religioase ca revelaţie a fiinţei, ca forme ale "ascultării", acest termen, împreună cu al limitei, fiind tulburaţi, la el, de "magic, model, normă, personalitate antropologică şi de înlăturarea inspiraţiei", normele, ritmurile cosmice, nescotând omul din "devenirea biologică şi durata psihomentală" pe care le respinge el. Inspiraţie şi dogmă, nu normă şi iniţiere, care mişcă conştiinţa teoretică între durată şi moarte, cum au mişcat-o modelele greceşti care au uscat "iubirea şi Olimpul", cum s-a spus. Semnele revelatoare sunt expresii ale întâlnirii iubirii cu graţia. "Şi iarăşi, câtă deosebire între înţelesul magic al semnului - foriă imanentă, energie condensată pe care comanda ritului perfect sau a verbului precis o pune la îndemâna oficiantului - şi între sensul profetic-creştin al semnelor, aşa cum 1-a înţeles, bunăoară, Gioachino da Fiore, care interpreta semnele ca o manifestare secretă a ritmului istoriei universale, ritm care era la rândul lui pasul lui Dumnezeu pe pământ; Dumnezeu manifestat la început (Vechiul Testament) prin faţa Tatălui, apoi (creştinismul) prin a doua faţă a Treimii (Iisus), în sfârşit prin Sfântul Duh (epoca apocaliptică a libertăţii spirituale) ... îmi place între altele, sensul mediteranean al semnului: limită, distincţiune, oprire pe loc. Nu e vorba de o oprire pe loca vieţii, o moarte formată - ci oprirea mintii pe graniţele lui esse. Dincolo de semn, adică dincolo de formă şi de înţeles, începe devenirea sau neantul - amândouă aspecte ale nefiinţei, non-esse, aşat. Opriiepelocz unei anumite vieţi, se înţelege stavila iureşului vital, orgiastic: limita devenirii psihomentale, evazive, amorfe... îmi place sensul mediteranean al semnului, care te obligă să te opreşti în faţa nefiinţei, obligându-te în acelaşi timp să vezi şi să respecţi normele, limitele, formele. Acest act de ascultare este (sau poate fi) un act de comandă asupra ta însuti, asupra vieţii din tine care încearcă să te menţină în curent, în devenire. Semnul este pecetea care distinge fiinţa de* nefiinţă - şi te ajută în acelaşi timp să te identifici şi tu, să fii tu însuti, nu să devii purtat de fluviul vital şi colectiv. Orice act de ascultare este un act de comandă, de oprire pe loc a fluviului amorf, subpersonal... S-ar părea că timpul nostru este destul de copt ca să reînsufleţească şi să fructifice semnele, găsindu-le izvorul şi justificarea metafizică în alte niveluri decât cele descoperite de sociologie, biologie, istorism, înţelegerea aceasta nouă a semnului depăşeşte sterilul formalism european şi ne apără în acelaşi timp de o nouă cădere în devenirea evazivă şi subpersonală, pe care au biruit-o între alţii, vechii Eleni, modelele noastre cele mai apropiate (Fragmentarium).

Izvorul transcendent al semnelor nu poate fi justificat metafizic, semnele revelatoare vehiculând mistere, fiind primite şi trăite. Ele se desprind din Absolut ca şi miturile şi "n-au timp şi loc", noul şi vechiul aparţinând istorismului. După

ce modelele greceşti "au uscat cetăţile mediteraneene, acestea au fost înviorate de iubirea creştină", cum s-a spus. Sensurile semnelor, care exprimă: limitele, fiinţa, ascultarea, eternitatea - ieşirea din timp, din devenirea amorfă, oprirea la graniţele lui esse, înlăturarea nefiinţei, non-esse, a timpului devorant cum spune Mircea Eliade - nu ţin de înţelegerea personalităţii, neparticipând lumii normelor, ci lumii dogmelor. Metafizica semnelor? Nu. Mistica semnelor! Mintea este supusă revelaţiei, semnul şi sensul lui nefiind decise de primitor. Forma este mistic-esenţială, numai aşa având sens "Absolutul, ca necondiţionatul limitat" (Hamilton). Aşa apar: ideile, categoriile, conceptele şi întâmplările, lumea adevărului văzută de Sus în jos, opusă lumii materiei şi convenţiilor văzută de jos în Sus. Cea de jos în Sus este produsul căutării sau intuiţiei, metoda şi nemijlocirea neducând la adevăr, bine şi frumos, ci inspiraţia. Dacă esenţele nu sunt transcendente, absolute, obligând subiectul cunoscător la participare platonică, -această viziune transpersonală , obiectivă , fiind definitorie pentru libertate şi nemurire - atunci poziţia se cheamă fenomenism, convenţionalism, cosmocentrism, moarte. Operaţiile intelectului activ sau oglindă - jocul subiect-obiect văzut antropocentric, sau cosmocentric, idealist, empirist - sau combinat - cu semnele aferente raportate la adevăr, sunt iluzorii. Prin conştiinţa metafizică a semnelor, prin depăşirea limbajului formal, prin sensurile filosofic-culturale ale şi spiritului acestea, în ultimă analiză, vor trebui să se suprapună, ducând la o "coincidentia oppositorum", inoperantă atât pentru ştiinţă, cât şi pentru religiile monoteiste căci, altfel, ar situa Creatorul şi opera sa pe acelaşi plan existenţial.

Aplicând aşadar filtrul nomist asupra Problemelor (Quaestiones) expuse de aquinat, ajungem la atribute "consistente" ale divinităţii: infinit (Q VII/12; Q IX/1); unic (Q 111/7,8; Q XI/2-4); spirit (Q III/1-3; O IV/1; QXII/3) şi nemişcat (Q Îl/3; Q HI/4; Q K/1,2; Q X/1-6). Dar acestea sunt nomisele ce corespund sferei conştiinţei! Aşadar exista o "co-substanţialitate" între Dumnezeu şi conştiinţă care în filosofia nomistă merge până la suprapunere. Dumnezeu nu există în cerurile exterioare ci în noi, în eul nostru, este (în) conştiinţa noastră. Nu întâmplător înţelepciunea populară spune despre un om de nimic: nu-1 are pe Dumnezeu, un om fără Dumnezeu, adică nu are conştiinţă.

Epistemologia nomistă caracterizează sfera conştiinţei prin validitatea celor patru propoziţii gnosice:

1. Infinitul este fals.

2. Unitatea este liberă.

3. Spiritul este subiectiv.

4. Nemişcarea este conservatoare.

înainte de a face succinte comentarii asupra acestor propoziţii secundare (de ordinul doi, derivate din propoziţiile ontice de ordinul unu), remarcăm că nomisele gnosice, cât şi atributele acestora (fals, liber, subiectiv, conservator), nu aparţin sferei existentei, realului. Ne aflăm într-o lume "ireală", subiectivă, în care legile fizice ale realului sunt inoperante.

Propoziţia l este cea care ne spune că infinitul nu are corespondent în

realitate. Infinitul este "accesibil" numai conştiinţei noastre, fiind o eternă potenţialitate, şi nu un act real. Matematice şi fizica operează curent şi cu succes cu noţiunea de infinit ca ipoteză-proteză, fără ca infinitul să aibă o semnificaţie precis definită.

Propoziţia 2, Unitatea este liberă, revelează echivalenta dintre Unu (Dumnezeu) şi libertate. Indisolubila legătură dintre Unu şi libertate este indisolubila legătură dintre spirit şi libertate, dintre conştiinţă şi libertate. Nu realizam ideea de libertate decât prin conştiinţa, ceea ce înseamnă că libertatea conştiinţei este intrinsecă. Pentru etică acest fapt este capital căci semnificaţia unui act are valoare morală numai prin libertatea ce-i stă la bază. Libertatea absolută a conştiinţei permite orice - de pildă, ne

putem imagina că ieşim pe două uşi în acelaşi timp - dar "convertirea" libertăţii în sfera realului va urma legile fizice ale realului. În sfera existentei, libertatea apare ca necesitate. Legiferarea libertăţii de conştiinţă nu reprezintă decât un drept care întăreşte, În sfera realului, ceea ce în sfera conştiinţei este mai mult decât evident. Pe de altă parte, "echivalenta" dintre propoziţiile gnosice l şi 2 arată că Unu (Dumnezeul lui Toma D'Aquino) este infinit şi liber. Termenul fals (opus celui de adevărat plasat în sfera existentei) ne confirmă transcendenta, "falsitatea" infinitului, Unicului şi libertăţii.

Propoziţia 3, Spiritul este subiectiv, întregeşte celelalte două propoziţii, revelându-ne extraordinara intuiţie filosofică a doctorului angelic. Spiritul este infinit, unic (irepetabil) şi ne caracterizează conştiinţa subiectivă. Suntem unici şi irepetabil nu atât prin materia ce ne alcătuieşte, cât prin spiritul ce ne însufleţeşte. Fără libertate (subiectivă), nici un artist nu s-ar putea exprima pe sine însuşi, propria sa conştiinţă. Recepţionarea operei de artă este din această cauză, parţială, limitată de mijloacele reale de exprimare, cât şi de subiectivitatea "receptorului". Unicitatea spiritului subiectiv se multiplică în bună parte prin "conversie" în real, polivalenta recepţionării mesajului (în special cel artistic) de către spirite subiective, fiind dovada jocului dialectic unu-multiplu, infinit-finit, subiect-obiect, spirit-materie şi în final dintre conştiinţă şi existentă.

În sfârşit, propoziţia 4, Nemişcarea este conservatoare, desăvârşeşte unitatea gnoseologică a sferei "nous"-ului. Sfera conştiinţei este o sferă ideatică, a celor identice cu ele însele, eterne şi nemişcate. În acest "loc" Toma D'Aquino se apropie cel mai mult de sinteza creştină între Platon şi Aristotel. Lumea ideilor, după Platon, este lumea adevărată, în care ideile eterne, neschimbătoare, constituie modelul lucrurilor multiple din lumea fizică, perisabilă, a fenomenelor. Ideea de triunghi este una singură, indiferent de formele curente pe care le poate avea un triunghi. Evident, noi nu am putea opera cu noţiuni, care se schimbă întocmai ca obiectele sau fenomenele desemnate de ele. însăşi identitatea (unicitatea) noastră este confirmată de "nemişcarea" conştiinţei. Pierderea conştiinţei noastre echivalează cu pierderea identităţii. Lumea fenomenelor reale, fiind în continuă mişcare, nu-şi păstrează decât "temporar" identitatea. Dacă totul ar fi într-o nemişcare eleată, totul s-ar conserva având identitate eternă. Realul nu intră în această sferă, căci el este schimbător.

Problema primului motor care pune totul în mişcare este rezolvată de Aristotel într-un mod paradoxal. Încercând să elimine infinitul (existent numai potenţial şi nu **în** act), afirmă că acest prim motor trebuie să fie nemişcat căci altfel n-ar fi primul, având un antecedent ce-1 pune în mişcare. "Necesitatea" primului motor (Dumnezeu), ce pune totul în mişcare, el însuşi fiind nemişcat, a fost preluată de aquinat dar, contrar lui Aristotel, acest prim motor nu poate fi finit, ci infinit. Şi dacă Dumnezeu este infinit şi se află peste tot (ubicuu), el nu are nevoie să se mişte. Şi, dacă este ubicuu Şi nu se mişcă, este Unul, identic cu sine, etern.

În sistemul nomist, pornind de la axiome "pur pozitive", raţiunea ne conduce la patru propoziţii ontice caracteristice sferei existentei (realului), propoziţii deschise cunoaşterii ştiinţifice. Pe de altă parte, aceeaşi raţiune ne dezvăluie patru propoziţii gnostice caracteristice sferei constantei şi care ne pot da o explicaţie a revelaţiei religioase a lui Toma D' Aquino.

În perspectivă nomistă, la origini, religia şi ştiinţa au un fundament comun: credinţa. Prima - credinţa în Axiomă: există Dumnezeu; cea de-a doua, credinţa în axiome (adevăruri prime, nedemonstrabile). De aici, drumul lor se desparte, fiecare vorbind de adevărul ei. N-ar fi exclus ca drumul lor să fie circular... Iată de ce considerăm că tentativele de demonstraţie a existentei lui Dumnezeu nu pot avea succes, neputând porni de la ceea ce trebuie să demonstrăm.

Este evident pentru oricine că o demonstraţie (raţională) a existentei lui Dumnezeu ar fi fost acceptată la fel cum sunt acceptate adevărurile obiective şi necesare ale ştiinţei. Raţiunea este firul conducător, dar şi cercul care circumscrie demonstraţia e la fel de important. Limitele raţiunii sunt, însă, depăşite prin credinţă. Dar credinţa nu înseamnă altceva decât "întoarcerea la origini", la axiome, ca adevăruri prime şi nedemonstrabile, şi cercul se închide!

Ştiinţa îşi construieşte "corpusul" propriu, pornind de la axiome, utilizând logica (noţiuni şi reguli de derivare) în formularea propoziţiilor. În felul acesta, se ajunge la o multitudine de propoziţii ce trebuiesc confruntate, prin experiment, cu realitatea. O contradicţie între teorie şi experiment ridică problema interpretării corecte a experimentului, mergând până la axiome. În cazul în care sistemul axiomatic nu îndeplineşte anumite condiţii - independentă, consistentă, completitudine - în ştiinţă se pot întâmpla adevărate răsturnări, căci propoziţiile contradictorii

duc la ruina unei teorii sau, În cazuri mai fericite, spre a scăpa teoria de faliment, sunt necesare operaţii "cosmetice", prin completarea axiomelor sau introducerea de ipoteze-proteze.

În viziune nomistă, orice teorie ştiinţifică trebuie să aibă nu numai perfecţiunea sferei, ci şi închiderea acesteia. Limita sferei este generată de însuşi sistemul de axiome, propoziţiile derivate neputând depăşi această limită, căci s-ar ajunge la propoziţii contradictorii. În aceeaşi viziune, sfera gândirii religioase ne apare însă deschisă, propoziţiile contradictorii, paradoxale, fiind acceptate. Aceasta este sfera care, după Cusanus, are "raza infinită iar centrul

se află pretutindeni". De aceea, gândirea religioasă a aquinatului are, prin excelentă dimensiunile deschise ale unui sistem filosofic difuz pentru ştiinţa de azi» dar ale cărui vocaţii etice rămân actuale.

Drumul spre centrii

Afirmarea centrului, în gândirea lui Mircea Eliade, indică legarea ordinei de Absolut, definit de Hamilton ca "necondiţionatul limitat", dar nu ca obiect al cunoaşterii legate de raţional-empiric delimitat - kantianism - ci de credinţă" (cât de H. Schmidt). Sediul adevărului se situează astfel în mistică, cum am mai subliniat, depărtându-se de speculaţiile metafizice care pot fi utile ca şi cele logic-matematice. Adevărul trebuie gândit soteriologic şi escatologic, deci religios, metafizica şi logica nedepăşind utilul, comodul şi plăcutul, înecându-se în fluviul "rătăcirilor istorice", cum ne arată existenţialismul şi estetica absurdului. Aceasta este semnificaţia ideii de centru, altfel suntem captivii infinitului conceput ca "un cerc cu centrul pretutindeni şi limitele nicăieri" mişcându-se 'Intre infinit şi neant" (Pascal), în căutarea unei ordini sau legităţi iluzorii. Trebuie să repet câţiva termeni necesari la fixarea poziţiei omului faţă de adevăr, fiindcă omul, când este autonom, presupus liber, rătăceşte în încercările metafizice, sau logice pentru: a se autodefini, a fixa relaţia cu semenii, cu cosmosul şi cu Divinitatea, omul, natura; teologie, filosofic, ştiinţă; teocentrism, diacronie; ordine, ierarhie, haos; mitic, magic, raţional, mistic; adevăr, eroare, frumos, bine, sacru, satanic; realul, aparentul; subiect, obiect; căutare, revelaţie; semn, lucru; impas - imanentă - fereastră mistică spre Absolut -necesitatea Transcendentei, sau ieşirea religioasă din aporetic. Desigur, mijloacele - metodele, instrumentele şi scopurile nu pot înlătura idealul, transcendent în esenţă, care există în primordii, altfel nu este. Omul este o făptură ciudată: este şi tinde să fie, sau exprimat vulgar: mai-binele este duşmanul binelui. Este evoluţia ca schimbare aparentă. Istorie profană, memorii, amintiri, puncte de vedere izvorând din om, psihologie în care încărcături autobiografice par că se suprapun peste primordii; joc între teocentrism supratemporal, diacronie şi înec cosmocentric; între revelaţie, logica deducţiei - presupusă autonomie raţională - şi logica faptelor - iluzia generalizării -; speculaţie presupus-pură şi explorare. Toate aceste stări şi procese nu duc la adevăr. Cunoaşterea redusă la om şi la natură? Autonomie şi eteronomie iluzorii. Subiectivitatea şi obiectivitatea raportate la ideal în echipolente. Obiectivitatea tine de mistica idealului, care poate fi revelat, dar nu căutat.

Salvarea, atât pentru Socrate, cât şi pentru filosofia indiană, stă în putinţa omului de a-şi aminti sau de a recunoaşte adevărul. Dar acest adevăr este în om, alcătuind chiar centrul fiinţei sale. Cu câtva timp înainte de Socrate, Upanishadele anunţaseră tu eşti acesta! (tat tvam aşi). Acesta, adică Brahman, realitatea absoluta, identică cu atman, cu sufletul (spiritus) omului. Drumul spre înţelepciune sau spre libertate este un drum spre centrul fiinţei tale. Aceasta este cea mai simplă definiţie care se poate da metafizicii în genere. Şi este interesant de remarcat că o definiţie similară se poate da religiei în general: drum spre centru, Intr-adevăr, orice act religios presupune ieşirea din zona profană (care ar corespunde, în ordine metafizică, ieşirii din devenire, din viaţă şi

istorie) şi intrarea într-o zonă sacră (templu, loc sacrificial, timp liturgic, starea rugăciunii, etc). Dar zona sacră prin excelentă, templul, sau altarul, este considerat - în toate tradiţiile religioase

- centrul lumii (cf. cartea noastră Cosmologie şi alchimie babiloniana, 1937, p.31 şi urm.). Aşadar, intrarea sacrificială într-o zonă sacră este un drum spre centru, spre Realitatea absolută. Căci sacrul asta înseamnă: esse, realitatea absolută, opusă profanului, devenirii vieţii, într-un cuvântului non-esse. Fireşte, drumurile acestea spre centru - ale metafizicii şi religiei

- au direcţii opuse: metafizica descoperă centrul în om (ţat tvam aşi), religia descoperă centrul în sacru, în afara omului (ganz anderes, R. Otto, Mircea Eliade, Fragmentarium). Eu afirm că, adevărul în spirit socratic-creştin, este transcendent în esenţă, omul participând la el. Libertatea , în spiritul acelei "Imitaţio Cristi", aparţine omului ca "rob al lui Dumnezeu". Salvarea este posibilă prin participarea la adevăr şi damnaţiunea prin neparticiparea omului liber la el. Sarte spune că omul este condamnat să fie liber, un paradox imanentist. Dacă adevărul este Sacrul şi centrul comunicării lui Templul, revelaţia adevărului celor aleşi şi comunicarea lui sacerdotală credincioşilor, exclud ideea de drum. Omul nu descoperă, ci i se descoperă. Metafizic, omul poate căuta, religios - primeşte. Aşa se gândeşte religios adevărul. Simbolica teoretică a omului autonom, căutător, neliniştit, în filozofie şi Ştiinţă, nu depăşeşte formalul util sau comod şi jocul aparentelor, de care Maurras leagă artele, exceptindu-1 pe Dante. Semne, sensuri intenţionale, metafore, imagini, toate figurile de stil ale omului singur, sau în grup, sunt exterioare naturii lucrurilor la care omul neasistat divin nu are acces, drumul neducând nicăieri, ci numai revelaţia, acel "gând care luminează ca un fulger" - inspiraţia lui Nietzsche -. Omul este liber ca posesor al adevărului, acesta neexistând în spaţiul şi timpul istoric, devenind. Ca şi omul la acest nivel. În imanentă? Eul jucând între intelectul presupus pur, structurat sau nu, categorial, şi experienţa presupus-pură, sau nu. Nu există pur la scară umană. Acesta a fost în primordii şi a fost pierdut prin păcat; din starea pură "mai sunt resturi" (Sf. ap. Pavel) prezente în rătăcirile istorice şi-n situaţiile limită. Aici ? Omul se naşte şi trăieşte în grup şi-n natură şi moare singur. Când se simte autonom, activ şi doritor să iasă din anonimat prin vocaţie, fiind netrezit şi înecat în nelinişti produse de ispitele umanismului, este captiv dialectic al termenilor: conţinut-formă, Creaţie-imitaţie, invenţie-descoperire, scop-ideal, acţiune-pasivitate, postulat-axiomă, practic-teoretic, sens-nonsens, libertate-înlănţuire, dogmă-experienţă deschisă, finit-infinit, adevăr-eroare, frumos-urât, bine-rău, sacru-satanic, moarte-nemurire, o lume-două lumi, real-aparent, mântuire-damnaţiune etc. Aceste perechi dezbătute raţional - la nivel logic - termină zenonic, în aporetic, omul mişcându-se steril între autonomie şi eteronomie, între cosmocentrism şi antropocentrism. Omul religios etern, din faza arhaic-ontologică, până la gândirea mistic-dogmatică modernă, înţelege adevărul teocentric, fiindcă Adevărul, adică Realul, este Dumnezeu. Este Sacrul lui R. Otto şi Mircea Eliade. Apriorism? Om şi natură sau ordine aparentă, drum pierdut în nesfârşire. Creauonism? Ordine reală întâlnită în templu. Aşadar, centrul la Mircea Eliade este templul, adică spaţiul sacru, în care omul se află,

revelându-i-se originea lui şi a lumii, ordinea şi unitatea lor neputând fi gândite şi formulate în afară de logosul divin, adică de creaţie. În spaţiul profan, centrul nu poate fi găsit, depinzând de raţiunea şi închipuirea omului căutător, sau de univers - relativ, finit (în limitele experienţei), indefinit (posibil), sau infinit (ipotetic), nedepăşind antropocentrismul şi cosmocentrismul, iluzorii ca şi natura. Spaţiul sacru - templul - şi timpul sacru -sărbătoarea - sunt determinate de prezenta Divinităţii, simbolurile gândirii mistice fiind manifestări ale Realului, forma şi conţinutul contopindu-se, ceea ce nu se întâmplă în simbolica "profană", dialectică sau aporetică, singurele satisfacţii ale acesteia fiind utilul întâmplător, formalul comod sau plăcutul. Subiecţii nechemaţi, încărcaţi de inadecvări, sunt egali cu utilii, dacă-i raportăm la adevăr. Relativismul? Om şi natură, sau om autonom - umanism - în experienţă deschisă, sau sisteme de referinţă variabilă. Prezenta Divinităţii, prin acţiunea revelaţiei sau prin. comunicare sacerdotală - momentul liturgic - depăşesc predicaţia Şi intuiţia omului autonom, această eteronomie reală cuprinzând subiectul, obiectul şi simbolurile. Natura în sine şi materia în sine au încetat să existe în ştiinţa modernă. Forma constantă şi activă aristotelică, prezentă în concretul multiform, poate fi înţeleasă teologic şi seamănă cu monada primordială, această unitate a tuturor unităţilor - monadelor; divinitatea lui Leibniz, unic-creatoare. Nici un impuls material plăsmuitor nu este explicabil la nivelul conştiinţei teoretice autonome, "forţele naturale constatându-se şi folosindu-se pur şi simplu, acauzalitatea arătând limitele omului explorator". Templul este spaţiul sacru, real ca Şi paradisul, este poarta Absolutului, ca "necondiţionatul limitat" (Hamilton). Şi Parmenide afirmă un drum spre centru, spre adevăr şi, deşi este purtat de divinitate - Dike - drumul descris în "limbaj tradiţional - mitologic - termină raţional într-un joc între existentă Şi nonexistentă, existenţa fiind Unul nemişcat", la capătul unui singur drum "decis raţional": "Căci numai unul şi acelaşi poate exista şi poate fi gândit" (Parmenide, Ontologia , cât. Wilhelm Capelle). Univers sferic, deci cu centrul echidistant de limitele acestui model geometric, al universului finit. Gândire autonomă însoţită de o "Divinitate" anterioară demersului logic, înăuntrul acestei contradicţii, centrul, construit raţional, nu este sacru şi deci nu este real, ca toate ipotezele cosmologice. Afirmaţia lui că gândirea coincide cu obiectul de care se loveşte, ceea ce implică imposibilitatea gândirii inexistentei , adică a vidului , este o presupunere. De altfel, basculează între Unul real şi multiformul, când existent, când iluzoriu, cum ne arată Platon în dialogul Parmenide.

Fără a ne situa elenocentric - cum face Spengler, care nu leagă ciclul grecesc de cel modern, occidental, repetând întrebările şi meditaţiile parmenideice - gândirea presupus-autonomă se manifestă în aceste trei ipostaze: a) metafizic: viata şi lumea sunt

b) istoric; viata şi lumea devin, în mod ascendent, progresism;

c) aparent: tot ce se mişcă şi devine nu este; concretul multiform opus Unului nemişcat şi real. A depăşi aceste forme, înseamnă a gândi teologic: Unul este Dumnezeu, Creaţia unică ne arată că totul se desfăşoară din primordiu, iar poziţia axiologică, lumea şi viata, închipuită cum trebuie să fie, este iluzorie.

Gândirea modernă operează cu conceptul vidului: “Vidul este spaţiul lipsit de materie, spaţiul pur, vidul se opune plinului, adică spaţiului ocupat de o substanţă impenetrabilă. Un concept vid este un concept fără materie, adică o formă a priori fără conţinut empiric” (Goblot).

Concepte pure sunt categoriile kantiene, sunt apriorismul kantian, “formele logice ale intelectului subiectului presupus-pur”, această pseudocunoaştere apriorică devenind “pozitivă prin conţinut empiric”, adică vidul raţional umplut cu experienţă obscură. Raţionalismul, empirismul, sau în formula împreunării lor, nu duc la adevăr. După cum nici formula identităţii gândirii cu obiectul a lui Parmenide nu duce la adevăr. Kenonul - spaţiul vid al lui— Pitagora - şi plinul unic al lui Parmenide sunt ipoteze în ştiinţa modernă a naturii, în absenta revelaţiei Realului. Formă şi conţinut, spirit şi materie, la scară umană, stil parmenideic învăluit în mister - în fond, stilul inexplicativ al omului autonom, a cărui gândire termină aporetic (cum ne arată Zenon, discipolul lui Parmenide, a cărui “speculaţie paradoxală” s-a întins până azi) -omul singur, sau în grup, mişcându-se captiv între viată şi moarte, între mişcare şi încremenire, entropie . Mircea Eliade a acceptat singura cale a ieşirii din impas: calea mistică. În cele ce urmează, voi da câteva citate din Wilhelm Capelle - Die Vorsokraţiker (Presocraticii) - care ilustrează caracterul logic, inexplicativ, nesacral, al demersului lui Parmenide din Peri Pbyseos - despre natură.

înţelegerea acestei remarcabile introduceri la poema didactică parmenideică ne-a oferit-o deplin abia Walter Kranz (1916). Ideea fundamentală a întregului este aceasta: Parmenide vrea să fie dus de Divinitate în imperiul luminii, pentru a dobândi adevărul. Călătoria lui porneşte din tara nopţii, străbătând întreg pământul, adică de la apus spre răsărit, “spre lumină”. Este calea soarelui, dar în sens invers... întregul este mai curând o construcţie în fond raţională, pentru a cărei realizare Parmenide s-a folosit în întregime de imagini şi concepţii tradiţionale (aici se arată îndeosebi influenta lui Hesiod). La baza întregului stă străvechea concepţie că adevărul pur izvorăşte numai în lumină, adică în soare. “Caii care mă poartă într-acolo, mă duseră în măsura în care inima mea dorea, apoi zeiţele m-au condus pe renumitul drum, care îl duce pe bărbatul cunoscător teafăr la ţintă. Pe acest drum am mers eu, Parmenide (Ontologie, Die Lehre vom Scientism)”... “Acei bărbaţi (eleaţii) au presupus o dublă substanţă: una a adevăratei existenţe, sesizabilă numai prin gândire, cealaltă, a devenirii, perceptibilă prin simţuri. Pe ultima nu voiau pur Şi simplu s-o recunoască ca existând (reală), ci existând numai aparent. De aceea spune el că despre existentă există un adevăr, despre devenire, în schimb, numai o părere” (Simplicius, la Aristotel, Despre cer, Heiberg)... Presocraticii căutau să cunoască adevărul despre existentă, ca existentă exclusiv, considerau ei, adică lucrurile sesizabile senzorial - acest lucru este valabil şi pentru existenţa lui Parmenide - (Aristotel, Metafizica). Pasagiul de mai sus este opus acestei păreri, deşi monismul raţionalist, prin natura lui imanentistă, nu poate ocoli empirismul sau materialismul, izbindu-se “de existent, ca spaţiu plin” (Capelle); Corpolitate inerentă celor doi termeni ai cunoaşterii, omul Şi natura (Platon, Sofistul, cât. de acelaşi)... “Ideea însăşi poate fi înţeleasă prin teoria sferică a lui, care

garantează soliditatea regulată a conului existentei". Simbolul acestui tot unitar este peirasui -Urnita sferei -, însă nu mai puţin kentronul - centrul - (Diels, cât. de Capelle). Concepţia "cvasimaterialistă" (Capelle) a lui Parmenide, vehiculată mitologic - decorativ, s-a prelungit (mutatis mutandis) - până la idealiştii şi materialiştii de azi care, ca şi el, nu oferă p imagine definitivă a universului, totul schimbându-se în jocul ipotetic dintre om şi lume, petrecut în afară de triunghiul: Dumnezeu, om şi lume, adică deosebirea cunoaşterii dogmatice prin revelaţie, de cea aproximativă sau aporetică a căutării. Repet: omul religios primeşte, cel nereligios trăieşte neliniştea căutării perpetue, fiind absentă Divinitatea. Nici o cale nu duce spre centru şi deci spre adevăr. Exemple: Parmenide şi urmaşii.

Universul sferic, limitat, cu centrul echidistant de margine, este o ipoteză neconfirmată, ca şi universul finit, infinit, instabil, expansiv inform, al cercetătorului actual. Căutarea nu duce la

adevăr, ci rătăceşte întâmplător - util sau eronat, împlinirile aparente Şi erorile trezesc omul presupus-autonom, arătându-i limitele sale şi distincţia dintre util şi adevărat, idealul coborând în omul religios prin revelaţie. Imposibilul nu se doreşte - ca-n Faust magicul - ci se primeşte mistic, Crezând şi ascultând, cum am mai subliniat. Legile naturii, vehiculate matematic, sunt utile, aparent-constrângătoare, "contingente" (Boutraux) şi "formal-comode ca matematice" (Poincar6), adevărul fiind legat de "cauza" proceselor spirituale şi naturale, adică de prezenta Divinităţii, realul fiind revelat prin "spaţiul sacru (templul) şi timpul sacru (sărbătoarea) " - Mircea Eliade.

încheiere

Misticul Mircea Eliade trebuie gândit în triunghiul: Dumnezeu, om şi natură, în care domină Sacrul, adică realul atotcuprinzător, cauza unică a tuturor lucrurilor, oricare alta fiind iluzorie, sau "un produs al obişnuinţii" (David Hume). Se "esenţializează mistic" Şi se caută "raţional sau magic adevărul", certitudinea topindu-se între "îndoială carteziană" şi experienţa etern-deschisă. Completitudinea religioasă implică cunoaşterea "dialectică a sacrului şi profanului", la nivel profan neexistând adevăr, bine şi frumos, ci util, plăcut, comod, gratuit sau eronat. "Intellige ut credas" (Abelard), sau "crede ut intelligas" (Sf. Anselm cât. de Gobtot) ? înţelegerea autonomă nu atinge cauza lucrurilor, adevărul ca Bine suprem fiind atins de fiinţa iubitoare, în spiritul sf . ap. Pavel, nu de cea încărcată de dorinţi, închisă în ea însăşi. "Mâine de biran distinge iubirea de dorinţă prin faptul că dorinţa are ca obiect binele fiinţei, iubirea, pe cel al fiinţei considerată cauza binelui său" (Goblot). "În ce constă fericirea omului? Fileb răspunde că în plăcere, şi Socrate, în înţelepciune sau poate într-un fel de viată superior înţelepciunii Şi plăcerii... Ştiinţa adevărată este aceea a ideilor universale şi necesare" (Fileb, trad. Dacier et Grou, notes et argumentes par E. Chauvet et A. Saisset. Argument). Prin ştiinţa ideilor, omul platonic iese din contingent, iar participarea la idei, gândită creştin, este posibilă aici prin inspiraţie, nu prin trezire maieutică sau iniţiatică, ele fiind exterioare omului, aici şi dincolo, unde sunt contemplate ca "izvoare ale conceptelor şi lucrurilor". Inspirate aici şi contemplate dincolo, deci nici un drum spre ele. Magicul la Mircea Eliade tine de profanul gnoseologic

Şi estetic. Un gânditor artist nu ignorează punctarea magică a timpului şi spaţiului, dar misticul Îl fereşte pe Mircea Eliade de înec existenţial. Un gânditor religios nu poate fi absorbit de mode estetice, de curente filosofice sau ştiinţifice. El cunoaşte primind, nu "cunoaşte cunoscând", cum credea Hegel. I-am spus odată că trăirea, această "anticameră a cunoaşterii" (Rickert), nu scoate omul din starea de "animal depravat" (Rousseau), "experienţa fund oarbă" iar "intelectul autonom gol" (Kant). Materialitatea actelor existenţiale, în sine, se cheamă vicii, însoţite de nelinişti sterile, al căror număr creste prin închipuire. Mi-a răspuns că va realiza un pur erotic, în care singurul act senzorial va fi un sărut bărbătesc pe fruntea femeii iubite. Nu trebuie privit acest gânditor mistic în plan pur estetic, în sfera magicului totul fiind posibil, încercarea construcţiilor fantastice din tinereţe, cu senzorialitatea lor stranie, s-a prelungit până azi, literatorul transformându-le în manieră artistică, convins fiind de forţa lor atractivă, mai ales pentru cititorul setos de lucruri tari, a cărui curiozitate îl îndeamnă să înlocuiască armonia clasică cu informul sau monstruosul neobişnuit. Luat întreg, Mircea Eliade depăşeşte exerciţiile literare, dominând momentul mistic purificator, căruia i se supune complexa lui tematică.

Mircea Eliade face parte dintr-un popor viguros, a cărui mistică 1-a ferit de uscarea sufletească a acestui "stupid veac european", cu fetele lui înşelător-utile şi aparent-ascendente: raţionalism, criticism, pozitivism, naturalism, psihologism, logician, empirism, estetism, antropocentrism, cosmocentrism, materialism, idealism, existenţialism, umanism, laicism, purism - la scară umană -pesimism, scepticism, optimism, democratism, totalitarism, anarhism, elitism, conservatorism, tradiţionalism, istorism, progresism, structuralism, holism, evoluţionism şi celelalte căi ale omului, care ignorează puterea harului şi datoriile izvorând din aceasta, înăuntrul unei ordini constante, pierdute de om în "pădurea de simboluri" (Baudelaire) care acoperă meandrele lui istorice.

Drumul drept al lui Mircea Eliade este expresia unei personalităţi care ilustrează ideea de vocaţie. Oamenii seamănă prin suferinţa limitării, prin mişcarea lor între ei şi natură, între ei înşişi, şi-ntre ei şi Dumnezeu, prin boală, vicii, bătrâneţe, sete de fericire şi moarte, şi se deosebesc prin împlinire - nu esenţial, dacă-i raportăm la Dumnezeu, împliniţii religioşi "seamănă cu toată lumea ",'cum spune Chesterton despre oamenii excepţionali de rangul întâi.

Mircea Eliade este un om religios împlinit. -

Acest eseu a fost publicat **în** revista Familia din Oradea, în opt serii, Începând în numărul 2 (februarie) 1990 şi terminând în numărul 9 (septembrie) 1990. ..

Eros

legăturile lor devenirea Şi nici pieirea,

pe care le tine legate

(Parmenide)

Noi trebuie să desăvârşim toate sferele existenţei noastre,

după legile veşnice, mari şi aspre...

Numai omul singur poate imposibilul; el distinge, alege şi

îndreaptă; el poate împrumuta durată, clipei

(Goethe)

“ Introducere

Petre Ţuţea dialoghează în acest eseu cu un interlocutor fictiv.

- Eros. “Iubire, instinctul procreaţiei. Zeul iubirii care seamănă, cu săgeţile lui, plăcerea, neplăcerea, fericirea, nefericirea, bucuria, supărarea, suferinţa, binele, răul, adevărul şi eroarea” (Schmidt, Kun şi alţii).

Acest zeu n-a supt degeaba la leoaice. Schopenhauer pune pe seama instinctelor jucăuşe ale grecilor pofta lor de personificare. Miturile lor oferă modele sau tipuri primordiale ale tuturor lucrurilor şi raporturilor. Această interpretare alegorică a realităţii cuprinde natura şi omul în formele lor esenţiale. Uranos este spaţiul care cuprinde tot, Zeus - care este sustras voracităţii tatălui său -este materia care durează, scăpând de puterea distrugătoare a timpului. Natura creează specii, Kronos naşte indivizi, fiinţe murit oare. Zeus se sustrage acestui destin, el reprezintă materia care rămâne neclintită s.a.m.d. Cred că trebuie lămurit acest titlu. mai ales că sub el, după câte am discutat şi după câte bănuiesc, vor fi expuse multe lucruri.

- O amintire personală, îmi vine în minte o discuţie purtată odată cu un prieten, asupra omului machiavelic. Prietenul meu susţinea că acest om e absorbit de raţiune. I-am răspuns că nimeni, şi deci nici Machiavel, nu s-a putut sustrage influentei binefăcătoare sau răufăcătoare a lumii afective. Stăpânul, În cetatea lui Machiavel, afirmă că, dintre toate fortificaţiile cetăţilor, una este inexpugnabilă: iubirea supuşilor faţă de stăpânul lor. îmi face plăcere că mi-am amintit de aceste lucruri, fiindcă iubirea, În concepţia mea, nu este o treabă individuală, ci un principiu ordonator al speciei şi cetăţii. Sub acest raport, iubirea seamănă cu datoria. Când iubirea devine o treabă individuală, se transformă în voluptate, aceasta fiind poarta prin care intră viciul. Mie îmi place precizia. Cine nu operează cu distincţii nu asimilează şi nu poate învăţa nici pe alţii. Totuşi, de data aceasta, am să-1 imit pe Goethe şi n-am să aplic cu consecventă acest principiu. Uneori, difuzul pare mai aproape de natura noastră, chiar dacă se depărtează de natura lucrurilor. Când schemele logice nu funcţionează, ne refugiem În lumea plăsmuitoare a faptelor. Fakţizităt, Tatsăcblichkeit, im Gegensatz zur Logizităt, dem logischen, idealen Sein (H. Schmidt - Fapticitate, realitate, în opoziţie cu logicitatea Fiinţei logice, ideale). Gândirea se detaşează de natură şi tinde să cuprindă tot în formele ei. Graba nu ajută la nimic. A vrea nu este totuna cu a putea. Nimic însă nu poate limita puterea închipuirii. Apoi, îndrăzneala de a formula experienţa proprie, chiar dacă formularea este provizorie sau nesigură. Uneori, certitudinea este asigurată de prezenta celorlalţi. Dar, dacă eroarea comună are uneori valoarea unei norme de drept, ficţiune formulată de romani, gândirea pură nu este obligată să tină seamă de eroarea care viciază consensul general la un moment dat. Un filosof spunea că s-ar putea ca o cetate întreagă să fie stăpânită de eroare şi un singur

individ să fie purtător de adevăr. Dacă îmi amintesc bine, această afirmaţie aparţine lui Descartes. Aceasta nu înseamnă că adevărul îşi are rădăcina în individ. Şi nici nu pierde ceva din natura lui obiectivă. Iubirea prinde în plasa ispitelor ei: zeii, natura, oamenii, materia, spiritul, plăcerile simţurilor şi bucuriile sufleteşti sau ale cunoaşterii. Răspândită în toată firea, ea creează, conservă şi desăvârşeşte. Uneori distruge. Ea realizează armonia, de la întregul cosmic până la cuplul uman. Descoperă frumuseţea umană şi divină sau tinde nestăvilit către

cea din urmă. "De aceea toate sunt cuvinte goale, pe câte murit orii le-au afirmat în credinţa ca le-ar sta o realitate la bază. Producere sau dispariţie, fiinţă şi nefiinţă, schimbare a culorii strălucitoare" (Parmenide, trad. A. Iordănescu). Raţiunea şi inima ne arată că există totuşi producere şi dispariţie şi tot ele ne obligă să ţinem seama de repetarea existentei noastre în urmaşi. Sunt la locul lor aci cunoscutele formule ale lui Schopenhauer "Omul este altceva decât un nimic însufleţit; fiecare este un punct central nemişcat, care poartă în sine timpul nemărginit, el stând prin conştiinţă în centrul timpului şi nu în punctul său final; nu trebuie confundată moartea cu nimicirea; viata este un vis şi moartea trezirea din acest vis; poetul oferă imagini ale vieţii, caractere şi situaţii omeneşti, iar filosoful idei, cu alte cuvinte, poetul oferă flori, iar filosoful, chintesenţa lor; operele poeţilor pot sta unele lângă altele, ale filosofilor, nu; filosoful creator de sistem seamănă cu regina din stup, care este singura regină, sau cu un sultan asiatic la înscăunarea lui; lucrul în sine înseamnă ceva care există independent de percepţia noastră, aşadar existenţa propriu-zisă: la Democrit, materia formată - acelaşi lucru în fond la Locke-; la Kant - X, iar la mine voinţă". Astfel, nu poţi vorbi de iubire fără înţelegerea veşniciei speciei. Individul scos din lanţul nesfârşit al generaţiilor este absurd. Astfel considerat, el confundă moartea cu nimicirea, fiind un simplu nimic însufleţit. Paligeneza, regenerarea, renaşterea, eterna înnoire. Voinţa speciei mutată în noi şi retrasă din noi. Viată şi mişcare, veşnice. Aci nu se mai pune problema aparenţelor şi a esenţelor, a lucrului în sine şi fenomenului, ci a realităţii întregi în mişcare. Formele cunoaşterii, calea spre adevăr, prezenta erorii, toate procesele dialectice trebuie legate de viată. Iubirea nu şterge graniţele şi unifică în mod fecund.

- În primul rând, viata omului. Materială şi spirituală.

- Şi sufletească. Aceasta din urmă a început să se usuce sub soarele torid al raţionalismului modern. O dată cu surparea coloanelor afective, omul armonios este înlocuit cu unul schilod, surpat, strâmb. Trebuie realizat un individ întreg: corp, suflet şi gândire, în armonie desăvârşită cu voinţa constantă de a se reproduce. O înmulţire a omului integral şi universal. Prin aceasta se leagă: oamenii, neamurile, cerul şi pământul. Dar, pentru înţelegerea acestui om şi pentru realizarea lui, trebuie înţelese câteva tipuri de cultură, ca forme istorice ale unor suflete specifice. Chiar dacă istoria nu este concepută morfologic, în cicluri închise

netransmisibile, ca la Spengler, ci sub forma unei linii permanent ascendente, fiecare naţiune însumând şi asimilând tot, şi atunci trebuie prezentate aceste

suflete creatoare de cultura, în vederea unor sinteze româneşti.

Apolinicul: "Individul senzorial-prezent, ca tip ideal. Opus acestuia este sufletul faustic, al cărui simbol primordial este spaţiul pur şi infinit şi al cărui trup este cultura apuseană, care a început cu stilul roman al secolului X. Apolinicul este statuia omului nud; fausticul, arta fugii muzicale. Sunt apolinice: staţia mecanică, cultul senzorial al zeilor olimpici, oraşele greceşti izolate politic, destinul lui Oedip. Sunt faustice: dinamica lui Gali leu, dogmatica catolic protestantă, marile dinastii ale perioadei baroce cu politica lor de cabinet, destinul regelui Lear Şi idealul madonei, realizat în Beatrice a lui Dante, până în finalul pârtii a doua din Faust. Este apolinică pictura care limitează prin contururi corpurile izolate, Şi faustică aceea care plăsmuieşte spaţii din lumină şi umbră: aşa se deosebeşte fresca lui Polygnot de pictura în ulei a lui Rembrandt. Apolinică este existenţa grecului, care îşi defineşte eul ca soma, căruia îi lipseşte ideea unei dezvoltări interioare şi prin aceasta a unei reale istorii interioare şi exterioare. Este faustică o existentă dusă cu cea mai adâncă conştiinţă, care se priveşte pe sine, care posedă o hotărâtă cultură personală, a memoriilor, reflecţiilor, a privirii retrospective, a perspectivei şi conştiinţei" (Oswald Spengler, Der Untergang des Abendlandes). "Sufletul magic al culturii arabe, care apare în timpul lui August, în spaţiul dintre Tibru şi Nil, dintre Marea Neagră şi Arabia de Sud, cu algebra, astrologia şi alchimia lui, cu mozaicurile şi arabescurile lui, cu califatele Şi moscheile lui, cu tainele şi cărţile Sfinte ale religiei persane, evreieşti, creştine, manicheice şi ale antichităţii târzii" (Oswald Spengler, op. cât.). Există şi o altă formulare a apolinicului, care a stat la baza formulării lui Spengler "Impuls spre eul desăvârşit, spre individul tipic, spre tot ceea ce simplifică, scoate în relief şi face puternic, limpede, neechivoc: libertatea sub lege" (Nietzsche). Aceste trei suflete: apolinicul, fausticul Şi magicul trebuie întregite cu dionisiacul. "Dionisiacul este un impuls spre unitate, o trecere peste persoană, peste viata zilnică, societate şi realitate, peste prăpastia dispariţiei: o creştere (un salt) pasionat-dureroasă spre stări mai întunecate, mai pline, mai nehotărâte; o aprobare în extaz a întregului caracter al vieţii. A vedea în orice schimbare acelaşi lucru, deopotrivă de puternic şi de fericit, marea bucurie Şi marea compasiune, gândite panteist,

care aprobă şi sfinţesc cele mai îngrozitoare şi îndoielnice însuşiri ale vieţii; voinţa veşnică spre zămislire, fecunditate, reîntoarcere; sentimentul unităţii necesare a Creaţiei şi nimicirii" (Nietzsche). Trebuie avute în vedere câteva lucruri esenţiale: sinteza, pe plan naţional şi individual este rodul asimilării. Eclectismul, sincretismul, imitaţia servilă sunt sterile. Apoi, trebuie înlăturate erorile şi ereziile care usucă rădăcinile vieţii. Pentru a arăta formele devenirii, ale viului sufletesc şi ale devenitului, scot dintr-o schemă a lui Spengler acest fragment:

Devenirea - Devenitul

Tendinţa - întinderea

Organic - Mecanic

Simbol, imagine- număr, concept.

Spiritul treaz vrea să scape de încremenire. Actualitatea permanentă a gândirii matematice Şi fizice nu trebuie să ne înşele asupra viului. Trebuie realizată o unitate a calitativului şi cantitativului, nu în sens logic, ci ontologic. Dacă este posibilă.

Tot Spengler spune: "Artistul, istoricul adevărat, privesc cum devine ceva. Ei trăiesc devenirea în trăsăturile obiectului contemplat, încă o dată. Gânditorul sistematic, fie el fizician, logician, darwinist, fie că scrie istorie pragmatică, află ceea ce a devenit". Când adevărul este rău înţeles, sau mai ales rău folosit, înseamnă moarte. Nu în sensul nevoii cunoaşterii absolutului, adică al dezlegării acestei taine: unitatea sau dualitatea lumii. Deci, nu În sensul lui Seneca, care a fost neliniştit de adevărul absolut, ci În sensul pământesc al îndepărtării omului de fluviul vieţii. Aşa se creează un om întreg. Impurii, informii Şi deşeurile, când nu prisosesc, au soarta buruienilor în pădure. Dezgust, fecundaţie artificială, copii crescuţi în incubator, reducerea numărului masculilor, sau eliminarea lor toate acestea sunt fructe amare ale ştiinţei, ale cantitativizării proceselor biologice, gândită în exces, cu ajutorul matematicii, fizicii şi chimiei. Trebuie întreţinută bucuria de a trăi plenitudinar, cu mijloacele teologiei, filosofici Şi artei.

- Eu cred că trebuie să ne mişcăm în anumite limite. Mişcare pe toată scara animală şi culegerea roadelor evoluţiei în regnul animal. Să ne oprim la om? Totul în om şi pentru om, sau şi înainte de om, în afara lui şi deasupra lui? Divinitate sau supraom? Perfecţiune, sau forţă vitală în veşnică mişcare creatoare, în permanenta devenire, guvernată de principiul heraclitic al actualităţii, stăpânite de nonsatisfacţie, mereu activă în direcţia absolutului spre care se mişcă asimptotic, mereu neliniştită? Devenire sau încremenire?

- Mereu trebuie să avem În vedere aceşti termeni: realul, posibilul, condiţionatul, necondiţionatul şi adevărul. Toţi aceşti termeni înăuntrul vieţii.

Câteva cuvinte despre supraom. Chesterton respinge această idee, ca fiind absurdă. Dacă supraomul este o nouă specie, nu se poate naşte din om, care este etern. În orice caz, apariţia supraomului nu-1 poate interesa pe om. "Der Mensch ist etwas, das iiberwunden werden muss; einbdherer Typus ist zu schaffen. Der Ubermenscb ist der Sinn der Erde; der Typus der Wohlgeratenheit, der starke, lebenbejahende, lebengebietende, vomebme neue Werte scbaffende Mensch, der den Willen zur Macht und die schenkende Tugendhat... Er verzicbtet auf Gliick und Behagen, gibt aberaucb den Niedrigsten die Anwartschaft auf Gliick". (Omul este ceva ce trebuie biruit; un tip superior trebuie creat. Supraomul este sensul pământului; tipul care izbândeşte, puternic, cu atitudine poruncitoare în faţa vieţii, creator de noi valori, nobile, cu voinţă de putere şi virtute, generos. El renunţă la fericire şi plăcere, înlesnindu-le însă celor inferiori accesul la fericire; Nietzsche). După cât se vede, nu este vorba de un transformism deschis, de tip darwinian, cum au înţeles unii, ci de doctrina unui nou tip de om, căruia i se atribuie şi unele însuşiri ale sfântului creştin: renunţarea la fericirea pământească, la plăcere, la comoditate şi dăruirea creatoare. Apoi, paradoxul necreştin: creaţia se confundă cu bunătatea, dar exclude mila. Max Scheler,

dacă nu mă înşel, vorbeşte chiar de recreştinarea lui Nietzsche. De altfel, afectivii eretici, sau atei, sunt mai aproape de ordinea religioasă decât raţionaliştii care se joacă abstract cu ideile religioase. Să revenim la tema noastră. Totul peste univers, în univers, în om şi peste el. Un joc combinator, când necesar, când liber, când arbitrar, când obiectiv, de iniţiere. Nu trebuie uitate: extazul, graţia şi inspiraţia.

Apoi, conştiinţa noastră teoretică, care este obligată să înregistreze şi să înţeleagă semnificaţia "jocului secund". Divinitatea. Natura. Omul. Cuplul. Progenitura. Familia. Neamul. Umanitatea. "Consolidarea cuplului", aşa cum ş-a spus. Egalitatea formală a sexelor, nu în favoarea femeii, ci a speciei şi neamului. Descătuşarea femeii, nu în sens anarhic, ci ordonator, femeia liberă şi puternică fiind chemată să zămislească oameni liberi şi puternici. Români liberi şi puternici. Şi frumoşi

fizic şi spiritual. Să nu se glumească cu termenii: virginitate, castitate, pudoare, impudoare. Când natura o ia razna, trebuie readusă între stănoage. Nuntă şi familie numeroasă, expansiunea acesteia servind biologic şi spiritual expansiunea neamului. Familie ordonată în funcţie de ierarhia forţelor care o compun, în familie trebuie să stăpânească: iubirea, voinţa zămislirii, ordinea, conştiinţa datoriei. Nu plăcerea, ci bucuria pură, produsă de frumuseţea idealului. Fecunditate. Iniţierea sexelor în vederea eliminării adulterului şi divorţului. Stârpirea prostituţiei Şi promiscuităţii, aceasta din urmă potrivit calificată de Ramy de Gourmont, ca prostituţie universală. Monogamic. Un om cu mintea curăţită de fantome, de tendinţe nefireşti, cu o arhitectonică perfectă, sprijinită pe puternice coloane afective, într-un corp viguros privit ca un templu desăvârşit. Un individ - verigă într-un lanţ nesfârşit de generaţii, în care să se întâlnească strămoşii şi urmaşii. O viată plină de sens.

- Femeia a fost rând pe rând: adorată şi dispreţuită, stăpână şi sclavă. Care este principiul orânduitor al familiei, al neamului şi al speciei om?

- Atunci când nu avem soluţii raţionale convenabile, problemele raporturilor dintre oameni le rezolvăm prin decizie. Aici se potriveşte formula lui Charles Maurras, a "arbitrarului binefăcător". Nu trebuie confundat cu capriciul. Se va vedea mai târziu, în mitologie, în care se oglindesc lupta sexelor şi rezultatele biologice, sociale şi psihologice ale acesteia, care au fost efectele stăpânirii divinităţilor masculine şi feminine. Deocamdată, câteva păreri despre femeie. Este stranie şi profundă viziunea întemeiată pe principiul tatălui. Nu-mi amintesc care artist a pus la baza creaţiei principiul matern. În ceea ce priveşte principiul tatălui, s-a crezut că tatăl reprezintă raţiunea purtătoare de ordine, neliniştea creaţiei, voinţa zămislirii şi setea de libertate, căutată în zona posibilului. S-a spus că libertatea s-a născut din nevoia tatălui de a ieşi din perfecta lui singurătate. S-au făcut constatări privind: superioritatea sau inferioritatea femelei, după specii, frumuseţea şi erotica, canibalismul sexual, lupta masculilor, dezacordul între natură şi sistemele morale ideale, combătându-se aceste sisteme, pentru artificialitatea lor, cu aceeaşi uşurinţă cu care idealiştii dispreţuiesc natura (totul este natural, fiindcă omul trăieşte în natură, nu spune nimic dacă se ignorează natura omului), s-a vorbit de mascul

ca simplu instrument fecundator, de amoralitatea naturii, de faptul că femeia a creat masculul în ordinea zoologică, de tirania sistemului nervos, de degenerarea produsă de civilizaţie. S-a vorbit de selecţiunea sexuală, de rolul nutriţiei în formarea şi desăvârşirea sexelor, despre dimorfismul sexual şi cuplul uman, despre monogamic, poligamie, poliandrie, endogamie, exogamie, promiscuitate, desfrâu, partenogeneză, hermafroditism etc. Nu discutăm aici normalitatea vieţii sexuale şi nici aberaţiile acesteia. Culegem câteva fructe ale evoluţiei privind omul. Dimorfismul sexual pare a fi o constantă biologică a speciei om, stăpânul cuplului schimbându-se în diferite perioade ale istoriei omului. Familia europeană a fost stăpânită, şi pare că mai este încă, de pater familias, înnobilat de creştinism. Un stâpân îmblânzit, protector, chemat să pună ordine în haosul biologic al speciei om. Mişcările democratice tind sâ-1 detroneze pentru instaurarea principiului egalităţii sexelor. Absenta ordinii naturale şi climatul egalitar au făcut necesar feminismul. S-a spus că civilizaţia corupe moravurile, slăbeşte caracterele, creează un climat de instabilitate. Sunt însă şi exemplare care nu degenerează şi nu se sfiesc să exprime sacrele lor prejudecăţi, sau ideile lor, fără să tină seama dacă acestea sunt produse ale mintii, cuviincios mulate pe obiectul contemplat, sau dacă sunt în dezacord cu vreo modă oarecare. Ciudăţenia constă în faptul că raţiunea umană, această slabă lanternă, greşeşte uneori în mod fecund. Mă gândesc la acele "erori fecunde" ale lui Guyau, dacă nu mă înşel. Câteva exemple, citate de Schopenhauer. Simpatie: "Sans les femmes, le commercement de notre vie serait priva de secours, le milieu de plaisir et la fin de consolation" (Jouy). Sarcasm: "Pentru femei, totul este mijloc pentru cucerirea bărbatului. Restul, cochetărie şi maimuţăreală" (Schopenhauer). "Les femmes, en general, n'aiment aucun art, ne se connoissenta aucun etn'ont aucun genie" (Rousseau, Lettre â d 'Alembert). Napoleon I: "Les femmes n 'ont pas de rang". Chantfort "Elles sont faites pour commercer avec nos faiblesses, avec notre folie, mais non avec notre raison. Il existe entre elles et les bommes des sympathies d'Epiderme et tiespeu des sympathies d 'esprit d 'âme et de caractere". Spengler, În schimb, dacă nu mă înşel, fixează poziţia femeii înăuntrul speciei în aceşti termeni: Bărbatul trăieşte eroic, zbătându-se să facă istorie. Femeia nu are nevoie de aşa ceva, fiindcă ea este istoria. Puternică, slabă, lăudată, adorată, dispreţuita, protejată, sunt poziţii produse de amărăciune, deziluzie, încântare, voluptate şi de comandamentele speciei. Fie într-un climat anarhic, fie

într-o ordine perfectă, când voinţa speciei este prezentă în cele două sexe, relaţiile dintre ele pot fi formulate şi naturalist-naiv: "Se poate vorbi de teoria unităţii psihologice în serie animală. Dar, pe când animalele sunt reduse la o serie de gesturi, veşnic aceleaşi, omul îşi variază la infinit mimica. Totuşi, atât scopul cât şi rezultatul sunt aceleaşi: copulaţia, fecundaţia Şi naşterea. Scopul vieţii: menţinerea vieţii" (Remy de Gourmont, Fizica amorului, trad. Luca Petreanu)... "Un plan universal, unic, al sexualităţii" (Acelaşi, op. cât.)

Desigur, această formulă simplă nu iese din cadrul biologiei. Rămân ascetismul şi sfinţenia. Nu putem considera pe ascet, cum susţine autorul citat, ca un simplu salt "deasupra animalităţii, ca o ieşire din fluviul vieţii, produsă de un orgoliu steril, căruia trebuie să i se dea sens prin exerciţiul activ al inteligentei". Acest lucru seamănă cu paradoxul lui Cioran privind sfinţenia. El

consideră pe sfânt ca expresie a orgoliului absolut. Ca orice egoist, nemulţumit de măruntele bucurii ale pământului, vrea să cucerească cerul. Sunt fapte care nu confirmă aceste interesante poziţii. Este de un farmec copleşitor rugăciunea Sfintei Tereza, dacă nu mă înşel, care cere să fie trimisă în iad, pentru a consola pe damnaţi. Conservarea speciei tine de animalitatea noastră, care nu trebuie dispreţuită, iar măreţia ei tine de sufletul nostru.

- Misterele se dezleagă dintr-o dată, prin inspiraţie, sau în etape. Spiritul cercetător este mereu neliniştit de aceste probleme: logica umană şi logica naturală, absurdul şi firescul, bunul simţ Şi stupiditatea, plăcerea izvorâtă din înclinările naturale, sau din rafinament, datoria, care este de esenţă spirituală, jocul complex al instinctelor şi al conştiinţei teoretice şi morale, nobleţea sentimentelor şi aspectele hidoase ale resentimentelor având rădăcini în: invidie, lăcomie, interes, dezgust, ofensă, orgoliu Şi în stupiditate, mersul în zig-zag printre virtuţi şi vicii, sensul Şi lipsa de sens a existentei şi altele. Apoi, elementele estetice ale vieţii trupeşti Şi sufleteşti. Cum putem păstra intactă bucuria de a trăi şi de a crea viată, despărţind sufletul de corp, sau unindu-te?

- În ceea ce-1 priveşte pe om, se pare că natura nu este atât de , insistentă. Plăcerea şi sterilitatea se întâlnesc cu dezgustul, cu l apariţia şi dispariţia voluntară a indivizilor. Jocul acesta al vieţii . Şi al morţii voluntare punctează desfăşurările speciei. Voi vorbi despre acestea la discuţia asupra originii şi naturii desfrâului. Acum, am să răspund la întrebarea unităţii corp-suflet. Prinzhom îşi intiTuţează lucrarea: Leib-Seele- Einbeit (Unitatea corp-suflet ;1927).

Se pare că natura nu insistă viguros la conservarea speciilor. Eşuările ei sunt rezultatul faptului că este haotică şi oarbă. Şi la om pare a fi indiferentă. De altfel, apariţia şi dispariţia unei specii nu face gaură în cer. Universul îşi continuă mersul după legile lui fixe, istorice sau fără legi. Este indiferent dacă haosul este la început, continuu, sau la sfârşit, dacă moartea este cosmică sau risipită în cosmos, în diferitele lui elemente, a căror transformare este legată de principiul morţii. După cum este interesant efortul neîntrerupt al omului în cercetarea universului material pentru a obţine transparente care să-i permită cunoaşterea cauzelor care au determinat apariţia întregului şi părţilor care-1 compun, sau a cauzei lor unice, indiferent dacă poate atinge acest scop, sau nu. Se pare că ne găsim în prezenta unui sisifism glorios. Lessing socoteşte mai preţioasă calea spinoasă spre adevăr, decât obţinerea lui. Această poziţie naiv-romantică şi erotică în problema adevărului se dizolvă în apa tare a luciditătii. Suntem într-un univers material sau, mai exact, cuprinşi în el. Cei care cred că nu se poate ieşi din el, nefiind nici o fereastră deschisă spre absolut, acceptă înlănţuirea ca o fatalitate, singura lor speranţă fiind cunoaşterea în etape a legilor acestui univers, cu scopul final al cunoaşterii lui fără rest şi al obţinerii unei fericiri iluzorii

- Constituie o consolare cunoaşterea acestor legi? Este posibil un salt peste jocul material al vieţii şi al morţii? Sunt oameni care găsesc ieşirea din impas prin ideea nemuririi. Ei gândesc nemurirea atât fizic, cât şi spiritual. Este

vorba de creştini. Scepticii consideră viata în transcendentă ştearsă, adică lipsită de stil. Stilul, cu toate că este guvernat de categoria unităţii, nu anulează diversitatea. Pentru majoritatea oamenilor este mai interesant cum se petrece, decât ce se petrece.

- Cei care cred în lumea de dincolo n-au decât să utilizeze procedeul dantesc: să se mute cu cea de aici, dincolo. Ei pot să creadă că moartea este o simplă trecere, aşa cum unii filosofi antici credeau că nu este necesară. În acest sens seamănă cu natura întâmplătoare a bolii. Problema pare insolubilă, dacă căutăm dezlegarea ei în individul material şi ignorăm existenţa spiritului. Specia pare că poartă în ea veşnicia, chiar în ordinea materială. Lipsa certitudinii existentei celor două lumi determină omul să se agate cu disperare de cea de aci. De altfel, în imanentă bucuriile vieţii sunt culese din revărsările închipuirii. Aceste revărsări se

topesc în adevărul transcendent. Gândirea în imanentă este sediul jocului infinit al nuanţelor, care amplifica arhitectonica acesteia, în acest sens acordându-li-se rang şi funcţiuni categoriale. În fond, totul se petrece în formele superioare ale vieţii spirituale, fie că o considerăm, în ordinea marilor principii, ca fiind încremenită, fie că o considerăm în veşnică mişcare şi transformare. Staticul şi dinamicul privesc atât gândirea în sine, cât şi obiectele ei. Sub acest raport, nu interesează dacă gândirea se confundă cu obiectele ei sau nu.

- Cum stăm cu formele gândirii ştiinţifice? Răspunsul este uşurat după consideraţiunile făcute asupra materialităţii lumii şi asupra adevărului şi erorii contemplate înăuntrul acestei materialităţi. În fond: metafizica cunoaşterii, cum îi spune Bergson, istoria şi construcţiile spiritului omenesc apreciate în funcţie de eficacitatea lor.

- Este nobilă lupta omului cu materia. Deşi omul este guvernat şi de legile ei, nu poate fi înfăşurat complet în ea. În cazul că este înfăşurat complet, lupta lui constituie un paradox al ordinii universale. Teologii, filosofii, artiştii, oamenii de ştiinţă, tehnicienii se luptă cu ea, se împacă în mod stoic cu desfăşurările ei fatale, iar unii dintre ei se resemnează, Lăsând mâinile în jos, obosiţi, asemeni apei care cade într-o fântână arteziană, utilizând imaginea materiei obosite folosita de Bergson la definirea elanului vital.

Pentru stilul gândirii ştiinţifice şi pentru unitatea corp-suflet, mă folosesc de Lavoisier, Laplace, Claude Bemard şi Nietzsche. Formele gândirii ştiinţifice?

În univers sunt numai procese fizico-chimice. Acestea pot fi formulate matematic, cu alte cuvinte peste tot guvernează principiul metodologic al cantitativizării.

Ideea de valoare tulbură ordinea obiectivă a lucrurilor.

Desfiinţarea graniţei dintre organism şi mecanism, în ultimă analiză totul reducându-se la legile unei mecanici ideale.

Întregurile, de la cele mai mici până la univers, pot fi cunoscute în cauzele care le-au dat naştere, sau luate ca fructe ale evoluţiei. Şi într-un caz şi-n celălalt, ele sunt considerate ca teatre ale faptelor cercetate. În aceste

întreguri întâlnim: procese fizico-chimice, elemente situate într-un anumit fel în spaţiu şi forte care determină poziţiile şi relaţiile elementelor în aceste întreguri luate ca structuri.

Limitele puterii noastre de cunoaştere, omul fiind înlănţuit, sau

lipsa oricărei limite, omul fiind în stare să dezlege toate tainele.

Căutarea nemuririi în ordinea materială sau În cea spirituală.

Exerciţiul nelimitat al spiritului critic împletit cu necesitatea suspendării acestuia, în vederea refacerii sufletului omenesc şi românesc. Aci se pune această tulburătoare problemă: raţiunea este chemată să susţină viata şi bucuria de a trăi, sau sentimentele?

Ultimele întrebări ne apropie de neliniştitoarea problemă a unităţii corp-suflet.

- Atunci, te rog s-o prezinţi. Foarte mulţi sunt cei care confundă materialitatea vieţii umane cu animalitatea. Este vorba de viata integrală a omului şi de justeţea poziţiei faţă de aceasta şi nu de înfumurarea neroadă a unui om clădit pe o demnitate iluzorie. Spargerea unităţii existentei umane prin formula dualistă corp-suflet a creat o permanentă nelinişte metafizică. Moartea şi nemurirea au intrat în terenul nisipos al discuţiilor fără sfârşit. Ţin să subliniez deosebirea între prezentarea obiectivă (absolutizare) Şi mişcarea în câmpul experienţei, etern deschisa. Uneori, sunt valoroase soluţiile provizorii. Mă gândesc, desigur, la spiritul ştiinţific, şi nu la cel artistic, şi la filosofic ca ştiinţa, şi nu ca artă, cum ai spus mai înainte.

- S-a spus, în mod pueril, că "credinţa în existenţa sufletului s-a născut din constatarea că există lucruri invizibile şi impalpabile a căror prezentă este incontestabila, cum sunt: aerul şi vuitul, de pildă. Şi aşa a fost opus corpului sau materiei" (H. Schmidt). Psihologia modernă încearcă să refacă unitatea acestui "sistem material-energetic", acestui mod al substanţei, care este omul. Sufletul ca realitate, ca esenţă a fost descompus în fapte sufleteşti, cercetarea urmărind stabilirea unor regularităţi, sau legi, după care se desfăşoară aceste fapte. Sufletul este "un concept colectiv, pentru totalitatea funcţiunilor psihice ale plasmei" (Haeckel). Sufletul este "realitatea interioară a unităţii pe care o numim corp" (Wundt). Unii exultă că au scăpat de dualism, care despărţea "corpul de suflet şi natura de spirit", că nu mai sunt obligau să cerceteze "substanţe, lucruri, formele energiei" radical deosebite, acest proces simplificator având ca rezultat mărirea gradului de certitudine a constatărilor făcute în ceea ce priveşte desfăşurarea faptelor sufleteşti. Este vorba de o bucurie teoretică, ştiut fiind că datele conştiinţei teoretice nu înlătură neliniştile metafizice. Sunt şi de aceia pe care moartea îi surprinde nepregătiţi, fiind ocupaţi cu cercetarea broaştelor sau insectelor. S-a stabilit că "caracterul este expresia constituţiei corpului, că substanţele

chimice introduse în corp produc modificări sufleteşti că sunt fapte sufleteşti cercetate de geopsihotogie" etc. Nietzsche a dat un impuls acestei

tendinţe spre realizarea unităţii corp-suflet. "Sunt corp şi suflet, aşa vorbeşte copilul. Şi de ce să nu vorbim ca el? Dar cel treaz, cel înţelept, spune: sunt numai trup şi nimic altceva şi sufletul este o vorbă pentru ceva care aparţine corpului" (Also sprach Zarathustra În der Rede Von den Verăchtem des Leibes -Aşa vorbit-a Zarathustra, în discursul despre cei care dispreţuiesc corpul). Dar Nietzsche le spune dispreţuitorilor corpului că eul lor vrea să piară, se întoarce de la viată, în loc să creeze din setea lor de autodepăşire. În această lumină anticreştină nu poate fi vorba de o adevărată autodepăşire, fiindcă nu se depăşesc Urnitele animalităţii. Nu poate fi vorba de armonie, de ordine, legate de o altă concepţie a materialităţii eterne. Contopirea sufletului cu corpul, până la acea "Cellular-Psychologie" a lui Haeckel, degradează sufletul şi nu înnobilează corpul. Unirea strânsă a sufletului cu corpul şi nu contopirea lor în sensul concepţiei ştiinţifice, ci în sensul materialităţii de care am vorbit mai înainte, permite corpului să participe la nemurire şi prin aceasta să se înnobileze şi să-şi motiveze existenţa şi armonia. Mă gândesc la acosmismul lui Spinoza care, contopind pe Dumnezeu cu natura, îi legitimează existenţa şi ordinea. Fiecare individ reproduce formele şi funcţiunile substanţei înaintaşilor. "Al robilor cu sarcinile pune/ de osemintele vărsate în mine", cum spune Arghezi sau "aceleaşi legi străvechi poruncesc supunere", cum spune Aron Cotruş.

Noi, ca neam şi ca specie, suntem obligaţi să participăm la "misterul palingeneziei" şi să suportăm modificările neîntrerupte produse de adaptare. Numai aşa putem înţelege elementele etnoantropologice ale substanţei noastre. Ca să înţelegem etnoantropologic neamul nostru, trebuie să ţinem seama de ideea directoare română şi de elementele supraadăugate cunoscute. Aici se împletesc: ştiinţa şi credinţa stăpânite de concepţia noastră asupra firii noastre şi a rostului nostru în lume. Când românii nu s-au iubit, întrebuinţând expresia unui francez privind neamul lui, au fost stăpâniţi, umiliţi, jefuiţi şi nefericiţi, fiind obligaţi să se •depărteze de firea lor. Reproduc aci o conversaţie din lumea de altădată, purtată între un cosmopolit şi un conservator etnocrat:

Cosmopolitul: Sunt un om pur şi simplu.

Conservatorul: Sunt român în primul rând. »

Cosmopolitul: Cum stăm cu: universalul şi regionalul, ea generalul şi particularul? Noţiunea de om este mai generală, este supraordonată noţiunii de român. Aşa cum creştinismul este supraordonat ortodoxiei, catolicismului, protestantismului şi tuturor sectelor.

Conservatorul: Bine. Numai că ficţiunile nu pot înlocui realitatea, chiar când aceasta nu poate fi teoretic formulata.

Cosmopolitul: Ce s-ar întâmpla, dacă într-o bună dimineaţă a istoriei te-ai trezi fără conştiinţă de român, vorbind o limbă nouă?

Conservatorul: Nu ştiu. Eu consider negativă o astfel de mutaţie, dacă pot să-i spun astfel. Cred, însă, că această transformare bruscă mi-ar produce senzaţia unui om beat, care nu mai nimereşte drumul acasă. Propovăduitorii dispariţiei popoarelor aparţin unor neamuri inconştiente, unor neamuri obosite

sau altora egoiste şi lacome, a căror expansiune şi poftă de stăpânire nu pot fi satisfăcute fără descompunerea altora. Realizarea insului şi a tuturor trebuie să plece de la starea actuală, ca rezultat al desfăşurărilor noastre istorice. Altfel, clădim pe nisip. De data aceasta trăim gândind şi gândim trăind. Cu toată energia. Etnicul constituie premisa oricărei activităţi. Aspiraţiile universale ale fiecărui român, creaţiile lui, poartă în mod necesar pecetea specificului naţional şi a stilului de viată desprins din acesta. Uneori acest specific naţional îmbracă formele dramatice ale luptei. Orice popor puternic îşi ţese istoria din propria lui substanţă, aşa cum păianjenul îşi ţese pânza, întrebuinţând o formulă a lui Titu Maiorescu privind actele de cunoaştere. Aşa se prezintă istoria noastră, în care întâlnim forme minunate ale spiritului pur şi ale eroismului lipsit de ostentaţie. O ordine fizică şi sufletească mereu prezentă în noi ne obligă să jertfim tot pentru păstrarea fiinţei noastre.

Aş dori să continui inventarul problemelor legate de Eros şi al dificultăţilor întimpinate la soluţionarea lor. Problema instinctelor, de pildă. Natura, mecanismul şi rostul lor ne arată că aparţinem şi regnului animal.

Acest eseu a fost publicat În şapte serii în cotidianul Tineretul Liber, începând În numărul din 16 mai 1991 şi încheindu-se În numărul din 24 iulie 1991, sub îngrijirea lui Gabriel Gheorghe. ,

Alchimia

Francesco De Sanctis se bucură de apariţia omului modern în Italia Renaşterii, “un om nou”, în cazul că există aşa ceva, antimedieval, deci antimistic, indiferent religios, frivol, senzual, simţurile lui fiind eliberate prin întoarcerea în natură, nu prin asceză care, neavând rost, este înlăturată de desfătare. Câţiva termeni îl definesc: eul ancorat în inteligenta stăpânită de ştiinţă

- noul titlu de nobleţe, chiar împletit cu stilul de viată senzorial-plebeu - Guicciardini despre Machiavelli - cultul frumosului imanent ca artă a voluptăţii, natura suverană, plăcerea, comicul atotcuprinzător, demascator, sacrul amestecat în dezordine cu profanul, scepticismul întărit de absenta minunii, întâmplarea ca expresie a naturii suverane, petrecerea viclenilor pe seama proştilor, înlăturarea tragicului prin formula estetică a contrastului

- tragic-comic, vesel-trist, catastrofă-bucurie, sau alternanta care punctează nedantesc conţinutul zilelor - triumful trupului eliberat de mister, trăirea veseliei produsă de închipuirea noului captiv al naturii. Când Bocaccio îmbracă în forme învechit-danteşti noile rătăciri ale omului, consideră timidă sau inconştientă lipsă de stil prelungirea formelor medievale inadecvate conţinutului noii vieţi, formele mitologice păgâne mai aproape de natură, iar trăirea nemijlocită întâmplărilor raţionale, concrete teoplastic- senzorială,

ca expresie a geniului lui (Istoria literaturii italiene, tradusă de Nina Facon).

începutul modernismului? Nu. Fiindcă s-a prelungit până azi. Stăpâni, favoriţi, slugi, vicioşi, virtuoşi, atei, indiferenţi, omul imperfect în clar-obscur, omul integral şi purul sfinţeniei ostentative, sau discrete.

Succesele în ordinea materială ale omului Renaşterii se cheamă civilizaţie, adică mijloacele devenite scopuri - legea heterogoniei scopurilor, în formularea lui Vaihinger - căreia nu-i dau conţinut biologic cum face el, considerând "raţiunea numai ca mijloc În lupta pentru existenţa", ci şi vehicul al întrebărilor insolubile la scară umană şi-al valorilor ideale, adică al culturii. Cultura, prin conţinutul ideal, scoate omul din jocul ficţiunilor utile, sau plăcute. Şi misticii consideră gândirea un mijloc, dar cu funcţii mult mai întinse, evident neexercitată speculativ sau util, în ea însăşi sau pentru ea însăşi, fiindcă autonomia spirituală a omului este iluzorie, aici şi dincolo, acesta mişcându-se între Dumnezeu şi dracu, perpetuu. De la păcatul originar până azi, degradările demonice sunt permanente, omul fiind făptură slabă în natura încărcată de ispite, formula lui Proust "Ies plaisirs et les jours" este mai ispititoare pentru el decât cea a lui Hesiod, "munci şi zile" . Sau cum spune Arghezi: "Sunt vinovat că am râvnit/ Mereu numai la bun oprit./... Ispitele uşoare şi blajine N-au fost şi nu sunt pentru mine/în blidul meu ca şi În cugetare /Deprins-am gustul otrăvit şi tare" (Psalm). Omul n-a ajuns încă "să se cunoască şi să se stăpânească, să cunoască natura şi s-o stăpânească", cum spune Spinoza. În simbolica lui stâpânesc ficţiunile utile, comode, sau plăcute, n-a ajuns încă să iasă din cuşca simţurilor, n-a atins sfera explicaţiei, a libertăţii de mişcare, prin cunoaşterea dogmatică a cauzelor. În el şi între el şi cosmos s-a instalat sofistica desfăşurată istoric în stiluri şi sisteme diferite, culminând în ficţionalismul modern. Născocitorii. căutătorii şi inspiraţii îşi împletesc istoric isprăvile lor. Ipoteza, cu valoarea ei euristică, este când aproximativ utilă, când înecată empiric, iar observaţia şi experienţa nimeresc întâmplător sau stau în întuneric! Neliniştitul om istoric se mişcă între naivitatea poetic-mitologică Şi inspiraţia mistică . Fr. Meinicke, în lucrarea lui Ideea raţiunii de stat în istoria modernă, desfăşurată de la Machiavelli la Bismark - după cât îmi amintesc - nu stinge sufletul european în indiferentă religioasă. Tema dezbătută i-a impus această atitudine. Ce este raţiunea de stat? Este exerciţiul nelimitat al puterii,

dincolo de bine şi rău, adică de ordinea religioasă, morală şi de drept, aparent legitimă, sub masca interesului public, transformarea temporară a cetăţeanului, subiect purtător de drepturi, în obiect al puterii politice, mai ales în stări excepţionale ca: războiul, insurecţia, calamităţile naturale. Aşa a fost dictatura în republica română sau actele de guvernământ în stările actuale de asediu, exercitate în afară de legi. Nu trebuie confundată cu tirania - stare abuzivă de fapt cu durată nelimitată, "anarhia canaliei de sus", cum a definit-o un francez. Desigur, demonicul lui Fr. Meinicke, acel clar-obscur ca simbol al spiritului omului modern sfâşiat între instinctul puterii, oglindit în raţiunea de stat şi sentimentul creştin al păcatului, poate fi afirmat atunci când umanismul n-a înlăturat în conştiinţa omului politic modern preceptele ordinei creştine. Un umanist pur, adică indiferent religios, practică formele vieţii de jungla, împingând cruzimea până la forma gratuită a bestialităţii tigrului. Vremea noastră este plină de astfel de exemplare. Umanismul Renaşterii, acest nou antropocentrism, deschide calea ateismului sau a indiferentei religioase, după cum iubirea creştină a deschis o fereastră către Absolut. Istoricul politic al

Europei moderne trebuie să aibă vocaţie de portretist, să fixeze cu precizia cu care se determină rezultatele ştiinţelor naturii, prin măsurători şi utilităţi, aspectele religioase, antireligioase, morala raţională înlocuitoare a religiei (la science des moeurs), pseudoreligia ipocriţilor, excesele moral-religioase, resturile de religiozitate, indiferenta religioasă, moralitatea personală şi sănătatea mintală, aspecte fixate în portretul fiecărui om politic, care pot ajuta la determinarea demonicului neliniştitor al lui Meinicke. O istorie esenţială, în stilul lui Troeltsch, face dificilă această determinare, ca şi rădăcina divină a celor două cetăţi augustiniene sau afirmaţia lui Hegel că Dumnezeu face istorie. La fel de înşelătoare sunt generalizările şi legităţile istorice. Este mai aproape de adevăr morala vie a concretului creştin.

Dispreţuiesc cazuistica acei care alunecă, formal sau dialectic, peste stările morale ale conştiinţei.

Mircea Eliade situată eternul om religios în triunghiul Dumnezeu, om şi natură. În acest triunghi domină Sacrul. El consideră actuală lucrarea lui R. Otto, Das Heilige care, în spiritul istorici şi al tradiţiei sacre , al patristicii, permite acestui om să citească în tăcerea gravă a pietrelor, nemurirea, semn al libertăţii, demnităţii şi sensului existentei umane, fiindcă "natura vorbeşte", în formula "Hierofaniei naturale", creaţia revelîndu-1 pe Creator. Ca orice gânditor mistic, el constată limitele ştiinţei profane şi nu confundă utilul cu adevărul. Când ştiinţa modernă este stăpânită de iluzia progresului infinit, nu se mai poate vorbi de "adevăr absolut" sau, în limbaj religios, de adevăr pur şi simplu, adevărul relativ fiind o "contradicţie in adjecto", care trebuie respins, ca şi "teoria dublului adevăr, secundum fidem şi secundum raţionem", simplu subterfugiu în filosofia medievală, pentru a asigura liber-cugetătorului iluzoria lui autonomie (Windelband, cât de H. Schmidt). "Se poate duce cercetarea dialectică până la temele cele mai îndrăzneţe şi se evită orice conflict, dacă se adaugă că aceasta se petrece conform raţiunii, însă, conform credinţei, ar avea valoare gnoseologică contrariul" (Windelband, cât de acelaşi). Gândirea dialectică, fiind stăpânită de perspectiva infinitului, este etern deschisă şi deci goală de adevăr. Această cale şi ştiinţa modernă au mutat adevărul în teologie. Orice gânditor religios se mişcă paulinic între cele două lumi, apreciază foloasele ştiinţei, dar nu caută adevărul în semnele ei, ci-1 primeşte, cunoscând natura lui transcendentă. Gânditorul Mircea Eliade nu se lasă furat de iluziile ştiinţelor, artelor şi tehnicilor existentei profane şi moderne, fiindcă simbolica lor exprimă lumea sensibilă, care, privită în sine, este iluzorie, ea existând prin participare la cea "invizibilă" - viziune platonic-paulinică. De altfel, nici un gânditor creştin nu acceptă, stilistic vorbind, aceste poziţii: perspectivismul estetic, heraclitismul -curgerea aparentă şi pseudologosul panteist - eleatismul - aparenta iluzorie şi încremenirea linului absolut - naturalismul, evoluţionismul, istorismul şi, nefiind ros de timp, de disjuncţiile din cuprinsul lui, trăieşte suveran "eternitatea ca prezent pur" (Goethe). Este Mircea Eliade antimodern? Nu. Fiindcă, la fel ca orice gânditor religios, nu exercită dialectic spiritul critic, ci se desfăşoară constatat, obiectivitatea lui izvorând din sfera afirmativă a existentei. Când formula sistemul politic a lui Oliveira Sala/ar în aceşti termeni: "Dictatură politică cu conţinut economic

liberal, sistemul economic liberal fiind indiferent în plan etic şi bio-social" a constatat, n-a criticat, constatarea a fost cu atât mai interesantă, cu cât citirea fenomenului politic portughez n-a fost împiedicată de dominanta religioasă a lui Salazar. Ordinea creştină este incompatibilă cu discrepante biomorale şi biosociale, insuportabile. Mircea Eliade este radical în judecarea indiferentei religioase. Indiferentul moare sufleteşte, forma lui divină nepurtând nici un conţinut spiritual. El îl consideră mult mai decăzut decât pe omul păcatului originar, în fond, nu există cultură nereligioasă sau antireligioasă, adică fără mesaj divin. Absenta religiei ne oferă o stare biomorală informă şi instabilă, o societate în care haosul se împleteşte cu presiunea biomecanica, suferinţa cu voluptatea, omul etern fiind înlocuit cu iluzoriul om istoric, şi uneori extraistoric. Orice cultură adevărată se clădeşte supraistoric. Am încercat să fixez din memorie imaginea unui excepţional gânditor religios român.

Neliniştea europeanului timpului nostru, văzută radical, este produsă de jocul axiologic imanent al opţiunilor, detaşându-se unul fundamental: polaritatea sacru-profan, în care Mircea Eliade se mişcă explorând, sau primind prin inspiraţie. Istoric, cei doi termeni îmbracă formele acestor decizii: acordul lor prin întregire, rotunjindu-se în formula unui echilibru, desigur, instabil, - cum au gândit florentinii celor două lumi sau Goethe polaritatea -decizia monolineară pentru profan - imanentiştii de toate nuanţele - sau pentru sacru - cum fac misticii violenţi de tipul Savanarola, sau cei extatici, de tip dantesc, stăpâniţi de setea de Absolut, trăind viziunea contemplării paradisiace a lumii de dincolo. Sacrul şi profanul, ca şi esenţa şi fenomenul, apar omului istoric ca polaritate, ca şi tensiunea polară subiect-obiect. Nu se poate ieşi din istorie metafizic, ştiinţific şi artistic. Astfel, disciplinele filosofice, ştiinţifice, artistice şi tehnice ale omului istoric autonom nu depăşesc comodul, utilul şi plăcutul - adevărul, binele şi frumosul, în sine, fiind transcendente, contopite în Unul absolut, care scoate omul din jocul istoric al opţiunilor, sau din chinul raţional al ipotezelor şi experimentelor, contopite în experienţa etern deschisă, cum am mai spus. Omul istoric? Omul faustic chinuit de perspectiva infinitului: "Sa afli chinul, fericirea-n-naintare, /Nemulţumit de clipă, de oricare". (Faust, trad. de L. Blaga). Când dorim adevărul, lumină pură a Absolutului, ieşim din câmpul experienţei utile şi înşelătoare, din lumea întâmplărilor. "Demnitatea omului are sediul în ştiinţă", adică în omul autonom, cercetător al naturii, cum a gândit Bacon? Nu. La acest nivel al existentei, rămâne un "animal raţional, murit or şi bolnav" (Sf. Augustin), deosebindu-se de restul vietăţilor prin complexitatea raţional-mecanică a mijloacelor în lupta de adaptare, prin pseudovalori morale şi estetice, prin corupţie întinsă, disciplinele mintii neputindu-1 scoate din impas, aceste plăsmuiri, presupus autonome, fiind străine de adevărul revelat. În acest context discut alchimia. Am luat Evul Mediu creştin, al suveranităţii omului mistic european, autonom faţă de natură, chiar dacă e cognoscibilă în etape - rest de păcat originar, vorbind paulinic.

Considerând alchimia o poziţie fundamentală a omului în natură şi negându-o istoric ca "prechimie" - ceea ce înseamnă o proştiinţă atotcuprinzătoare; - mă gândesc ce termeni trebuie avuţi în vedere, în absenta

unei ilustrări documentare, fiindcă ilustraţiile, în formele: imagine, simbol, cuvânt şi predicaţie, constituie un limbaj pseudoexplicativ ca şi demonstraţiile, fiindcă în simbolica umană nu se realizează acordul între lucru şi semn, diacronia fund istoricitatea ca damnaţie, modelele invariante având caracter formal, ca şi unităţile, momentele luminos-dogmatice exprimând punctări sacre în timp şi în spaţiu, adică formula paradoxală a istoriei esenţializate: "istoric este tot ceea ce este supraistoric" (Emil Cioran). Ideile platonice, ca mod de gândire divin, premerg x şi produc lucrurile ca şi modele externe - arhetipuri - rămânând în afară de ele. Creatorul necontopindu-se cu creaţia.

Acest fragment din eseul Alchimia a aparul În numărul 25 al Suplimentului literar şi artistic al ziarului Tineretul Liber din l iulie 1991, sub îngrijirea lui Gabriel Gheorghe.

Aristotel şi arta

Reflecţii estetice

Nu putem înţelege şi aprecia un gânditor, decât dacă întâlnim în construcţiile lui conştiinţa teoretică a acestor termeni:

- conştiinţa teoretică la zi şi măsura; prin aceşti termeni ni se arată învingerea tentaţiei absolutizărilor, puritatea demonstraţiilor şi înlăturarea balastului ficţiunilor inutile în constatarea faptelor şi expunerea ideilor; absolutizarea tine de absenta conştiinţei teoretice şi nu trebuie confundată cu exagerarea, care tine de relieful stilistic, prezent în lirismul pamfletar, în imprecaţii, în satiră, în dezgustul poetic al zădărniciei, al suferinţei fără ieşire şi al nimicului şi în expresia spiritului luptător; Talleyrand a spus "că tot ce este exagerat este insignifiant". Formula este valabilă în ştiinţă - unde nu este necesar relieful stilistic - în arta pură şi în disciplinele normative, în care trebuie să stăpânească claritatea şi justeţea, bineînţeles ţinând seama de relativitatea cunoaşterii şi de gradul de dezvoltare sufletească oglindită în spiritul vremii; în fond, stilul este măsură, adică ordine în gândire şi simţire.

- căutarea, efortul uman al descifrărilor

- descoperirea şi invenţia - necesitatea şi Urnitele acesteia; interdicţia ei dogmatică este sterilizantă, ca şi exagerarea funcţiilor ei.

- deducţia, fie matematică, fie silogistică, aceasta din urmă "plecând de la general, Ia special" (Goblot, Traite de logique) sau ca lo silogismul aristotelic, ai cărui termeni sunt expresia pură şi consecventă a realului presupus. Puritatea termenilor -"excluderea şi includerea termenilor" (Goblot) - presupune conştiinţa teoretică a realului, concretului, totalităţii şi generalităţii.

- inducţia, care poate avea ca premisă maxima lui Solon atenianul: "să descoperi invizibilul prin vizibil".

- revelaţia, ca singurul mod de cunoaştere a adevărului. Omul se mişcă între căutare şi aşteptarea graţiei. Observaţia este aşteptarea lui ca natura să i se dezvăluie. Experimentul este constrângerea naturii să i se dezvăluie (Cuvier), iar raţionamentul sau derivă din fapte, sau este o speculaţie pură şi gratuită,

specifică omului.

- cunoaşterea şi respectarea proprietăţii termenilor, în perspectivă istorică şi sistematică, acestea însemnând conştiinţă teoretică şi claritate în expunere.

- conştiinţa valorii formelor lumii sensibile, imaginile ilustrând construcţiile pure ale spiritului – când acestea sunt posibile - şi demonstrând – când nu sunt- o ontologie mereu înnoită privind lumea inteligibilă Şi cea sensibilă, în vederea depăşirii construcţiilor kantiene care constituie un impas metafizic.

- umanism, umanitarism, omenie ca trăsătură personală, animalism, spiritualism; omul "ca măsură a tuturor lucrurilor" (Protagoras), sau ca oglinditor al realului; ferocitatea animalică firească şi cruzimea umană ca expresie a conştiinţei răului, scelerată, atotînţelegere în ordinea morală a dublei coloane a virtuţilor şi viciilor.

- suită în idei, înlănţuirea logică însemnând ordine în gândire. Contradicţiile sunt permise ca antinomii pure, cu termeni care sunt logic egal îndreptăţiţi.

- conştiinţa teoretică a aporiilor, omul fiind o făptură care se întreabă, chiar dacă nu poate răspunde. Aporetica ne arată limitele cunoaşterii, imensitatea iraţionalului, "dificultăţile logice", comodităţile mintii în absenta impasului, plăcerile şi utilităţile dobândite nefiind adevăruri.

- calofilia, care trebuie să stăpânească toate disciplinele minţii omeneşti şi care nu înseamnă înec metaforic, sau imagistic, ci stil armonios prin economia semnelor.

- subiectivism practicat ca expresie a eului pur, sau pentru relief estetic, stilul fiind subordonat conţinutului, În care trebuie să stăpânească precizia. Altfel e "acrobaţie conceptuală, sau beţie de cuvinte", cum a fost caracterizat Heidegger. Aristotel a fost caracterizat ca fiind lipsit de stil. Adevărul poate fi prezentat Şi aşa, bineînţeles la nivelul lui.

În cele ce urmează voi încerca să prezint o estetică în racursiu. Este locul aci, fiindcă Aristotel a reconsiderat poziţia omului faţă de natură Şi a motivat astfel existenţa şi funcţiile artei, care izvorăşte din natură şi se desfăşoară înăuntrul ei. Estetica a fost privită ca fiind o disciplină filosofică, o ştiinţă a artelor, sau ca fiind inutilă. Eu o consider disciplină filosofică, fiind motivată de valorile artistice, transformate în obiecte de cercetare prin defalcarea lor din lumea valorilor. O ştiinţă a artelor este greu de conceput, chiar sub forma matematizării, nefiind posibilă fizicalizarea valorilor, Aristotel considerându-le nemăsurabile. Cu alte cuvinte,' nu putem măsura atitudini spirituale, vorbind în limbajul nostru psihologic. Preţul unei opere de artă este expresia calculatorică şi arbitrară a gustului. Este inutilă estetica? Poate fi pentru un metafizician pesimist, pentru un artist confuz şi pentru un consumator de artă. În lumea sensibilă - unde a rătăcit Aristotel - rătăcesc silit artiştii, chiar atunci când spiritul este înclinat "să păstreze distantă faţă de lume sau să trăiască împotriva ei" (W.

Sombart, Vom Menscben), arta neavând puterea ştiinţei În lupta omului, "care nu se adaptează condiţiilor naturale date" (acelaşi).

Toată istoria omului este cuprinsă în aceşti termeni: "omul, copil al naturii şi al spiritului", pe care omul de ştiinţă amintit îi prezintă ca fiind opuşi. Cultul naturii 1-a determinat pe Rousseau să considere omul civilizat "un animal depravat". Taine 1-a considerat "bolnav de la natura". Aceeaşi înţelegere a naturii suverane o găsim la Goethe:

"Misterioasă În plină zi Natura nu îngăduie săi se smulgă vălul; Şi ceea ce ea nu vrea să dezvăluie spiritului tău

Nu poţi să-i smulgi cu pârghii Şi şuruburi".

(W. Sombard)

Aşa gândeşte un artist încorporat în natură. Nu tot aşa gândeşte un om de ştiinţă, care "o constrânge să i se dezvăluie", cum a spus Cuvier când a definit experimentul. Omul de ştiinţă observă, întreabă, experimentează, cercetează, imaginează ipoteze şi sileşte, prin mijloace necontenit ameliorate, natura să răspundă. Artistul observă, aşteaptă, plăsmuieşte şi-şi permite chiar s-o desfigureze, libertatea lui ţinând de gratuitatea actului său. Instrumentele lui? Mintea şi simţirea, care înşeală, cum spune Eminescu. Nu ajunge contemplaţia pură. Frumosul natural este dat. Cel artistic poate fi apolinic - omul palpabil curăţit de imperfecţiunile şi murdăria naturii - sau dionisiac -prin participarea frenetică la lumea aparentă (Nietzsche), care "s-ar putea să fie o ficţiune", cum spune el, înţelegând trăirea bărbătească dincolo de real, adică de adevăr. Se poate vorbi de frumosul absolut în două feluri: prin speculaţie metafizică, sau ca revelaţie în extazul mistic, adică prin situarea spirituală dincolo de lumea sensibilă, în aceasta din urmă avându-şi sediul permanent artele, fie prin conţinut, fie prin expresie. Nici eu nu mă depărtez de cromatica lucrurilor, fiindcă nu poţi trăi vidul conceptelor pure sau purul amorf. Este motivarea religioasă a artelor, tendinţa aristotelică de a întâlni pretutindeni ceva, de a înlătura teama de hău şi pofta bolnavă a vacuiştilor. Sunt odihnitoarele linii, forme şi culori, aceste prezente necesare vieţuirii. Când adevărul nu este accesibil aici, ne refugiem în aparentă, tot aşa cum dincolo aşteptăm să întâlnim concretul absolut, întâlnim în artă "expresia intuitivă a ideilor platonice?" Aşa afirmă Schopenhauer: "Frumosul este, fără îndoială, înrudit cu englezescul to show şi ar fi prin urmare vizibil, what shows well, ceea ce arată bine, aşadar intuitivul clar exprimat, deci expresia clară a semnificativelor idei platonice". (Shopenhauer, Parerga und Paralipomena. Zur Metaphysik des Scbonen und Aesthetik).

Este justă afirmaţia lui Schopenhauer, platonic vorbind? Lucrurile din natură sunt reflexe palide ale ideilor platonice, "imitaţia acestora, iar arta, imitând natura .este imitaţia imitaţiei" (Cât. de Pippidi). Chiar dacă nu acceptăm această poziţie - deşi Platon a intuit natura operei de artă - teoretic este greu de combătut, ştiinţa modernă confirmând-o prin depărtarea ei de aparentă. Schopenhauer vorbeşte de natura obiectivă a operei de artă. Sub acest raport, arta poate fi obiectivă în sens uman, adică poate exprima puncte de vedere

devenite generale

prin conţinut şi prin valoare. Ca şi ştiinţa care, nici ea, nu poate depăşi punctele de vedere a căror generalitate este impusă de precizie, de strălucirea formulării şi de utilitate. Imaginile pot fi mai puţin obiective decât ipotezele (ca puncte de vedere verificate), dar, ca şi acestea, sunt relative, nu obiective în sensul ideilor platonice, care sunt transcendente, nu imanente. Arta este legată de natură cu toate imperfecţiunile ei. Ea consolează totuşi prin detaşarea omului de individualitate, prin absenta voinţei legată de intelect, de acest sediu al construcţiilor utile şi al interesului, vorbind în limbaj schopenhauerian. El leagă totuşi muzica de voinţă. Schopenhauer a înţeles natura intuitivă a cunoaşterii ideilor platonice şi, deci, caracterul lor metafizic. Ce fel de intuiţie, sensibilă sau pură? Am spus în alt context că intuiţie pură au numai zeii. Povestea grotei platonice ne arată valoarea gnoseologică a intuiţiei sensibile, formele iluzorii înregistrate de ochi, aceste umbre înşelătoare ale lucrurilor. Această alegorie ne arată setea de certitudine a omului, prin ieşirea din sfera simţurilor. Apoi, este greu de înţeles "natura obiectivă a operei de artă, ca expresie a ideii platonice", din cauza naturii mijloacelor ei şi prin faptul că nu poate ieşi din natură, unde îşi are izvorul plăcerea şi, deci, şi plăcerea estetică. Se cunosc rezultatele aşa-zisei arte pure - poezia pură şi arta plastică nonfigurativă - din care nu rămân decât efortul uman de a căuta adevărul la un nivel al existentei unde nu este de găsit, căutarea originalităţii prin desprinderea de trecut şi de tiparele ordinii şi insurecţia inutilă a inşilor înecaţi în neputinţă şi plictis; în esenţă, tehnica zănăticiei. Cu cât meşteşugul este mai bun, cu atât artistul se depărtează de artă şi realizează absurdul decorativ. Plăcerea estetică leagă artele de voinţa de a trăi. Chiar Schopenhauer leagă muzica de voinţă, nu de intelect, de care aceasta se foloseşte ca de un instrument util. Muzica scoboară astfel în clocotul instinctelor. Tolstoi a înţeles bine acest mers în jos, în Sonata Kreutzer în care nu admite decât marşul, precum chinezii, care nu "fierbe" făptura captivă, ci îi indică direcţia. Transpunerea voinţei individuale în natură -această formulă nereuşită, "metonimie" (Charles Andler) a lucrului în sine - şi obiectivitatea ei până la lucrul în sine nu au sens. Este formularea metafizică a unui fenomen psihologic. Este adecvat modul religios creştin, prin voinţă omul semănând cu Dumnezeu, prin nesfârşirea inclusă în aceasta. "Voinţa este superioară intelectului" (Duns Scotus). Voinţa pură, metafizica, întocmai lucrului în sine, nu poate fi legată de natură şi nici de ideile platonice, ci de zeu şi de omul care-1 oglindeşte, fiind făptura lui privilegiată. Descartes - pe care 1-am folosit în concepţia religioasă a voinţei - este mai aproape de natura acesteia decât Schopenhauer, a cărui concepţie asupra voinţei ca lucru în sine şi "negarea voinţei de a trăi" -acest voluntarism anulat de o contemplaţie budistă - este ciudată. În sens opus este interpretat mitul Pandorei: "Nu toate relele, ci toate bucuriile lumii le-a avut Pandora în cutia ei, cum ne arată numele ei. Hesiod n-a înţeles acest mit şi 1-a falsificat" (Schopenhauer, op. cât). Acest pasaj, aparent contradictoriu faţă de linia generala, nu poate fi considerat ca o abatere de la această linie pesimistă, ci mai degrabă ca o expresie a gustului preciziei, prezent în stilul lui. De altfel, farmecul Pandorei a fost înşelător. "Creată de Hefaistos, împodobită de Atena şi

înfrumuseţată de Afrodita, de Graţii şi de Hore, a înşfăcat darul funest făcut de Zeus oamenilor prin Epimeteu - imprudentul, cum îi spune numele, opus fratelui Prometeu, prudent, prevăzător, tot după nume - ca pedeapsă pentru furtul focului făcut de Prometeu. Numai speranţa a rămas captivă în cutia fatală, după răspândirea nenorocirilor în lume, prin ridicarea capacului" (P. Decharme, Mythologie de la Grece antique).

Pentru un pesimist, farmecul lumii este iluzoriu, sub el ascunzându-se suferinţa. Schopenhauer face etimologie pură, iar Hesiod arată amăgirile acestei lumi. Hesiod este mai aproape de natura umană, rupând masca înşelătoare a omului orgolios, care şi-a luat ca model titanul. "Hesiod atribuie mitului o semnificaţie morală şi satirică determinată" (P. Decharme, op.cât.). Etimologia lui Hesiod este mai inspirată decât a lui Schopenhauer - opoziţia Epimeteu-Prometeu - omul Şi lumea arătând aşa cum a văzut el: Zeul, ordinea; titanul, dezordinea; lumea înşelătoare şi omul orgolios şi amăgit. "Oameni şi zei, spunea Pindar, suntem din aceeaşi familie; noi datorăm suflarea vieţii aceleiaşi mame" (P. Decharme, op.cit). Şi nici chiar în "această egalitate mitologică" (acelaşi) n-a fost posibilă înţelegerea între oameni Şi zei, "din cauza înfumurării oamenilor" (acelaşi), aşa cum ne arată mitul lui Prometeu şi al Pandorei.

De altfel, ideile platonice nu au culoare şi nici formă, aşa

cum se arată în Fedru, semănând cu purul inform brahman, zămislitor şi înghiţitor de lumi, cu care nu se confundă, fiind creator şi nepieritor. Aceste idei suit chemate să pună ordine în haos, cum spune Schopenhauer, dar nu pot totuşi să fie exprimate în tiparele lumii de aci. Ele nu coboară "mai jos de concepte în lumea simţurilor, fiind suprasensibile, esenţe desăvârşite". (H. Schmidt). Exprimând artistic obiectele contemplate, putem fi obiectivi în Urnitele punctelor de vedere, dar nu obiecţiei, În sens platonic, cum am mai spus. "Natura intuitivă a cunoaşterii ideilor platonice, realitatea lor transcendentă şi închisă care le deosebeşte de conceptele logice discursive, deschise, imperfecte, sediul lor În afară de haosul lumii sensibile, unde sunt chemate să pună ordine, eternitatea lor constituie conţinutul pozitiv al metafizicii lui Schopenhauer. Oglindirea lor în artă nu este justă, dacă ne menţinem în lumea pură a acestor idei. El le consideră "Urformen als Urkräfte".

Pot fi considerate forte primordiale plăsmuitoare, chiar dacă nu sunt purtate de un demiurg, dar nu pot fi concepute "ca forme, ca modele ideale ale lucrurilor sensibile" (Goblot) şi esenţe în acelaşi timp, orice formă în această lume platonică însemnând o degradare. Este dificil de lucrat cu "modelul primordial, cu arhetipul" (acelaşi) fiindcă lucrăm cu "categoria aristotelică, cu atributul" (acelaşi), orice predicaţie fiind o limitare legată de lumea sensibilă. Ideea platonică poate fi gândită ca "principiu etern, cauză primă", mai degrabă decât ca model, aceasta presupunând o formă. Dificultatea are rădăcini filologice: "eidos, formă în opoziţie cu materia, hyle (Aristotel), forma unui lucru în spirit, idee" (Platon, cât. de Bailly). Nici Platon n-a putut evita forma, deşi a intuit natura esenţelor. Ele sunt paradoxale ca şi purul brahman şi, ca esenţe, nu pot fi coborâte la nivel senzorial. Geniul artistic invocat de Schopenhauer realizează succesul, numit

glorie, adică pseudoveşnicia estetică. Când omul iese din natură, devine metafizician sau sfânt, încearcă să trăiască eternitatea. Imperfecţiunile simţurilor şi limbajului depărtează omul de transcendentă, adică "de natura lucrurilor". Omul trăieşte neliniştea presupunerilor, îndoielile lui sfârşindu-se în aporii. Dacă rămânem la genii, la mediocri şi la idioţi, atunci definiţia lui Platon, "omul este o fiinţă bipedă, fără pene", este potrivită ca oricare alta. Sombart spune că "germanii au la inimă această definiţie, fiindcă şi-a însuşit-o marele lor Frederic".

Mijloacele construcţiilor artistice sunt: simboluri, figuri, imagini, metafore, metonimii, alegorii, sunete, zgomote, linii, forme, culori şi obiecte materiale, purul artistic fiind imaginar. Când simbolica artistică izvorăşte din voinţa de a exprima purul, intenţia artistică "nu constituie un sens nou", vorbind fenomenologic, ci devine formal pură, ca ştiinţa, sau obscură, ermetică şi astfel se realizează ceea ce a spus Jean-Paul Sartre despre Mallarm6. "O impostură biruitoare", după cât mi-amintesc. Uneori, obscurul magic al descântecelor este mai poetic, cum constată Blaga. Exprimă pseudomuzica cuvintelor, incantaţii fără conţinut sau căderi În golul simbolicei formale, sfârşindu-se. Formalismul în ştiinţă, ca matematizarea, are un rost logic şi practic şi ne arată puterea raţiunii de a construi sisteme, omul căutând adevărul şi prin detaşarea de empiric, încercând să stabilească limitele autonomiei lui faţă de natură. Mişcarea spiritului între axiomele intuiţiei şi euristica ipotezelor, între viziunea sistematică şi cea istorică, ne revelează omul în mersul lui în timp şi spaţiu şi în acest mers întâlnim şi formalismul, construcţie raţională noncontradictorie, rod al autonomiei spiritului, care caută adevărul la scară umană. Este evident că adevărul nu poate fi găsit decât în cauzele lucrurilor, sau În cauza unică a întregului, relaţiile reale necoincizând cu cele formale, dar "spiritul liber creator" (H. Poincare") caută, prin jocul formal pur şi prin experiment, calea către omul stăpân. El nu poate depăşi limitele impuse de natură, în gândire apărând succesiv: plăsmuirile mitice şi magice, raţionalismul, empirismul şi combinarea lor (criticismul kantian). Nevoia certitudinii şi ordinea constantă cer răspunsuri la întrebările: ce, cine, de ce, cum, când, unde şi în ce scop, "comoditatea" şi eficacitatea limitată nefiind suficienţe când căutăm adevărul, mai ales atunci când se cunosc limitele şi valoarea căutării, întrebările de mai sus frământă pe teolog, pe filosof şi pe omul de ştiinţă. Artistul trebuie să cunoască frământările acestora şi, păstrându-şi autonomia, să nu depăşească limitele artei şi finalitatea ei.

închipuirea permite artistului o libertate nelimitată, În opera lui putându-se împleti misticul, magicul, miticul şi raţionalul -cum am mai spus - toate acestea suportând transformările impuse de specificul artei lui. Depăşirea condiţiilor fenomenului artistic şi a legilor comunicării, solidarităţii,

clarităţii Şi armoniei, produce absurdul - care are rost în lirismul pamfletar şi-n perspectiva pur estetică a vieţii şi lumii (vigoare dionisiacă la Nietzsche şi pesimism la Schopenhauer)

- obscurul şi purul imaginar. Jules Renard îl caracterizează pe Mallarm6 în aceşti termeni: "Poet intraductibil, chiar în limba franceză". Rătăcirile lui Aristotel

în lumea sensibilă 1-au dus la motivarea existentei artei, instrument preţios al plăcerii, al purităţii morale, al desăvârşirii simţurilor şi al integralismului teologal. Mod sensibil prin care omul trăieşte iluzia adevărului. Acel ceva de pretutindeni al lui Aristotel a permis, în anumite stiluri, extinderea câmpului contemplaţiei estetice de la noroi la azur, cum spune Shakespeare. Artistul poate încerca forma subiectivă a trăirii, forma obiectivă a cunoaşterii ştiinţifice şi forma obiectivă a metafizicii, rămânând însă în limitele artei lui. Inspiraţia poate sâ-1 ducă în miezul lucrurilor unde caută, chinuindu-se, omul de ştiinţă - ale cărui mijloace nu-i aparţin şi pe care nici nu trebuie să-1 imite -unde se află spiritul şi materia în forme pure, sau în formele metaforelor luminii şi întunericului, jocul castităţii şi impurităţii, al sincerităţii şi perfidiei, al decentei şi neruşinării, al măsurii şi dezordinei, al vieţii şi al morţii, sublimul, frumosul, plăcutul, neplăcutul şi urâtul, jocul pe loc al ispitelor şi încercarea de a ieşi din mrejele lor şi apolinicul sub forma palpabilului individual purificat. Poate tinde la depăşirea religioasă a aparentelor - stilul dantesc

- la revelaţia vehiculată la nivelul sensibilităţii omului de rând, ca în ritualul exoteric creştin, la natura luminoasă a acestei religii, depăşind înfumurarea iniţiator, a esotericilor şi obligând chiar geniul la măsură, prin cuprinderea liturgică a misterelor, cum spune Romano Guardini.

Instinctele, sentimentele, pasiunile, gândurile, erorile sunt oglindite În opera de artă purificatoare, mai ales în spectacol. Şi folclorul cuprinde elemente artistice şi morale de rangul întâi, înţelepciunea, rafinamentul şi puterea plăsmuirii fiind extinse până în magic şi mitic. Lui Lucian Blaga i-a plăcut să spună că veşnicia s-a născut la sate. Versurile populare culese de el exprimă un rafinament sufletesc pe care nu-1 poate depăşi nici cea mai rafinată sensibilitate a unui poet din orice timp.

“Dorul transobiectic şi transorizontic, jalea transobiectică şi transorizontică şi untul transobiectic şi transorizontic”, cum interpretează aşa de inspirat Blaga, acest “în sine” poetic.

Eu nu am o poziţie antimodernă - folosesc aci comoda teorie a epocilor, legate de timp şi de stiluri, ca desfăşurări istorice ale spiritului în spaţiu - fiindcă doresc ca omul să devină stâpân raţional al naturii. De aceea, concep o artă modernă În care să nu existe neştiinţa, zănăticia, improprietatea termenilor, impostura, inadvertenţa, murdăria, trivialitatea, josnicia şi revărsările informe ale sufletelor inşilor dezechilibraţi, vicioşi, obosiţi şi neputincioşi. Tristeţea metafizică nu trebuie să nască pofta pentru putred şi deşeu. Sufletele bolnave nu pot crea artă adevărată, construcţiile lor prezentând interes pentru descompuşi. Nu-mi place decadenta pseudoartistică, aşa cum n-o suport pe cea morală de extracţie joasă, a inşilor care nu pot ieşi din pielea lor, iar când ies în lumea lucrurilor şi a ideilor, le desfigurează. Cum spune Goethe:

“Şi ce-i înalt, se face jos,

Şi ce e drept, se face strâmb,

De văd pe dos, sunt sănătos.

Numai urâtul e frumos.”

(Faust, Zoilo-Tersit, traducere de Lucian Blaga)

Purii citadini ai vremii noastre îşi înfăşoară vidul lăuntric Intr-o simbolică obscură, care poate fi numită impostură. Visele şi automatismele nu ţin de conştiinţă şi natura lor mecanică le situează în afara actului artistic creator. Trebuie respectate legile: comunicării, ordinei, armoniei, clarităţii şi solidarităţii, pe care unii le înlătură pentru a face loc emoţiilor nelămurit e, funcţiilor obscure ale inconştientului, monstruosului şi haosului. Nu trebuie dispreţuite: logica şi gramatica, cu rigorile lor formale. Este adevărat că obscurii şi obscuranţii au, în oricare regim, privilegiul libertăţii, ca muzicienii şi matematicienii. Modernismul practicat de ermetici, negativist!, obscuri şi obscuranţi, decadenţi, suprarealişti, avangardişti, antitradiţionalişti, absurzi, dărâmători cu orice preţ, înnoitori care dispreţuiesc ordinea firească, tradiţia şi istoria, stăpîniti de pseudostiinta lozincilor, leneşii mintii şi închipuirii (asylum ignorantiae, dar nu în sensul lui Spinoza), zoofili, sodomişti, vacuişti, onirici, “chosisti” etc., trebuie respins. Se pot admite: arta evocării şi arta sugestiei. Sugestia nu înseamnă muzicalizarea artei, adică întinderea muzicii dincolo de sfera ei, ca “în natura templu, în acea tenebroasă şi profundă unitate în care parfumurile, culorile şi sunetele îşi răspund”. (Baudelaire, Comespondances).

Poetul trăieşte neliniştea metafizică a unităţii, dar corespondentele nu realizează armonia, fiindcă nici expansiunea lucrurilor infinite şi nici încântarea spiritului şi a simţurilor produse de anumite “parfumuri” nu înseamnă armonie, fiind vorba de omul învăluit în mister şi încarcerat în simţuri. Patologicul devine artistic prin chinul interior al creatorului, care-1 însoţeşte cu setea de puritate a idealului de neatins. Arta -şaradă este un amestec vulgar de spirit de clacă, de răspântie, de bilei şi de circ sărac. Arta lui Baudelaire nu intră aci, prin frământarea acestui creator şi prin neliniştea metafizică a idealului, greu de atins de omul care se mişcă Intre răzvrătirea demonică şi regretul produs de impuritatea terestră. Totul este dramatic, sincer şi clar. Se roagă să fie ajutat, ca saşi înlăture dezgustul de el însuşi. Pe pământ? Jos, desfrâu, iar sus, plâns simbolic de Icar neîmplinit. Este mai bine ca plinul conţinutului să roadă, din când în când, forma, numai aşa putându-se trăi semnificaţiile. Artistul trebuie să fie sănătos sufleteşte - acesta este idealul olimpian - ca să stăpânească viguros obiectele contemplate, sau ca să-şi trăiască imperfecţiile, impurităţile, neîmplinirile, cu amărăciunea care însoţeşte “otrava subtilă a regretului”.

Altfel, e homo stultus în haină de măscărici, în dans grotesc, scobind cu degetul pământul pentru a-i dezlega misterele, dând cu tifla oamenilor, s-au strâmbându-se la cer, ca posesor închipuit de taine. Obiectele contemplaţiei estetice sunt Dumnezeu, natura, omul şi neantul. Omul? Ca obiect al contemplaţiei estetice e frumuseţea omului întreg, homeric, la care se raportează cu tristeţe sau cu repulsie schilozii, urâţii, degeneraţii, neisprăviţii, smintiţii, haoticii, sterilii, pociţii, murdarii, descompuşii, imbecilii, laşii şi toate deşeurile bio-sociale. Tersit, “zbanghiu, şchiop, laş şi obraznic, a fost ucis de Ahile cu un pumn când si-a permis să insulte cadavrul frumoasei regine a

Amazoanelor, pe Pentesillea, ucisă de Ahile, care plângea moartea ei şi-i admira frumuseţea". Deci, taraţii, neisprăviţii, pociţii, impurii, dezechilibraţii, aceste imperfecţii ale naturii, pot sta alături de modelele ideale ale spiritului, la care se raportează cu tristeţe sau cu dezgust. Nici contradicţii voite sau necontrolate, nici inadvertenţe, nici silogisme ieftine, prin cultivarea absurdului, nici tăceri absurd-expresive etc. Papini consemnează un spectacol de muzică a tăcerii, când un individ dereglat asudă dirijând o orchestră cu orchestranţi din ipsos. Asemenea indivizi închipuiţi de pamfletar sunt trataţi de el ca nişte "iloţi beţi, cu intenţia pedagogică a nobililor spartani, care îmbătau iloţi şi-i treceau prin faţa fiilor lor, pentru a le arăta cum nu trebuie să fie un nobil spartan".

În aceeaşi formă şi cu aceeaşi intenţie trebuie prezentat avangardistul practicant al descompunerii, în arta clasică, deşeurile sunt desconsiderate, iar nenorocirile mişcă eroii între zeu şi destin. Extinderea câmpului contemplaţiei estetice, în lumea modernă, a fost atribuită romantismului, omul fiind mişcat intre noroi şi azur, cum spune Shakespeare. Astfel, artistul vrea să cuprindă cât teologul, filozoful şi omul de ştiinţă. Se înţelege, numai în ceea ce priveşte câmpul contemplaţiei, fără a avea mijloacele acelora. Omul modem îşi distribuie energia spirituală între împărţirea naturii în bucăţi -defalcările impuse de nevoia cunoaşterii precise, în fond expresie a neputinţei raţionale - şi setea reconstituirii, a unificării, sub imperiul adevărului unic, voinţa metafizică a "cunoaşterii întregului aristotelic, care premerge partea" (cât. Othmar Spann) şi care este greu de abordat, cum spune Pascal. Aristotel - autorul formulei - a constatat imposibilitatea cunoaşterii întregului şi a trebuit să facă distincţia intre totalitatea ontică şi generalitatea logică accesibilă omului, distincţie pe care n-a făcut-o Heraclit "obscurul". Ontic vorbind, omul nu este şi nu poate fi posesor de întreguri, pe care le bănuieşte mistic sau metafizic. Sunt doi termeni legaţi în mod necesar, ontic vorbind, întregul şi cauza.

Necunoaşterea cauzei ne situează în sfera condiţiilor Şi ne obligă la stilul descriptiv. Descripţia esenţială a lui Husserl este iluzorie. Întregurile artistice aparţin închipuirii ca şi cele ştiinţifice. Unitatea adevărului cuprinde teologia, filosofia. Ştiinţa şi arta. Filosofia şi ştiinţa ne arată unitatea şi multiplicitatea înăuntrul lumii. Dacă îl credem pe Leibniz, atunci acestea sunt guvernate de cinci principii fundamentale (idei fundamentale):

"1. Ideea raţionalităţii perfecte a universului, adică a legităţii logice a lui; 2. ideea semnificaţiei autonomiei individuale în univers; 3. ideea armoniei perfecte a tuturor lucrurilor, 4. ideea infinităţii cantitative şi calitative a universului; 5. ideea mecanicistă a explicaţiei naturii" (Leibnitz, cât. de H. Schmidt). "Relaţiile exterioare ale monadelor, mişcarea, legătura şi separarea lor se bazează numai pe cauzalitatea mecanică. Legătura dintre suflet şi corp, acea armonie prestabilită, aparţine monadei primordiale, lui Dumnezeu, monadele neavând ferestre" (cât de acelaşi). Că universul e finit sau nu, perfect sau nu, se poate discuta. Toate problemele legate de substanţa lui şi de lucrurile din el nu ne invită la o viziune axiomatică, ştiinţa şi tehnica mişcându-se între unitatea materială şi multiplicitatea aparentă a lumii şi vieţii. Monadologia lui Leibniz Şi panteismul lui Spinoza nu pot explica durerea fizică, suferinţa morală, boala,

neputinţa, degradarea, moartea şi eroarea, care privesc individualul, şi nici aspecte haotice, eşuările şi plăsmuirile naturii. Definitivul Şi rotundul nu le întâlnim aici. Ironia antileibniziană din Candide, acea luciditate voltairiană, ne arată imperfecţiile acestei lumi neterminate. Ştiinţa Şi tehnica se dezvoltă în acest climat al neterminării, decizia neţinând de constatările şi realizările lor. Decizia aparţine teologiei şi, din când în când, artei. Nevoia unificării spirituale ne-o arată aventura naturalista, care a eşuat, nu din cauza vehiculării "aspectelor urâte ale vieţii", ci din cauza teoriilor ştiinţifice la modă. Reflecţiile lui Zola asupra eredităţii sunt copilăreşti, lipsite de valoare, spune un estetician francez, Lalot, după cât mi-amintesc. Artiştii lucizi au părăsit naturalismul, sau nu 1-au adoptat, când si-au dat seama de caducitatea constatărilor ştiinţifice, de procesul dialectic deschis la acest nivel, de mijloacele lor, de natura şi de finalitatea operei de artă. Ei s-au refugiat în magic şi mitic, iar natura au mişcat-o între închipuire şi simţuri, înregistrând roadele contemplaţiei şi simţurilor şi plăsmuind arbitrar. Acest mod de a privi* lumea Şi viata nu scuteşte artistul adevărat de a cunoaşte roadele intelectului pur Şi ale experienţei, oglindite În teologie, filosofic şi ştiinţă. Mai înainte însă de a inventaria câteva probleme care neliniştesc spiritul modern, am să încerc să schiţez acest spirit. Studiul ştiinţific al vieţii în sine, al naşterii, creşterii, evoluţiei, involuţiei organelor şi organismelor individuale, degradările - viciile ca paradoxuri biologice, cum au fost numite şi bătrâneţea - moartea, tot ce priveşte patologicul şi normalul, rămân În general În sfera constatărilor, ameliorărilor şi necesităţii. Experienţa devine inerţie, lene mintală, iar aşa-zisa libertate rămâne o vorbă goală, o ficţiune, sau este comod mutată în zona posibilului. Omul acesta modern european vorbeşte de libertate, pe care o transformă în ficţiune, înlocuind-o cu un determinism orb, cu natura atotstăpânitoare. Consolarea rămâne mistică, când se simte nevoia de aşa ceva, sau iluzoriu-estetică. Dacă-i vorbeşti de natura morţii - prin accident, prin viciu, prin boală sau prin extincţie naturală -devine fatalist şi naturalist. Căutarea certitudinii, a definitivului, termină în scepticism ştiutor, ca şi atunci când îi arăţi strania evoluţie a celulei vii, a cărei moarte o crede necesară, deşi înfrângerea naturii nu este numai transcendentă, ci este legată şi de aci şi acum, care sunt spirit Apoi, există o stranie bucurie la acest european modern, a mersului în jos: zeu, om, animal, vegetal, mineral. Nu este vorba de căutarea substanţelor utile în lupta pentru existentă, ci de pofta topirii în anonimatul cosmic. Această degradare o practică mai ales "ştiinţificii", cum i-a numit larga, scoasă din aşa-zisele legi ale naturii. Natura poate fi cunoscută şi această cunoaştere nu este deranjată de mistica începutului şi finalităţii. Căderea vârfului, a "naturii", cum îl numeşte Giordano Bruno, nu măreşte gradul de certitudine în actele de cunoaştere, fiindcă legile care stăpânesc procesele lumii materiale nu se apucă cetei spirituale. Descartes simte nevoia Absolutului pentru a-avea certitudinea formelor gândirii matematice. Nu este numai frumos, ci şi just, ca spiritul uman să participe la raţiunea absolută. Astăzi, nimeni nu este împiedicat să cunoască natura fără rest, dar marele mister, obligă omul să nu se înece în cutia craniană, în care se produc ficţiuni, comode, utile şi gratuite şi mai ales absurdităţi. Acolo găseşte Nietzsche izvorul erorilor. Omul cunoaşte din ce în ce mai bine, realizează

precizia nuanţelor, dar nu exactitatea, care, În absenta revelaţiei, este de neatins. Autonomia omului faţă de Absolut 1-a făcut sclavul naturii. Bucuria "descoperirii că nu există spirit", că nimic nu este pur, a dus la cuceriri de mică importantă, la constatarea unor mecanisme senzoriale, la reflexele unei maşini vii, dar nu la esenţa vieţii. Mecanism şi organism sunt termeni care-şi păstrează sensul, ca şi spiritul şi materia.

Aşa s-a bucurat Kohler, când "a înlăturat zidul despărţitor dintre instinct şi inteligentă" - cum spune Sombart - după studierea vieţii unor maimuţe din Teneriffe (Max Wertheimer - Probleme uod Anfănge Eioer Gestalttbeorie, 1922). De câte ori omul a vrut să fie autonom, s-a trezit singur şi ziua-n amiaza mare i s-a părut totul ciudat, iar pentru a înţelege jocul vieţii şi al morţii - substanţă individuala, timp şi moarte - s-a refugiat într-un joc energetic fără ieşire: entropie-ektropie, disipaţie-concentrare, adică înlocuirea energiei degradate din sistemele închise, printr-o nouă energie activă. Unde se petrece acest proces? În natură şi în om: "Organismele, în cel mai înalt grad omul, sunt sisteme ektropic active; ele sunt bastioane contra forţelor distrugătoare ale universului, viata este p organizare pe care natura Şi-a creat-p în lupta contra degradării energiei" (F. Auerbach, Ektropismus , 1910, cât. de Hi Schmidt). Omul, viata şi natura au valoare aci, în măsura În care spiritul face reversibil procesul degradării, la nivel individual. Omul a fost definit "ca un mod al substanţei, un sistem relativ-închis şi relativ stabil de energie-materie, în care, natura ajunge la conştiinţa de sine" (H. Schmidt). El nu se mulţumeşte cu "poziţia de creatură limitată în timp, între naştere şi moarte", cum spune Heidegger, mai ales dacă "analiza nu pleacă de la existent, ci de la atitudinea omului", cum spune tot el. Bergson nu acceptă principiul morţii absolute; nici aci, ca o consecinţă a evoluţiei lui creatoare. Cum poate menţine spiritul individual înnoirea permanentă a substanţei vii, prin folosirea materiilor regeneratoare din natură, adică cum poate realiza ektropia la scară individuală? Aceasta estet întrebarea pusă omului de ştiinţă aici, căci pentru dincolo ' soluţia este dată, deşi nu este acceptată de toată lumea.

Omul de ştiinţă nu caută dincolo, cum spune Faust. Aşadar, degradările material-energetice în plan individual nu au soluţii în natură, ci în afară de ea, spiritul folosindu-se de ea. Nu putem deveni stăpânii ei, decât dacă ieşim din ea, unde ne îngroapă naturaliştii şi panteiştii. Omul modern începe istoric cu Renaşterea, Şi simplificând istoria - în sensul lui Nae lonescu - o împărţim în două: "Până la Renaştere, omul cerea scuze în fiecare zi lui Dumnezeu că există, după Renaştere Dumnezeu este obligat în fiecare zi să ceară omului scuze că există". El se situează în centrul lumii - antropocentrism – dar acest titanism, cum s-a observat, "s-a topit prin conştiinţa infinitului". Epistemologic, Schiller, F.C.S., filosof englez, găseşte rădăcinile umanismului În sofistică, în formula lui Protagoras: "Omul este măsura tuturor lucrurilor".

"Ştie neştiind", vorbind în limbajul lui Augustin. Nu câştigă nimic omul ca "fiu al spiritului", dacă consideră spiritul "un parazit care deranjează mecanismul vieţii materiale" (Mach) Şi "reduce cultura la ştiinţă" (Freud). Acest "animal raţional şi murit or" (Augustin) "capabil să spună nu" (Max Scheler), când fierbe în propria sa piele, când se risipeşte în natura, "când îl caută pe Dumnezeu" (M. Scheler). Arta

modernă trebuie să cunoască Şi să aibă intenţii pedagogice, fiindcă simpla plăcere nu duce la desăvârşirea omului. Gratuitatea şi plăcerea sunt capricii care, când vin în cascadă, înseamnă descompunerea, cu rădăcini în otrăvurile cărnii, încărcată de nelinişti fără ieşire şi de "tristeţe", cum spune Mallarme.

Râsul lui Piron "dezarmează", dar nu desăvârşeşte. Wells a spus că, dacă "homo primigenius ar fi avut umor, altul ar fi fost cursul istoriei". De foarte multe ori acest autor alunecă peste lucruri. Conştiinţa comicului înregistrează cu amărăciune metehnele umane, umorul - prin patosul distantei - fiind expresia tristeţii. Privind istoric, "râsul înlocuieşte plânsul", cum s-a spus, şi pe om, văzându-se în conştiinţa sa ca într-o oglindă, îl cuprinde mila de sine. Să ne gândim la Aristofan -mult mai lucid decât Socrate prin descoperirea acestui moment esenţial al spiritului atenian: descompunerea raţională a Atenei - la Rabelais, la Moliere, la Swift, pentru a identifica seriozitatea împletită cu umorul, amărăciunea unor spirite distante, intolerante faţă de imperfecţiuni, cum ne arată şi Caragiale. Comicul este aristocratic fiindcă este selectiv. Râsul stârnit de spectacolul comic este batjocură, nu milă. Acesta este şi stilul lirismului pamfletar. La spectacolul tragic, natural sau artistic se participă afectiv. S-ar părea că veselia este apanajul spiritual al unui petrecăreţ, un joc gratuit prin care se încearcă alungarea tristeţii. Aşa ar reieşi din avertismentul în versuri la Gargantua şi Pantagruel:

"Către cititori

Prieteni, răsfoind această carte

Venin şi scârbă-n ea n-o să aflaţi;

Lăsând orice mâhnire la o parte,

De scrisul meu o să vă ruşinaţi. N-o sa ieşiţi de-aici mai înzestraţi, în schimb veţi învăţa să râdeţi bine; Mai drepte gânduri n-am purtat cu mine, Văzând cum v-a cuprins tristeţea hâdă, N-am stat să plâng, am zis cum se cuvine, Căci numai omului i-e dat să rida."

(traducere de A. Hodos)

Rabelais ia însă două modele pe care le oferă cititorilor, ca instrumente pentru justa înţelegere a cărţii: pe Socrate şi câinele lui Platon. Pe Socrate îl compară cu Silen, prin masca lui caraghioasă, sub care se ascunde un "prinţ al înţelepciunii de toţi recunoscut".

"Aidoma fusese Socrate căci, privindu-i înfăţişarea şi văzîndu-1 cum arată pe dinafară, n-ai fi dat pe el nici o ceapă degerată, atât era de pocit la trup şi de caraghios în apucături. Avea nasul turtit şi căutătură de taur; faţă de om nebun purtări necioplite şi îmbrăcăminte grosolană. Era sărac lipit pământului iar noroc la femei n-avea nici pe-atât. Nevrednic de a îndeplini vreo slujbă în Republică, se ţinea numai de soţii; bea oricând, cu oricine şi de toate râdea, păstrând cu grijă sub lacăt dumnezeiasca lui înţelepciune. Dar dacă ridicai capacul, găseai în cutioară numai odoare nebănuite şi de nepreţuit: minte mai pătrunzătoare decât a oricărui murit or, cinste neînchipuită, vitejie de neînfricat, cumpătare fără

seamăn, deplină împăcare cu sine, gândire neşovăitoare şi un dispreţ vrednic de uimire faţă de toate câte îi îndeamnă pe ceilalţi oameni să-şi lase odihna, să alerge, să trudească, să străbată mările Şi să poarte războaie între ei (...).

Văzut-aţi vreodată cum face câinele, când dă peste un os cu măduvă? Platon, în cartea a II-a despre Republică, spune că e dobitocul cel mai înţelept din lume. Uitaţi-vă mai bine la el şi o să băgaţi de seamă cu câtă evlavie miroase osul, cu câtă grijă îl păzeşte, cu câtă patimă îl prinde, cu câtă luare-aminte îl pipăie, cu cită poftă îl zdrobeşte şi cu câtă grabă începe să-1 sugă. Ce-1 îndeamnă1 să se poarte astfel? Ce nădăjduieşte şi ce bunătate aşteaptă? Nimic mai mult decât putină măduvă. E adevărat că această fărâmă de hrană e mai dulce decât toate celelalte, fiindcă aşa cum spune Galen măduva e tot ce a plăsmuit firea mai desăvârşit. Fiţi dar înţelepţi după pilda câinelui şi vă bucuraţi, adulmecând si gustând aceste cârti săţioase, de preţ deosebit şi de mare cinste; uşurele dacă le frunzăreşti În pripă, dar pline de cugetare dacă zăboveşti la sfat cu ele. Apoi, sfărâmaţi osul şi sugeţi-i măduva hrănitoare! Nu mă îndoiesc nici o clipă ca, după citirea acestora, veţi fi mai înţelepţi şi mai pricepuţi; veţi simţi un gust cu totul nou şi veţi dobândi o învăţătură ascunsă, care vă va ferici cu înalte daruri şi minunate taine; nu numai În privinţa credinţei, dar şi a treburilor obşteşti şi a schimbului de bunuri dintre oameni". (Cuvântul înainte al scriitorului, trad. Al. Hodos).

Grotescul este iniţiatic, dar nu îmbărbătător.

Există două moduri de cunoaştere: specializarea, stăpânirea principiilor, detaliilor, simbolicii şi tehnicilor de cercetare ale unei ramuri ştiinţifice şi cunoaşterea esenţială, în principii, a oricărei ramuri de ştiinţă, în felul al doilea, cunosc de obicei teologii, filosofii şi artiştii. Inventarul de mai jos, care este incomplet, pe care-1 recomand artiştilor, tine de al doilea mod de cunoaştere, prin teme şi prin stil:

- măsura În artă, evocarea lucrurilor şi "amintirea Absolutului, prin figurile lumii de aici; monstruosul fantastic, rezultat al intenţiei reprezentării Absolutului În formele lumii sensibile" (Hegel);

- epicureism, stoicism, pateticul religios şi ştiinţific, ataraxic, cinism, spirit satiric, spirit licenţios în pornografie şi în pamflet, indignarea pamfletarului permiţând utilizarea trivialului;

- delirul verbal şi pseudoştiinţa;

- munca şi valoarea, sau tehnica şi axiologia; ştiinţa, tehnica Şi "natura transcendentă a valorilor" (Max Scheler); "idealul ca paradox" (Chesterton) Şi imanentul ca frumos uman Şi ca sistem de trebuinţe şi de utilităţi; construcţiile raţionale ca forme ale "comodităţii mintale" sau ca erori;

- spaţiul empiric şi spaţiul pur, timpul empiric (psihologic) Şi timpul pur dinaintea mişcării aparente şi a celei reale;

- "potenta şi actul, acţiune şi pasiune" (Aristotel); "actul pur" (Giovanni Gentile); "idealismul actualist" (G. Spanzini);

- principiul efortului minim şi randamentului maxim, "principiul economic raţionalist" (Sombart); Fresnel îl mută în natură.

- ontologie, gnoseologie, logică, dialectică şi complementaritate, termeni necesari pentru înţelegerea devenirii - perspectivei istorice - raporturilor concrete, reale şi formale, constantelor formale Şi ontice, ideilor platonice ca esenţe, continuului, discontinuului, echilibrului, dezechilibrului, ordinei, armoniei, infinitului, finitului, transfinitului, haosului, impasului, încremenirii, morţii, nemuririi şi neantului;

- imaginarul ca ficţiune Şi fantastic, simplul, complexul, unul, multiplul, ipoteticul, precisul, certul, exactul, utopicul, forma pură Şi cea aparentă, fenomenul, esenţa, utilul, inutilul, gratuitul, aproximaţia, adevărul, eroarea;

- structura, configuraţia, conjunctura, conjectura;

- extazul, contemplaţia, căutarea, aşteptarea, acţiunea, rătăcirea, naivul, demonicul, greşeala - jocul între raţional, eticul afectiv şi estetic ;

- absolutizarea, exagerarea, măsura, decizia, construcţia raţională, intuiţia, inspiraţia, revelaţia, explicaţia - raţiunea suficientă - înţelegerea - intuiţia obiectelor contemplate -formularea raţională - precizia Şi comoditatea formală;

- zădărnicia vieţii de aici şi funcţia nivelatoare, a morţii -alegoria dansului macabru medieval - tristeţea metafizică produsă de suferinţă - boală, neputinţă, viciu, invidie, pofte nesatisfăcute, lăcomie, zgârcenie, ipocrizie, erori, bătrâneţe, moarte, sclavie pasională Şi socială, neîmplinirile şi monstruozităţile naturii, eşuările omului zănatic, istoria ca inventar al biruinţelor, rătăcirilor, erorilor, minciunilor şi pseudobiruinţelor;

- esenţa, existenţa, realul ca lucrul în sine, aparentul, "fenomenismul pur nietzschean" (Charles Andler) trăit dionisiac;

- sistem, sens şi înec în fapte;

- spectacolul: priveliştea, manifestaţia, scena de război şi revoluţionară, tragicul, dramaticul, drama lirică - opera -concertul, comedia, tragicomedia, poemul dramatic, scenariul, vodevilul, farsa, revista, spectacolul sportiv, grotescul, pitorescul, trivialul, decentul, indecentul, fantasticul, concretul, comodă, utilă sau gratuită;

- originile naturale şi umane ale durerii fizice şi suferinţei sufleteşti;

- vocaţia şi încercarea omului de a corecta natura;

- evoluţia ca "desfăşurare dintr-un ghem primordial", preformaţie şi epigenezâ, creaţionism;

- spiritul dogmaţic, căutarea şi valoarea semnelor, în teologie, filosofic, ştiinţă, artă şi tehnică, creaţia şi imitaţia;

- rostul teologiei, filosofici, ştiinţei, artei şi tehnicii, funcţiile morale, gnoseologice şi estetice ale acestora; folclorul şi ştiinţa individual-istorică;

- naţionalul şi universalul; naţiunea ca început şi universalul ca sfârşit (Parvan), sau naţiunea având finalitate în ea însăşi; prioritatea logică a universalului (Spann) şi istorică a naţionalului şi universalului - teoria fazelor: economia domestică, orăşenească, naţională şi mondială - (Biicher).

- biologie, psihologie, sociologie, istorie, filosofic, ştiinţă, artă, teologie; o altă viziune a teoriei fazelor; estetică, etică şi religioasă (Soren Kierkegaard);

- intuiţionism, constructivism şi "raţional-intuitiv" (Kant).

Un inventator de probleme, oricât de întins, trebuie încadrat în ştiinţele şi disciplinele vremii, de la teologie la tehnicile fundamentale ale existentei, care pot fi cunoscute în principii. Această cunoaştere nu se confundă cu enciclopedismul, fiind esenţială. Varietatea informaţiilor nu trebuie să fie haotică sau să ducă la gândirea mozaicată, gândirea artistului fiind esenţială, el semănând cu teologul, filosoful şi istoricul.

întrebările, fie că primesc răspuns, fie că nu primesc, trebuie puse pentru ele însele - ştiinţa problemelor, Aporetica (Nicolai Hartmann) - omul fiind o fiinţă care se întreabă.

Am repulsie faţă de vicioşi, de degeneraţi, de neputincioşii mintii şi corpului, de neisprăviţi, de nebuni interesaţi şi de deşeuri biosociale, de cei care practică mersul în jos, spre instincte, de cei care motivează freudismul, în care spiritul apare ca parazit. Un artist adevărat se mişcă între repulsia faţă de imperfecţiunile naturii haotice, faţă de eşuările omului zănatic şi modelele ideale ale spiritului. Am crezut odată că omul european este chemat să pună ordine raţională în natură, s-o corecteze şi s-o cureţe de monstruozităţi şi "de murdărie", cum spunea Aldous Huxley. M-am înşelat. Este mai haotic şi mai murdar decât ea. Poluează tot, fiind imbecil şi încărcat de

pofte, dintre care cea mai activă este pofta de câştig, aceasta determinîndu-1 să înlocuiască onoarea cu creditul. Portretizarea lui trebuie încărcată cu dispreţ. Este grotesc şi infam. Asistăm la un spectacol al dezordinii, al dezolării, al dezonoarei, al laşităţii, numită pacifism, al traiului bun, alături de sărăcie, mizerie şi nesiguranţă, al tehnicii scop - tehnicism - al interesului şi desfrâului. Este perfid din interes, din laşitate şi fiindcă este stupid. Perspectiva lui? Ziua negustorească a materiei, de la deschiderea prăvăliei până la închidere. Aceasta este "ziua lui pământeană" (Faust), încărcată de degradare. Odată cu fuga lui Dumnezeu din cetăţi, au dispărut: sfinţii, purii, cavalerii şi eroii. Au rămas sfinţii încremeniţi în calendare, în icoane şi pe pereţi, iar cavalerii şi eroii în monumente, tablouri şi efigii. Artistul priveşte şi ia tot ce i se pare demn de luat. Prelucrarea şi exprimarea pot fi libere, sau supuse unor reguli stricte. Thedophile Gautier n-a dispreţuit regulile prozodice şi metrice, genurile şi speciile literare, rigorile formale fiind chemate să disciplineze spiritul şi să-1 împiedice să se reverse inform. Astăzi, regula celor trei unităţi - de acţiune, de timp şi de loc - păstrate de clasicii francezi în arta dramatică, chiar dacă nu ne par naturale, ne arată puterea orânduitoare a spiritului, armonia aparţinând lui şi nu naturii. Temele nu pot fi tratate oricum. Armonie prin economia mijloacelor

materiale şi a semnelor, prin structuri canonice, fie că este vorba de real sau de fantastic. Nu trebuie confundate: forţa redării şi a plăsmuirii cu originalitatea, nefiind nevoie de excentricitate, intuiţia, prin natura ei, cuprinzând totalitatea spiritului constatator, ale cărui limite sunt greu de fixat, aşa cum ne arată desfăşurarea lui asiatică şi europeană.

O estetică întemeiată pe categorii determinate, care să facă posibilă o artă a principiilor şi sensurilor. Fuga de bunul simţ este patologică ca şi cea de locuri comune. Este adevărat că excentricii fac uneori abuz de ele, dar nu în slujba realului sau a adevărului, ci pentru a fi "originali", încercând să ridice cotidianul şi trivialul la rang artistic. Nu trebuie uitată elevaţia care este considerată fadă, ceea ce este totuna cu clasic, ca şi claritatea, mesajul esenţial pentru artă.

Extinderea câmpului contemplaţiei estetice, libertatea şi puterea închipuirii nu trebuie să ducă la anularea rigorilor formale, acestea fiind chemate să pună ordine în materialul adunat şi în plăsmuire, obiectele contemplate, inspiraţia, închipuirea, senzorialitatea fiind componente ale creaţiei, frumosul însă puţind fi realizat numai prin puterea orânduitoare a intelectului. Armonia prezentă în opera de artă ne aminteşte de cosmosul pitagoreic. Când artistul realizează ordinea, participă la lupta omului care vrea să devină stâpân. Un artist nu trebuie să ignore aceste aspecte ale vieţii şi lumii, care devin forme ale spiritului: sublimul, frumosul natural, frumosul artistic, urâtul, plăcutul, neplăcutul, banalul, trivialul, grotescul, graţiosul, subtilul, grosolanul, monstruosul, fantasticul, straniul, absurdul, logicul, stupidul, inteligentul, nimicul, golul, matca, miracolul închipuit, mirarea, indiferenta, pasiunea, acţiunea, zănăticia, nebunia, orgoliul, modestia, umilinţa, resemnarea, genialitatea, talentul, mediocritatea, prostia, idioţia, curajul, laşitatea, sinceritatea, ipocrizia, linguşirea, puritatea, murdăria, singurătatea, conformismul, topirea în masă, înstrăinarea mecanică, creaţia, imitaţia, descoperirea, invenţia, neputinţa, boala, bătrâneţea, moartea, nemurirea, credinţa, indiferenta, stingerea sufletească ca epuizare, ataraxia epicurienilor, stoicilor şi scepticilor, ca egoism moral -Maiorescu: "faţă de viata proprie, abnegaţia, faţă de viată în general, negaţie" - tot ce priveşte spiritul şi materia în forme triumfătoare sau degradate, conţinuturile şi mijloacele lui şi finalitatea operei de artă, arătându-i limitele puterii lui spirituale.

În ceea ce priveşte rigoarea formală, ţin să subliniez că sonetul are formă fixă, cu conţinut variabil. Raţiunea estetică împrumută aci ceva din frumuseţea şi permanenta miturilor şi din claritatea gândirii normative. Apoi, libertatea, care împrumută omului masca demnităţii şi forţa creatoare a iniţiativei. Este ciudată poziţia lui Socrate când consideră libertatea ca un factor care dereglează psihic omul, cât Şi ordinea socială. Aristotel îl combate. Şi unii creştini o compară "cu o frânghie pe care omul se coboară În întuneric". Această figură de stil nu trebuie confundată cu formula din "Imitarea lui Hristos": "Robeşte-mă, Doamne, ca să mă simţ liber".

O expresie metaforică sau o alegorie nu au valoarea unui principiu sacru,

în care libertatea se contopeşte cu adevărul. De altfel, religia creştină - ortodoxia şi catolicismul - acordă omului privilegiul libertăţii, făcându-1 părtaş la actul mântuirii sale. Omul bine făcut face uz de libertate, iar cel neisprăvit face abuz şi o pierde. Este vorba de omul obişnuit, nu de Sfânt şi de erou. Primul este absorbit de Absolut, iar al doilea de omul istoric sau de neam. în viziune ţomistă, întâlnim în istorie alternanta: dictatură - regimul libertăţii, după cum omul face uz sau abuz de libertate prin falsa înţelegere a ordinei. Până la cezarism - puterea absolută, cu rădăcini populare - în Roma antică dictatura era limitata la sase luni printr-o hotărâre a Senatului, această putere nelimitată fiind pusă în slujba ordinei, care era ameninţată de tulburări şi deci impusă de stări excepţionale. Cel care depăşea timpul impus de Senat, era considerat uzurpator. Nu intră aci tirania care iese din ordinea firească, ci guvernarea ca stare de fapt este legitimă, când serveşte ordinea legală şi când aceasta este expresia ordinei fireşti.

Mi-a plăcut o afirmaţie a lui Al. Andriţoiu care îndrăzneşte să scrie în stil clasic. Inactualitatea stilului clasic ne arată permanenta Şi strălucirea lui, situându-se în afară de timp şi deci de experienţa etern deschisă, închei cu câteva reflecţii asupra clarităţii şi poziţiei omului în cosmos. Eu consider claritatea decantare, "rafinare, logicizare", cum spune Nietzsche când caracterizează spiritul francez, care nu se îneacă în fapte. Nu trebuie confundată cu superficialitatea. "Numesc clară acea cunoştinţă care este prezentă Şi manifestă unui spirit atent.. Şi distinctă, aceea care este atât de precisă şi de diferită de toate celelalte, Incit ea nu cuprinde În sine decât ceea ce pare evident aceluia care o consideră cum trebuie" (Descartes, cât. de Goblot). Adâncimea Şi înălţimea, susul Şi josul, ţin de materie, nu de spirit, care este pur şi simplu.

Când vorbim de poziţia omului În cosmos, nu putem ocoli atitudinea lui Pascal faţă de divinitate, de cosmos şi de om. "Omul este o fiinţă limitată, situată între infinit şi neant" (cât. de H. Schmidt).

Cum a putut el depăşi această nelinişte metafizică a mărginirii şi neputinţei sale naturale? Răspunsul ni-1 dă atitudinea din Memorial: "Certitudine. Certitudine. Simţire. Bucurie. Pace... Uitarea lumii şi a tuturor lucrurilor, afară de Dumnezeu. El este găsit numai pe căile arătate în evanghelie. Măreţia sufletului omenesc. Tată drept, lumea nu te-a cunoscut, eu însă te-am cunoscut... Desăvârşită renunţare lăuntrică... Desăvârşită supunere faţă de Iisus Hristos şi faţă de îndrumătorul meu preoţesc".

Este ieşirea religioasă a unui "spirit aprins, într-un corp bolnav" (Romano Guardini). Nu i-a fost suficientă strălucirea mintii pentru "liniştea, bucuria şi mântuirea lui", fără de care existenţa n-are sens. Nu se poate, că de la Facerea lumii nu s-a mai întâmplat nimic. A apărut Hristos. Apariţia lui a fost comparată cu "un fulger în întunericul istoriei" - Leopold von Ranke, după cât mi-amintesc. Apariţia lui a însemnat, pentru cine crede, coborârea Absolutului şi a nemuririi la scară umană şi, prin aceasta, înlăturarea neliniştilor produse de spaţiul infinit, de timpul infinit, de moarte şi de neant. El a dat sens istoriei, care era lipsită de sens, în viziunea axiologică creştină nefiind vorba de "istorism, relativism,

momentanism egoist" (H. Schmidt), ci de "esenţa umană unificatoare a desfăşurărilor spirituale în timp şi spaţiu, trecutul, prezentul şi viitorul contopindu-se, în această nouă concepţie nefiind posibile măsurători şi defalcaţi arbitrare ca în ştiinţele naturii" (Ernst Troeltsch, cât. de H. Schmidt).

Esenţializarea istoriei Îi motivează existenţa. Nietzsche, deşi este un produs istoric şi-şi caută certitudinile în antecesori, o consideră dăunătoare. Deussen crede că este greu de înţeles istoric şi natural această mutaţie: "Să vă iubiţi duşmanii voştri". Ca şi celălalt paradox: "Nu vă opuneţi răului", înţelegerea creştină a istoriei apropie omul de dialectica binelui Şi răului, iar "inaccesibilul de aci este lămurit dincolo" (Faust). înţelegerea filosofică sau expunerea factologică duc la "perspectivism estetic" (Charles Andler) şi la absurd.

"Simţul comun al filosofici scoţiene" (Goblot), înţelegerea esenţială a istoriei" (Troeltsch), "transcendenta axiologică sau supraistoricul (Rickert) şi depăşirea neliniştei metafizice a incognoscibilului - ştiinţa şi revelaţia În sensul lui Pascal - sunt forme ale spiritului, prin care acesta iese din poziţia aporetică, omul devenind astfel o făptură cu acces la certitudini şi nu numai chinuită de întrebări fără răspuns. Omul se mişcă între impas şi sens şi este evident că nu poate ieşi singur din pustiul existentei, aşa cum a dovedit Pascal, care a întregit ştiinţa prin graţie. Dacă luam în considerare numai mărturisirea dramatică din "Memorial", atunci ştiinţa este subordonată puterii Absolutului.

ULTIMA PARTE

Acest eseu a apărut În trei serii În numerele l, 2, 3, din 1991, în revin Fuaiha din Oradea. Emil, mă gândesc cu plăcere la clipa când ne-am cunoscut. Ţin să subliniez că apari, pregnant, În conştiinţa mea, în mod pur, detaşat de timp Şi spaţiu, încerc să gândesc jocul pe care- îl port, între prietenie şi admiraţie. Am certitudinea că te-ai împlinit, eu, însă, nu. Mă consolez, nu cu această iluzorie formă a nemuririi: gloria, ci cu nemurirea religioasă, care punctează cimitirele cu cruci. Crucea simbolizează anularea distincţiei între glorioşi şi învinşi. Fără religia creştină, omul ar trăi neliniştea produsă de limitele vieţii Şi de moartea absolută. Ce glorios este creştinismul care populează templele şi cimitirele cu nemurit ori. Religia creştină asigură fraternitatea între glorioşi şi anonimi Şi învinşi. Fără creştinism,^ umanitatea ar fi alcătuită din bipezi anonimi şi glorioşi. Ce glorioasă e viziunea creştină asupra omului, în care nebunii, neîmpliniţii Şi geniile se întâlnesc, fratern, aici şi dincolo. Religia creştină ne permite să vorbim despre oameni fără deosebire. Este şi firesc, pentru că, deşi fizic se aseamănă, metafizic se deosebesc prin destin. De altfel, metafizica, această disciplină filosofică fundamentala, nu a putut şi nu poate înlocui religia. Religia creştină, prin puterea ei nivelatoare, înlătură oamenii de prisos; ea mătură dezgustul existentei şi spaima morţii absolute.

Dragă Emil, sunt bătrân, bolnav şi trist. Sunt neliniştit de perspectiva morţii. Ce pustie ar fi viata fără temple, sacerdoţi şi credincioşi, îmi pare bine că şcoală , cu toate disciplinele ei, nu poate înlocui Biserica.

hi singurătatea mea, cel care mă consolează este tânărul Radu Preda pe

Care Dumnezeu 1-a adus în calea frământatei mele vieţi. Prezenta lui mă linişteşte, astfel incit nu aştept pe nimeni, decât moartea.

P.S. Dragă Emile, cred că-ti aduci aminte de scrisoarea trimisă acum câţiva ani, prin care te rugam să cumperi camera de lângă Cişmigiu, pentru ca să nu mor chiriaş la stat. Acum, când perspectiva morţii mă preocupă mai mult ca altădată, revin cu aceeaşi rugăminte, pentru a avea Şi tu, când te vei fi întorcând la Bucureşti, un acoperiş.

3 martie 1991 Bucureşti

Scrisoare adresată lui Emil Cioran, publicată În numărul 12 al revistei Acum şi difuzată la Radio Europa Liberă, în ziua de 30 martie 1991.

Dragă Geo,

Sunt neconsolat de bătrâneţe, oboseală şi neputinţă.

Până acum mi-a fost teamă c-am să mor singur şi de foame. Acum nu mai mi-e teamă de nimic. Aş fi nesincer însă dacă ti-aş spune că, încărcat de dezgust Şi neputinţă, Aş dori să mor. Ce bizară mi separe situaţia că, deşi sunt neputincios, vreau să trăiesc cu dezgust nedemnitatea neputinţei.

Am o singură certitudine. Că omul moare singur, chiar înconjurat de-o mulţime de prieteni a căror prezentă nu poate consola pe nici un obosit şi neputincios.

Mi-ar face plăcere să te văd, dar nu sunt în stare să mai umblu. Mă simţ însingurat şi trist. Nu desprind nici o perspectivă din starea mea actuală. Bătrâneţea este o împletire de incertitudine şi de perspectivă a morţii. Am o mare dorinţă de viată, deşi starea mea actuală se împleteşte din conştiinţa bătrâneţii şi a neputinţei.

Nu cred că aşa-zisa înţelepciune punctează consolator bătrâneţea. Abia acum actualizez conştiinţa neconsolatoare a bătrâneţii şi morţii.

Cu cea mai profundă prietenie, te îmbrăţişează bătrânul neconsolat

Petre Ţuţea

Dragă Geo,

Cum te simţi? În ceea ce mă priveşte, simţirea mea parcă s-a detaşat de mine, devenind o stare indiferenţă. Această stare mă detaşează de teama morţii, deşi nu am certitudinea - cu toate că sunt religios - că-mi supravieţuiesc.

Trăiesc o stare ambiguă în ceea ce priveşte înţelepciunea. Fiindcă, deşi bătrân, trecut de 88 de ani, nu am certitudinea nici a morţii absolute, nici a supravieţuirii creştine. Neliniştea mea este ambiguă, punctată de formula: îndrăznesc uneori să fac haz de necaz, mai ales că nu sunt în stare să înfrunt cu bărbăţie limitele existentei mele. Trăiesc un joc intre luciditate şi disperare, deşi disperarea este opusă sentimentului religios. N-am ajuns un creştin perfect, adică să trăiesc viril jocul vieţii Şi al morţii, îndrăznesc să spun că mi-e teamă de trei lucruri: de neputinţă, de însingurare şi de moarte.

Luciditatea limitelor vieţii umane devine un joc clarvăzător la maturitate, fiindcă bătrâneţea este împletită de teama morţii şi a neantului. N-am crezut că bătrâneţea este însoţită de nesiguranţa cotidiană a existentei. Uneori sunt atât de absurd, că nu actualizez permanent în conştiinţă sentimentul morţii sau mai precis conştiinţa morţii, deşi o observ când întâlnesc cortegii funerare. În studenţia mea la Cluj, din căminul Avram Iancu, situat la câţiva paşi de cimitir, priveam cortegiile funerare cu angoasă preletală. Mi se pare că Tolstoi a scris o nuvelă al cărei personaj moare cotidian. Am trăit şi eu o asemenea senzaţie. Consider omul un animal absurd şi murit or. După cât mi-amintesc, Mircea Eliade vorbeşte despre Homo Religiosus. Eu am trăit neliniştea morţii În amurgurile pe care le vedeam păzind vacile. Pentru vârsta aceea, sentimentul morţii era nefiresc.

Pot să afirm că nu cunosc nici un moment din viata mea în care să fi trăit sentimentul plenitudinar al existentei. Jocul intre lumea interioară şi cea exterioară mi s-a părut neconcludent, fiindcă am văzut cortegii funerare şi agonia unui văr al meu. Reţin, din vizita pe care mama mi-a spus să i-o fac, căci doreşte să-şi ia adio de la mine, momentul când o faţă a lui a aprins o luminare şi i-a pus-o În mână În agonie, înainte de-a aprinde luminarea, fata lui o ţinea la spate, dar el îi spune: “Aprinde luminarea, fă, că eu ştiu unde mă duc!” A murit mai solemn decât G. Călinescu, despre care se spune că-n spital a aruncat în medici cu obiectele de pe noptieră. Aşa a arătat un scriitor, excepţional şi fricos sau disperat, faţă de vărul meu care a murit cu solemnitate regală.

Nici un eveniment din istoria omului, deşi am citit istorie universală, nu depăşeşte sentimentul tragic al morţii. N-am ancorat niciodată în istorism, istoria fiind expresia jocului aparenţelor.

Tot ce-ti transmit nu este un mesaj, ci o mărturisire a unui bătrân obosit Iţi doresc să trăieşti sfârşitul vieţii cu bărbăţie, cum mi-1 doresc şi mie, deşi eu, În ceea ce mă priveşte, nu sunt convins de acest lucru.

Nimic consolator În amurgul vieţii mele. Faptul că, într-o garsonieră, convieţuiesc cu tânărul Radu Preda este îmbărbătător, fiindcă sentimentul însingurării este insolit de neliniştile preletale, prezenta lui mă face uneori să le depăşesc. Am spus odată că omul nu se naşte Şi nu trăieşte singur, chiar dacă matur este anahoret, fiindcă anahoretul are cea mai vastă vecinătate: divinitatea. N-am vocaţie de anahoret. Fiindcă sunt de o radicală sociabilitate. Trăiesc mai mult prin actele comunicării decât prin cele fizice.

Sănătate şi ani mulţi, oricât de dificili.

Petre Tutea

Despre misterul creaţiei

Petre Ţuţea către Geo Bogza, decembrie 1990. Scrisori publicate În suplimentul ziarului Cotidianul, Utere, Arte, Idei, din l octombrie 1991.

Dialog cu Iulian Grigoriu, publicat în revista Noduri fi Semne, în numărul 17 din august 1990, sub titlul Adevărul este Dumnezeu, din voinţa căruia omul este

nemurit or.

- Domnule Ţuţea, există un principiu în teoria sistemelor, după care, pentru a comunica, sistemele trebuie să se recunoască. Dacă exista un principiu divin, cum răspunde din imobilitatea sa, cum se implică divinul în a comunica?

- Divinul se comunică prin revelaţie... care înseamnă, aşa cum a gândit Traian Crisan - dacă îmi amintesc bine -secretarul Comisiei de beatificare de la Vatican. Revelaţia, spune acest teolog, citind un teolog ortodox, e acţiunea directă a divinităţii în textele biblice consultate. Că Biblia este o carte inspirată toată, dar nu este toată revelată. Textele revelate sunt canoane obligatorii pentru credincioşi. Cine decide ce e canonic în Biblie şi ce e simplă inspiraţie a sfinţilor scriitori? Biserica! Spune acest teolog ortodox invocat la Vatican, al cărui nume îmi scapă.

- Şi numai în texte se revelează divinul?

- Nu, aşa acţionează în genere! Teofanic, se arată ca o divinitate, dar e vorba de Biblie, luată în totalitate; toată e inspirată, dar nu e toată canonică, fiindcă canoanele sunt expresia revelaţiei, adică a acţiunii directe a divinităţii. Sfinţii scriitori sunt corecţi, dar nu necesari toţi, ci numai cei din textele gândite canonic, care aparţin divinităţii. Astfel afirmă acest teolog ortodox pe care-1 citează Traian Crisan. Şi nu îl critic. Revelaţia e acţiunea directă a divinităţii asupra subiectului gânditor. De pildă, am spus, astăzi am făcut un autoportret care va apărea în jurnalul lui Călinescu, pe care acum îl publică Academia Română, în care am afirmat că, atunci când Newton a descoperit legea gravitaţiei, a impresionat prin senzaţionala formulare matematică exactă, iar în ceea ce priveşte natura gravitaţiei, spune în Principia Mathematica Naturalis Philosophae, tratatul de cosmologie, ce e gravitaţia, cică e Dumnezeu; da' cum ai descoperit-o? Nu ştiu unde am citit în franţuzeşte, într-o enciclopedie sau..., nu îmi amintesc, despre Newton, când a văzut un măr căzând; Îl tombait. Il est tombe' dans une mfditaţion profonde qui l'a conduit â la decouverte de la lois de la gravitaţion universelle... a căzut într-o meditaţie profundă... şi eu spun într-un context undeva că putea medita profund până la Judecata de Apoi şi nu descoperea legea gravitaţiei; că legea gravitaţiei n-a fost căutată de el; când a fost întrebat cum a descoperit-o, zice: “Am fost inspirat”.

- Aţi amintit despre un autoportret.

- Eu spun despre mine - la un moment dat - cum Călinescu zice despre Eminescu, despre acest pisc al culturii române, că a fost un om greoi de munte, care se înţelegea bine cu ardelenii lui. Nu-mi iau eu îndrăzneala să mă compar cu acest pisc - care nu se compară cu nimeni, despre care Iorga a afirmat că este expresia integrală a naţiunii române - nu mă compar cu el dar, păstrând proporţiile şi având conştiinţa distantei între măreţia lui şi mine, aşa, toute proportion garde, şi eu sunt tot un om greoi de munte; şi, de aceea, nimic nu se desface cu suflu de destin dacă mă uit în trecutul meu, cu suflu de destin în mod necesar, ci totul este întâmplător, de aceea am fost condamnat să caut adevărul. Nu mi-a plăcut niciodată, zic eu, formula lui de Broglie, care a spus că

omul de ştiinţă are pasiunea adevărului. Pasiunea adevărului e căutarea adevărului şi nu duce niciodată la adevăr; cum a demonstrat Newton care nu căutând a descoperit gravitaţia, ci fiind inspirat... Nu? Oamenii de ştiinţă, artiştii, filosofii sunt astfel, chiar când nu vehiculează adevăruri incontestabile. Iată, după părerea mea, nu există decât un adevăr, cum spunea Sertige, franţuzul sorbonard. Dieu, ou rien. Dumnezeu sau nimic. Absolutul Divin, care-i adevărul unic, ca principiu unic al tuturor lucrurilor, face ca mai multe adevăruri, să nu fie nici un adevăr. Faţă de absolutul divin ca adevăr unic, mai multe adevăruri nu înseamnă nici un adevăr. Mă gândesc la logica polivalentă care e egală cu zero. De altfel, la nivel logic nu există nici un adevăr, vorbind în stilul lui Poincard despre matematică, sunt doar simple comodităţi mentale şi materiale. Am avut un profesor de logică, un moldovean, la Liceul "Gheorghe Barit" din Cluj, care a scris şi el o mică Logică, la început pentru licee, aşa, parcă era ca Manifestul Comunist, mică, şi pe urmă, am auzit, n-am văzut, a transformat-o în Tratat de Logică de sul universal. Era profesor de liceu; astăzi ar fi preşedintele Academiei. Ne-a spus: "mă băieţi, am scris şi eu o Logică; puteţi s-o citiţi, dacă o găsiţi pe a lui Eufrosin Poteca, ăla de la Liceul Lazăr, de la începutul secolului trecut, care numea abstracţia scăzământ şi nu e fals, aşa, şi pe a mea; dar să nu fiţi tentaţi când citiţi Logica mea să găsiţi în ea vreun adevăr. Că de la Logica lui Aristotel, sau chiar şi de înaintea lui, de când omul raţional, acest homo sapiens, a gândit logic, pe cale logică n-a descoperit nici un adevăr; ci numai foloase". Asta face raţiunea autonomă a omului, duce la folos şi... şi dacă vrei, la plăcut. Şi-atunci, eu întreb, "păi atuncea de ce s-o citim - eram mai căpos, aşa - de ce s-o citim, dom'le profesor? Nu, spun şi eu braşoave aşa, care se vând, că logica este ştiinţa care stabileşte principiile gândirii juste. Nu e justă; e comodă"! "Da, zice, ca să nu gândiţi, să nu vorbiţi şi să nu scrieţi ca guşaţii. D'aia citiţi Logica mea; nu că acolo doarme vreun adevăr să rămâi trăsnit". Acuma, mai la bătrâneţe, când am scris ce e Adevărul, pot să spun că fără Dumnezeu şi Nemurire nu există adevăr.

- Ce este adevărul, domnule Ţuţea?

- Adevărul este Dumnezeu, din voinţa căruia omul creştin este nemurit or, sau, vorbind în stilul Sfântului Apostol Pavel, adevărul este ceea ce rezultă din jocul celor două lumi, jocul paulinic, jocul între lumea vizibilă şi lumea invizibilă. În Epistola a doua către corinteni, sf. ap. Pavel spune: "Noi nu suntem din aceia care cred în cele ce se văd; că cele ce se văd sunt trecătoare; ci în cele ce nu se văd, că sunt veşnice". În jocul acestor lumi, cine ştie să practice acest joc va ajunge la finalitatea eschatologică creştină. Lumea asta va dispărea la totalitarismul comunist., comunismul nu e totalitar, domnule, e anarhic. Dacă iei Manifestul Comunist, această biblie roşie, se termină că societatea viitoare, aşa se încheie, e o societate fără clase, concepută ca o asociaţie liberă de indivizi. Sociologul care a scris celebra lucrare Der Historiscbe Materialismus a spus că acesta este incendiul anarhiei finale. Sunt anarhişti, comuniştii, prin finalitatea lor. Totalitari suntem noi, creştinii şi, în special, catolicii. Totalitarismul se mai numeşte holism. Holos În greceşte înseamnă întreg. Metafizica cunoaşterii aristotelice spune: întregul premerge partea. Dumneata, fie că eşti laureat al

premiului Nobel sau măturător, intri în categoria homo sapiens. Acum, eşti un întreg, nu? Când, unde, în ce scop ai apărut în calitatea asta de acum? Poţi să răspunzi?

-Cum?

- Nu ştiu!

- Adică, dacă te întrebi singur, şi nu e un zeu în coltul casei, nu e Dumnezeu care să-ti reveleze data începutului, înseamnă că vii de nicăieri şi mergi spre nicăieri. Deci Moise e mai valabil decât ultima noutate evoluţionistă a ştiinţei. Moise stă în picioare. Dumnezeu ne-a creat după chipul şi asemănarea Lui. Afirmaţia asta nu poate fi combătută. Omul nu e o sumă de miliarde de celule sau de organe. Că nu sunt independente nici ficatul, nici rinichii, nici stomacul, nici creierul, nici sistemul osos. E vreun organ al omului independent? E legea corelaţiei organelor, a lui Cuvier. Aşa! Omul, ca întreg, nu poate fi gândit decât biblic. Ştiinţific, nu. Că, de pildă, Claude Bernard, în Introduction aude de la medicine experimentale, cartea aia celebră (despre care Bergson spune că e o capodoperă, mă rog... Eu, În Bios, un eseu de-al meu, o iau oleacă în băşcălie) spune aşa - Claude Bernard e fiziolog, e creatorul fiziologiei moderne - şi se întreabă: un fiziolog care stabileşte care sunt funcţiile organismului omenesc cum trebuie să înceapă? De la întreg la părţi! Şi se întreabă el, zice: ce este întregul? Că Aristotel spunea că întregul premerge partea. Şi eu zic: se poate combate asta? Se poate demonstra? Nu! Este! E eternă. Că n-ai cum să spui că dumneata ai apărut acum douăzeci de milioane de ani. Că te faci de râs! Să descoperi, cum a descoperit Dubois, nu ştiu ce os în Indonezia, nu ştiu în care din insulele alea de acolo, şi a reconstituit pe Pitecantropus Erectus, adică pe omul-maimuţă, care face liant între maimuţă şi om. Put!

Dialog cu Iulian Grigoriu, publicat În revista Noduri şi semne, În numerele 18 Şi 19, septembrie-octombrie 1990, cu titlul Templul.

La Moscova, când m-am dus cu delegaţia României, ca membru al delegaţiei, ne-a dus, zic eu, la singurul muzeu antireligios din lume al unui popor fost creştin. Sub Stalin. Muzeu antireligios. Descria Inchiziţia, ce-a făcut creştinismul, triburi primitive, cu moravuri, cu aspecte magice, inumane, toate prostiile făcute de om în istorie le punea în cârca religiei. Şi la intrare, nu ştiu dacă pe dreapta sau pe stânga, era o maimuţă şi un Homo-primigenius, specie de Neanderthal. Aşa. Când ieşim de acolo, nu ştiu cine era aia, că ştia nemţeşte, ştia franţuzeşte, cred că era o ovreică şi zice: "vă rog să semnaţi", că eu fumam şi am ieşit mai înainte. Şi Gafencu şi Nemoianu, subsecretar de stat în guvernul Antonescu, n-au semnat nici ei, că n-am semnat nici eu. Zic: "nu semnez, doamnă!" "De ce?" "În primul rând, tot ce am văzut aici îmi contrazice credinţa mea. Eu sunt băiat de popă. Şi e greu să cred În toată expoziţia asta de-aici. Şi doi: ne-aţi ofensat!" "Cum?" "Păi, uite, personajele astea, maimuţa şi omul Primigenius, eu nu sunt neam cu ăştia, îmi pare rău!".

- Biologic, există o corespondentă, adică omul poate fi privit ca generat sau degenerat din altceva?

- Nu, nu, păi, de pildă, Maiorescu în Beţia de cuvinte face o afirmaţie foarte originală: Darwin a fost un mult prea mare cunoscător al naturii ca să spună că omul derivă din maimuţă. Are o ascendentă comună cu maimuţa. Adică cine a creat omul a creat şi maimuţa. Are o ascendentă comună! Dar nu se trage din maimuţă.

- Ce este răul şi binele, cum se manifestă lupta dintre rău şi bine?

- După Leibniz, ca Şi după Spinoza, care e determinist, răul este absenta binelui din Univers. Este lipsa binelui. Asta e! Aşa cum eroarea - pentru că, în determinismul lui, Spinoza, într-un determinism absolut, nu putea să admită eroare - este absenta adevărului. Şi totuşi, eroarea la nivel psihologic există! Ne gândim la personajele de azi ale Europei! Put de greşeli, nu? Aia de sus. Nu mai vorbesc de ăia de jos care calcă legi gramaticale, legi morale, legi ştiinţifice, legi... ştiu eu? Eroarea e un fapt pozitiv psihologic, nu? Păi, dovadă, şi în creştinism -fără să consider creştinismul dualist sau monist - lupta-între bine şi rău există.

- Chiar doream să vă întreb, este dualist creştinismul?

- Nu poate fi creştinismul dualist, pentru că nu seamănă cu manicheismul lui Zoroastru. Creştinismul nu poate fi identificat cu nici un sistem filosofic, monist, dualist sau pluralist. Creştinismul. Este, pur Şi simplu.

- Cum vedeţi creştinismul în comparaţie cu celelalte religii? De exemplu, cu a indienilor, cu brahmanismul?

- Păi, indienii nu au religie. Brahmanii nu sunt o religie. Brahma, în limba sanscrită, înseamnă rugăciune care e personificată. Dar Brahma, zeul suprem indic, se naşte pe sine din nimic, trăieşte cicluri de milioane de ani, dispare şi renaşte din nou, e divinitate asta, te întreb eu?

- E mit! Brahma e mit, nu Dumnezeu. Dumnezeul biblic nu are început şi sfârşit, e etern. Am o concepţie iudeocentrică a culturii Europei. Că, fără Biblie, dormeam în crăci. Nu ştiinţa şi filosofia greacă, ele sunt foarte folositoare, dar nu sunt mântuitoare. Prima carte mântuitoare şi consolatoare pe continent - suverană - e Biblia. De altfel, despre creştinism, Bergson spune că noi îl respirăm. Are materialitatea aerului.

Seamănă cu aerul. Noi suntem creştini fără să vrem. Şi când suntem atei suntem creştini. Că respirăm creştinismul cum respirăm aerul.

- Cioran are o părere rea despre Sfântul Pavel...

- A, păi îl prezint într-o declaraţie către Liiceanu, unde arăt cu un citat din Pe culmile disperaţii, cartea republicată, unde spune: "Trăiesc în această lume şi sunt foarte aproape de ea; toate tristeţile şi bucuriile mele se mişcă prin faptul că nu găsesc acestei lumi, de care sunt foarte aproape, nici un sens transcendent." Nu-şi găseşte locul, Cioran, în melancolia lui şi e trist că lumea asta nu-i oferă perspectiva extramundană a transcendentei, şi-i spun: "Sper ca marele meu prieten Emil Cioran să se împace cu cele două lumi paulinice, cu Sfântul Pavel şi cu Absolutul divin, în amurgul existentei sale"...

- Care este astăzi şansa tânărului artist, sau a tânărului în general, şi ce cale ar trebui el să urmeze?

- TEMPLUL! Misterul sau taina este principiul eliberator din neliniştile înlănţuirii cosmice Şi comunitare şi cele produse de perspectiva infinitului şi a morţii. În templu coexistă consolator principiul adevărului legat de divinitate şi nemurire, în biserică, iar dincolo contempli adevărul, cum spunea Pavel, faţă către faţă cu Absolutul. Niciodată n-a fost atât de suverană, în gândirea Europei, Biblia pentru marile conştiinţe, ca acum.

fini pare rău de Emil Cioran, care consideră Biblia o carte banală, şi de Heidegger îmi pare rău. Păi, Heidegger e un filosof care te îndeamnă să trăieşti zilnic murând, el spune aşa: ca să ieşi din anonimat, trebuie să trăieşti neliniştea perspectivei neantului zilnic, adică a nimicului, că nu eşti nimic. El te îndeamnă, Heidegger, să trăieşti murând absolut, în fiecare zi. De fapt Cioran face parte din familia filosofilor existenţialişti: antibiblic, anticreştin, antipaulinic...

- Noi, ca spiritualitate, am putea aduce ceva important în Europa, în lume, mă refer şi la creştinismul nostru, la specificul ortodox şi la artă etc?

- Păi, ştiu eu? Poate! De pildă, monseniorul Schubert, un austriac, a contemplat măştile religioase într-o slujbă dintr-o biserică. Şi a spus că sunt măştile cele mai autentic creştine de pe continent; evlavia exprimată în chipurile credincioşilor. Noi nu putem inventa nimic, nici Europa nu poate. Că ne mişcăm între mitologia greacă, filosofia greacă şi mistica iudaică. Eu am spus că ovreii sunt părinţii religiei noastre. Un nepot de-al meu, inginer, mi-a spus cică "prietenii mei, unchiule, sunt indignaţi că sunteţi filosemit". "Păi, ei sunt religioşi?" Zice "nu ştiu". "Ei, păi dacă nu sunt religioşi, mă şterg la nas cu ei. Nu mă interesează". Eu când discut cu un ateu e ca şi cum Aş discuta cu uşa. între un credincios şi un necredincios nu există nici o legătură. Ala e mort, sufleteşte mort, iar celălalt e viu. Intre un viu şi un mort nu există nici o legătură. Credinciosul creştin e viu.

- Există o limbă a adevărului?

- Există limba adevărului creştin. Aia e limba adevărului. Că alta nu-i. Că în afară de credinţă nu există adevăr. Că ştiinţa e utilă. Kant spunea că o ştiinţă este ştiinţă În măsura în care îşi vehiculează constatările matematic. Şi defineşte ştiinţa cantitativizant, ştiinţa după el e metodă şi măsură, măsurare. Aşa cum e! Cantitativizarea e verificată istoric. Calitatea e viată. Şi cantitatea e moarte. Da, dar ştiinţa e moartă. Nu s-a putut face ştiinţă vie până acum. Ci religie vie.

- Dar artistul?

- Artistul poate fi inspirat, ca şi omul de ştiinţă. Dar nu există artă, ştiinţă şi tehnică revelată, ci numai inspirată. Inspiraţia e o favoare pe care divinitatea o face naturilor harismatice, care au har.

- Aceste naturi nu trebuie să aibă şi cunoaştere?

- Naturile acestea cunosc, ajung la cunoaştere. Că istoria ştiinţei e punctată de aleşi. De naturi harismatice. De naturi pline de har. Nu sunt toţi

oamenii de pe pământ, de la greci şi până azi, fizicieni. Sunt numai savanţi. Şi-i numeri pe degete. De aceea, istoria ştiinţei este foarte simplă. Aplicaţiile concrete sunt foarte complicate, dar istoria ştiinţei şi a tehnicii este foarte simplă. Că-s foarte putini inventatori. Numai naturile alese. Care au har. Care e dar divin. Păi, au căzut mere şi în cap la atâtea dobitoace de-a lungul istoriei şi n-au descoperit legea gravitaţiei. Şi prin căderea mărului nu o descoperea nici Newton. El spune: am fost inspirat, deci un favorizat al divinităţii.

- Domnule Ţuţea, dacă aţi fi fost ales preşedinte la 20 mai, prin absurd, care ar fi fost prima hotărâre pe care aţi fi luat-o?

- Prima hotărâre, privatizarea, însemnând construcţia celor două comune: comuna agrară, întemeiată pe gospodarul dibaci Şi priceput şi comuna urbană, guvernată de întreprinderi, de acest gigant al lumii moderne. Asta era privatizarea. Şi în imaginea României Mari. Şi Aş fi creat institute care să sincronizeze poporul român cu toate cuceririle speciei omului mutate în spaţiul valah. Le mutam aici. Că eu nu contest poporului român că limba lui şi geniul lui intelectual îi permit să mute creaţiile speciei omului la el acasă. Aşa cred eu. E o chestie de credinţă, dar şi de istorie. Că am dovedit în istorie că suntem un mare popor. Suntem mulţi? Nu! Am fost vreodată bătuţi şi lichidaţi? Nu! Păi asta ce e ? România a bătut Rusia la fund până la Caucaz. Şi a zdrobit Germania la 23 august, de la Baltica la Creta, într-o noapte! Exista vreun soldat străin pe teritoriul României când Germania s-a unit cu Rusia împotriva României, două mari puteri? Hitler îi scria o scrisoare lui Carol al II-lea că, dacă nu acceptăm Dictatul de la Viena, zicea: “Voi nimici România, dacă nu vă supuneţi”; şi noi am rupt zugravului şira spinării la 23 august. Noi, ăştia putinii. Sau cum spunea Tănase: “Uite-aşa cum ne vedeţi, i-am f... în cur pă nemţi Şi acuş, acuş, acuş, o să-i f... şi pe ruşi”. Mureai de râs. “Uite-aşa cum ne vedeţi!” Suntem invincibili ca popor.

- Ce credeţi despre felul în care se înţelege democraţia acum, despre tinerii care se revoltă în Piaţa Universităţii ce credeţi?

- Se înţelege just democraţia. Şi ceea ce este bizar este că şi stânga care guvernează gândeşte democratic, just şi universităţile protestatare gândesc just. Că nu poţi să spui că presa “Adevărul”, “Azi”, “Dimineaţa”, a Frontului, nu vorbeşte corect despre democraţie. Nu o practică! Aia e altceva. Da' vorbesc corect. Ca şi studenţii. Studenţii se revoltă că nu este democratic.

- Şi ce-ar trebui ca să fie democraţie?

- Păi, ce este Franţa, ce este Anglia. Eu am spus, imaginea României, în viziunea mea, este imaginea liberalismului atotcuprinzător şi planetar stâpân al Statelor Unite ale Americii de Nord, cea mai prosperă societate din lume. Nişte economişti japonezi au zis că America rezistă la nu ştiu câte crize. Există o putere economică egală cu miliardarii americani? Vă întreb! Nu! Se trăieşte în Rusia egalitară ca în America miliardarilor? Nu! Are un portar de la Ford ajutor de şomaj sau leafă cât un director general din Rusia sovietică sau de la noi? Are! E victoria deplină a liberalismului care n-are nimic anticreştin în el. Creştinism cu care nu s-a pus de acord nici extrema dreaptă, nici extrema stânga. Pentru că

extrema dreaptă

Mussolini s-a uitat la ceas şi i-a dat ultimatum lui Dumnezeu

Deşi convorbirea de mai jos (cu domnul Horia Sălci) a fost înregistrată încă în 13 decembrie 1990 (săptămânalul studenţesc "Replica" din Braşov pentru care era destinat interviul a sucombat), cuvintele lui Petre Ţuţea despre extremism, naţionalism, antisemitism şi România merită şi fie citite cu toată atenţia. Poate ci pe mulţi b' vor şoca judecăţile tranşante ale filosofului. Aşa e bine şi se întâmple; adevărurile sunt prea rar comode (Marius Oprea, Cuvântul, numerele 115,116, 117,118).

-Domnule Ţuţea, credeţi că mai prezintă, la ora actuală, Garda de Fier un pericol pentru România?

- Nu mai prezintă, pentru că dreapta europeană a murit .

- Cei care agită această problemă acuză existenţa în Occident, în special În Spania, a unor foşti legionari.

- Bine, da' acuma extremele, cele două, sunt cam compromise. Ambele. Şi extrema dreaptă şi extrema stânga, pentru că ambele confiscă personalitatea umană. Acuma ideea care începe să prindă cheag este ideea de echilibru social. Orice extremă rupe echilibrul social.

- Am citit de curând o carte a lui Ion Caraion, tipărită la Munchen, În editura "Ion Dumitru" şi care se numeşte "Insectele tovarăşului Hitler". Autorul face următoarea supoziţie: extrema dreaptă a apărut în replică, e o reacţie directă la apariţia extremei stingi.

- Aşa o fi fost. Nu apărea extrema dreaptă fără extrema stânga, că n-avea motivaţie. A trebuit să se nască un echilibru.

- Ion Caraion afirmă că, şi pe plan filosofic, materialismul modern a precedat ideile care au servit ca punct de plecare În constituirea ideologiilor extremei drepte. De exemplu, Marx şi Engels i-au precedat pe Nietzsche şi Spengler.

- Da, asta e adevărat.

- Dumneavoastră, care aţi trăit în perioada interbelică şi aţi cunoscut care a fost peisajul politic, cum aţi caracteriza apariţia extremei drepte la noi sub forma "Legiunii Arhanghelului Mihail"?

- A fost o reacţiune firească la o stângă ce ameninţa cu invazia influentei nefaste ruseşti.

- L-aţi cunoscut personal pe Corneliu Codreanu?

- L-am cunoscut.

- Ce fel de om era?

- Era o personalitate. Personalitatea e un ins care influenţează ambianta prin simpla lui forţă harismatică; un om cu har. Nu e nevoie să fie savant, ci să

aibă har. Şi Codreanu a avut acest har, a făcut o mişcare puternică. Nu se poate spune că mişcarea legionară n-a fost puternică! N-a avut rezultate pozitive fiindcă extremismele sunt greu suportabile. Nici fascismul italian n-a durat, nici Naţional-socialismul german n-a durat, şi erau similare cu mişcarea legionară. Deosebirea dintre fascism şi Naţional-socialism şi mişcarea legionară este aspectul fundamental religios al mişcării legionare, religios creştin, ceea ce nu era cazul nici la fascişti şi nici la Naţional-socialişti. Erau laicizaţi, şi fasciştii, şi Naţional-socialiştii.

- Consideraţi aceasta un atu, un argument favorabil mişcării legionare?

- Dumneavoastră în ce eră trăiţi acum?!

- Era creştină.

- Era creştină! E superioară mişcarea, că s-a situat istoric înlăuntrul evoluţiei fireşti a societăţii moderne. Nici fascismul şi nici Naţional-socialismul n-aveau caracter religios. Intr-o întrunire, Mussolini (se spune, eu povestesc din auzite), Mussolini s-a uitat la ceas şi a spus "li dau ultimatum lui Dumnezeu ca în câteva minute să mă trăsnească dacă există!" Şi-apoi s-a uitat la ceas. Au trecut minutele şi a demonstrat că Dumnezeu nu există. .... ,,.• .. .,, *

- Cum aţi putea să explicaţi, ca unul care a trăit aceste evenimente, priza la public a mişcării legionare, În rândurile tineretului şi al personalităţilor culturale...

- Nae Ionescu, care a fost o mare personalitate, a fost pro-legionar. Profesorul Găvănescu de la Iaşi, profesorul Şumuleanu, la fel. Lucian Blaga a fost simpatizant. Simion Mehedinţi... Toate marile personalităţi au aderat la extrema dreaptă, fiindcă nu existau decât poziţii radicale faţă de influenta nefastă a bolşevismului rusesc, pe care-1 manevrau ovreii.

- Consideraţi antisemitismul mişcării legionare ca fiind fundamental?

- Nu. Cuzismul e fundamental antisemit, legionarismul nu.

- S-ar putea vorbi despre o filiaţie de la cuzism la mişcarea legionară, de o continuitate?

- Păi, au fost fundamental diferite, deoarece cuzismul nu era mistic; mişcarea legionară era mistică.

- O chestiune mult discutată: Nicolae Iorga, comportamentul lui faţă de mişcarea legionară şi replica dură a acesteia.

- L-au asasinat. Iorga a greşit Şi legionarii au greşit. Şi unii şi alţii.

- În ce ar consta marile greşeli ale lui Nicolae Iorga?

- A detestat mişcarea legionară. La început a fost de acord cu ea, dar pe urmă a întors-o. Iar legionarii au greşit că au asasinat un om mare, că Iorga a fost un om mare oricum.

- Şi care credeţi că au fost motivele care 1-au determinat pe Iorga să deteste mişcarea legionară în asemenea măsură încât să-1 incite pe rege s-o

desfiinţeze, ucigându-i conducătorul?

- Pentru că orice extremă este socialmente insuportabilă. Este limpede, nu? Orice extremă este lipsită de ideea fundamentală a oricărei societăţi bine organizate, ideea de echilibru. Extremele violează ideea de echilibru social.

- Referitor la comportamentul lui Nicolae Iorga?

- A fost puţin instabil. Nu versat, instabil. Ş-a autoconsiderat - a şi fost - o foarte mare personalitate. Foarte mare! El a pierit ca o mare personalitate.

- Ce soartă credeţi că ar fi avut dacă legionarii nu 1-ar fi omorât?

- Rămânea un mare român - cum a şi fost.

- Nu sunteţi de părere că, datorită firii lui vulcanice, a personalităţii lui puternice şi a faptului că era naţionalist convins şi antirus, Iorga ar fi fost omorât de comunişti? Ar fi devenit o victimă la Sighet, alături de alte mari personalităţi politice şi culturale?

- S-a pus, de pildă, problema asta, da' nu ştiu, nu pot să afirm că 1-ar fi ucis comuniştii, cum 1-au ucis legionarii. Eu nu ştiu dacă comuniştii ar fi avut îndrăzneala să-1 ucidă.

- Credeţi că această crimă trebuie trecută în socoteala mişcării legionare sau a unor indivizi...

- A unor indivizi fanatici.

- Deci e posibil să nu fi existat un consens în cadrul mişcării şi această acţiune să fi fost regretată?

- A fost regretată şi a fost fructul unor fanatici care au înţeles prost sensul dreptei În România. Păi, Iorga a fost un om de dreapta, a şi fost părintele dreptei!

- Cum explicaţi că au candidat pe listele acestei mişcări nişte personalităţi culturale de primă mărime ca, de exemplu, Mircea Eliade?

- Au candidat pentru că democraţia era compromisă, şi material şi spiritual, şi nu asigura suficient Securitatea ordinii interne şi externe a României. Asta e caracteristica oricărei democraţii. Una singură funcţionează firesc: cea americană. Aia a salvat America!

- A fost totuşi o revoluţie, dacă nu în planul ordinii statale, cel puţin În plan moral şi spiritual?

' - A fost o revoluţie pentru că a însufleţit o generaţie, construind ordinea de stat pe substanţa istorică a poporului român.

- Atunci, cum s-ar explica faptul că, acum, la mai bine de 50 de ani de la desfiinţarea ei, la mai bine de 42 de ani de la decimarea membrilor ei există, totuşi, o puternică pornire contra ei?

- Ideea de echilibru e caracteristica oricărei democraţii burgheze, extremele (fie extrema stânga, fie extrema dreaptă) violează ideea de echilibru

social. Asta este forţa constantă a democraţiei. Şi poporul şi foarte mulţi intelectuali nu pot suporta extremele, iar democraţia este ostilă extremelor care confiscă - şi extrema stânga şi extrema dreaptă - personalitatea umană. Dar nu cred că extrema stânga se compară cu extrema dreaptă. Extrema dreaptă nu confiscă proprietatea, personalitatea legată de proprietate. Extrema stânga e egalitară. Egalitatea coercitivă este sterilizantă.

- Totuşi, în democraţie nu ar fi firesc, în condiţiile existentei extremei stingi, extrema dreaptă să nu fie încurajată, dar măcar tolerată?

- Nu într-un regim în care masoneria internaţională e dominantă pe continent Eu nu discut pe schema asta: stânga, centrul, dreapta, extrema stânga sau extrema dreaptă. Doar că schema asta mi se pare foarte comodă. Extrema dreaptă nu trebuie condamnată pur şi simplu din principiu. Şi nu poate fi gândită în paralel cu extrema stânga, cum se face.

- Ne-am putea gândi că în Spania există " Frente nacional", în Italia "Movimente sociale", în Germania "Noua dreaptă", o mulţime de formaţiuni neonaziste, în Franţa "Frontul naţional", în mod legal, iar la noi s-a interzis din chiar legea electorală existenţa unor partide de dreapta, de extremă dreaptă.

- Ş-a interzis pentru că aicea finanţa internaţionala ovreiască a avut o influentă decisivă.

- Pe Horia Sima 1-aţi cunoscut personal? Era o personalitate puternică?

- L-am cunoscut. Un om, pur şi simplu. Nu mi-am dat seama, că n-am vorbit decât într-o noapte, m-am plimbat cu el pe malul mării, la Carmen Sylva. Şi n-am putut să identific în el o mare personalitate.

- Cum v-aţi situat în raport cu Mişcarea Legionară?

- Am fost simpatizant al ei, fiindcă mi-am dat seama că democraţia nu garantează nici suveranitatea, nici existenţa sigură a poporului român.

- Consideraţi că, dacă Mussolini nu ar fi intrat în război, ar fi devenit un arbitru al Europei?

- Cred că da. Ş-a şi spus asta.

- în "Mein Kampf, care era o diatribă împotriva spiritului francez, Hitler afirmă...

- "Mein Kampf era o carte a unui fanatic, nu a unui om de stat. Am şi spus unui neamţ, că eram în Germania, din cartea asta rezultă că Hitler aspiră să ajungă, dar cartea sa nu dovedeşte că a realizat în el substanţa unui om de stat. Astăzi nu mai sunt posibile extremele, datorită ordinii politice creştine europene

- Credeţi că România ar fi putut evita cel de-al doilea război mondial, cel puţin în etapa incipientă?

- Păi cum să-1 evite, că nu 1-a dezlănţuit ea?

- Adică să se fi plasat într-o eventuală neutralitate.

- S-a mai spus asta: că n-a putut fi silită să nu fie neutră. Cred că putea să fie neutră. S-a spus că a fost imposibilă neutralitatea ei, da' eu cred că a fost posibilă, dar au fost înclinate anumite temperamente fanatice, antidemocratice, care se solidarizau cu dreapta europeană.

- Consideraţi democraţia ca fiind cel mai bun sistem de guvernare?

- După mine, sunt câteva sisteme constante în istorie: democraţia - sistem constant şi verificat de la greci până azi, aristocraţia şi tirania, adică dictatura permanentă.

- Elitismul, conducerea unei elite intelectuale, în ce categorie s-ar încadra?

- În dictatură; este o formă extremistă. Păi, elitismul este o ofensă adusă corpului social, că elita e o emanaţie a corpului social şi e un paradox ca elita să dispreţuiască corpul social din care izvorăşte. Elita nu se naşte în loc viran!

- Noica v-a fost un bun prieten?

- Bun. Nu-mi amintesc exact împrejurările în care 1-am cunoscut. Nu a venit niciodată la mine acasă. Nu m-am dus niciodată la el acasă. M-am întâlnit cu el la cafenea sau la Uniunea Scriitorilor. Cred că la cafenea 1-am cunoscut pe Constantin Noica. Sau nu. Mi se pare că la ziarul "Cuvântul", în biroul lui Nae Ionescu. Nu ştiu dacă el colabora la "Cuvântul", dar acolo 1-am întâlnit, 1-am cunoscut.

- Constantin Noica cum s-a situat în raport cu dreapta românească?

- Când dreapta a pus mâna pe putere, a scos o revistă "Adsum", în care a scris un articol manifest: "Sunt de faţă". Asta spune tot!

- Cum credeţi că s-ar fi plasat ca atitudine în contextul politic actual?

- Nu pot să spun. Noica era un om inteligent, cult şi cred că s-ar fi orientat just. Ar fi păstrat linia naţionalistă, că alta mai bună nu văd.

- În 1938, Codreanu a făcut afirmaţia care a stârnit multă vâlvă la vremea respectivă: "Dacă venim la putere, în 24 de ore pun România pe Axa Roma - Berlin - Tokio". Se pare că, într-o discuţie particulară, Codreanu se plângea că nu a primit nici un răspuns, nici măcar o încurajare din partea puterilor Axei în urma acestei afirmaţii. Ba chiar mai mult, ar fi spus că nu putem intra ca musca în lapte.

- Păi, orice naţionalism este exclusivist şi intrasmisibil. Să nu credeţi că, dacă veneau naţionaliştii extremişti În România, la putere, ar fi fost simpatizanţi cu Hitler. Codreanu a spus: "eu nu fac din poziţia mea marfă de export".

- începusem să vă întreb de poziţia lui Hitler din "Mein Kampf' unde, preluând nişte idei din testamentul lui Bismarck, afirmă că lupta dusă pe două fronturi este inacceptabilă, însemnând înfrângere pentru o tară.

- Păi, da, adică cu Răsăritul şi cu Apusul în acelaşi timp. A încercat o manevră către Răsărit, dar nu a reuşit. Războiul pe două fronturi nu s-a făcut cu voia lui.

- La procesul de la Nurnberg legionarii au fost consideraţi colaboraţionişti

ai naziştilor?

- Nu merge termenul, la extrema dreaptă, de colaboraţionişti ci de egalitate atitudinală. În urma procesului, legionarii nu au fost consideraţi drept criminali de război. La Nurnberg s-a violat un principiu care funcţiona la data aceea. A fost un abuz. Pentru război au fost condamnaţi, nu?

-Da.

- La data când Hitler a declarat război, războiul era funcţiune naturală a statelor suverane şi nu era socotit o infracţiune la ordinea morală şi de drept internaţional, deci acest proces, crearea acestui precedent, a fost un abuz al învingătorilor lipsiţi de simţ moral. Naţiunile suverane pot face orice, neputând răspunde suveranitatea pe plan internaţional la data aceea.

- Nae Ionescu a fost sufleteşte foarte legat de Mişcarea legionară. Cum ni 1-aţi putea prezenta?

- Nae Ionescu era doctor în filosofic la Universitatea din Munchen şi a fost o mare personalitate, naţionalist. Şi a spus despre Codreanu un lucru, Nae Ionescu: "eu mă screm şi lui îi vine". Nae Ionescu!

- Consideraţi că rolul lui a fost decisiv la formarea generaţiei din care faceţi parte, respectiv Mircea Eliade, Comănescu, Vulcănescu, Mihail Sebastian, Mişu Polihroniade, Noica, Cioran?

- Categoric. Nae Ionescu a fost o mare personalitate naţionalistă. Atât. Mai mult ce să spun despre el?

- Emil Cioran cum s-a situat la vremea respectivă?

- S-a situat la extrema dreaptă, bineînţeles.

- Consideraţi că, în acest moment, în România se pune problema antisemitismului?

- Nu ştiu, nu mai avem evrei mulţi. N-are obiect.

- Mă refer la atitudinea pe care o are rabinul şef, Moses Rosen, în această problemă, care strigă sus şi tare că în România există un antisemitism foarte puternic şi indicând drept sursă a acestuia legionarismul.

- Eu consider că e o minciună. E o minciună!

- Am considerat sursa acestei agitaţii ca fiind scăderea credibilităţii lui, el fiind un colaborator al regimului Ceauşescu, unul dintre misitii lui Ceauşescu pe Ungă marii magnaţi evrei.

- N-are autoritate morală, domnule. Nu e nici un antisemitism puternic, sunt gogoşi. În ce vezi? Sunt manifestaţii de stradă, bătăi de evrei? În ce constă?

- A mai apărut în presă câte un articol...

- Asta-i fleac.

- Au apărut pe unele ziduri lozinci: "Jos jidanii", "Jos jidanii din guvern".

- Astea sunt acte individuale, dar nu pot să spun că e o mişcare globală antisemită în România. Zici că afirmă Moses că e antisemitism în România. Lui îi face plăcere să spui că nu este, pentru că nici nu e. îl vede el care cred că e chior. Antisemitismul îl provoacă ca spaimă jidanii, Crezând câ-1 previn. Nu ştiu de ce jidanii sunt odioşi pentru că, în fond, sunt părinţii religiei noastre. Că Iisus Cristos nu era din Fălticeni! Fiecare om în parte nu poţi să spui că este filosemit, da' nici nu poţi afirma că romanii sunt antisemiţi.

- Pe Ion Bănea 1-aţi cunoscut? Putea trece ca şef?

- Un mare caracter! Cum să nu, avea toate însuşirile. Ştiu că 1-am cunoscut personal şi m-a impresionat deosebit, şi ca limbaj, şi ca atitudine naţională, şi ca tot. Păi, nu ştiu dacă s-a găsit cineva să facă obstrucţie faţă de personalitatea lui. Nu-mi amintesc.

- Cum s-a comentat la momentul respectiv faptul că a fost asasinat mişeleşte în lagărul de la Râmnicu Sărat?

- A produs un efect extraordinar în opinia publică, vorbind de dreapta, că stânga e formată din indivizi, nu din mase organic construite.

- În timpul guvernării Goga - Cuza, activitatea dusă împotriva partidului "Totul pentru tară" a fost foarte intensă. De această activitate poate fi făcut răspunzător Goga, primul ministru sau ministrul de interne care era Armand Călinescu?

- Ministrul de interne care era Armand Călinescu şi nu

suporta această cârdăşie fiindcă Armand Călinescu cred, că pe undeva, era mason.

- Credeţi că asasinarea lui Călinescu a fost o evoluţie firească ca urmare a propriei lui activităţi?

- Desigur. Păi se spunea atunci, atâta pot să-ti spun, "a fost ucis chiorul din Piteşti".

- În acest moment, care credeţi că ar fi soluţia de conducere a tării în perioada aceasta dificilă de trecere la democraţie?

- În primul rând că pe mine mă întrebaţi de pomană, că eu nu sunt democrat. Eu sunt democrat numai dintr-un singur motiv, deşi acest lucru este fals definit: din respect faţă de marele popor român. Şi până la urmă mi-am modificat poziţia: nu sunt democrat, sunt demofil-iubitor de popor. Cred că ar fi totuşi optimă o conducere conservatoare realizata, însă, într-un climat democratic. Adică un partid conservator, tradiţionalist, naţionalist, într-un climat liberal. Adică să nu facă din conservatorism instrument de tiranie, că eu nu pot să accept în numele nici unei idei, chiar dacă este un ideal, mă rog, roz sau suprem, să asupresc nici o celulă dintr-un om.

- Paul Goma, într-o scrisoare publicată în ziarul "România liberă", preluând o afirmaţie a lui Winston Churchill, spune că orice popor îşi are conducătorii pe care îi merita, implicit că starea actuală de lucru, conducerea neocomunistă a

ţării, e o consecinţă directă a lipsei de inteligentă şi cultură a poporului român.

- Asta e o prostie. Situaţia actuală a României nu e organică, e conjuncturală. E limpede, nu? împrejurările ne-au adus aici. Noi, românii, ca popor, am avut o atitudine teribilă. Nu i se poate face poporului român sub raport politic nici o imputare. Ceea ce atestă genul politic al poporului român. Astăzi suntem o naţiune liberă, nu?

- Da. Cel puţin teoretic.

- Nu. Cel puţin practic! Cine ne domină pe noi astăzi? Nimeni.

- Suntem conduşi de ruşi. (n.red. 13.12.1990)

- Aiurea. Au ruşii trecere la Bucureşti ca (,) căţeaua pe sub gard. Ruşii nu au putut influenta nici când ocupau România, Principatele. Nu ştiu de ce. Românii au fost alături de turci împotriva ruşilor.

- Cum vă puteţi explica că la conducerea tării se află unul care pare a fi agent al Moscovei, că întregul guvern este suspect de acest lucru? Că au refuzat totdeauna de a denunţa Pactul Ribbentrop-Molotov?

- Adică cine?

- Adică Iliescu, adică guvernul Roman, Parlamentul României.

- Guvernul Roman- Iliescu e o fantomă. E o fantomă!

- Sunt de părere că, totuşi, o fantomă care se află la conducere dispune de interne, dispune de apărare, dispune de o priză în...

- Nu se simte deloc iliescism în statul român şi-n spiritul politic al poporului român. Nu e un mit Iliescu, e domnul Iliescu. Şi dacă ajunge prim-ministru, tot domnul Iliescu rămâne.

- Cum vă explicaţi, pentru că tot am vorbit de ruşi, că, în ciuda opoziţiei totale de ideologie, între bolşevici, respectiv comuniştii de mai târziu, şi ţarişti ei totuşi pe plan militar, strategic, au mers pe linia lui Petru cel Mare.

- Naţionalul n-a putut fi înfrânt în spaţiul rusesc de social. Ruşii s-au descoperit ca naţiune şi socialul a căzut pe planul doi. De altfel, prostia asta o fac şi ai noştri, care ideologizează excesiv. Popoarele trebuie să se hrănească din substanţa bio-istorică a lor, fie direct prin mijloace bio-materiale proprii, fie prin abilitate diplomatică proprie în sisteme de coaliţie salvatoare şi biruitoare. Am crezut, la un moment dat, că noi, românii, aveam această putere combinatorie - n-am fost înfrânţi. N-am cedat din cauza geniului de manevră. Lovinescu spune în "Istoria civilizaţiei române moderne" că putem discuta funcţiile culturale europene ale României, relativitatea valorilor culturale, dar nimeni nu ne poate contesta la dimensiunile spaţiului şi numărului incontestabilului geniu politic şi militar. Spune Lovinescu.

- În viitor sunteţi de părere că Mişcarea legionară sau ideile pe care le-a promovat această Mişcare ar putea face carieră?

- Nu e nevoie de ea, că naţionalismul nu 1-a inventat ea. Naţionalismul 1-

a formulat Eminescu şi altă formă decât Eminescu nu se poate.

Cimitirul istoric şi invenţia năucă

Acest dialog cu Titus Ceia şi Cassian Maria Spiridon a fost publicat În ziarul Timpul din Iaşi, în numerele 43 şi 44 din 13 decembrie 1990, sub titlul Democraţia obliga idiotul să stea alături de geniu

- Ce credeţi, domnule Ţuţea, despre economia de piaţă?

- Asta e o vorbă pur şi simplu. Păi ce, poate să existe economie fără piaţă? Până acum n-a fost piaţă? Lăsând gluma deoparte, într-o economie contează cel mai mult întreprinzătorul. La oraş, întreprinzătorul - la tară, gospodarul! Lozinca liberalilor moderni e că statul e un prost gospodar. Pentru asta, însă, nu există decât un singur remediu: triumful interesului privat. O liberalizare a economiei! După dumneavoastră, care ar fi cea mai puternică cetate economică în ziua de azi? Vă spun eu: liberala Americă! Din punctul acesta de vedere, europenii sunt, pardon de cuvânt, nişte băşinoşi.

- Nu credeţi totuşi că Germania, după ce s-a reunificat, a dobândit o mare şansă?

- Deocamdată nu arată. Aceasta, deoarece germanii nu au vocaţie politică. Sunt doar nişte buni gospodari, şi asta nu ajunge. Nici alţi europeni nu au şanse mai mari. Să luăm de pildă francezii care s-au democratizat total. Ei bine, democraţia totală este cimitir istoric. Europa poate azi exporta idei tehnice, curve, ştiinţă - politic, însă, zero.

- În urmă cu ani, aţi prezentat comuniştilor un proiect de reforme economice....

- Nici nu mi-au răspuns. N-aveau ei ce discuta cu un om pe care-1 ştiau de dreapta. Eu am fost totdeauna de părere că singurul mijloc de a ridica omul din cele patru labe antropoidale în care a căzut este dreapta. Chiar extrema dreaptă. Indolenţilor - bâte pe spinare până fac băşici. La figurat, bineînţeles, deşi n-ar strica nici la propriu. Ruşii ar fi putut avea o şansă prin extrema dreaptă. Dar ruşii nu au vocaţie istorică. Au doar vocaţia de cireada. Ruşii au făcut în schimb bolşevismul. Zic unu că 1-ar fi făcut ovreii, dar, întreb eu, de ce nu 1-au făcut ovreii la francezi? Sau la germani, că Marx era german. Nu 1-au făcut pentru că ăştia, măcar, nu sunt cirezi! Bolşevismul a putut prinde la un popor agrar, nu la orăşeni. Şi, de fapt, socialismul ar merge la citadini! La un popor de ţărani, însă, a dat-o în bară. Ca să vă spun drept, are mare importantă şi un alt lucru: fondul rasial. Socialismul "prinde" pe un fond rasial imbecil. Cultură inexistentă, cirezi rurale, plus un fond rasial imbecil, şi iată că socialismul devine doctrină şi se îndreaptă spre faliment S-a început cu o minciună: li s-a spus oamenilor că li se dă pământ, după asta au fost beliţi şi li s-a luat pământul înapoi.

- Unii şi-au pierdut şi vieţile...

-Să tot fie vreo 15 milioane numai în Rusia. Tovarăşul Stalin i-a dizolvat sufleteşte şi i-a ucis biologic. Din punct de vedere românesc - căci eu gândesc

româneşte - asta a fost pentru noi o adevărată binefacere, să mă ierte D-zeu!

- Gândind româneşte, ce credeţi, va mai fi o România Mare?

- Păi este aproape mare. Ce mai lipseşte? Doar Bucovina şi Basarabia. Numai că nu prea depinde de noi problema Basarabiei, că acolo e căpcăunul rusesc. Cât mai e.... Când mă gândesc: dacă nu i se întindea Rusiei mâna de către ovreii americani, acum se puteau întâmpla multe lucruri importante în lume. De-aia zic eu că americanii nici nu sunt oameni, ci doar nişte animale care dorm în case. Era o vorbă: să ne ferească Dumnezeu de triumful Americii şi al Rusiei, şi au triumfat amândouă. Acum se înţeleg de minune. Pe noi, ruşii ne urăsc. Ei ne consideră, Hrusciov a şi declarat-o, "o insulă latină care izolează slavii de nord de slavii de sud". Şi nu mai e nimeni care să ne ajute: Franţa nu mai e mare putere, e mare putoare, Italia e sub-putoare, iar Anglia e perfidă şi pederastă. Statele Unite nici nu s-au născut, sunt un munte care stă pe loc. Asta din cauza raselor care există acolo. Americanii fac haosul planetar, ei gândesc negustoreşte.

- Dacă americanii n-ar gândi negustoreşte, ci, să zicem, teologic, ce s-ar întâmpla?

- Ar muta onania Sfântului Scaun de la Roma la Washington. Ar crea unitatea creştină. Dar în belşugul de acolo nu poate apare o gândire teologică. N-au vocaţie, ci îl invocă pe Dumnezeu să le binecuvânteze prăvăliile. Numai că se întâmpla un fenomen ciudat: un german, un francez, un orice care ajunge în America se americanizează. Ţin minte că am fost odată, la Moscova, în conflict cu un american. În salonul lui Gafencu. I-am făcut o impresie detestabilă americanului ăla. Tragedia omului de azi e că americanii dictează. Dictează economic, vamal, naval, aerian. Doar atât că nu exercită cum ar trebui stăpânirea lumii decât la casele de bani. N-au orgoliu politic. Nenorocirea este că americanii sunt foarte puternici şi nu se poate deocamdată ca lumea să le scape de sub control. Sunt cei mai bine înarmaţi; ruşii nu pot duce cursa înarmării cu americanii, cu surprizele lor tehnice.

- Şi. totuşi, americanii i-au menajat pe ruşi într-un moment destul de important.

- Asta îi va costa. De altfel, după cum ştii, au dispărut ei şi romanii... Istoria nu iartă, americanii vor îmbătrâni şi ei. Eu, când eram tânăr, am scris o prostie: că marile puteri au murit . N-au murit încă, dar e inevitabil. Cu progresul tehnic însă, astăzi, s-ar putea ajunge la situaţii hilare: dacă Elveţia, de pildă, ar avea superioritate tehnică militară, i-ar putea cere o capitulare URSS-ului. La asta ar putea duce concentrările de energii imense în spaţii mici. Repet, însă, orice democraţie este un cimitir istoric.

- Deci noi ne facem intrarea într-un cimitir istoric?

- Noi n-avem nici măcar democraţie. Un cimitir istoric presupune un trecut de viată care să fie îngropat. Noi am jucat în Evul Mediu un rol foarte important. Principatele, şi Muntenia şi Moldova, ba chiar şi Transilvania, s-au bătut separat cu Imperiul Otoman într-un mod glorios. Când Ungaria era făcută

paşalâc, noi îi băteam pe turci

- Pentru că veni vorba de Ungaria, se agită în ultima vreme ideea că Ungaria este un pericol. Dumneavoastră ce credeţi?

- Pentru cine? Pentru România? Ştii ceva, eu nu mor de râs, că nu sunt cardiac. Ungurii ar fi o ameninţare pentru noi numai dacă s-ar înarma apocaliptic, dar nu e cazul. Iar dacă fac gălăgie, dânşii fac aşa, ca o tobă pe care o baţi dar nu spune nimic.

- Şi totuşi, de mai multe luni se perpetuează o stare de tensiune.

- Păi, nu sunt ei de vină. Vinovaţi sunt măgarii de la Bucureşti, care nu ştiu să facă ordine. La posibilităţile noastre, s-ar putea face ordine la Târgu Mureş şi în secuime în trei ore. Cu scuze! Dar cine să facă uz de foita de ordine a românilor dacă românii sunt conduşi de nişte nevolnici? Aici nu e vorba de legi, ci de oameni. Să ştiţi un lucru: eu, cât Aş fi de aristocrat în gândire, politic sunt democrat. Masa e absolută; fiecare prost luat în parte e un prost şi atât. Dar toţi proştii ăştia împreună sunt un principiu istoric. Cineva, îmi pare că Aldous Huxley, a spus: "Un singur lucru mi se pare sublim. Nu un spectacol cosmic, care nu-mi spune nimic prin materialitatea lui, ci o mulţime desfăşurată revoluţionar în acţiune". Dar revoluţia n-o face mulţimea Ea joacă doar rolul apei în vas: îl umple, nu dă forma vasului.

- Domnule Ţuţea, care ar fi, după dumneavoastră, cea mai ilustră figură istorică a secolului XV-lea?

- Napoleon. Un om care a refăcut ordinea naturală punând parul pe haimanalele de pe uliţă. El face adevărata istorie a Revoluţiei Franceze. Când a fost întrebat Napoleon cum îşi explică intrarea armatelor sale în Ţările de Jos, ca pe bulevard, în timp ce regii Franţei se opinteau la ele zadarnic, dânsul a răspuns: "N-au intrat armatele Franţei, ci ideile revoluţionare de pe drapel!" începuse o nouă filosofic a Istoriei!

- Credeţi că ideea comunismului ar fi avut vreo şansă dacă încăpea pe alte mâini?

- Care mâini pot transforma o eroare în adevăr? Cel mult, dacă încăpea pe alte mâini, se termina mai repede cu comunismul. Sigur!

- Ce părere aveţi dumneavoastră despre social-democraţie?

- Social-democraţia e anticamera comunismului. Comuniştii nu sunt decât moştenitorii social-democraţiei. Pentru atitudinea mea faţă de social-democraţie s-a găsit un motiv în plus să fiu bătut la cur când eram în închisoare. Dacă veni vorba, hai să vă povestesc ceva: odată, un codoş de ăsta, cum mişunau printre torţionarii noştri, s-a dus la comandantul închisorii şi 1-a rugat să-i dea voie să vină pe la mine ca să mă asculte vorbind. "Păi bine, mă boule, ce înţelegi tu din ce vorbeşte ăla?", 1-a întrebat comandantul. "Nimic, dar le vorbeşte grozav!", a răspuns individul. La anchetă m-au întrebat deci: " E adevărat că ai lăudat social-democraţia"? Iar eu le-am răspuns: ."E laptele bătut al comunismului". Ştiţi ce vor social-democraţii? Să facă şi bine, dacă se poate, dar să nu facă cum

trebuie. Numai că, dacă prin social-democraţie s-a intrat în comunism, nu se poate ieşi din comunism tot pe-acolo. E ca o uşă care se poate deschide numai dintr-o parte, social-democraţii nu au forţă activă de luptă. N-au guvernat Germania social-democraţii? Drept care au făcut pa ei. Acum cea mai bună doctrină politică ar putea fi cea liberală. Liberalii clasici, care organizează societatea pe personalitatea umană.

- Ce-aţi putea să ne spuneţi dumneavoastră despre francmasonerie?

- S-a născut în Evul Mediu ca o reacţiune împotriva tiraniei de atunci. Pe parcurs, au luat-o în stăpânire evreii. Au transformat-o în unealtă de stăpânire iudaică. Iniţial, nimeni nu putea deveni, să zicem, cavaler de la Rose-Croix dacă era evreu. Ulterior, s-a putut orice. Asta a fost de fapt, - uite, aici fac poate un păcat şi sunt totuşi fecior de popă, dar o spun -fructul neputinţei creştinismului tolerant până la refuz. Argetoianu a fost odată întrebat de nişte tineri: "Sunteţi francmason, domnule ministru?". La care le-a răspuns: "Fugi, bă, de-aici. Am fost, e un fleac". Francmasoneria doreşte puterea, cu lozinci democratice. Nu sunt religioşi. Au o singură religie: propria lor doctrină. Pe duşmani îi anulează social. Au o structură supranaţională. Deci, sunt antinaturali. Toţi cei care aspiră la unitatea speciei om anulează principiul competiţiei între popoare. Anulează însuşi principiul civilizaţiei moderne, născute prin luptă.

- Care credeţi că este sistemul social cel mai bun?

- Cel care pleacă de la respectul măştii de om. Democraţia. Democraţia obligă, prin însăşi ordinea ei ideologică, idiotul să stea alături de geniu şi să-i poată zice: "Ce mai faci, frate?" Partea proastă este că oamenii de excepţie pot ajunge captivi în cirezile democrate. Ce decide masa are un caracter absolut,

- Ce înseamnă această "explicaţie în istorie"?

- Explicaţia cauzală reală a unui fenomen. Nici un om, de când1-a făcut Dumnezeu pe lumea asta, n-a cunoscut cauza reală a unui fenomen.

- Ce părere aveţi despre prezentul politic?

- Nu ştiu ce să răspund, pentru că nu cunosc climatul real la români. Pe mine mă interesează democraţia în fapt, nu cea de drept.

- V-aş ruga să vă explicaţi...

- Marele cusur al democraţiei este acela că este singurul sistem social-politic compatibil cu demnitatea şi libertatea umană, dar care are un viciu de structură: nu are nici un criteriu de selecţiune a valorilor la conducere.

- Care este, după opinia dumneavoastră, forma ideală de guvernământ?

- Monarhia, sigur. Dar n-are criterii de conducere democratice. Monarhia ar presupune şi alegeri, şi partide şi ar presupune un arbitru. Acest arbitru care, văzând forţele politice în conflict, alege de fiecare dată, nu pe cea mai populară, ci pe cea mai adecvată interesului general. De fapt, monarhia a făcut România Mare, iar democraţia a mai redus-o.

- Am putea renunţa la politică, revenind la filosofic... Ştiu că 1-aţi cunoscut pe profesorul Nae Ionescu, mentorul spiritual al generaţiei dumneavoastră. Ce vă amintiţi despre Nae Ionescu?

- Nae Ionescu trebuie definit comportamental, în sensul că a avut o atitudine justă faţă de toate evenimentele din România. N-a gândit însă just întotdeauna.

- Aşadar, în ce măsură 1-aţi apreciat?

- L-am apreciat mai mult atitudinal, nu ideologic. Nu-l prefer pe omul politic Nae Ionescu, pentru că nu ştiu, deşi am fost colaborator important la Cuvântul, cum gândea ordinea de stat. Aveţi vreo dovadă despre asta?

- Nu, însă ştiu că, la un moment dat, a intrat în conflict cu monarhul, cu Carol Îl...

- Monarhul ştiţi cine e? Monarhul e monarhia. Eu ştiu că Homer zice: "Când unul conduce e bine".

- Dar cel care e singur şi conduce, şi nu conduce bine, poate fi înlocuit cu altul?

- În democraţie, da. În monarhia constituţională nu se poate întâmpla uzurparea puterii, fiindcă monarhul este şef suprem al statului şi şef suprem al armatei. Şi când o ia anapoda cu corpul social intervine principiul juridic.

- Mi-aţi relatat, domnule Ţuţea, un episod petrecut la redacţia ziarului Cuvântul ...

- Nae Ionescu le zicea unora că ar trebui să facă aşa ca ăla, arătând cu degetul către mine. Da, zice, ăla ne va conduce în viitor... Şi într-adevăr, i-am condus pe toţi... la puşcărie! A fost o operaţie foarte folositoare. Ce să fac, aşa a fost...

- E adevărat că Cioran l-a ironizat pe Nae Ionescu, când acesta a fost închis?

- Nu s-au înţeles. Se arătau cu degetul unul pe altul. Cioran îi datorează însă mult lui Nae Ionescu.

- De fapt, întreaga generaţie a anilor '30 îi datorează enorm lui Nae Ionescu... Aţi fost la cursurile de metafizică ale profesorului?

- La cursuri nu prea m-am dus. M-am dus în schimb la el acasă Şi am discutat de cincizeci de ori...

- Ce impresie v-a făcut?

- O inteligentă debordantă. Mult mai inteligent decât ăla care a apărut...

- Vreţi să spuneţi că era mai inteligent decât însuşi gazetarul de la Cuvântul ?

- Da. Extraordinar de inteligent. Era spontan. Nu-şi pregătea cursurile, intra în sală şi vorbea pornind de la o premisă pe care o demonstra.

- AU asistat la cursul de filosofic a religiei?

- Da. În 1925 sau 1926. Era printre primele lui cursuri. A fost reluat în Metafizica sa. Dar filosofia religiilor e o impietate.

- Nae Ionescu făcea aici distincţia între metafizică şi credinţă... în sensul că filosofia porneşte de la o nedumerire, în timp ce religia de la credinţă...

- Nu, amândouă pornesc de la dat. Una de la un dat mistic, de la Dumnezeu - religia, în timp ce filosofia e subordonată divinităţii. M-a întrebat cineva ce model de umanitate îmi aleg eu. Puteam să-mi aleg, să zic, Platon, Aristotel, mă rog, Kant, Hegel. Zic: un popă obscur din Bărăgan. De ce? Păi, deasupra ăstuia stă Absolutul, deasupra ălora stă numai geniul speculativ.

- Ştiu că lucraţi de câţiva ani la un studiu de antropologie creştină intitulat Cartea întrebărilor. În revista Timpul s-au publicat deja câteva fragmente... De la ce idee aţi pornit în alcătuirea cărţii?

- Voiam să fac aşa: în inventarul problemelor mele începusem cu această îndrăzneală pe care au mai avuţ-o şi alţii înaintea mea. Prima mare întrebare pe care şi-o pune omul este asupra existentei lui Dumnezeu. Cu asta vroiam sa încep. N-am scris niciodată aşa ceva. Plănuiam să scriu pe urmă Existenţa omului şi, după asta, Universul; cum îl prezintă metafizica şi cum îl prezintă ştiinţele naturii. Aşa era planul meu dar nu 1-am realizat şi nici nu-1 mai pot realiza. Atunci aveam un entuziasm... Ştiu eu dacă ieşea bine? Poate ieşea bine.

- O carte de antropologie creştină a scris şi Ernest Bernea. Se numeşte Crist şi condiţia umană...

- Da, o ştiu, dar nu seamănă cu a mea deloc.

- Atunci, care este ideea de bază a cărţii dumneavoastră?

- Ideea de bază este o Imitaţio Christi , aşa cum a scris Thomas din Kempis. Luam ca model cartea aia şi încercam să-1 imit pe Cristos şi eu, la nivelul meu balcanic.

- Cât aţi realizat din acest plan?

- Gândeam să fac cinci volume: întrebările, Sistemele, Stilurile, Ştiinţele şi încoronarea cu dogmele creştine ale gândirii mele. Nu le-am făcut decât în gând. N-a apărut nimic.

- În ce a constat colaborarea dumneavoastră de tinereţe la Cuvântul ?

- Eu proiectasem să scriu la Cuvântul cincizeci de eseuri, dar nu am scris decât şaptesprezece. Cuvântul era ăl mai intelectual ziar din tară; Neamul românesc al lui Iorga era cam popular...

- Avea mare audientă Cuvântul ?

- Nu ştiu cine mi-a spus despre o discuţie ce a avut loc într-un salon în legătură cu măritatul unei fete. Nu-mi amintesc nici fata, nici familia. Cineva întreabă pe părinţi: "Da' după cine vreţi s-o daţi?" Şi era un băiat acolo... "De ce?" "Asta scrie la Cuvântul". Asta era un criteriu, ca să ştiţi. La Nae Ionescu nu publica

oricine. Eu mă duceam Şi la el, la Băneasa, acasă. Discutam ore întregi. N-am văzut retururi de ziar, la Cuvântul.

- Domnule Ţuţea, am citit de curând într-un număr din România literară fragmente din amintirile lui C. Beldie despre Nae Ionescu, amintiri în care îl descrie ca pe un aventurier şi cabotin... Cred că a existat un conflict între cei doi încă de pe vremea când fuseseră colegi de redacţie la Ideea europeană...

- Păi, exact aşa cum a existat un conflict între Napoleon şi caporalul Gheorghiţă Ion. Nu e de nasul lui Beldie să stea în conflict cu Nae Ionescu... “

- Din păcate, punctul de vedere al lui Beldie a fost acceptat şi de G. Călinescu, şi ar fi trist ca generaţiile noi să îl judece pe Nae Ionescu de pe poziţiile unor intelectuali “de stânga”...

- Adică de democraţi, pentru că Nae Ionescu era antidemocrat.

- Există texte semnate de Mircea Eliade, C. Noica, Mircea Vulcănescu care mărturisesc despre genialitatea profesorului...

- C. Beldie faţă de Nae Ionescu era o... beldie. Călinescu, faţă de Nae Ionescu, nici n-a existat. I-am cunoscut personal pe amândoi, am stat de vorbă cu ei. Călinescu n-avea nici o legătură cu filosofia, ceea ce reiese de la primul rând; n-avea vocaţie filosofică nici cât un măturător. Călinescu era un simplu scriitor.

- Cum vor judeca generaţiile care nu au decât Istoria lui Călinescu ca unică sursă?

- Nu-i nici o crimă. Se întâmplă lucruri de-astea. Nae Ionescu nu se măsura în vremea lui cu nimeni. Era el însuşi.

- Ce ştiţi despre moartea prematură a lui Nae Ionescu?

- Unii spun că ar fi fost otrăvit de o amantă a lui, la ordinul regelui. Lupeasca a manevrat, se zice, moartea lui.

- Ştiţi ce prietene a avut Nae Ionescu?

- Nu mai ştiu. Una a fost Cella Delavrancea, alta Măriuca Cantacuzino, mi se pare. Ce ştiu e că una stătea la cap şi alta la picioare când gândea el. Era nemaipomenit de deştept.

- La conferinţele Criterionului aţi participat?

- M-am dus. Nae Ionescu era ăl mai interesant; a ţinut şi el, mi se pare la Fundaţii, nişte conferinţe...

- Nu ştiam nimic de prezenta lui Nae Ionescu la Criterion... În schimb ştiu câte ceva despre prezenta lui Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Cioran, Mircea Vulcănescu, C. Noica. Pe Mircea Vulcănescu 1-aţi cunoscut?

- Cum să nu. Am fost prieten cu el. Era foarte învăţat, dar nu era foarte înzestrat.

- În ce sens nu era foarte înzestrat?

- În sensul că nu era prea talentat. Ştii că poţi fi foarte învăţat şi să nu fii talentat.

- Cum explicaţi opţiunile politice ale celor mai înzestraţi intelectuali din generaţia dumneavoastră? Ce a însemnat românismul?

- A însemnat să fim noi înşine. Ori a fi la stânga înseamnă a fi în pom. A fost un orgoliu naţional. Fiecare popor vrea să fie el însuşi. Şi am vrut şi noi, ăştia de dreapta, să fim români.

- Este singurul moment din istoria noastră când am vrut să fim noi înşine?

- Tot veacul XIX este plin de astfel de exemple. Paşoptiştii erau români. Ştii de ce? Că mâncau fasole .Ha, ha, ha.

- Credeţi în spiritul enciclopedist de care vorbea Mircea Eliade?

- L-am pus la punct pe Mircea Eliade, pentru că enciclopedismul este un fel de nulitate mintală, când vrei să fii tot, nu ştii nimic.

- A replicat Eliade?

- Eu ştiu? Nu-mi amintesc să-mi fi replicat. Eram generaţia care vorbeam împreună şi ne înţelegeam separat.

- Care au fost acuzaţiile pe care comuniştii vi le-au adus la proces?

- Dacă Aş şti ce vină am în mod real, Aş cere premiul Nobel. "Ce vină vă însuşiţi dumneavoastră?", m-au întrebat şi am fost condamnat la 20 de ani muncă silnică. Nu am fost şi nu sunt antisemit, pentru că ar însemna să fiu anticreştin. Pentru că, să fim cinstiţi, Cristos nu e din Fălticeni. Am fost acuzaţi , noi, ăştia de dreapta, că exagerăm puterea naţiunii. Toate popoarele fac aşa. Nemţii se consideră buricul pământului, englezii două buricuri ale pământului, francezii trei buricuri şi jumătate. Fiecare crede că neamul lui e buricul pământului.

- Cum aţi rezistat în puşcărie?

- Cum rezist stând aici, în scaun.

- În multe puşcării s-a aplicat deţinuţilor politic un regim extrem de sever în scopul exterminării...

- Eu n-am muncit. Cum puteam să muncesc flămând, că nu puteam tine în mână un băţ?

- Cu moralul cum aţi stat?

- Ridicat, pentru că eram tânăr.

- închisoarea, procesul de "reeducare" nu v-au modificat ideile din tinereţe?

- Nu m-am schimbat deloc. Acuma mi-aş schimba părerea pentru că sunt bătrân. Acuma este o copilărie să umblu cu minciuni de colo până colo. Atunci nu-mi convenea, pentru că aveam un fel de-a fi juvenil; vroiam să strălucesc. Acum nu mă mai interesează strălucirea, nu dau două parale pe ea.

- Când aţi ieşit din închisoare nu eraţi schimbat? Aveaţi

acelaşi orgoliu?

- Sunt român şi, ca român, mă socot buricul pământului. Că, dacă n-aş fi român, n-aş fi nimic. Nu mă pot imagina francez, englez, german. Adică nu pot extrapola substanţa spiritului meu la alt neam. Sunt român prin vocaţie. Că altfel n-am cum să ies. Tot ce gândesc devine românesc.

- În timpul percheziţiei v-au confiscat manuscrisele?

- O mie de pagini am avut scrise. Acum mă consolez şi eu când mă gândesc la aceste lucruri distruse. Mi-au spus: "Nu mai e urmă de dumneata, c-am avut noi grijă ". îmi face plăcere, zic, să nu le mai ştiu, pentru că nu sunt totdeauna aşa de deştept. Dacă rămâneau acele manuscrise, rămâneau şi braşoavele de acolo.

- Ce fel de manuscrise erau?

- Dacă mă pui să reproduc, pot fi arestat prin neştiinţă. Dar cred că am spus lucruri interesante; aveam experienţă de puşcăriaş...

- Ce eveniment deosebit vi s-a întâmplat în detenţie?

- Am fost solicitat să scriu pentru revista Glasul patriei, ca şi Nichifor Crainic. Mi s-a părut ciudat să fii arestat şi să scrii, să meditezi. Adică să spui: "Vă mulţumesc că m-aţi arestat". Asta era o porcărie nemaipomenită: să obligi un deţinut să scrie. El poate să-şi scrie memoriile, dar nu pentru tine, ăla care-1 persecuţi, îmi amintesc că eram foarte frumos anchetat: "Ce zici, mă, banditule... " sau "De ce eşti dumneata naţionalist în forma asta?" I-am răspuns: "Fiindcă nu mă pot stăpâni". Alt anchetator m-a întrebat: "De ce ai vorbit împotriva noastră, dom'le?" "N-am vorbit dom'le" "De ce?" "Păi, împotriva voastră vorbeşte tot poporul român. Ce să mai adaug şi eu?" Şi mi-a dat 20 de ani muncă silnică fără motive. Mi s-a prezentat sentinţa de condamnare ca să fac recurs. La cine să fac recurs, la Dumnezeu?

Un om neîmplinit

Acest dialog a avut loc în luna februarie 1991, între Petre Ţuţea şi Dorin Popa şi a fost publicat în revista Cronica din Iaşi, În numărul 16 din 19 aprilie 1991, sub titlul : La comunişti, dacă le găseşti o soluţie care îi întinereşte, ti-o refuză .

- Nae lonescu ţinea mult la ziarul Cuvântul ?

- Da. "Ce zici, mă Petrică, de popularitatea ziarului meu... Cuvântul"? Zic, "uite, dom'le profesor, discutau doi inşi, unul avea un băiat şi altul o faţă. Zice "Iţi dau fata, da-1 citeşti pe Nae lonescu".

- Şi spuneţi că articolele dumneavoastră, publicate în "Cuvântul" lui Nae lonescu, nu v-ar plăcea să le recitiţi acum?

- Nu prea le mai ţin minte.

- Nu mai ţineţi minte deloc?

-Deloc.

- Nici ce orientare aveau articolele?

- Dreapta, bineînţeles.

- Dar înainte făcuseţi "la stânga".

- Am făcut "la stânga".

- Este un profesor universitar în Iaşi, unul Luca Pitu.

- Da, îl ţin minte, 1-am cunoscut.

- El nu recunoaşte pe nimeni drept mentor şi spune uneori "eu sunt discipolul lui Petrache Ţuţea".

- Aşa-i place lui, probabil.

- E unul dintre cei mai inteligenţi oameni din Iaşi.

- Păi, am discutat cu el. Foarte drăguţ, inteligent. Dacă-1 întâlniţi, să-i transmiteţi, odată cu omagiile mele, salutările mele cordiale!

- Sunt prieten cu domnia sa. Cum ajung în Iaşi, îl întâlnesc. Numai că nu merg trenurile, domnule Ţuţea. Regionala CFR Iaşi este în grevă şi nu pot să plec din Bucureşti.

- Eu am spus că sunt anumite zone, tehnice, ale corpului social, unde greva trebuie considerată crimă antinaţională şi greviştii sancţionaţi crunt. Păi, i-a închipuiţi-vă că se face grevă la brutăriile din tară. Păi, ăia trebuie bătuţi cu frânghia în piaţă. Nu mai mâncăm pâine? Există zone ale economiei unde greva trebuie să fie, în principiu, interzisă. Dacă la o fabrică de automobile sau de locomotive se face grevă, nu suferă nimeni. Dar la CFR...

- Nu vă miraţi că tocmai în Moldova s-a declanşat greva asta a CFR-ului, că noi, moldovenii, am fost mai cu Iliescu, mai cu feseniştii ăştia?

- Pai, când eşti cu calea ferată, eşti cu poporul român, nu cu regimul. Ce are Iliescu cu drumul de fier?

- Când eraţi dumneavoastră director în Ministerul Economiei, nu se puteau întâmpla greve?

- Cum să nu?!

- Aveau, aşa, o amploare care să paralizeze o bucată de tară?

- Nu. N-a paralizat o bucată de tară. La o grevă din Ploieşti, nu ştiu de unde, era la un minister, am cerut, la telefon, prefectului de Prahova să ia măsuri drastice, adică să nu considere greva o supapă de siguranţă profesională a muncitorului, ci un atentat la ordinea naţională în anumite domenii. Închipuiţi-vă că toţi brutarii din România fac grevă. Nu mâncăm pâine?

- Păi, dacă nu-i pâine, mâncăm cozonac - aşa cică, ar fi spus regina Franţei. Cum spuneaţi, ce măsuri drastice să se ia, să-i bată, ce să le facă? Aţi spus dumneavoastră că aţi comandat la Ploieşti prefectului...

- Să nu li se dea salariul, iar când revin la muncă să se reducă cu 40% salariul real.

- Dar poate că ei, săracii, făceau grevă pe bună dreptate. Nu v-aţi întrebat? .. .. , ..,<

- Ei, măi băiete, depinde. Păi, trebuie examinate grevele, că sunt anumiţi incitatori, demagogi care exploatează naivitatea muncitorească şi fac greve ce se potrivesc ca nuca în perete.

- Ştiu, dar dumneavoastră nu ştiţi cât de greu o duc romanii acuma? Cum o să facă ei grevă aşa, din lux. Nu-i un lux greva, dimpotrivă, e o măsură extremă şi, vorba dumneavoastră, radicală. Probabil că ei în zilele alea nici nu sunt plătiţi.

- Acum, o duc rău românii pentru că sunt prost guvernaţi.

- în afară de bişniţari, dar care sunt foarte mulţi.

- Păi, bişniţarii apar ca paraziţii, în dezordine. Ei înlocuiesc ordinea, care asigură cantitatea de bunuri materiale cetăţenilor, locuiesc această dezordine, nu-i aşa?

- Vedeţi că ăştia se îmbogăţesc teribil acuma şi nu numai că ei or să conducă în economie, în tot felul de lucruri, dar or să conducă, probabil, şi În cultură; ei au să cumpere tipografii, au să cumpere ziare; dacă au bani!

- Ce, credeţi dumneavoastră că un milionar care finanţează un ziar îl scrie el?

- Nu, dar contează dacă e tâmpit.

- Păi, nu poate să fie chiar atât de tâmpit, dacă ziarul se citeşte Şi e popular.

- N-aţi auzit de România Mare a lui Barbu şi Vadim Tudor?

-Nu.

- Un ziar şovin, naţionalist-şovin şi care e cel mai cumpărat. Ca să se poată vinde, stârneşte naţionalismul în oameni; revista asta e împotriva ungurilor. Ei sperie poporul cu pericolul unguresc. Spun mereu că ungurii, gata, sar pe noi. §i atunci, creează o falsă tensiune în tară.

- Ungurii nici nu mai sunt. Nici în Ungaria, am spus eu acolo. Am avut sentimentul unui cimitir istoric. Îi spuneam ambasadorului român care a făcut parte din delegaţia României.

- La Budapesta.

- Da. Zic, “ am imaginea Ungariei istorice care era în Imperiul austro-ungar astfel: la capătul unui pod am văzut un cerşetor care credeam că a fost aşezat acolo imediat după Adam, aşa era de definitiv cerşetor. O mască de cerşit definitivă “.

- De ce spuneţi că ungurii nu mai sunt unguri? Care e adevăratul ungur?

- Nu, am spus că nu mai sunt semnificativi. Sunt unguri.

- Aţi spus că nu mai sunt nici În Ungaria.

- Nu mai au semnificaţie europeană. Păi, când au făcut parte din Austro-Ungaria, au format împreună un imperiu. Acum, nici Austria nici ei nu mai semnifică mare lucru. Sunt două state mici.

- Dumneavoastră aveţi respect numai pentru statele mari şi puternice?

- Păi, cine n-are?

- Păi, aveţi respect şi pentru poporul român. Noi suntem foarte mari şi puternici?

- Păi, are Dostoevski un personaj, zice, discutau doi beţivi în circiumă Şi unul zice: "De ce eşti, mă, aşa mândru?". " Păi cum să nu fiu mândru dacă sunt rus?". Şi eu, că sunt român. S-ar putea ca românismul meu să fie un instrument de adaptare. Adică neputând fi altceva. Dar eu, eu sunt conştient român şi conştient că aparţin unui neam european real - poporul român! Avem o istorie, avem o tradiţie în cultură, avem o limbă glorioasă. Păi, ce, suntem nimic noi, românii? Păi, avem frumuseţea limbii române. Ruşii sunt un popor numeros. Se potriveşte, ca armonie, limba română cu limba rusă?

-Se poate face discriminare între limbi?

- Da. Păi, ce, e limba rusă atât de armonioasă? "Mult e dulce Şi frumoasă limba ce-o vorbim".

- Dar cum se împacă naţionalismul cu, de exemplu, creştinismul?

- Păi, nu se împacă. I-a spus cineva, nu ştiu cine, unuia dintre gânditorii moderni, păi, zice, cum să fac, pentru că avea două poziţii, una socială şi alta filosofică? Zice, cum se împacă asta? Nu se împacă. Păi, atunci, de ce le trăieşti? Că vreau eu!

- Am luat cartea Roza vânturilor care a apărut acuma. Dacă tot timpul îmi spuneţi de Nae lonescu, mi-am luat-o să-1 citesc şi eu.

- Nu, nu e ăla.

- Nu e ăla din Roza Vânturilor ? Manolescu a criticat-o.

- Nu e ăla, Nae. Eu am fost colaborator la ziarul Cuvântul, Şi-am discutat sute de ore cu Nae lonescu. Era infinit mai nuanţat. Nu era ăla din scris. Deci, a pierdut mult În scris. Personalitatea lui s-a pierdut în scris. Cum a spus Oscar Wilde: "Mi-am pus talentul în scris şi geniul În viată!"

- Cartea lui Nae lonescu - Roza vânturilor - e cea publicată de Eliade, înainte de război.

- Da. Am fost în biroul lui Nae lonescu, că amândoi, şi Eliade şi eu, am colaborat la ziarul Cuvântul, unde Mircea Eliade 1-a rugat pe Nae lonescu, ca, de ziua lui, a lui Mircea Eliade, să-i facă cinstea să-i publice o colecţie din articolele lui. Şi ci a acceptat.

- Cum vedeţi dumneavoastră relaţia maestru-discipol, mentor-învăţăcel?

- E firesc, nu? Unul e stâpân spiritual şi altul învaţă să ajungă stâpân. Dacă are vocaţie, bineînţeles.

- Unul numai dă Şi altul numai primeşte?

- Da' ce să primească un maestru de la ucenic, decât prezenta fizică şi... sufletească?

- Să primească bucuria vieţii.

- Aia este o abstracţie, bucuria vieţii.

- Cheful de a trăi.

- Ăla îl are, de pildă, trăind în vecinătatea femeilor, cheful de a trăi.

- Atunci, oricum, dă un sens mai profund existentei maestrului - prezenta învăţăcelului.

- Da, asta e adevărat. Toţi marii înţelepţi au avut învăţăcei şi toate marile personalităţi au avut ucenici.

- Deci, dumneavoastră, din punctul ăsta de vedere, ar trebui să vă consideraţi un om realizat.

- Păi, din punctul ăsta de vedere, eu nu prea am.

- Ce nu prea aveţi?

- Ucenici.

- Păi, cum nu aveţi ucenici? Mulţi se revendică de la Petre Ţuţea.

- N-am auzit de ţuţism până acum sau de ţuţianism.

- V-ar face plăcere să auziţi.

- Mi-ar face plăcere, dar nu sunt. Eu am o popularitate restrânsă.

Infinitus est numerus stultorum

Acest dialog cu Dorin Popa a avut loc În februarie 1991 şi a fost publicat În numerele care au apărut În zilele de 22 şi 29 noiembrie 1991 din revista Contemporanul.

- Domnule Ţuţea, perioada prin care trecem este un simplu intermezzo?

- Da!

- Şi la ce ne putem aştepta, în primul rând?

- Nu ştiu, poporul român trebuie sa nască acum o personalitate. Aşa cum 1-a născut pe marele om de stat Ionel Brătianu, care era inginer, aşa cum 1-a născut în Transilvania pe Iuliu Maniu.

- E rândul Moldovei, acum.

- Păi, Moldova... nu-mi mai amintesc pe care dintre cei mari i-a dat... dar

are şi ea un om mare.

- Vă referiţi numai la politicieni? Este Titu Maiorescu.

- Ei, da, e şi om de stat. Titu Maiorescu nu e numai un mare intelectual, e şi om de stat

- Politician, spun eu, mare.

- Şi politician.

- El e singurul om politic pornit din scris, deci dintre intelectuali, care nu s-a compromis.

- Dar nici n-a strălucit chiar aşa de tare.

- În politică?

- Da.

- A fost şi prim-ministru, şi ministru...

- El a fost şi prim-ministru, şi ministru... dar ăsta nu-i un argument.

- În perioada în care s-au făcut scoli, s-au făcut atâtea lucruri...

- Se poate, dar nu e o... A fi prim-ministru nu înseamnă, necesarmente, a fi un om de stat. Omul de stat face istorie, adică punctează timpul şi spaţiul cu prezenţa lui.

- Oricum, spuneam că nu s-a compromis ca ceilalţi care au pornit din literatură, din cultură, cum a fost Goga sau cum a fost Iorga, care, ca oameni politici...

- Au clacat, da. Au greşit. Adică nu aveau vocaţia de oameni politici.

- Există, în rândul intelectualilor, o tentaţie de a migra în politică. Cum i-am putea testa, înainte de a face ei mari gafe, care sunt buni şi care nu pentru politică?

- Văzând şi făcând. Văzându-i la treabă. Păi, eu cred că România a avut în substanţa ei mai mulţi oameni mari de stat decât au apărut...

- Latent?

- Da. Dar nu au apărut. Un popor e o posibilitate nesfârşită -nu-i aşa - care să nască oameni excepţionali. Şi în cultură, şi în politică, şi în tehnică, şi în ştiinţă.

- Deşi nu au apărut atâţia cât era nevoie?

- Ei n-au apărut. Păi, n-apar atâţi cât e nevoie la nici un neam. Că parcă şi germanii şi francezii ar dori să întâlnească oameni excepţionali pe fiecare bulevard, dar nu e tocmai aşa.

- Dar despre americani de ce aveţi o aşa de proastă părere? Spuneaţi undeva că sunt nişte animale care dorm în casă.

- Am greşit şi eu. Sunt totuşi puternici. Sunt puternici pentru că sunt invincibili. Asta-i părerea mea. Dacă-i atacă toată planeta, nu-i poate bate!

- Deci vă referiţi numai la puterea lor militară?

- La puterea lor politico-militară.

- Păi, asta se bazează pe puterea economică.

- Se bazează pe puterea tehnico-economică. Nu-şi exercită puterea nelimitat, de teamă să nu-şi piardă mântuirea sufletului. Asta-i o mare onoare pentru ei. Pentru că exerciţiul nelimitat al

puterii, oricum o exerciţi, e demonic. Păi, nu uita, Ceauşescu nu a înşelat pe nimeni. Ceauşescu a fost şiret

- Deci a înşelat! Cineva spune - N. Manolescu - că există un instinct al puterii, aşa cum există un instinct sexual.

- Mă rog, se poate. Dar e greu de spus, totuşi, că există un instinct al puterii. Fiindcă instinctul nu are un caracter orientat atât de întins pentru a fi conducător în timp şi în spaţiu. Instinctul tine mai mult de aspectul vegetativ al omului.

- Animalic?

- Animalic, da.

- Tot Nicolae Manolescu, dacă aţi auzit de el, îmi spunea...

- Am auzit, da, de Nicolae Manolescu. E un critic foarte bun, excelent chiar.

- îmi spunea că problema unei societăţi nu este aceea că cineva vrea puterea. El a spus că problema nu este asta. Asta e o falsă problemă. Ci, important este ca societatea să-şi creeze propria ei putere de apărare, adică să regleze instinctul de putere al cuiva, ca nu orice cretin să poată ajunge la putere.

- Păi, asta e altceva, un truism, o banalitate. Societatea reacţionează prompt la imperfecţiuni şi la nocivitate.

- Credeţi?

- Păi, se şi vede din istorie. Poţi să înşeli o vară o societate, dar două veri la rând nu poţi!

- Păi cum, da' Ceauşescu câţi ani a înşelat-o?

- Păi, nu uita, Ceauşescu nu a înşelat pe nimeni. Ceauşescu a fost şiret.

- Deci a înşelat!

- Păi, da, sigur. N-avea vocaţie de om de stat Există vreo ctitorie Ceauşescu? O casă în care să se adăpostească vreo ctitorie de-a lui? Nu! N-a fost om de stat. A fost om de stat jos.

- Aţi crezut vreo clipă, în perioada aia, că Ceauşescu are vreun rol benefic în societatea românească?

- Nici nu 1-am gândit eu pe Ceauşescu prea mult

- Aţi făcut abstracţie de el tot timpul?

- Nu abstracţie. Am constatat că este, atât.

- Deci nu v-a reţinut atenţia prea mult!

- Vorba lui Arghezi: discuta despre un ardelean care a venit în Bucureşti şi spunea despre el că a pierdut partida pentru că n-avea joc de scenă.

- Ceauşescu era oltean.

- Ceauşescu, nu ştiu. Nu cred că a fost oltean. Dar mare lucru n-a fost nici chiar aşa: suficient e că n-a fost mare lucru.

- Şi, totuşi, i s-au supus atâţia. Şi ajunsesem la dementa ca o tară întreagă să i se închine şi să-1 cânte.

- Păi, aia care îi scriau versuri şi îl cântau erau hrăniţi, iar cei din jurul lui, plătiţi.

- Şi credeţi că un popor mai are suficienţi anticorpi în momentul în care creează atâţia şacali care îl cântă pe un dement?

- Păi, nu? Poporul are mijloace, uneori se poate debarasa spontan, alteori aşteaptă. S-ar putea ca, în aşteptare, să pregătească instrumente de restabilire a ordinii.

- Dar când se pierd generaţii întregi?

- Păi, niciodată nu s-au pierdut generaţii întregi. Nu cred. Ş-ar pierde generaţii întregi la un popor dement, dar nu cunosc în istorie aşa ceva.

- Dar cei 45 de ani, cât au stat comuniştii peste noi?

- Au alunecat cum alunecă apa peste peşti.

- Şi, totuşi, nu vedeţi că, acuma, un partid foarte apropiat ca gândire de cel comunist - de fapt format de rămăşiţele comuniste, nu? - a fost ales la 20 mai? Asta mă face să cred că nu au alunecat ca apa peste peşti.

- Nu ştiu, dar eu nu mă simţ, în orice caz. Eu vorbesc de mine, subiectiv, eu, dacă nu ies din casă... Eu nu mă simţ guvernat.

- Sunteţi neguvernabil, domnule Petre Ţuţea?

- Nu mă simţ guvernat. Că m-aş lăsa guvernat, dacă eu constat că sunt? Ca ăla care e sus să mă guverneze? Dar dacă acolo e un impostor, nu mă interesează. Căci corpul social e atât de afinat încât, ca şopârlele, se furişează la conducere şi ajung acolo impostori.

- Deci, domnule Ţuţea, într-un cuvânt, tirania a fost înlocuită de impostură, deocamdată?

- Nu ştiu, nu văd un om de stat astăzi.

- Dar de stat jos?

- De stat jos sunt mai toţi. Nu văd mai nimic altceva.

- Dar ce modele ar trebui totuşi să-şi aleagă oamenii politici?

- Marii oameni de stat din istoria altor popoare sau ai propriului lor popor. Noi avem modele de oameni de stat

- Dar dacă istoria nu se repetă, cum putem repeta politicienii? -:.. .....

- Păi nu trebuie să-i repeţi, trebuie să-i imiţi. Dacă sunt personalităţi, n-ai încotro. Fiindcă imitaţia e un fenomen social inevitabil. Nu poţi să imiţi un prost. Cel mult îl compătimeşti. Pe un impostor, la fel.

- Dar cum naiba, totuşi, secolul acesta este aşa de vitregit ? Au apărut, în acelaşi secol, Hitler. Mussolini, Stalin, Lenin şi Ceauşescu, la noi.

- Acuma Mussolini nu se poate spune că e chiar de trei parale, fiindcă gestul lui italic a împiedicat expansiunea bolşevismului în Apus. Mussolini nu e fitecine.

- Nu, eu am zis că în secolul ăsta au apărut foarte mulţi dictatori. "Secolul vitezei şi al dictatorilor", 1-Aş numi eu.

- Mă rog, sunt dictatori benefici şi dictatori malefici.

- Poate fi o dictatură benefică pentru un popor?

- Păi, uite ce este: Franţa a fost modernizată de un dictator -Napoleon.

- De Francisco Franco ce părere aveţi?

- Om de stat.

- A fost un dictator?

- Om de stat. Nu ştiu ce-a fost.

- Dar Salazar?

- Şi el!

- Deci, nu-i priviţi ca pe fitecine?

- O, cum să-i privesc aşa? Dictatura lor nu a fost de aceeaşi... factură ca aceea rusească.

- Ca aceea ruseasCă sau chiar ca aceea a lui Hitler.

- Hitler a avut vocaţie de om de stat, dar a fost blocat pentru că nu era zdravăn la cap.

- Deci îi recunoaşteţi nişte merite lui Hitler?

- Păi, trebuie să-i recunosc, că, decât mocirla comunismului, nu-i mai bine el? A fost o supapă de siguranţă a ordinei în Germania. Că Germania e factor decisiv pe continent. Închipuieşte-ţi că la Rusia bolşevică s-ar fi alăturat o Germanie bolşevică! Polonia dispărea, noi în burta ăstora, Apusul se cutremura şi juca roşu, nu-i aşa?

- Deci şi Mussolini, şi Hitler spuneţi că au barat drumul comunismului?

- Asta a şi fost funcţia lor istorică.

- Care a fost greşeala lui Hitler?

- Declararea războiului de cucerire şi ura antipolonează.

- Dar cea antisemită?

- Şi aia. Păi, când îţi pui ovreii în cap, eşti un negustor falit, dacă neglijezi funcţia de comis-voiajori a ovreilor. Nu mai vinzi şi nu mai cumperi mărfuri. Ovreii sunt un factor necesar.

- Şi perpetuu?

- Nu ştiu. Dar necesari sunt. Cineva dintre ei spune: "Constat că suntem necesari".

- Probabil că au constatat cu multă plăcere.

- Păi şi eu constat.

- Dar Hitler a mai prigonit şi Biserica. Hitler a fost şi împotriva Bisericii.

- Păi, Hitler a fost şi nebun. Păi da, avea în stadiul incipient vocaţie de om de stat, dar 1-a împiedicat isteria. Păi, se zice că în consiliile de miniştri, când i se respingea o decizie, musca covorul de isterie.

- Probabil şi pentru că nu era fumător.

- Cine?

- Hitler.

- Cum aşa?

- Când mai fumezi o ţigară, îţi trece isteria.

- Nu cred.

- Aţi fumat?

- Ca doi turci.

- De când nu mai fumaţi?

- De ani de zile. Dacă mai fumam, nu mai purtam conversaţia aşa noi doi, acuma.

- Doamne păzeşte! Bine că v-aţi lăsat de fumat. Dar de ce credeţi că avem nevoie de tutun, că eu tot aşa, fumez câte două pachete de ţigări pe zi şi nu mă pot lăsa.

- Păi de ce are nevoie pestele de apă? Păi, nu te poţi lăsa de fumat, că şi eu fumam, la un moment dat, patruzeci de ţigări pe zi, când n-aveam spor. Ţigară de la ţigară fumam, şi m-am dus la un radiolog, prieten cu mine. Zic: "Ia uită-te, mă, la plămânii mei". "Mă, zice, tu vrei să mori anul ăsta sau la anul?" M-am lăsat imediat de tutun.

- Prin ce an era, ce vârstă aveaţi?

- Ei, eram destul de tânăr, vreo treizeci de ani, dar m-am lăsat imediat de tutun. Ştii ce se spune, să te laşi, aşa, încet. Păi, dacă te laşi încet, nu te laşi deloc, că fumezi mereu zicând că mai fumezi una, că aia e ultima şi mai vine una, tot ultima. De fumat te laşi dintr-o dată şi e foarte greu. E un viciu care are o singură virtute: se poate practica public!

- Femeile v-au plăcut, domnule Ţuţea? Nu povestiţi niciodată despre femei.

- Mi-e ruşine să povestesc. Dar cărui bărbat nu-i plac femeile? în primul rând, le iubeşti pentru farmecul lor şi, în al doilea rând, le iubeşti pentru că fac oameni.

- AU făcut nebunii în viata dumneavoastră, aşa, pentru femei?

- Am făcut, dar nu-mi place să te povestesc.

- Dar altfel de nebunii?

- Altfel de nebunii n-am avut

- Cu excepţia celei de "Stânga".

- Aia nu e nebunie, aia e prostie.

- Cu cine aţi fost de stânga, cu Petre Pandrea, nu?

- Da. Amândoi ne potriveam acolo ca nuca în perete. Nu ştiu cum am ajuns noi doi acolo. Cum ajunge orbul la Brăila, probabil.

- Dar în ce ani aţi "făcut" la "Stânga"?

- A, am făcut mult, din '22 până prin '35. Nu ştiu exact până când. Mult am mâncat rahat.

- Dar ce vă consideraţi atunci, social-democrat sau ce?

- Nu, extrema stânga era pasiunea mea.

- Da? Eraţi comunist?

-Oarecum.

- Sau anarhist?

- Nu, admiram Rusia până m-am dus la Moscova.

- În ce an?

- În '40, şi admiraţia mea s-a topit

- L-aţi văzut şi pe Stalin?

- Nu.

- Ce aţi căutat la Moscova în '40?

- În delegaţia României, ca negociator.

- Şi vă mai amintiţi cu cine mai erau'?

- Cu un ministru, am uitat cum îl chema. Am uitat chiar cine era şeful delegaţiei.

- Dar ce negociaţi atunci, în '40, la Moscova?

- Primele acorduri de colaborare economică cu Rusia Sovietică.

- Cine le-a iniţiat?

- Guvernul de atunci. Nu îmi amintesc cine era prim-ministru.

- În '40? Păi, Antonescu de-acum, nu? A fost Armand Călinescu şi apoi...

- Aşa mi se pare, el era, Antonescu. C-a găsit că Rusia este o putere imensă şi că nu putem neglija, economic, raporturile cu ea.

- Atunci s-a gândit să... u - Să negociem o reconciliere şi să avem relaţii bune cu ei.

- L-aţi cunoscut pe Molotov? Basarabia era luată,- deja.

- Era luată deja Ne gândeam c-o s-o luăm noi, fără voia lor.

- Da' 1-aţi cunoscut pe Molotov atunci?

- Nu, nu, 1-am cunoscut pe Mikoian, cu cate am negociat, care era şeful politicii externe a Uniunii Sovietice.

- Nu era Molotov?

- Nu, Mikoian era.

- Şi au fost fructuoase convorbirile de la Moscova, din '40?

- Sigur! Am încheiat acordul de colaborare. Tratat de comerţ, navigaţie, dar nu şi de stabilire, că tratatele clasice sunt tratate de comerţ, navigaţie şi stabilire. Nici ruşii nu trebuie să se stabilească la noi, fund bolşevici, şi nici noi la ei. Individual, concret, poate face fiecare ce vrea, dar nu puteam legifera convenţional lucrul acesta.

- Şi aţi semnat şi dumneavoastră acordul?

- Nu. Şeful delegaţiei a semnat, Nemoianu, el a semnat

- Nemoianu?

-Da.

- V-aţi amintit numele şefului delegaţiei!

- Da, el a semnat. Noi am negociat.

- Are un băiat care a făcut carieră literară, Virgil Nemoianu.

- Am auzit de el.

- E plecat în America, parcă. Foarte bun critic literar.

- Da. Da. Am auzit de el. Nemoianu era un om capabil! Era

foarte capabil.

- Domnule Ţuţea, sunteţi bun să-mi explicaţi o frază din Augustin, pe care o citează şi Noica: "Există ceva în noi înşine mai adânc decât noi". Ce-ar putea fi mai adânc decât noi şi care se află în noi înşine?

- Dumnezeu din noi.

- Mă aşteptam, să ştiţi, îmi place mult răspunsul, dar îl

prevăzusem.

- Păi, mai adânc decât noi e Dumnezeu şi e-n noi! E în noi simbolic, nu e real, nu-i aşa? Că nu poate Dumnezeu să intre în carcasa unui om, chiar dacă e laureat al premiului Nobel.

- Da, spune Noica undeva, "Există un vierme ascuns în Univers". L-aţi putea arăta cu degetul? Ştiţi care e viermele?

- Asta-i o metaforă.

- E o metaforă, da.

- Păi, dacă e o metaforă, cum să bag degetul în ea, ce să fac?

- Dar n-ar putea fi ceva, tot din noi înşine - viermele ăla din Univers?

- Ştiu eu?

- Dar Necuratul ar putea fi tot în noi înşine?

- Nu cred. Eu cred că omul e făcut de Dumnezeu şi cred că Dumnezeu n-a instalat nici un drac în el. Dracul a fost asimilat de om, dar nu...

- ... Născut de el.

- Nu născut de el, da!

- Dar cum 1-a "câştigat", prin educaţie, cum 1-a câştigat?

- L-a câştigat Dracul pe el. Nu pot să spun că Dumnezeu a făcut un om purtător de drac. Păi, da, sigur, dacă omul e făptura lui Dumnezeu, dracul intră ocolit acolo, nu intră cu voia lui Dumnezeu.

- Deci, revenind, s-ar putea să vă acuze Istoria că aţi fost primii negociatori români cu URSS-ul?

- Păi, eram slujbaş, nu-i aşa? Păi, trebuia să negociez! Rusia e o mare putere, nu? N-a negociat şi Germania cu ea? N-a negociat şi Franţa, n-au negociat şi Anglia şi Italia? Ne-am şi intersectat cu italienii acolo!

- Chiar la Moscova?

- La Moscova.

- Domnule Petre Ţuţea, pe Ion Gheorghe Maurer chiar nu 1-aţi cunoscut?

- Personal, nu! Nu 1-am cunoscut personal. Dar nici nu regret, chiar aşa de mult.

- Dar pe Pătrăşcanu 1-aţi cunoscut?

- Da.

- Şi ce puteţi spune despre el?

- Pozitiv, nimic.

- Chiar aşa? Se spunea că el era singurul intelectual printre comuniştii care au venit.

- Păi, un intelectual printre comunişti putea fi oricine. Nu e mare brânză- Cu ce prilej 1-aţi cunoscut pe Pătrăşcanu?

- În casă la Pandrea, cu care era cumnat.

- A, era cumnatul lui Petre Pandrea?

- Da!

- Şi Petre Pandrea?

- Pe Petre Pandrea 1-am cunoscut la Berlin. Am fost într-o delegaţie şi el era ataşat de presă la legaţia României.

- Şi Eliade a fost la Salazar, în Portugalia?

- Da, tot ataşat de presă... sau cultural.

- A fost primit vreo 45 de minute de către Salazar, ceea ce, povestea Eliade, se întâmpla foarte rar.

- Trebuia să-1 primească, că Salazar nu era mai deştept ca el. Mircea Eliade a fost cineva!

- Bine, dar atunci era foarte tânăr.

- Păi, de tânăr a fost dotat. Mircea Eliade a fost o personalitate În România. A fost apreciat de Nae Ionescu. Am colaborat amândoi, acolo, la Cuvântul.

- Dar pe Eugen Ionescu 1-aţi cunoscut?

- L-am cunoscut la Cafeneaua "Corso". Era pe Calea Victoriei 6 cafenea numită "Corso". Azi nu mai este.

- Şi era virulent?

- Nu ştiu de ce, n-aveam bani, eram mare consumator de apă. Şi, acolo, la o masă în fund mi-aduc aminte de Eugen Ionescu. Nu-mi amintesc să fi schimbat câteva vorbe remarcabile sau memorabile cu el.

- Da. V-au plăcut întotdeauna vorbele de duh.

- Cui nu-i plac?

- Cui nu ştie să le aprecieze.

- Păi, ăla e un prost.

- Ce, or fi putini?

- Nu ştiu cine a spus, "Infinitus est numerus stultorum" -infinit e numărul proştilor. Sau altă formulă, iar nu-mi amintesc cine a spus-o, sunt obosit, "Mereu

răsare acelaşi soare/ Mereu trăiesc aceiaşi proşti". Ha, ha, ha.

- Mi-aţi spus despre o declaraţie faimoasă.

- A lui D.R. Ioaniţescu. Zice: "Eu am prezentă de spirit, dar nu-mi vine atunci".

- Asta ar putea fi legată, dacă-mi permiteţi, de mintea românului cea de pe urmă?

- Da.

- Credeţi că noi, românii, suntem chiar o naţie spirituală?

- Desigur! Aici, în Balcani, suntem cei mai deştepţi, evident. Aici, în Balcani, nici nu-i greu să fii deştept

- Semănaţi foarte bine la voce cu un mare poet din Iaşi, Minai Ursachi. Mi-amintiţi mereu de el când vorbiţi.

- Am citit ceva de el. Cică e o personalitate remarcabilă.

- Da. Acum este directorul Teatrului Naţional din Iaşi.

- E foarte potrivit acolo. E un intelectual remarcabil

- În Iaşi, un ziar FSN-ist, care se cheamă laşul, îl atacă şi spune că...

- Păi, dacă te atacă FSN-ul eşti un om făcut Pe oricine apare în cartea lui şi nu e ca el îl atacă.

- FSN-ul?

- Ca un câine care muscă indiferent pe cine...

- Dar pe Eugen Barbu l-aţi cunoscut, domnule Ţuţea?

- L-am cunoscut.

- Zău?

- Da, puţin.

- Şi cum vi s-a părut?

- Ştiu doar că nu reţin nimic de la el.

- Dar pe cine reţineţi?

- Pe unul care nu-1 invidia pe arhiducele ăla, care s-a risipit protocolar. Fastul lui obositor. Zice: eu, care stau În camera mea limitată, am un univers care se dilată. El e mărginit de spaţiul în care trăieşte. Ducele adică.

- Da, da, Goethe o spunea?

- Da.

- Câte cârti Mi-aţi spus dumneavoastră că merită citite?

- Am spus că merită să fie citite, din toată literatură universală, 100 de cârti.

- Noica vorbea chiar de mai puţine.

- Asta-i un punct de vedere.

- Faulkner se spune că citea numai Biblia şi Cervantes -Don Quijote.

- Acuma, Biblia nu era rău. Şi că citea şi Don Quijote... Dar nu se pot pune alături. Era atât de stupid, că nu era trist citind cartea asta, Don Quijote, în fiecare an. Că, vorba lui Dostoievski: "Cartea care m-a întristat cel mai mult aia a fost".

- Dacă aţi amintit de Dostoievski, el punea deasupra tuturor cărţilor Biblia:

- Sigur.

- H gustaţi? Vă place mult Dostoievski?

- Nu-1 gust, da-mi place!

- Nu vă plac pesimiştii?- Nu-mi plac.

- Deci, vă plac cărţile mai luminoase?

- În fond, nu-mi place nici o carte!

- Nici una?

- Păcat de Biblie... "Avem noi, indienii, motiv să vă dispreţuim pe voi, europenii. Dacă luăm contact cu Platon, devenim cuviincioşi".

- Cine spunea asta?

- Şeful Indiei... mântuitoare. Filosofia consolatoare şi ştiinţa utilă.

- Şeful Indiei?

- A fost aici. Un american mi-a spus odată: "Avem o singură nelinişte. Neliniştea să nu ne pierdem mântuirea sufletului!"

- Asta spunea americanul?

- Da. I-am spus: "De aia sunteţi vinovaţi faţă de specia om, că, având conştiinţa forţei voastre, nu o utilizaţi util împotriva haimanalelor"!

- Adică, ce voiaţi să facă, domnule Ţuţea?

- Să pună ordine pe pământ, că pot.

- Ordine au vrut să facă şi comuniştii în lume.

- Comuniştii sunt văcari. Ei consideră oamenii aşa cum consideră văcarii cirezile. Un comunist e un neom. Cum poţi gândi egalitatea absolută - că aşa trebuie să fie gândită ca să fii comunist – când nici nu ieşi bine în stradă şi te întâlneşti cu ea. Cu inegalitatea. Asta e un sofism.

- Dar Dumnezeu ne concepe inegali?

- Nu mă întreb aşa. În ştiinţă nu se întreabă aşa. Constat că suntem inegali. Eu nu amestec religia cu ştiinţa. Constat, ca om de ştiinţă, că oamenii sunt inegali. De ce? Nu ştiu.

- Dar comuniştii aveau mari pretenţii ştiinţifice.

- Ei, ce mari pretenţii? Cum să ai mari pretenţii ştiinţifice când degradezi şi mărgineşti omul cu limitele lui animalice? Pentru că ăsta este conflictul. Omul se mărgineşte cu propria sa animalitate. Că e materialism. Biomaterialism. Când si un tâmpit îşi dă seama că omul nu e limitat la carcasa lui materială. Aspiraţiile lui îl depăşesc, nu? Aspiraţiile lui motivează ordinea religioasă, care e suprabiologică. De pildă, adevărata definiţie a omului nu e că e un "animal raţional".

- Sau politic.

- Sau homo politicus. Sau zoon politikon sau homo sapiens. Omul nu e un animal raţional. Omul adevărat e o făptură religioasa, fiindcă aceasta, religia, îi arată că poate să gândească nemărginit Că ştiinţa şi filosofia sunt ipotetic nemărginite, dar religia este realmente nemărginită!

- Vă văd înconjurat de tineri, chiar de foarte tineri. V-ar fi plăcut să fiţi profesor?

- Mi-ar fi plăcut, să-ti spun drept. Păi, profesorul este fabricant de oameni. Profesorul seamănă cu un tâmplar care ia un lemn murdar din noroi, îl spală şi face mobilă de lux.

- Mă gândesc la asta şi pentru că Mi-aţi spus dumneavoastră mai demult că, în minister, cineva a spus: "Asta are cap teoretic, trimiteti-1 pe ăsta, pe Ţuţea, la Universitate, nu-i bun de director în minister!"

- Ala a fost un prost!

- Ştiu asta, dar poate că nu a greşit în totalitate.

- A greşit în totalitate. Eu nu m-aş fi ridicat la rang de director, fără să am cap teoretic, căci un director de minister conduce un fragment din substanţa naţională şi trebuie să aibă, deci, conştiinţă teoretică. Simplul empirist nu poate îndeplini această funcţie de a controla un sector al naţiunii!

- Da, bine, am înţeles. Dar nu la partea asta mă referam că avea dreptate, ci ca să fiţi numit la Universitate.

- La Universitate sunt ca şi la minister. La Universitate îi învăţ pe alţii, nu? Adică sunt pedagog, şi În minister sunt administratorul unui sector. La Universitate sunt pedagog şi aicea, administrator.

- Nu preferaţi pedagogia administraţiei?

- Păi, de altfel, eu le leg pe amândouă. Că, fără o iniţiere universitară, nu poţi fi un înalt funcţionar.

- Mă gândesc că şi dumneavoastră, şi Noica aţi avut vocaţie pedagogică şi nici Noica nu a reuşit să şi-o exercite, decât tot aşa în "particular".

- S» eu o duc la fel. Nici eu nu am fost profesor. Eu trebuia să fiu profesor de economie politică sau de economie pură.

- N-aţi fost că nu v-au lăsat?

- Şi ăsta e un adevăr. Că nu puteau să tolereze democraţia unui om de dreapta. Şi le dau dreptate, fiindcă, să-ti spun drept, dacă sunt cinstit, dacă domina ordinea mea, îi tratam şi eu la fel cum mă tratau ei pe mine.

- Îi duceaţi la puşcărie?

- Nu. Îi tratam dur. Dacă se opuneau, puşcăria era lângă ei. Nu le fac nici un fel de imputare.

- Deci, spiritul lor de conservare a funcţionat perfect...

- Păi da, trebuia să funcţioneze, că altfel nu stăteam acolo. Am gândit altfel ordinea cetăţii decât ei. Asta nu e o duşmănie. E un punct de vedere radical, deosebit de al lor.

- Al comuniştilor, bănuiesc.

- Sigur. Păi, comunismul nu e adevărat, chiar plecând de la examenul unei familii. Intr-o familie sunt toţi oamenii egali? luliu Maniu a fost un om de stat român. Cassiu Maniu, fratele său, era profesor universitar de Filosofia Dreptului la Facultatea de Drept din Cluj, şi era foarte mic. Era ridicol. Doi fraţi: unul era om şi altul neom.

- Deşi era profesor universitar?

- Deşi era profesor universitar! A, bine, el a fost făcut prin manevrări politice. N-avea rang de profesor universitar.

- Deci şi atunci se mai putea ajunge profesor universitar pe de-a moaca?

- Păi, se ajungea aşa, se ajunge şi azi!

- Azi? Neîndoielnic.

- Şi întotdeauna. Există fisuri în aparatul social şi de stat prin care se prelinge încet, inevitabil, impostura. Chiar în cele mai strălucite cetăţi. Ce credeţi că în Franţa ajung sus numai personalităţi remarcabile? Şi Franţa nu e Bulgaria! Vă spun un lucru, dar nu vă supăraţi? Nu-mi place să mi se ia interviuri, că nu sunt inteligent "â la fourchette", vorba lui D.R. Ioanitescu. Zice: "am prezentă de spirit, dar nu-mi vine când trebuie". Cui aparţine asta: "să cânte muzica a giorno?". Vorbind cu el, cu Ioanitescu, la Berlin, că avea un băiat pe care îl "proiectase" acolo, la Universitate, nu ştiu, la Academia Comercial? Din Berlin, şi-a venit acolo şi atunci mi-am dat seama că tot ce i se pune în circă lui D.R.Ioanitescu nu e chiar fals. Ne-a dat o masă, că era bogat, şi acolo ne-a spus că el "n-a venit la Berlin de plăcere, ci de agrement". Şi atunci un prieten al meu zice: "Ştii că se află în Berlin, acum, şi Nae Ionescu?" "Şi ce să facem?", spun eu. "Hai să mergem de la maimuţă la om!"

Prezenţa mea e definită de contemporanii mei

Dialogul s-a purtat Intre Petre Ţuţea şi, în principal, Lucian Despa, tânăr intelectual român, inginer. Au mai participat fratele său, Vasile Despa şi pictorul Adrian Gheorghe. Dialogul a avut loc În garsoniera marelui gânditor român de lângă Cişmigiu. Un fragment din dialog a fost publicat În revista creştină Renaşterea - îngrijită de Vasile Despa - în februarie 1991. Discuţia a avut loc În ianuarie 1991.

- Domnule profesor, sunt personalităţi care s-au format În perioada interbelică şi au ajuns nume de o mare sonoritate în lume. Aş vrea să vă întreb, ce credeţi că trebuie românii să înveţe de la ei? Mă refer la Cioran, Eliade, Ionescu. Ce e bine să păstreze românii pentru fiinţa lor spirituală?

- De la ei nu se poate învăţa nimic. Fiindcă ei sunt ei.

- Mă refer, bineînţeles, la opera lor.

- Aia e altceva. Ei nu pot figura ca modele subiective ci ca modele teoretice, obiective. Un singur lucru trebuie să înveţe: să nu practice faţă de poporul român patosul aristocratic al distantei. Adică, să facă judecăţi de valoare asupra lui, asupra poporului român, raportîndu-1 la popoarele mari, istorice şi intrând într-o melancolie fără ieşire, manifestă... Cioran a avut acest pesimism în ceea ce priveşte destinul poporului român. pesimismul lui Cioran nu e pesimism; el e revoltat. Toţi marii revoltaţi ai marilor popoare - şi ruşii au revoltaţi care sunt întristaţi de mărginirea neamului rusesc şi germanii la fel - sunt vizitaţi de neliniştea metafizică a limitării care vizitează, de fapt, şi popoarele mici, toate popoarele.

- Totuşi Dostoievski, în cadrul acestei limitări, a ştiut să fie un bun creştin, nu?

- Păi, dacă nu era creştin, la densitatea tristeţii lui metafizice, ar fi fost cel mai dizolvant scriitor din istorie. El s-a salvat în creştinism. Să vă spun drept - am o amnezie a senectuţii - am impresia că, deşi Dostoievski a afirmat că nu poate să nu fie creştin că ar înnebuni, toţi oamenii care trăiesc metafizic neliniştit creştinismul sunt inferiori unei babe rurale, care e străbătută de imaginea Maicii Domnului când se închină. Cum începi să gândeşti poziţia ta în aceste trei raporturi fundamentale, cu tine însuti, cu semenii, cu comunitatea, cu specia, cu universul şi cu divinitatea, chiar dacă eşti genial, trăieşti drama limitelor tale. Fiindcă şi geniile sunt limitate.

Odată, într-o societate unde era şi Mircea Eliade, se discuta despre geniu. Unu', povestea că într-un salon parizian se discuta, tot aşa, despre geniu. Nu ştiu care dintre scriitorii francezi zice," eu dacă nu spun nimic, nu spun nimic, fiindcă sunt geniu". Ha, ha, ha. În discuţia noastră eu am spus că geniul nu apare decât prin ierarhia cerească a speciei umane şi funcţia idiotului - sunt oameni care sunt idioţi - e pozitivă pentru că fără el n-am înţelege nici geniul, nici normalitatea. Păi, cum cunoaştem noi un om pe care-1 numim desăvârşit dacă n-ar fi prezenţi ăştia, idioţii? Omul, în general, în neliniştea asta metafizică, nu poate ieşi, oricât s-ar zbate, din câmpul neliniştitor al judecăţilor de valoare. Valoarea este implicată în toate judecăţile mele şi ale tuturor.

Obiectivitatea! Eu am afirmat odată că există şi am făcut distincţia între obiectivitate, adică capacitatea unui ins de a deveni util prin capacitate şi valoare. Nu putem ieşi din câmpul valorilor din cauza datelor conservatoare a substanţei umane dar Şi din cauza comodităţii mentale pe care câmpul valorilor ţi-o creează. Te mişti comod în el. Apariţia unui mare gânditor e pentru creier ca o baie pentru un om care a muncit, a asudat, s-a murdărit şi se spală. Gândirea este o "spălare" a creierului. Asta mă face câteodată să cred că gândirea nu e din creier Şi că acest creier, care e numai un sediu... De ce gândirea nu e

produsă de creier, care e numai un sediu ? Fiindcă n-o produc toate creierele. Mă rog, argumentul e inductiv, nu e deductiv, adică logic obligatoriu. Dacă inteligenta ar fi produsul creierului, atunci între Goethe şi nea Chită n-ar mai fi nici o diferenţă. M-a întrebat odată pe mine cineva "ce rămâne din Blaga?" Efortul poetic al existentei, asta rămâne. Fiindcă Blaga a avut conştiinţa limitelor lui prin definiţia omului care, spunea el, e o fiinţă ce se mişcă în orizontul misterului. E neliniştit de mister. E adevărat că misterul nu e comod, te nelinişteşte. Dar dacă misterul ar fi absent, neliniştea metafizică a cunoaşterii ar dispărea şi omul ar deveni mineral. Funcţia pozitivă a misterului este incitaţia spiritului nostru de a-1 dezlega. Lupta dintre intelect şi mister se datoreşte nu numai intelectului, vocaţional, ci şi misterului. Trebuie să recunoaştem că suntem tâmpiţi... Păi, de ce suntem noi toţi ăştia aici? Există vreo raţiune?

-Nu!

- Şi de ce suntem noi acum, patru oameni? Există vreo raţiune? Apare o motivaţie cauzală în Univers pentru apariţia noastră ca oameni? A născut Universul ceva în mod cauzal -raţional? Un om? De ce a aparul omul şi în ce scop? Aceste două întrebări ne transformă În gânditori ceva mai modeşti. Că la de ce se întâmplă ceva Şi ta ce scop nu s-a răspuns definitiv nicăieri şi de către nimeni.

- Este un criteriu al valorii utilitatea şi comoditatea? Am putea spera că un lucru este adevărat, dacă e util şi comod? Şi totuşi cred că trebuie să fie mai mult decât atât

- Mai mult decât asta ce poate fi?

- Eu gândesc...

- Ce poate fi mai mult decât comoditatea şi utilitatea ideilor şi lucrurilor de care ne folosim? Le transcende ceva? Religios, le transcende - dincolo de util - divinitatea. Adică peste convenţiile noastre ale omului, ca animal raţional, se situează homo religiosus. Dincolo de util nu există decât fenomenul religios. Fenomenul estetic nu are autonomia celui religios. Dacă sentimentul estetic nu-ţi dă o satisfacţie, nu e real. E ridicol să vorbim de estetică pură. Porul nu e posibil la scara omului care e captiv în cuşca simţurilor.

- Revelaţia creştină este adevărată...

- Asta este altceva! Revelaţia este transsenzorială şi transintelectuală.

- Şi tine de adevăr.

-Păi, alt adevăr decât cel revelat nu e. Omul nu are decât un singur adevăr: Dumnezeu! Adică, pardon, două adevăruri: Dumnezeu şi el. Adevărul care nu e revelat este fructul unei căutări, e un trouvaille, o găselniţă. Toate găselniţele noastre, nu sunt de fapt adevăruri. Dacă n-ai conştiinţa existentei metafizice, bătrâneţea e o ofensă. Am fost în conducerea Ministerului Economiei Naţionale şi acum toată lumea a uitat ce am fost eu. Şi e şi firesc. Lumea nu gândeşte prin slujbaşi, chiar dacă sunt "superiori". Lumea te gândeşte cum eşti. Eu vă mărturisesc cinstit: nu ştiu de ce simţ nevoia - şi nu mi-e ruşine, asta e o neruşinare - să fiu asistat.

- Borges a murit târziu pe la 89 de ani şi, în ultimii doi ani de viată, din nevoia de a fi asistat şi de a vorbi (era orb, a orbit pe la 50 de ani)...

- Foarte mare scriitor!

- Da, şi din nevoia...

- ...de a comunica...

-... făcea călătorii şi ţinea conferinţe la care se adunau studenţi, oameni de litere, cu care dialoga. Era dorinţa mărturisită de a fi în comuniune cu cineva. A făcut acest lucru până târziu, până înainte de a muri. Tot aşa, ca şi dumneavoastră, era cu mintea foarte trează, foarte limpede, şi mărturisea că simte nevoia asta, de a şti că cineva este Ungă el şi îl ascultă.

- Nici nu mi-e ruşine de treaba asta.

- Se pare că e o nevoie destul de răspândită. La o anumită vârstă.

- Omul nu se poate autodefini. El se defineşte prin semeni. Constatăm actul individuaţiei, dar nu ne dăm seama cotidian de incapacitatea autodefinirii. Eu, Petre Ţuţea, spun ce cred eu despre mine şi când rămân singur cu mine, uit şi unde m-am născut. Prezenta mea este definită de contemporanii mei. Se zice că şi animalele, unele, simţ nevoia de companie; cică elefantul şi măgarul nu iubesc singurătatea. Eu mă compar cu ei. Nici lor nu le place să trăiască singuri. Dar ei au o superioritate faţă de mine. Sunt foarte invidios pe elefant şi măgar: ei mor singuri. Se izolează când mor. Moartea măgarului e cea mai glorioasă. Prinţii şi regii mor în faţa asistentei: mor ca nişte vaci. Ha, ha...

- Heidegger spunea "Sein ist mitsein". A fi înseamnă, de fapt, a fi împreună.

- Nu, "mitsein" este definiţie. "Mitsein", a fi asemenea cu ăla. De altfel, omul nu se poate autodefini decât prin semeni. Tot ce spun autobiografiile marilor oameni - pe care falşii lor biografi le comentează ca şi când ar fi mărturisiri autentice şi revelatoare asupra naturii lor - nu revelează nimic. Tot ce trăncănesc ăştia sunt amintiri sau nelinişti ale lovirii cu lucrurile concrete. Nu există omul autonom. În orice caz, mă simţ singur, neasistat şi neputincios.

Eu cred că o să-mi vină mâncarea. Sunt abonat până la sfârşitul secolului. M-au abonat scriitorii... Sunt obosit; sunt singur... Arghezi mi se pare că a spus: "Tare sunt singur, Doamne, şi pieziş / Copac stingher în netedă câmpie..."

Sunt neliniştit de bătrâneţe şi însingurat. Am un regret că nu m-am

însurat să am Şi eu un copil. Chiar dacă sunt nişte javre, copiii, dar oricum... Sunt carne din carnea... sunt javre din carnea ta. Aşa o fi vrut Dumnezeu.

- Ţine oare de "statutul" filosofului de a fi despărţit de preocupări foarte cotidiene, precum căsnicia Şi treburile legate de ea? Kant spunea că da. Spunea că filosoful este bine să fie desprins, într-o oarecare măsură, de toate astea Şi faptul este că nici nu s-a însurat.

- Şi de asta nici nu e un om. E un filosof. Nu e om, Kant. N-a reuşit să fie om cu toată subtilitatea lui. Iar badea Gheorghe, care se sincronizează cu clopotele de la biserică, e laureat al premiului Nobel pe lângă Kant.

- Şi totuşi "specia" asta, filosofii, face parte din rasa umană. Nu cred că sunt mai puţin folositori decât badea Gheorghe. E nevoie de ei şi sunt o binefacere pentru oameni.

- Nu ştiu.

- Dar sunteţi un filosof dumneavoastră! Cum nu ştiţi?

- Eu m-am pregătit, nu ca să ajung filosof.

- S-a întâmplat să ajungeţi filosof?

- S-a întâmplat că izolarea, înfrângerea - eu sunt un om învins ... Eu n-am tins să devin filosof. Am vrut să devin "legiuitor" -ceea ce e cu totul altceva - adică să mă mut în alţii. Legiuitorul este unul care îşi lichidează autoinsatisfacţiile, revărsându-se, formal sau juridic, în alţii. Asta am vrut eu. Eu m-am văzut întotdeauna legiuitor, deşi n-am avut ocazia să fiu. Am fost sfătuitor la diferiţi tâmpiţi miniştri. Şi alunecam peste ei ca apa peste rată. Am trăit o mare dramă a existentei mele. Când Charles Maurras a spus "la politique d'abord" ("politica mai întâi"), a spus un mare adevăr. Fără politică suntem pierduţi. Adică ne împungem ca berbecii unii pe alţii. Un mare om politic e un om care are har. El face posibilă existenţa comună a oamenilor împreună, prin spiritul lui de organizator şi legiuitor. Cred că şi dumneavoastră înţelegeţi lucrul ăsta ca şi mine: omul n-a descoperit nici un adevăr. Fiindcă "mai multe adevăruri, nici un adevăr". Adevărul nu poate fi decât unic. Dumnezeu poate fi adevărul unic, dar nu credem toţi în el. Eu sunt ros de îndoială. Această dramă subiectivă o trăieşte toată lumea. Nu ştiu cine a spus, un sceptic, "cum poţi să-1 afirmi pe Dumnezeu, care nu se vede T' Şi i s-a răspuns: "Cum poţi crede în idei care, nici ele, nu se văd"? Camil Petrescu a spus odată că "a văzut idei". Şi eu era să mor de râs.

- Dar Dumnezeu este altceva decât o idee.

- Dumnezeu este! El e ca verbul esse. Nu se conjugă. Dumnezeu e nepredicativ. Când apare predicaţia, începi să-l demonstrezi şi să-1 pulverizezi. Toate lucrurile le putem demonstra noi, oamenii, în afară de Real care este; nu se demonstrează.

- Despre om nu putem să spunem acelaşi lucru? Că este? Când adăugăm predicate îl împuţinăm.

- Când adăugam predicate, nu-1 mai înţelegem şi începem să-1

ierarhizăm. E filosof, e om de ştiinţă, e tehnician, e negustor, e ţăran, e burghez, e român, e neamţ...

- Cred că existenţialismul filosofic a făcut foarte mult pentru renovarea acestei idei în filosofic, introducerea primordialităţii existentei asupra ideii şi a gândului predicativ. Am impresia asta...

- Asta e secretul lui Polichinelle.

- Kierkegaard a lucrat cel mai mult aici...

- Adică a alergat încercând să demonstreze, cică fug. Pai, noi existăm fără să putem demonstra de ce. Noi nu putem spune despre noi nici măcar cum suntem, nu de ce suntem. La de ce suntem noi?, nu răspund decât orgoliile noastre raţionale; ba ca să-1 reflectam pe Dumnezeu, pentru ca Dumnezeu să fie prezent în Univers, că altfel nu are cum să-şi facă El cunoscut Universul, adică opera, decât prin noi, omul, creatura lui, a cărui funcţiune este să-1 reflecte pe El şi opera lui... Astea-s gogoşi. De ce suntem noi? Pentru că suntem! Vă spun cinstit.

Deşi sunt bolnav şi neajutorat, nu îmi pare rău că exist, încerc eu să-mi pară rău, dar n-are sens. Ştiţi de ce? Pentru că eu constat, în mod evident, că exist. Ceea ce mă confiscă pesimismului de a mă autonega este evidenta existentei mele. Omul care se sinucide n-a constatat că e om. N-a reuşit să intuiască existenţa sa. Să se trăiască pe sine. Eu nu mă pot sinucide - indiferent de starea mea, sănătate sau boală - fiindcă nu m-am făcut eu. N-am venit cu voia mea pe lumea asta. Şi nici n-am să plec de voie din ea. Asta este jocul fundamental al existentei mele. Dumneavoastră de la ce revistă sunteţi?

- De la Renaşterea, revistă de spiritualitate creştină. Director este Ioan Alexandru.

-... faţă de care am o mare admiraţie. fi iubesc foarte mult pe Ioan Alexandru, îl iubesc enorm de mult. Să îndrăzneşti într-o Universitate pozitivistă să fii creştin, asta e cum Aş îndrăzni eu, fiind slab, să-i dau o palmă unuia tânăr şi sănătos. A îndrăznit nelimitat Doi laici au vorbit religios universitar Nae Ionescu şi Ioan Alexandru. Şi eu am fost student la Universitate - sunt doctor în Drept, am diploma aici, într-un sul. Şi eu am fost student. Ioan Alexandru îndrăzneşte să fie om. Eu vă spun -spre ruşinea mea - nu mai am îndrăzneala să fiu om. Mă jenează condiţia mea umană. Nu mă gândesc la supraomul lui Nietzsche. Unii afirmă că supraomul e geniul şi că Nietzsche 1-a căutat, el fiind geniu. Păi, dacă au existat oameni geniali În istorie înseamnă că supraomul lui Nietzsche nu e o aspiraţie. El nu reapare în devenire, gândind în sens nietzschean. Supraomul a existat, e omul mare. Mai mult decât oamenii mari nu există oameni. Atunci - dacă nu e omul mare, genial, supraom - ieşi din umanitate Şi vrei să fii zeu. Omul nu poate fi zeu.

- Şi totuşi în Aşa grăit-a Zaratustra rămâi totuşi cu sentimentul ăsta că el, Nietzsche, mai ales prin invidia pe care o avea faţă de Mântuitorul, trăia superbia divinităţii lui. Are nişte imnuri, "Sunt fântână care izvorăşte lumină..."

- Astea sunt gogoşi literare. Le ştiu eu. Omul nu poate avea nici o certitudine subiectivă. Nici el individual Şi nici o ştiinţă sau tehnică a existentei, elaborată de el. ştii unde poţi căpăta definiţia omului? - te întreb. În Templu. În Biserică. Acolo eşti comparat cu Dumnezeu, fiindcă exprimi chipul Şi asemănarea Lui. Dacă Biserica ar dispărea din istorie, istoria n-ar mai avea oameni. Ar dispărea şi omul.

- Au fost insă oameni mari şi înainte de Hristos.

- Au fost chiar religioşi.

-Da.

- Sigur. Păi, în afara omului religios, omul nu este. E o arătare gânditoare şi atât. Ştiinţa actuală e biruitoare, nu? Mergem în cosmos. Chirurgia care m-a operat pe mine grandios... Şi nu mori de râs decât dacă eşti nesănătos. Altfel mori de râs. Toate astea nu înseamnă nimic. Intre omul actual, ştiinţific şi omul primitiv diferenţa este de existentă în-timp. Sub raportul Adevărului absolut sunt veri primari.

- Spuneaţi că nu poate exista nici o certitudine subiectivă şi, totuşi, mistica şi oamenii care au ajuns într-un fel sau altul...

- Sunt acribii...

- Deci nu credeţi În posibilitatea unei comunicări directe, a unei uniuni mistice şi a unei experienţe...

- Unio-mistica aia... S-a afirmat! Nu ştiu care a afirmat dintre filosofi... Care filosof a apărut cu unio-mistica?

- Plotin.

- Plotin. E formula lui.

- Deci credeţi că se poate o experienţă directă şi absolută?

- El spune că i-a venit de nu ştiu câte ori în viata lui şi poate fi pus sub semnul întrebării, chiar dacă îşi dă cuvântul de onoare, fiindcă mie nu mi s-a întâmplat de fel. Noi nu ne putem transmite decât formal unii altora. Matematic, ştiinţific, tehnic, social...

- Nu credeţi că Dumnezeu se poate descoperi unor privilegiaţi direct, într-un mod particular?

- Admitem noi treaba asta. Păi, Dumnezeu s-a revelat, dovadă că este. De fapt, vânzoleala asta haotică a lumii actuale, frământarea lumii actuale, mă convinge că nu există decât Dumnezeu. Că totul e murit or Şi Universul şi omul, şi că lumea a fost făcută de Dumnezeu din nimic şi o va spulbera din orgoliul divin de a o face din nou - considerând că prima lui ispravă s-a înecat istoric. Fără Dumnezeu, omul nu e nimic.

- Dar Şi înaintea lui Dumnezeu tot nimic e.

- Şi înaintea lui.

- Tot nimic.

- Păi, El 1-a făcut pe om. Noi nu repetăm, în familie, creaţia? Am ajuns noi înapoi la punctul în care a apărut omul în istorie? Toate cercetările retroactive ne-au dus până la originile omului? Cică omul se trage din maimuţă. Când am fost în delegaţia României la Moscova ne-au dus la un muzeu şi acolo o ovreică cică ne-a demonstrat toată evoluţia speciei de la maimuţă până la om. Era foarte încântată. Am ascultat-o că eram invitat şi eram în delegaţie, nu-i aşa, şi vroiau să ne arate ce expert gândesc ei. La ieşire, la uşă, doamna spune: "Vă mulţumim pentru bucuria pe care ne-aţi făcut-o şi pentru atenţia pe care ne-aţi acordat-o". Şi mi-a spus Gafencu -singurul teoretician din delegaţie - că am fost foarte dur atunci. M-a întrebat doamna: "Ce credeţi despre muzeul ăsta al evoluţiei?". "Nu, cred nimic". "De ce ?". "Fiindcă nu mi-a oferit nici o dovadă asupra ipotezelor care 1-au clădit. Ipotezele care au plăsmuit acest muzeu nu m-au convins deloc". Eminescu spune că "ochiul te minte şi mintea te înşeală". Asta e cea mai glorioasă afirmaţie. Am văzut muzeul, şi? Ce dacă? Păi, vede şi vaca, vede şi boul... Eu, dacă văd un tren, vorbesc şi un bou mugeşte, da' îl vede Şi el. Drama omului este dualismul existentei lui: e alcătuit din corp şi suflet Corpul nu e etern iar sufletul, chiar dacă este, nu e convingător. Omul joacă între corp şi suflet la infinit. Eu când vorbesc cu dumneavoastră, vorbeşte creierul meu pe care 1-a făcut mama, el vorbeşte, nu eu.

- Citeam cartea unui mare clasicist Rohde, prieten al lui Nietzshe. O carte foarte frumoasă, fundamentală pentru studiile clasice, Psycha . Spunea acolo că vechii greci nu făceau distincţie între psi şi soma, între suflet şi trup. Homer...

-... în Iliada...

-... da, nu distinge...

-... nu distinge între ele.

- Şi spunea Rohde că acest lucru nu e întâmplător, pentru că sediul pasiunilor, al dorinţei, al frustrării, al neputinţei, era în aceeaşi măsură pentru greci şi sufletul Şi trupul...

- ... şi corpul. Corpul nu este în nici un fel convingător. Capul nu are biruinţă definitivă. Faptul că e murit or îi anulează esenţialitatea. Tot ce există în noi şi nu ne obligă, din disperare, să ne sinucidem, se cheamă spirit. Cioran a scris în Franţa Invitaţion au suicide. Ştiţi ce i s-a răspuns? "Cest ă vous le premier, monsieur". Daţi exemplu, că începem şi noi. Ha, ha, ha. Daţi-ne un model dumneavoastră ca să-1 imităm Şi noi. Ce bizar joc al existentei! A fi şi a nu fi. Intre aceşti doi termeni ne mişcăm.

- Vorbind despre concepţia veche, despre suflet, tot Rohde spune mai departe că o picătură de sânge străin a intrat în trupul grecilor.

-... şi i-a falsificat Sânge asiatic.

-... Şi i-a falsificat. Unii spun asiatic, alţii spun din Tracia, de aici.

- Da. Din Nord. Unii din Asia Mică şi alţii din Tracia.

- Aşa, şi care a subminat şi a corupt pofta lor de viată...

-... adică universul optimist grecesc. Omul apolinic a fost înlocuit de omul dionisiac sau tragic prin infiltraţii negreceşti.

-... negreceşti.

- Minciuni de trei parale. Tot om a fost şi ăla. N-a venit de nicăieri.

- Deci nu e sânge negrecesc acela.

- Sânge negrecesc. Cum o să fie. Păi, dacă un grec se culcă cu o negresă, ce, apare un elefant? N-apare tot un om?

- Rohde şi, după aceea, Nietzsche trage nişte concluzii referitor la asta, spunând că ruptura dintre viata afectivă şi cea intelectuală s-a produs prin această inserţie şi lumea s-a despărţit atunci între inteligibil şi sensibil. Tocmai datorită acestui sânge negrecesc care 1-a făcut apoi pe Socrate să distingă...

- Da, da. Mi-aduc aminte de speculaţiile negative asupra geniului grecesc făcute de indivizii ăştia. N-au nici un sens. Păi ce, credeţi că negrii nu trăiesc dualismul metafizic al existentei? S» ei se nasc, şi ei trăiesc, şi ei mor. Da, dar diferenţa între un primitiv şi un actual este poziţia în timp. Nu e de esenţă. Avem noi oamenii actuali mai multe adevăruri decât un primitiv? Vă întreb eu?

-Eu cred că da.

- Eu nu cred că da. Eu cred că adevărul, dacă nu este unic, nu există....

Câteodată am .aşa câte o spaimă că rămân nemâncat. M-a abonat Uniunea Scriitorilor la cantina lor până la sfârşitul secolului, în puşcărie am stat odată izolat nu ştiu câte zile fără mâncare, şi am crezut că mă omoară prin foame. Când mi-a dat să mănânc? era să pleznesc, vai de pielea mea, era să mor. Eu am făcut 13 ani de temniţă. M-a arestat în '48. Am şi eu o consolare. Nu că sunt redus la nimic, cum sunt redus acum, şi că ,din vârful societăţii am ajuns - cum zic românii - pe stradă. Am o consolare - şi vă rog să credeţi - în grandoarea istorică a

Intre Dumnezeu şi neamul meu

poporului român, eu sunt o rotită invizibilă, dar sunt. Tot ce-a suferit, aş fi neconsolat, Şi Aş fi fost în timpul claustrării mele în timpul prizonieratului meu în temniţă, Aş fi fost neconsolat dacă n-aş fi trăit convingerea fermă că îmi face cinste suferinţa unui mare popor. Asta m-a salvat de la nebunie. Adie nu fac puşcărie că reprezint un trib de negri, ci un mare popi greu de istorie şi de viitorul lui strălucit. Asta m-a consolat. I altfel, ar trebui să chem aici presa Şi să fac o declaraţie autorenegare. Să fac o mărturisire că am greşit, atât de savantă încât să fie publicată pe pagina întâi Şi să recunosc că am fi un neruşinat. Păi, pot eu sa fac asta? Am capacitatea mintală a face pe nebunul. Mă împiedică încă capacitatea morală.

- Da, dar acum puteţi să spuneţi ce gândiţi şi se poate publica înainte, într-adevăr, nu se putea face acest lucru.

- Bine, dar acum nu pot din cauza dumneavoastră, că m ruşine... N-am voie să mă plâng în public. Dumnezeu şti Poate să ajung să apelez la mila publică, nu-i aşa, poate voi degenera, dar nu cred. Deocamdată, nu mor de foame. Ci că mi se va aduce mâncarea, aşa cred. Sunt abonat de Unui Sunt vizitat de incertitudini. Şi vârsta mă îndreptăţeşte să mor de foame şi faptul că Şi eu am fost un român, nu oarecare. Vă mărturisesc Şi eu, vă fac o mărturisire...

-Vă rugăm.

- Am fost admirat de Nae lonescu şi de Lucian Blaga; a că e de ajuns.

- Care e diferenţa de vârstă între dumneavoastră şi N lonescu?

- Diferenţa nu e mare. Nae lonescu s-a născut pe la sfârşi secolului trecut. Nu e un om realizat Nae lonescu. El e foarte mare om, un om mare, posibil. El a rămas posibil, l consolez şi eu că fac parte din familia lui. De altfel, ÎN lonescu m-a iubit foarte mult.

Eu, în tinereţe, am fost un om de extremă stânga. Iar maturitate, de extremă dreaptă. Iar acum mă consolez calitatea mea de român întreg. Jocul acesta pe scara de val politice nu mă mai interesează. S-a stins în mine acum setea putere. N-o mai am. M-aş bucura însă de un lucru: e chiar o ce nu mi-a plăcut Şi am fost toată viata silit să fac, fiindcă î sărac - să fiu sfătuitor. Atât.

- Ce înţelegeţi prin "un bun român" în zilele noastre Conceptul acesta de "bun român" e determinat etnic spiritual?

- E factorul etnospiritual opus concepţiei libertinajului democratic. Factorul etno- spiritual opus formulei egalitare democratice. Şi dumneavoastră cred că sunteţi convinşi că bulgarii nu sunt egali, că neamul nostru, luat în masă, nu e inferior nici unui alt neam în participarea la valorile universale ale culturii; poporul român nu e cu nimic inferior poporului german sau francez. Că n-avem un Goethe, avem un Eminescu. Din punct de vedere politic, viforniţa din spaţiul în care s-a desfăşurat istoric poporul român ne arată că suntem unul din marile popoare ale Europei. Care cronicar spune, Costin, n-am fost noi "în calea răutăţilor"? A reuşit vreo invazie să-şi impună stilul şi credinţele aici?

- Poate slavii.

- Prin ortodoxie.

- Ortodoxia e a lor?

- Nu e numai a lor.

- Prin ei ne-a venit.

- Eu afirm că a venit prin Bizanţ. Iar bulgarii au fost un vector purtător al Bizanţului.

- Eu cred că între Bizanţ şi lumea slavă e o mare diferenţă.

- Da, dar vehiculul au fost slavii. Păi, slavii au trăit glorios Bizanţul. Neamul rusesc dovedeşte o glorie bizantină extraordinară. Ruşii au şi opus bizantinismul spiritual glorios al lor, Europei raţionaliste apusene. Păi, cu ce s-au

mândrit ruşii? Cu spiritul tătaro-mongol nu puteau. Cu asta s-au mândrit, că ei reprezintă reacţia mistic-creştină faţă de raţionalismul sicativ de existentă şi suflet al apusului Europei care, deşi trăieşte, moare sicativ raţional. Asta este poziţia Rusiei, nu a Rusiei actuale, ci a Rusiei ţariste. §i în Rusia actuală aed că mai sunt d-ăştia, mistici.

- Eu gândesc aşa: mistica revigorată de ortodoxia rusească se contrapune cumva ortodoxiei greceşti, care mi se pare mai raţionalistă şi care s-a sprijinit foarte mult în rădăcinile elenismului. Bizanţul s-a întemeiat pe elenismul târziu, pe neoplatonism. Nu?

- Păi da, asta laicii.

- Nu, chiar primii părinţi: Dionisie Areopagitul...

- El, de pildă, a fost mai mult decât alţii platonician.

- Nu numai el, mulţi.

- Păi, şi eu sunt platonician. Păi, dacă încerc să gândesc

Universul, mut Biblia în universul îngheţat al ideilor platonice. Asta e meditaţia. Şi Nae lonescu era platonician fără voia lui. Fără acele constelaţii ideatice pure ale lui Platon ... - nu ştiu cine a spus că Platon e un avangardist. De fapt, e cel mai mare gânditor al Europei. Raţionalismul vest-european faţă de idealismul grecesc nu e nimic; e doar un simplu reflex. Păi, a venit indianul ăla, Krishna, şi a spus că "ne-am putea permite noi, inzii, prin mistica indică, să-i socotim pe europeni inferiori nouă. Dar vezi pe unul care ne depăşeşte, pe Platon".

Eu am afirmat odată într-un salon că Platon este mişcarea spiritului înlăuntrul eternităţii. De pildă, nominaliştii moderni au încercat să degradeze ideea platonică care este arhetip, s-o transforme în concept antic; adică să-1 gândească pe Platon logic. Nae lonescu nu 1-a gândit logic pe Platon, ci metafizic. Ideea platonică e principiu creator, nu expresie formal-logică ca (şi) concept. S-a gândit, să ştiţi, în România, în generaţia mea. Acum în generaţia nouă nu mai e nimica. Eu, ca să nu mă consider "nimic", aşa cum m-a situat istoria în România, ca să nu ajung "nimic" în conştiinţa mea, mă consolez cu strămoşii glorioşi Şi cu ideea creştină. Când mă gândesc că am avut un Ştefan cel Mare... Papalitatea 1-a declarat "atlet al creştinătăţii". I-a bătut pe turci. Noi n-am fost niciodată paşalâc, cum a fost Ungaria după bătălia de la Monacs. Ne-au bătut, dar nu ne-au făcut paşalâc. I-am bătut şi noi.

- Ce figuri mai importante vedeţi între oamenii de cultură din timpul nostru? Cine credeţi că ar reprezenta mai bine cultura românească?

- Sunt mai mulţi. Iorga, Nae lonescu, Lucian Blaga, Sextil Puscariu...

- Şi după război? Generaţia de după dumneavoastră. •''

- Nu-i cunosc prea bine. Cine s-a afirmat acuma?

- Mă gândeam la numele care sunt acum mai folosite la noi.

- Cine? o

- Ştiu eu, Octavian Paler, Liiceanu...

- Faţă de personalităţile generaţiei mele... Eu îi iubesc pe toţi că sunt foarte deştepţi, sunt băieţi de viitor. Nici unul n-a devenit un mit sau o forţă orânduitoare. Fiecare e o personalitate. Sunt foarte inteligenţi, culţi, dar nu sunt încă reprezentativi. Paradoxul e că popoarele devin mari prin reprezentanţi, că direct nu pot deveni, nu? Nu poţi să aduni tot poporul român în congres istoric. Istoria e punctată de oamenii mari ai lumii. Istoria românilor e opera poporului român , indiscutabil, el a făcut istoria condus de oamenii lui mari.

- Dar aici nu este un paradox că de 45 de ani istoria e făcută de nişte mediocrităţi politice?

- Păi, asta nu e istorie. Asta e sub-istorie naţională..

- Cât poate un neam să trăiască sub-istorie naţională?

- Păi, cât au trăit în preistorie primitivii. Suferinţa n-are durata. Depinde de forţa de emancipare pe care o are lumea.

- Până la urmă tot poporul dă măsura conducătorilor săi...

- Sigur. Păi, nădejdea mea e în popor. Eu gândesc poporul român ca şi Iorga. Dar ce poate face un neputincios aici, blocat în camera asta, bolnav, neajutorat? Mă simţ foarte neajutorat. Şi dacă veţi auzi vreodată că am pierit, să ştiţi că am pierit în mizerie. Şi e păcat, că am făcut şi eu istorie în statul ăsta, am luptat şi eu. Sunt foarte părăsit! Ştiţi cât mă simţ de părăsit? Până într-atât încât vizita dumneavoastră mi se pare neverosimilă.

- Chiar aşa de rar sunteţi vizitat?

- Nu, da' rar sunt vizitat. Dar vă rog să mă credeţi, mi se pare că dumneavoastră realizaţi prin această vizită imposibilul. Ce căutaţi la mine, domnilor?

- Când am venit aici mai erau două doamne, mi s-a părut că sunt, totuşi, oameni care....nu?, mai trec pe la dumneavoastră.

- Da, sigur. Am şi uitat cum le cheamă. Nu am nici imaginea fizică a lor. Poate vor mai veni, ştiu eu?

- Nu le cunoaşteţi aşa, mai bine?

- Cum să nu.

Când rămân aici, singur, se face în jurul meu vid social. Nu mai rămâne nimeni şi mă apucă o disperare încât găsesc ieşire numai în principiul morţii. Nu pot să spun că dumneavoastră nu Mi-aţi făcut o binefacere prin vizita asta. Parcă Mi-aţi dat un medicament. Mă simţ singur, domnilor, neajutorat şi neputincios.

- Faptul că puteţi vorbi cu noi lucruri care, poate, vă fac plăcere cred că vă revigorează, nu?

- Dialogul cu dumneavoastră e revigorant. Mă bucur şi vă mulţumesc de,

vizită, că aţi venit.

- În primul rând, noi am avut ce să luăm de la dumneavoastră. Plecăm mai înviorați decât dumneavoastră, să

Ştiţi.

- Eu, în ce mă priveşte, vă înconjur cu dragostea şi admiraţia mea, pentru că aţi binevoit să veniţi până la mine. Uite, acum mă gândesc, te pomeneşti că nu vine mâncarea.

- Pe Noica 1-aţi cunoscut?

- Am fost prieten cu el.

- Nu vi se pare că a fost, în timpul ăsta de fier, un om care a polarizat...

- Păi, a făcut parte dintre vârfurile generaţiei mele care, chiar tăcând... Şi lui, şi mie ni s-a făcut cinstea să fim băgaţi în temniţa... Au venit odată în temniţă la mine - îmi pare bine că îmi aduc aminte de scena asta, să v-o povestesc - doi tineri, nu ştiu din care celulă erau ei mutaţi la mine în celulă. Ei mi-au spus că au fost aduşi la mine, ştiindu-se că eu sunt vorbăreţ, să discute cu mine şi apoi să pună bâta pe ei ca să mă toarne. "Păi, nu vorbim nimica, amuţim toţi", zic ei. Şi eu zic: "Domnilor, eu sunt neconsolat şi obosit şi disperat pentru că sunt în temniţă". Şi zice unul din ei, "Iar noi suntem liniştiţi că suntem arestaţi împreună cu dumneavoastră". Le-am spus: "Cinstea pe care mi-o faceţi mă onorează, dar nu mă consolează"...

- Credeţi că Noica a fost un filosof creştin?

- N-a putut fi necreştin. Nu poţi fi necreştin. Nimic nu poate înlocui creştinismul. Nici toată cultura antică precreştină. Eu, dacă mă credeţi, sunt de părere că apogeul Europei nu e la Atena, ci în Evul Mediu, când Dumnezeu umbla din casă în casă. Eu definesc strălucirea epocilor istorice în funcţie de geniul religios al epocii, nu în funcţie de isprăvi politice. Şi astea contează, şi marile biruinţe politice, morale, sociale, economice, tehnice, ştiinţifice, artistice, militare, toate marile vârfuri din bătăliile omului mă emoţionează, îmi place să văd şi omul luptător, triumfător, în unul din stilurile militar, estetic, religios, politic, economic. Dar, dacă n-aş avea conştiinţă religioasă - Şi nu-i atât de puternică pentru a fi deplin consolatoare - Aş pieri. Omul fără Dumnezeu - aşa cred eu - e neom. Adică e o vietate. E un animal raţional şi biped.

- Credeţi că omul trăieşte în "Lipsă", din moment ce are în permanenţă nevoie de consolare?

- Are neapărată nevoie de consolare.

- Ce-i lipseşte?

- ti lipseşte absolutul persoanei sale. Şi se întregeşte prin semenul său şi prin Dumnezeu. Dumnezeu Şi semenul său îl scapă de neliniştile limitării în timp Şi în spaţiu. Omul trăieşte iluzia nemuririi şi a salvării lui, prin Biserică - prin religie – şi prin social - prin semenii săi. Păi eu, dacă n-aţi fi dumneavoastră

binevoitori că aţi venit aici la mine, Aş muri de melancolie ca maimuţa lui Andreev. Zice el - e o metaforă literară, mi-a plăcut - că a avut un maimuţoi care a murit de melancolie. Pe dumneavoastră ce v-a determinat să veniţi la mine?

- Ştim că sunteţi cel mai important gânditor român în viată şi, deci, e firesc să vă căutăm.

- Eu apelez la caritatea dumneavoastră, la bunătatea dumneavoastră şi la romanitatea dumneavoastră... Sunteţi români, nu?

-Da.

- Nu zic românismul, zic romanitatea, dacă e posibil acest cuvânt barbar. Ştiţi cu cine semăn eu acum sub raport relaţional social? Cu un copil care ţipă după mamă-sa. Aceeaşi neputinţă şi acelaşi zbieret pe care el îl are exterior; eu nu pot să zbier exterior. De ce mă simţ, domnilor, aşa de singur, nu ştiu. Ştiţi ce v-aş ruga? Eu nu vreau să vă confisc nici un minut din viata dumneavoastră. Să mai veniţi pe la mine.

- Melancolia e legată de o zi mai proastă sau e o melancolie metafizică, legata, poate, de vârsta senectuţii?

- Amândouă împreună.

- Sau v-am prins noi acum într-un moment foarte prost.

- Nu. E şi bătrâneţea şi însingurarea. Mă uit prin cameră, la cărţi, la mobilă... Simţ nevoia vecinătăţii umane. Au fost perioade în viata mea când eram foarte autonom, detaşat şi de social; mă credeam un leu cuceritor, îmi dau seama că era o obrăznicie din partea mea. Omul e o fiinţă socială.

- Cu experienţa asta, a bătrâneţii, v-aţi retrăi viata altfel?

- Aş vrea, fireşte, o sinteză; să gândesc, fiind tânăr, ca acum la bătrâneţe. Aş retrăi bucuros viata, să ştiţi, cu toate mizeriile pe care le-am îndurat. 13 ani de puşcărie, lovituri... Păi, nu e umilitor pentru un om să fie bătut? Bătaia nu e numai o suferinţă fizică, ci şi o umilinţă morală, că nu eşti animal. Să te bată de să te snopească, la rangă...1 Şi să te înceteze din bătaie,

1) Mâinile şi gleznele sunt legate împreună, o ranga este trecută pe sub articulaţiile genunchilor Şi este sprijinită la capete, astfel Incit victima atârnă încovrigată cu capul în jos şi este bătută cu un băţ sau o vergea de metal la fund sau la tălpi. (n.r.)

când leşini, cu apă rece, zicând: "Lasă-1 în mă-sa că mai avem Şi altădată nevoie de el".

- V-au bătut...

- Sigur. Nici nu ştiu cine era.

- Şi ei tot români se numeau?

- Ştiu eu?! Cum sunt eu naţionalist fanatic credeam că sunt minoritari. Nu admiteam că sunt români. Ha, ha Eu, dacă mă bate un român, mă consider

maghiar sau evreu. Nu pot ofensa neamul meu în nici un individ. Pentru mine, toţi românii sunt egali români. Nu ştiu dacă sunt înţeles. Românii n-au nici un viciu după mine şi sunt egali. Sentimentul ăsta al egalităţii mi 1-a creat Şi influenta pe care a avut-o asupra mea, ca tânăr mai ales, Nae lonescu. Nae lonescu a fost un om foarte mare.

- Cum a murit el?

- Se spune că a fost otrăvit. I s-a otrăvit mâncarea. Eu nu îndrăznesc să spun cine e bănuit, pentru că n-am nici o certitudine. Se spunea despre amanta lui că 1-a otrăvit la ordinul lui Carol al doilea, fiindcă Lupeasca s-a enervat că Nae lonescu - care era un om aşa de extraordinar - a trecut alături de luliu Maniu în bătălia curăţirii grajdurilor lui Augiaş de murdăria iudaică, împotriva Lupeştii Şi a jidovilor care îi invadaseră palatul. Şi a fost ucis, se spune, prin otrăvire.

Nae lonescu e dintre oamenii mari ai neamului nostru. E un om care a murit pentru credinţa lui. Să fii autor principal al regentei, al restauraţiei regelui şi... Restauraţia, retragerea lui din singurătate, a lui Carol al II-lea, a avut drept agent principal Cuvântul lui Nae lonescu. Şi să fie apoi ucis de regele care a fost restaurat pe tron de el...

- Totuşi, după câte ştiu, a fost foarte intransigent la adresa unor lideri politici importanţi ai noştri.

-Cine?

- Nae lonescu. Am citit articolul pe care 1-a scris la moartea lui Ionel Brătianu, în care spunea despre el că a fost cea mai puternică personalitate a timpului nostru, dar a stat împotriva mersului istoriei. »

- Eu ştiu asta.

- Şi la moartea lui a scris că a fost un om rău.

- Cine?

- Brătianu. în Cuvântul a scris.

- Eu am fost colaborator la Cuvântul. Nae lonescu e un om foarte mic faţă de Ionel Brătianu. Nae lonescu a condus ziarul Cuvântul, nu? Şi Ionel Brătianu a făcut România Mare. Ha, ha. Inginerul ăsta a făcut România Mare. Domnul inginer Ionel Brătianu. E o mică diferenţă, nu?

- Ştiu că Nae lonescu îi vedea pe liberali ca pe o...

- ...pacoste. Domnul Nae lonescu a fost captivul unor prejudecăţi.

- în primul rând, capitalismul bancar. Ştiţi dumneavoastră, cu băncile liberalilor...

- Nu. A fost un sectar. Ăsta e viciul gândirii lui. A fost un sectar. Unde mutăm România modernă? înainte de liberalism? Cine a creat României modernă? Vă rog să-mi spuneţi. , - Liberalii.

- Liberalii! Ş intern împotriva României moderne? Păi, el trăia în căruţă,

nu în tren. Nu se poate. Eu eram un foarte radical burghez şi scria Mihail Sebastian, zice, "citesc Cuvântul numai când scrii tu, şi scrii destul de des. îmi place foarte mult că scuipi în ciorba lui Nae". Nae Ionescu a fost una din marile inteligente ale României şi îmi confirmă mie un lucru, că inteligenta, oricât de mare, nu e suficientă pentru a te curăţa de prejudecăţi.

- Asta aşa e!

- Cu cât inteligenta e mai mare, cu atât prejudecata e mai voinică, fiindcă ai aparat s-o justifici.

- El era brăilean, nu?

-Da.

- Din ce familie era?

- Nu ştiu.

- A introdus şi un nou stil publicistic în presă.

- Da. Stilul lui Nae Ionescu. Definiţia lui Nae Ionescu e aceasta: meditaţia metafizică mutată la nivel cotidian. Ridicarea cotidianului la nivel filosofic. Nimeni n-a făcut asta în presă până la el, nici Eminescu. Totuşi, cel mai mare jurnalist tot Eminescu este. Deşi a fost un foarte mare gânditor, n-a filozofat în publicistică.

- După părerea mea, Nae Ionescu a avut ambiţia teribilă de a revigora structurile populiste din România. Avea dorinţa de a ridica anonimatul "în vedere": ţăranii...

-... ţăranii şi omul comun, viguros şi credincios.

- Nu e construcţia lui asta? Există un astfel de om? Spunea cineva că figura boierului de tară, aşa cum o avem noi, este construcţia sămănătorişţilor.

- Da, aşa este.

- Oare aceste figuri există?

- E o idealizare.

- Poate că nici nu exista, poate că un curent, Cuvântul, a făcut un fel de ţăran, Sămănătorul.

- Nae Ionescu îl concepea pe român ca pe un ţăran învăţat, dens de credinţă. Păi, nu e realitate.

- Nici nu există, poate.

- Păi, cum putem muta un om în cioareci în Academia Română? Nu ştiu. Şi eu am trăit zăpăceala asta. Nu poţi absolutiza ţăranul, îl poţi iubi că e viguros şi e roman autentic. Dacă eu, că taică-meu a fost popă şi mama ţărancă, şi tot mă îndoiesc că sunt roman, dar de un ţăran în cioareci nu trebuie să te îndoieşti, dă-o încolo de treabă. Ala e român prin definiţie. Ala duce cioarecii la primărie şi Îi dă certificat de român.

- Mie îmi e cumva străină concepţia asta. Cred că şi preotul, şi dascălul, şi notarul - care au fost tot în sat - nu cred că erau mai puţin români decât ţăranul. Minţile luminate, care la noi sunt mari reprezentanţi ai gândirii româneşti, cei mai mulţi cărturari ai noştri, au ieşit din familii de preoţi, de dascăli şi de ţărani. Spiritul românesc şi-a făcut loc şi în oameni care au ieşit din familii care sunt altele decât de ţărani; şi a fost trăit autentic.

- Păi, eu mă gândesc la ţăran, bio-istoric. Pentru că el e purtătorul bio-istoric al românilor. Fără cioarecii lui, aici trăiau tătarii, pecenegii, cumanii, turcii, maghiarii, germanii... Pe cioarecii lui stăm.

- Da. Poate că asta e caracteristica lui Nae Ionescu, absolutizarea.

- Are Nae Ionescu un articol, "Români şi buni români".

- Nu 1-am citit. Care e ideea din el, că poate 1-am citit, dar nu ştiu titlul.

- Articolul e genial. Zice, domnule, un ovrei sau un neamţ, orice, care e soldat viteaz, care e un cetăţean corect, îşi satisface obligaţiile faţă de fisc, de stat şi de popor, care nu e trădător şi care e credincios idealurilor româneşti, e bun român. Şi o javră cu cioareci - care e o javră extraordinară -ăla e român". Asta e "bun român" şi ala e "român". Pentru Nae Ionescu, conceptul de român nu era nici etic, nici social, era ontic. Eşti român sau nu eşti. Te naşti român, nu te faci român.

- Mi se pare că a suferit foarte mult influenta germană, aici.

- Da' eu ce-am suferit? Noi suntem germani de limbă română. Ha, ha, ha. Nu e nici o ruşine. E poporul cel mai înzestrat filosofic. Adică, propriu-zis nu sunt ei cei mai înzestraţi. Că filiaţia gândirii filosofice europene e asta: Italia antică şi a Renaşterii, Franţa latină şi Anglia tot latină prin spirit, prin cultură şi prin raţiune: ei sunt întemeiaţi de romani. Nu poate fi concepută Europa nelatină. Latinitatea e dominantă europeană. Nu Germania. S-au zbătut germanii, dar sunt tot subalterni, ca şi slavii. Ei aparţin Europei care e formată de trei familii de popoare: familia popoarelor germane, a celor latine şi familia popoarelor slave. Părerea mea e că dominanta e latină şi spiritul european nu e nici slav, nici german, ci latin.

- Bine, dar sunt zonele de interferenţă. Ce înseamnă romanistica? Este tocmai ştiinţa acelei culturi care s-a creat pe ruinele Imperiului Roman şi care a fost fecundată de geniul barbar, nu în ultimul rând, germanic.

- Păi, germanii s-au dus în Italia ca să se întoarcă acasă negermani. I-am spus unui neamţ odată: "Voi, germanii, credeţi în autonomia voastră. Da' voi ştiţi cu cine semănaţi? Semănaţi cu o găină care stă pe mal şi dispreţuieşte o rată care înoată". Găina nu poate să înoate. Latinitatea e dominantă în Europa. Europa e o construcţie spirituală latină. Biologic e slavă, germană şi latină. Insă toţi stau sub cupola acestui concept desemnat prin cuvântul arian. Rasa ariana, nu? Nemongolă, neiudaică, ariană, care se distinge de iudei şi de mongoli etc...

- Care e nota distinctivă a evreului?

- Are geniu religios. Ei au creat două religii, iudaică şi creştină. Mai glorioase nu văd religii în lume.

- Mă refer mai ales la cei din diaspora, cei care trăiesc printre noi.

- Sunt imitatori. Unu din ei devin "buni români". Ei sunt o rasă superioară, sunt părinţii religiei noastre.

- Totuşi, e interesant că ei n-au lăsat o cultură distinctă în ţările În care trăiesc, cum au făcut nemţii, de exemplu.

- Păi, pentru ei cultura înseamnă religie. Restul este artă şi ştiinţă. Cultura înseamnă la ei spirit şi numai ei au lăsat cultură

pe unde au stat, ovreii. Cultura Europei e iudaică şi civilizaţia e multiformă. Iudeo-germano-latină-slavă.

- Cum să înţelegem atunci resentimentele faţă de ovrei. Care este explicaţia? E vorba de un sentiment foarte vechi. Ştiţi că istoricul Tacit..

- Are şi termenul puiens iudens. Adică, jidan împuţit.

- Cum vă explicaţi fobia aceasta, resentimentele aproape universale?

- Stilul lor de viată. Când, în antichitate, au intrat în contact cu romanii, aceştia îi înţelegeau la nivelul sticlei. Nu ştiau ce sunt. Nu semănau cu romanii. Eu nu vorbesc rasial, vorbesc antropologic. Nu-i înţelegeau. De fapt, e un orgoliu din partea noastră.

Ce înviorătoare e pentru mine vizita dumneavoastră. Mă joc între sentimentul letal al morţii şi suferinţa mea! Domnilor, vă mărturisesc cinstit, mă simţ însingurat şi neputincios. Uite, acuma cât e ceasul?

- Sună la uşă. înseamnă că venit mâncarea!

- Da, intră!

Despre economia românească

Acest dialog cu Raluca Barac a avut loc în aprilie 1991

- Domnule Petre Ţuţea, spuneaţi că v-aţi dorit întotdeauna a fi ctitor de aşezări umane. De aceea vă întreb, cum ar trebui considerată în actualitatea românească situaţia de cetăţean al Cetăţii?

- Aici trebuie îmbinată, în primul rând, problema individualului, a utilului, cu cea a plăcutului. Adică utilul să cuprindă actul individual - şi subiectul şi obiectul, ceea ce presupune confortul social - iar plăcutul să fie obiectiv satisfăcător. E drept că, potrivit limbajului filosofic, nu s-a făcut distincţia între obiectivitate şi obiectivitate, aşa cum o privesc eu, adică: obiectivitatea este un punct de vedere general acceptat, deoarece cuprinde subtilitatea şi comoditatea izvorâte din el, pe când obiectivitatea este posibilitatea unică de a te mula pe obiectul contemplat. Se confundă, de obicei, punctul de vedere general acceptat asupra unui lucru prin utilitate, deci obiectivitatea cu obiectivitatea, care e certitudine.

- Cum vedeţi problema formării intelectualului?

- Nu o pot vedea decât ca pe p divizare pe specialităţi, dar obligatoriu axată pe marile adâncimi ale spiritului: teologală şi umană; deci nu se poate presupune că numai prin studiu se ajunge la certitudini. Singura certitudine e credinţa.

- Dar cum vedeţi formarea şi devenirea omului politic?

- Cel ce devine om politic este o giruetă; el trebuie să aibă un sistem adecvat nevoilor sociale, fiindcă există sisteme sociale care dau rezultate foarte mari pe direcţie materială, dar nu şi pe direcţie spirituală şi morală.

- Ca specialist în ştiinţele economice şi de drept, pe ce coordonate credeţi că ar trebui să se axeze, în momentul de faţă, economia tării?

- Coordonatele indiscutabile sunt: proprietatea privată, iniţiativa particulară şi o ordine de drept atât de obiectiv formulată, încât subiecţii sociali să-şi întărească atitudinile sub cooperare liberă; adică legile unei societăţi moderne trebuie să fie atât de bine întocmite între clase sau pături sociale sau indivizi şi legi morale, spirituale şi materiale, încât să nu se simtă prezenta normelor care guvernează Cetatea. Cetăţeanul trebuie să fie asigurat prin normele şi legile vieţii sociale fără să simtă prezenta coercitivă a acestor norme.

- Actualul guvern a recurs,' până în prezent, la două aşa-zise reforme pe care, de fapt, nici nu prea ştie să le definească: sunt denumite fie "liberalizarea preturilor", fie "stabilizare", fie de-a dreptul inflaţie. Care este părerea dumneavoastră cu privire la aceste reforme economice?

- Normal ar fi trebuit să intervină un echilibru între dirigism şi individualism. Individualismul este factorul central şi propulsor al progresului material şi spiritual, iar statul trebuie să asigure raporturi normale, fără conflicte, între straturile sociale şi indivizi. În nici un caz astfel de legi nu sunt bune, nefiind legate de condiţia umană. Acestea sunt construcţii arbitrar raţionale, alcătuite după modelul în care gândesc comuniştii, transformând oamenii în nişte piese de şah pe care le muţi după anumite reguli.

- Da, şi chiar la nivel guvernamental s-au făcut nişte mutări spectaculoase care ne amintesc de mutările dintr-o epocă nu de mult apusă: în guvernul Petre Roman un ministru al Apărării Naţionale este numit peste noapte ministru al Industriei.

- Ar trebui ca, mai întâi, să fie definite ministerele ca funcţii fundamentale ale corpului social. De pildă: fiecare minister cu domeniul lui - Ministerul Agriculturii se ocupă cu agricultura şi zootehnia, Ministerul Comerţului cu comerţul interior şi exterior, al Industriei cu industria s.a.m.d. Numai astfel statul va avea, Şi trebuie să aibă, un aparat coordonator al acestor funcţii, pentru ca nu cumva excesul unora să încalce peste altele, provocând astfel dezordinea Şi confuzia. Statul trebuie să fie, din principiu, un arbitru, un coordonator Şi nicidecum un posesor de întreprinderi.

- Conform legilor votate, statul îşi menţine, în prezent, în posesie 70% din

întreprinderile industriale. Care ar fi trebuit să fie primele măsuri economice care să îndrepte, cu adevărat, România spre o economie de piaţă?

- în primul rând în politica agrară: I. Asigurarea aparatului tehnic agrar; ÎI. Determinarea proprietăţii şi suprafeţei teritoriale: cea mai bună organizare a spaţiului agrar este limita proprietăţii individuale sau familiale până la 50 de hectare, pentru că peste 100 de pogoane încep să apară latifundiile sterilizante şi instituirea dreptului de primo-genitură asupra acestei suprafeţe. În schimb, la oraş, proprietatea trebuie să devină nelimitată. Nu se poate spune că românii nu au veleităţi industriale. Vedeţi, dacă este să facem o comparaţie, în agricultură germanii sunt mult mai proşti decât ţăranii români, cu toate că sunt superindustrializaţi ca ţăranii francezi. Dar , credeţi că un francez este mai deştept decât un român? Nici vorbă! Iar dacă proprietatea pământului trebuie să fie limitată, proprietatea industrială, repet, trebuie să fie nelimitată. De fapt, ar fi trebuit ca actualul guvern să dea, de multă vreme, mână liberă întreprinzătorilor. Pentru proprietatea industrială, comercială şi bancară nu trebuie pusă nici o limită, aşa cum se procedează în momentul de faţă.

- Ce ar avea prioritate, în prezent, în dezvoltarea unei economii de piaţă: industria sau agricultura?

- Toată economia trebuie dezvoltată. Cele mai strălucite state agrare sunt statele industriale. Luaţi exemplul SUA care este, tehnic, cel mai avansat popor din lume; în Europa, exemplul este Germania. Şi cu toate că România are o climă şi un sol mult mai propice decât Germania, nemţii dau un randament mult mai mare decât dăm noi în Bărăgan şi asta pentru că dispun de o tehnică avansată.

- Cum vă explicaţi violentele din ultima vreme, ştiut fiind că violenta nu e o trăsătură caracteristică românului?

- Violenţele sunt întotdeauna specifice deficientelor materiale şi morale ale Cetăţii. Cetatea care nu e bine

nisus formativus, impulsul plăsmuitor al unui subiect.

- Părăsind eternitatea culturii săteşti, omul de cultură trăieşte în prezent drama istoricismului...

- Intrarea în istorie este acea prezentă activă a unui ins şi a unei colectivităţi plăsmuitoare de forme spirituale şi materiale ale existentei. Ţăranii formează o comunitate şi orăşenii o societate, în comunitate, literatura e de natură organică şi societatea oraşului e de natură construită. Orăşenii sunt juxtapuşi, cum sunt cartofii în sac, în timp ce sătenii stau în sat prin reguli de comportare, convieţuire, prin asigurarea sănătăţii şi echilibrului mediului ambiant. Obştea ţărănească creează doar moravuri rurale, dar nu creează norme pentru o cetate ca cea modernă. Când Ion Mihalache a creat Partidul Ţărănesc şi a vrut să organizeze cetatea pe interesele runile, i s-a obiectat că "domnul şi doamna Mihalache vor ajunge la Câmpulung într-o săptămână cu carul cu boi".

- Cum vedeţi întărirea economică a cetăţii româneşti?

- Eu vedeam întărirea economică prin industrie şi agricultură şi prin

creşterea populaţiei României, populaţie care să aţingă cel puţin 60 de milioane până la sfârşitul secolului... şi când am fi fost ameninţaţi, le-am fi dat cu tifla.

Dialogul următor cu Raluca Barac a avut loc la spitalul Christiana, în luna mai a anului 1991, unde Petre Ţuţea se afla internat şi însingurat.

... În orice caz, limita proprietăţii pământului, împiedică crearea latifundiilor despre care, cum spunea Pliniu cel Tânăr: "latifundia perdidere Italia", adică latifundiile sau marile moşii au pierdut Italia. Nu trebuie să tolerezi mari moşii la tară. Vorbesc aici de stilul proprietăţii. Iar la oraş omul trebuie să fie liber ca banul Ghica. Proprietatea industrială e nelimitată; proprietatea pământului trebuie limitată. Că dacă România ar fi formată din moşii, ar avea o populaţie mică, iar cu o populaţie mică nu poţi face istorie, nu poţi face cultură. În Germania, proprietatea pământului este de până la 25 hectare, 50 de pogoane de familie sau individ, pentru că, ziceau ei, aşa permite spaţiul agrar german. Despre Germania nu se poate spune că are o climă pentru agricultură cum are Bulgaria sau România, care stau într-o climă temperată foarte bună. Dar

latre Dumnezeu şi neamul meu

proprietarii de pământ germani dau un randament mai bun... o tehnică avansată. Părerea mea e că proprietatea pământul trebuie limitată, că aşa, cu latifundii, un bancher poate cumpăra un sat, cu ţărani cu tot. Economia trebuie să asigure ritm creşterii populaţiei printr-o ritmică coincizând cu mijloacelor de trai. Peste o anumită limită, creşterea populat trebuie controlată; în politica populaţiei trebuie să ai în vedere că nu poţi să obligi populaţia să crească cum cresc furnicile, societatea nu e furnicar. Ca director de studii în Consiliul Miniştri am vrut să lămurim problema aceasta, cum să limiteze creşterea populaţiei, iar eu am fost de părere românii trebuie să se înmulţească ca sardelele, să creeze superindustrie ultramodernă, să se înarmeze până în dinţi şi seducă în vizită războinică la popoarele vecine, culcându-le pământ. Şi asta am gândit-o în România, îmi spunea ministru: "Sunteţi cinic, domnule director". I-am răspuns: " Sunt excesiv de patriot, domnule ministru". Eu gândeam naţionalist, bineînţeles. N-am avut încotro. Sunt i imperialist... Ha, ha, ha... Cum să dai lecţii? A încerca să (lecţii la arta guvernării actualului guvern este aşa cum te duce să ţii lecţii de filosofic kantiană la o ceată...

- Aţi fi putut fi sfătuitor şi legiuitor.

- Sfătuitor şi legiuitor. Eh, nu s-a putut. Sfătuitor de ministru am fost; asta e egal cu zero. Uite, ca să ajungi legiuitor într-un stat nu-i suficient să fii un mare gânditor juridic, adică gânditor al formelor ordinii în societatea umană, ci trebuie să ai şi spurcăciune de partid. De unul singur poţi să scrii tratate întregi... scrii cărţi, dar nu faci Cetate. Asta nu se poate de numai cu un grup comun condus perfect. Eu vedeam politica creşterii populaţiei în funcţie de geniul militar şi politic poporului român pentru a asigura creşterea sau expansiunea spaţiu.

- În momentul de faţă nu ne putem lua înapoi Bucovina Nord şi Basarabia pentru care am plătit şi datoriile de război ce să mai vorbim de Cadrilater?

- Păi, doamnă, noi n-avem populaţie şi n-avem nici tunuri. De asta nu ni

le putem lua înapoi. S-a întâmplat anapoda de gândeam eu. Asta nu e de discutat: întotdeauna fiarele puternice le mănâncă pe cele mai slabe. Cu democraţii, cu "Să vezi că înţelegem între noi"... Eu sunt un creştin individual, dar d punct de vedere naţional sunt un păgân perfect. Prim principiu pe care-1 afumam ca director de studii În Consiliul de Miniştri era cam acesta: zicea un ministru, "Bine, bine, dar cum facem cu alte popoare?" şi i-am spus, "Domnule ministru, eu cred că sunt bine orientat şi n-am venit beat astăzi... unde suntem, în Bucureşti? Bucureştiul nu e în Albania, nu e în Bulgaria, nu e În Ungaria, iar cu acele popoare nu trebuie să ne ocupăm noi, căci nu moare lumea în est Românul e buricul pământului".

- Asta e concepţia dumneavoastră, că românii sunt un popor ales.

- Are Dostoievski un personaj dintr-o crâşmă... zice: "Da' de ce vorbeşti aşa?"; îi răspunde: "Păi cum să vorbesc? Altfel cum Aş fi rus"?

- Scrierile lui Aurel Popovici au fost interzise. Era naţionalist?

- Păi, da, evident! Aurel Popovici... a fost un bănăţean superb. Mi-a spus un ministru: "Păi, bine domnule, ceea ce susţii dumneata e o adevărată absurditate, că dacă supui toate popoarele ce se întfmplă"? Eu i-am răspuns: "Atunci, domnule ministru, eu vă felicit pentru rangul universal de Ministru al Popoarelor noastre". Ha, ha, ha, ha.

- Există împăcare, în concepţia dumneavoastră, între Biblie Şi metempsihoză? întrebarea pleacă de la Rudolf Steiner care încearcă să altoiască pe creştinism reîncarnarea din antroposofie.

- Antroposofia este o escrocherie filosofică. Filosofic şi antropologie. Ce-i aia antroposofie? Termenul de antroposofie este o imbecilitate pentru simplul fapt că, dacă admiţi antroposofia, asta e ca şi cum ai admite că specia-om ar trage câte un congres pe uliţă şi ar vorbi cu toţii în cor.

- Revenind la Steiner... e un mistic...

- Nu-1 mai cita., ăsta e un sferto-doct. Şi nu e un mistic, ci un mistificator. Că un mistic nu e interesat în politica populaţiei, de număr, ci de calitatea numărului.

- Cunosc un om de ştiinţă, arheologul Alexandru Vulpe, care mi-a spus, nu demult, că domnia sa ar numi filosofia mai degrabă filonpxie şi că filosofia cam încurcă...

- Om de ştiinţă? O fi mai degrabă un personaj. Filosofia înseamnă nelimitarea speculaţiilor, e însă etern mărginită, chiar dacă o gândim etern progresivă şi pentru că e legată de obiect.

latre Dumnezeu şi neamul meu

Ca şi teologul. Păi, vorba lui Nae lonescu: "Niciodată nu am crezut că individul înfumurat care a ajuns în Academie a scobit la fund o broască". Ha, ha,

ha.

- Alexandru Vulpe nu a ajuns încă în Academie... se numără printre acei "ştiinţifici" cum spunea Nae lonescu.

- Asta eu am furat-o de la Iorga şi Nae lonescu de la mine când eram colaborator la Cuvântul. Iorga a scris articolul acela celebru Ştiinţificii făcând un făraş- pamfletar cu ei... Iar filosofia sigur că-i încurcă, şi ar încurca şi un dovleac, nu-i aşa?... Păi, credeţi că în vremea lui Platon nu existau oameni de ştiinţă la Atena? Aţi auzit de vreunul? Nu. Şi Platon .e actual şi acum! Nici un om de ştiinţă, dacă ar fi ministru şi i s-ar pune probleme ca cea a creşterii populaţiei, nu ar rezista: a doua zi, cu nevastă şi găini ar fi peste frontieră. Ha, ha, ha... Eu aveam nişte planuri pentru poporul român: cucerirea Bulgariei şi a Ucrainei într-o fază istorică şi mai târziu vom mai vedea... Dar nu poţi cuceri cu minciuni democratice şi cu un popor din care cinci milioane mănâncă doar de trei ori pe săptămână.

- Vreţi să vă apropiaţi de teoria Românilor orientale a lui Iorga?

- Românilе orientale ale lui Iorga, eh da! Dacă Aş fi bulgar nici nu m-aş prezenta ca bulgar în străinătate; Aş zice că sunt turc. Păi ce, poporul român sădeşte idei ca zarzavaturile? Poporul român face oameni. Eu am făcut un haz ca secretar al Comisiei economice, spunându-le: "Domnilor, eu Aş vrea să crească populaţia României, până-într-acolo încât la «Athene Palace» să poată să mănânce toţi mămăligă cu fasole". Ha, ha, ha. Cică, "da' de ce..."? "Pentru că sunt imperialist"... Un om de stat nu trebuie să pună nici un fel de frâu creşterii bio-politice şi politico-militare a neamului său. Păi, ce facem dacă toate guvernele sunt de zahăr? Păi da' ce, o să păzim toate guvernele? Alte guverne pot gândi altfel, dar eu mă gândesc la poporul român. Zice cineva: "gândirea ta nu dreaptă". Evident! Şi dacă nu-i dreaptă, ce-i? Mie mi-ar plăcea ca ungurii să ajungă la două milioane de locuitori şi românii, în Ardeal, la 40 de milioane, că atunci am ajunge să facem agricultură la Debrecen. Zice un ministru:" Păi, asta-i junglă". Zic: "Nu, asta ar fi relaţii internaţionale". Că democraţia internaţională ce ar fi? - ar veni un negru din Africa, care ştie cincisprezece cuvinte franţuzeşti să discute cu o delegaţie, de pildă franceză, unde toţi sunt doctori în filosofic; vorbesc toţi împreună şi se înţeleg separat".

- RP. Negulescu scrie că, de fapt, nici un filosof al filosofiei clasice germane nu era de origine germana.

- Da, dar PP. Negulescu era indicat pentru filosofic cum e gripa pentru sănătate. Kant se spune că era de origine scoţiană, dar vă întreb de o» Kant a apărut în Germania şi nu în Scoţia? Aşa, dacă gândeşti omul european, au nemţii o expresie: "A vorbi de puritate germană, poloneză, franceză este ridicol pentru că popoarele Europei sind die Fruchte eine Promenademischung", adică două babe surde, cu doi câini, stau de taifas şi după un an de zile află că toţi căţeii fătaţi de căţeluşă nu seamănă cu fiul babei. Toţi care fac Bevolkerungspolitik ar trebui să înveţe pe toţi parlamentarii români să nu mai repete: "Trebuie să admitem, pentru că toate popoarele..." Păi, altădată, la ieşirea din Parlament a unui astfel

de parlamentar nu-i mai rămânea decât trupul, fără cap.

- Ştiţi, domnule profesor că, în ultima vreme, tineretul român suferă de un soi de Reisefieber?

- Cine părăseşte tara nu e român adevărat. Eu, care am fost director de studii la Economia Naţională, puteam să cer azil politic când voiam, în '30, în '33, dar niciodată nu m-am gândit să-mi părăsesc tara când nu-mi convine. Ce dezamăgiri? Eu, Petre Ţuţea, pot fi Ministrul Europei, dar mă mulţumesc cu rangul de Prefect de Muscel dacă sunt român. Adică ce mă interesează pe mine dacă nemţii au ce mânca poimâine?

- Când1-aţi cunoscut pe Emil Cioran?

- În Bucureşti, înainte de anii '30. Nu-mi amintesc exact unde... Mi se pare că la Corso.

- În ce delegaţii aţi reprezentat interesele României?

- La Budapesta, la Moscova. Au vrut să mă propună ministru şi într-o delegaţie a României pentru Bulgaria... Le-am zis că eu nu sunt un zarzavagiu. Eram şi neruşinat. Am zis că nu-i de nasul Bulgariei să primească o ospeţie ca a mea.

În 1913, Titu Maiorescu a judecat statele balcanice - războiul balcanic - la Bucureşti şi, când le-a luat bulgarilor Cadrilaterul, bulgarul a început să plângă, iar Maiorescu, care era un cinic, când a dictat Pacea îţi Balcani, a zis: "Vă felicit, domnule ministru, pentru că asta înseamnă că tara dumneavoastră are viitor". Ha, ha, ba, ha, Dacă îi adunăm pe toţi miniştrii români de la 1900 la 1918, noi am fi putut furniza Angliei şi Imperiului britanic cel puţin cinci miniştri.

- Peste ani, pe Titulescu 1-am putea trece printre cei cinci miniştri?

- Nu. Titulescu a fost un exhibiţionist internaţional, care funcţiona la Liga Naţiunilor. Mi-a plăcut când s-a discutat nu ştiu ce problemă de agresiune cu A.C. Cuza, care zice: "Eu mă deosebesc de căpcăunul ăsta care vede România de la Geneva, şi Geneva prin România".

- În timpul lui s-a semnat tratatul economic cu Rusia...

- Asta nu a semnat el, ci poporul român. Şi asta pentru că Rusia ţaristă era o tară bogată, cu oameni hrăniţi... mai apoi imensitatea Rusiei post-ţariste nu a mai reprezentat decât o grămadă de bunuri ce aşteptau să fie jefuite.

Eu; în politica internă a României, ca director de studii, nu am câştigat un leu şi Aş fi putut să fac afaceri câte voiam, dar în România eram cinstit ca un ascet şi când treceam de graniţa României deveneam ca an leu flămând din junglă, îmi spunea un profesor, bietul Leon: "Cum gândeşti tu aşa? Ce ne-am face dacă am gândi toţi ca tine?" I-am spus: "Da, dar din ăştia ca mine nu prea sunt în Bucureşti, domnule ministru. Eu gândesc ca român". "Păi, dacă gândesc şi ungurii la fel"? 'Treaba lor".

A fi ministru este foarte greu. Ministrul nu e funcţionar; a fi ministru

înseamnă a avea vocaţie de conducător al unui compartiment din economia naţională, iar ca prim-ministru să porţi în geantă imaginea ideală a României spre care să te mişti asimptotic. Puteam să ajung ministru în timpul lui Antonescu, dar muream dracului la Aiud... Păi, toate guvernele au ajuns la Aiud.

- Ce amintire vă este acum mai dragă?

- Cioran, dar viciul esenţial al gândirii lui Cioran e că e înecat în cultul trecutului... Şi un cireş din satul meu, din Câmpulung, care avea cireşe mai mari decât pietroasele şi un gust amărui divin. Nimeni nu a făcut uz de cireşele acelui cireş amar din satul meu, decât vrăbiile...

Numerus nullus

Acest dialog cu Titus Ceia a fost publicat În ziarul Timpul din Iaşi , numărul 15 din 11 august 1991, sub titlul Transilvania: amantă armăsarului român.

- Domnule Petre Ţuţea, poate ne spuneţi ceva despre studenţi. Cum era studenţia în anii '20-'30 în România?

- Studenţii practicau un naţionalism binefăcător. Mai ales la Universitatea din Cluj, unde am studiat eu, studenţii erau de un naţionalism extraordinar. E drept că şi minoritatea maghiară era în perioada respectivă extraordinar de agresivă. Acţiunile studenţeşti erau neîndrumate, deoarece profesorii aveau o atitudine neutră, chiar indiferentă. Dânşii, mă refer la profesori, îşi dădeau seama că maghiarii se agită ca mormolocii. Că acea competiţie pentru Ardeal între români şi maghiari este iluzorie. Un scriitor maghiar a şi spus-o: “ Transilvania, această provincie, nu poate fi amantă decât armăsarului român”. Că nu-i de nasul lor. Ungurul a şi fost atacat în presa maghiară, ca un trădător, şi-mi amintesc că a replicat: “Nu sunt trădător deloc. Nu vedeţi voi cum stâpânesc Ardealul românii”? De altfel, spusese cineva, că România fără Ardeal este o absurditate geografică.

- Cam care era modul de viată al studenţilor pe atunci?

-Cum să fie? Uite, erau unii bursieri, am fost şi eu bursier, stăteam la căminul Avram Iancu. Cei care erau băieţi de bogătaşi n-aveau nevoie de cămin, aveau gazdă, mâncau la restaurant, am avut mulţi colegi care erau băieţi de oameni foarte bogaţi, în timpul liber, studenţii făceau cam tot ce voiau. Erau şi asociaţii studenţeşti: cea mai tare mişcare studenţească - dată fiind situaţia Transilvaniei - era mişcarea studenţilor naţionalişti. Erau destul de fioroşi, dacă vreţi. Apăruse, poate aţi auzit şi dumneavoastră, ideea de “numerus clausus”, care să limiteze accesul numeric al studenţilor de alte naţionalităţi la universităţile româneşti. Unii erau mai categorici şi cereau “numerus nullus” - asta se referea mai mult la evrei. Studenţii clujeni erau consideraţi fala şi onoarea oraşului. Cât era vacantă, Clujul părea mort; semăna cu un târg după ce toate vânzările s-au terminat şi cumpărătorii au plecat acasă. Când veneau studenţii, toamna, oraşul devenea vioi. Universitatea era factorul activ al Clujului.

- Studenţii făceau politică?

- Făceau numai naţionalism sau, în orice caz, marea majoritate erau naţionalişti. Dacă mi-aduc bine aminte, era şi un grup de studenţi liberali, grupaţi în jurul unui ziar al timpului, nu mai ştiu cum se numea, foarte bine scris. Această grupă liberală era organizată, îndrumată de profesorul Ştefănescu -Goangă. Cred că aţi auzit de el, profesor de psihologie. Primul profesor român de psihologie experimentală.

- Dumneavoastră în ce perioadă aţi fost student?

- Am fost student al facultăţii de drept, între 1924 şi 1930.

- Şi care erau cursurile dumneavoastră preferate?

- N-aveam nici un curs preferat. Văd că zâmbiţi. În afară de Cătuneanu, profesor de drept roman, care şi-a luat doctoratul cu Mommsen, la Berlin, şi de profesorul de Drept Penal Traian Pop, autorul unui tratat de Drept Penal, restul profesorilor era destul de oarecare. A! Mai era şi D. V. lonescu, doctor în economie la Berlin. Au fost şi cursuri la care nu m-am prea dus.

-Totuşi, dumneavoastră, care aţi făcut facultatea de drept...

- Mi-am luat şi doctoratul în drept!

-...v-aţi afirmat în special ca economist în ce relaţie vedeţi dumneavoastră dreptul cu economia?

- Am plecat de la convingerea că fenomenul economic ca

atare e iluzoriu. Că, de fapt, există o ordine de drept, cuprinzătoare, a economiei. Că economia ca atare, dacă o gândeşti în ansamblu, devine o sumă aritmetică de gospodării şi de întreprinderi. Dreptul a fost disciplina care a făcut ordine în economie.

- îmi aduc aminte, domnule Ţuţea, că mai demult Mi-aţi povestit de o anumită perioadă din viata dumneavoastră când aţi avut concepţii de stânga...

- Am avut. Am avut chiar nişte concepţii foarte stângiste. Şi trebuie să vă spun că acest gen de convingeri nu prea era,, răspândit în Universitatea clujeană, unde era preponderentă linia naţionalistă. Dar există un proverb: "Cine până la vârsta de 28-30 nu e de stânga înseamnă că n-are inimă. Dar dacă peste 30 de ani, peste atingerea vârstei maturităţii, rămâne cu aceleaşi concepţii, şi nu devine conservator, înseamnă că e cretin".

- în acea perioadă, devenise popular în studenţime, în studenţimea română, legionarismul...

- Aşa este. A fost foarte popular.

- Asta ca rezultantă a tradiţiei naţionaliste a studenţilor?

- Ca rezultantă a naţionalismului român modern. Indiferent de conştiinţa teoretică a ordinii sociale şi de stat, studentul tânăr, chiar neavând conştiinţa acestei ordini, e naţionalist din instinct. Din sufletul său de român. Aceasta este o trăsătură care face cinste studenţilor români. Nici una din marile universităţi - Iaşi, Cluj, Cernăuţi - nu a cunoscut stângismul decât sub forma unor cazuri

izolate. Universităţile române au fost naţionaliste. Legionarismul - naţionalism absolut - era în înseşi ideile epocii, dar legionarismul nu putea să iasă câştigător deoarece avea la bază o eroare, naţionalismul integral, care este impracticabil. De la excesul de naţionalism li s-a tras sfârşitul legionarilor.

- De fapt, în ultima vreme, asistăm la o recrudescentă a naţionalismului în multe locuri...

- Este o recrudescentă naţionalistă la naţiunile creatoare de istorie. Să luăm, de pildă, Germania. Germania este naţionalista: acolo, chiar şi când era un guvern social-democrat, trebuia să conducă tara În mod conservator, că altfel ar fi fost raşi de pe faţa pământului. La figurat, bineînţeles. Nu i-ar fi suportat poporul.

- Studenţimea română avea trăsături comune cu studenţimea germană?

- Ca aspiraţii, da. Ne-am înţeles cu germanii perfect. Existau multe schimburi între studenţii români şi cei germani, devenise o tradiţie. Poate că se întâmpla asta şi din cauza faptului că în epocă se puteau observa tendinţe antisemite şi la noi, şi la ei. Se reproşa evreilor că practică un ermetism de rasă, considerându-se conducători prin destin mistic. Mai era şi acuzaţia că evreii practică un internaţionalism care era categorisit drept dezgustător şi dizolvant. Eu ce să spun? Am avut neşansa să nu prea cunosc evreii, care sunt un popor foarte mare, un popor care a creat două religii fundamentale. Ţin minte însă că se spunea pe vremea mea că evreii maghiari sunt cei mai proşti evrei de pe planetă.

- Am auzit că 1-aţi cunoscut pe Mihail Sebastian. Ce impresie v-a făcut?

- Bună, chiar foarte bună. Era elevul lui Nae lonescu. Ţin minte că, după ce a scris cartea aceea De 2000 de ani , 1-a rugat pe Nae lonescu să-i scrie o prefaţă şi Nae n-a fost deloc gentil cu el, ţin minte cum încheie: "Nu simţi tu, Josef Hechter, că te acoperă întunericul şi îngheţul?". Totuşi 1-a apreciat foarte mult Nae lonescu pe Mihail Sebastian. Au colaborat, 1-a luat la Cuvântul. Ca dramaturg, Mihail Sebastian a fost de-a dreptul remarcabil!

- Cărui fapt se datora antisemitismul? Dumneavoastră spuneţi că era caracteristic pentru acea epocă, dar trebuie să fi fost şi motivat cumva, nu?

- Ca răspuns, am să vă rezum o anecdotă care circula pe atunci. Intr-un compartiment de tren se întâlnesc un român şi un evreu, încep să discute şi, cu încetul, ajung la o discuţie polemică. La această discuţie, evreul, mai raţional, reuşeşte să-1 dovedească pe românul nostru. Acesta din urmă, exasperat, conchide: "Mai taci din gură, măi jidane, că te cârpesc"! Asta a fost argumentul final.

- Pe Blaga 1-aţi cunoscut?

- Nu. Când Blaga a venit la Universitatea din Cluj, eu îmi terminasem studiile. Dar să ştiţi, cel mai mare filosof român -căci Blaga a fost incontestabil cel mai mare filosof al nostru -era un profesor slab. De-abia vorbea. Din punctul acesta de vedere, se putea lua de mână cu Sombart, autorul lucrării Dor moderne Kapitalismus, unul din cei mai prestigioşi economişti ai Europei, pe care studenţii

nici nu-1 ascultau la cursuri. Şi la cursurile lui Heidegger se cam dormea. Nici Kant nu era un

profesor prea grozav, din câte se spune, dar ce mare gânditor Biografii lui Kant s-au cam jenat să-1 descrie ca profesor.

- Credeţi că există influente germane în filosofia lui Blaga?

- Păi, dacă scoţi din Blaga spiritul culturii şi filozofie germane, zău că nu ştiu ce mai rămâne. Blaga a fost un mân gânditor, o figură extraordinar de interesantă, dar n-a fost ui original. Filosofia germană m-a influenţat foarte mult şi pe mine, trebuie să recunosc asta.

- Domnule Ţuţea, din câte puteţi dumneavoastră aprecia, cam ce a avut studenţimea română de pierdut prin venire: comuniştilor la putere?

- Totul. Comunismul este un cancer social. Unde se instalează, rămâne pustiu. În Rusia, de pildă, e o secetă culturală teribilă, în pofida vârfurilor literare remarcabile. Spre cinstea studenţilor români, ei n-au aderat niciodată li comunism sau socialism. S-au menţinut naţionalişti.

- În perioada comunistă, mai ales în "obsedantul deceniu" studenţii au fost "clienţii" de bază ai temniţelor "noii ordini" Spuneaţi că aţi cunoscut şi dumneavoastră în închisoare studenţi care ajunseseră acolo pentru modul lor de a gândi. Ce impresie v-au lăsat aceşti studenţi?

- Extraordinară! Nu se împăcau de fel cu cuşca pe care le oferea noul mod de organizare a societăţii. Mulţi au preferat şi moară decât să facă vreo concesie. Marea majoritate i studenţilor trecuţi prin închisorile comuniste - spun mare. majoritate, deoarece nu există pădure fără uscături - au avu curajul, demnitatea, simţul moral la cote atât de înalte încât m au impresionat nespus de mult

- V-aş mai pune o întrebare. Cam ce aţi recomand! dumneavoastră spre studiu unui începător în ale filosofici?

- Să înceapă cu presocraticii greci. Cu Platon şi cu Aristotel Să continue cu lumea modernă, cu Descartes şi Kant. Dacă i se va părea insuficient, înseamnă că respectivul e un supradotat.

Despre omul autonom

Acest dialog a fost publicat de Adrian Horea În revista Noduri Şi Semne, În numărul 23 din anul II, 1991, sub titlul UD curs de mistică creştină destul de lung.

...Este un punct de vedere... De altfel, Critica raţiunii pure este un vast punct de vedere, că omul este urmat de punctul său de vedere ca de umbra lui. E captivul punctului său de vedere. Ce este Critica raţiunii pure a lui Kant? Este autonomia intelectului, care se consideră necaptivată de senzorial. Asta e.

- Tot timpul nu vestim, ci post-vestim. Ce ne puteţi spune despre faptă?

- Fapta în sine nu este. Fapta apare. Păi, cum spune Evanghelia lui Ioan:

La început a fost Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul. Şi toate câte s-au făcut au fost urmarea Logosului. Cu "L" mare se scrie "Logos"!

Faust se fâţâie în mod goethean. E un fâţâit. Singurul lucru de care trebuie să se ferească omul e iluzia autonomiei sale totale. El pare că se face pe sine în timp, în fond desfăcându-se din primordii. Asta ne îndreptăţeşte să credem că trăirea istorică este captivitatea spiritului care depinde de jocul aparentelor care se desfăşoară în timp şi în spaţiu. De pildă, noul preşedinte (al Academiei, n.r.) Drăgănescu vorbeşte de sentimentul cosmic. Ce-i aia sentiment cosmic? Te uiţi la bolta cerului: e rotundă, îmi aduce aminte de Serghei Esenin care e mai savant ca Drăgănescu. Poţi să spui că sentimentele creează ordine? Are dreptate Heidegger când încheie speculaţiile lui în climatul tăcerii, şi ia un simbol, mi se pare, gestul unui rege de pe templul din Delhi care întinde mina. Nu se poate spune că acest gest, prin el însuşi, indică un încotro oarecare. Nu ştiu dacă merită citatul acesta din Lucian Blaga: "Ca nişte sori uscaţi cădem în hău încătrău". A spus: "încătrău" care e un ardelenism şi ca să rimeze, şi ca să sune bine. Mie îmi place.

Şi ce faceţi cu braşoavele astea, le publicaţi? Interviurile, în genere, sunt adevărate infracţiuni la ideea de meditaţie. Sunt legate de spontaneitate, de inteligentă constructivă, mă rog, dar interviurile se depărtează de meditaţie. Poţi să scrii meditaţii care n-au nimic cu interviul, cum sunt meditaţiile lui Descartes, de pildă. În meditaţie poţi face mistică sau metafizică. Eminescu era un om greoi de munte. Şi eu sunt un om greoi de munte, fără să mă compar cu Eminescu, fiindcă, la români, Eminescu nu se compară cu nimeni. Iorga spunea că este expresiunea integrală a spiritualităţii româneşti.

- Fără nici o portiţă?

- Întregurile n-au portiţă. Un întreg este un întreg. Omul individual este un întreg. Ce este acest întreg? Nu ştiu. Nu ştiu. Se spune că este un animal raţional, simţit, atâtea adjective i se dau... nici unul nu e definitiv pentru el. Singura poziţie comună este absurdul.

Şi Beckett practică estetica absurdului, dar eu cred că Eugen Ionescu e mai rafinat ca Beckett. îmi place românul ăsta, e foarte inteligent şi mai ales pe mine mă impresionează la Eugen Ionescu capacitatea lui intelectuală care poate fi adăugată la intuiţia lui artistică. În orice caz, mie mi-a plăcut un lucru: se spunea într-o revistă că Parisul stătea la ora aceea în următorul triunghi: Emil Cioran, Eugen Ionescu şi Mircea Eliade. E adevărat că atunci când erau ei trei la Paris nu prea aveau egal. Emil Cioran mi-a scris o singură scrisoare pe care i-am dat-o unui doctor. Mi-a scris că nu ştiu eu ce rol am jucat în viata lui, că e bucuros că m-a cunoscut şi n-am ştiut şi n-am să ştiu ce rol am jucat în viata lui.

- Dar Noica?

- Noica a spus şi el ce-a putut. S-a prea contorsionat. Dar nu trebuie să cobori filosofia până la bucătărie sau până la pivniţa cu cartofi. Există o nobilitate a filosofici. Filosoful e un gânditor solemn... Există o solemnitate a

gândirii filosofice. Acum, cât e de nobilă, filosofia rămâne de discutat. E parvenită? Nu, nu e parvenită. Faţă de religie e inferioară. Numai religia e nobilă într-un mod absolut. Filosofia dezleagă omul de lanţurile transcendentalului, oricât de fastuoasă şi oricât de agresivă este. Filosofia năuceşte, stârneşte invidia. Dacă te duci la un curs de filozofie şi nu eşti inteligent, pleci năuc. Dacă eşti, pleci plin de invidie că ia leafă şi plin de milă pentru neputinţa lui. De câte ori am auzit un om vorbind de la catedră mi-am adus aminte de expresia "cai verzi pe pereţi".

Drăgănescu ăsta ce meserie are? Inginer. Păi, se vede. Eu am un nepot, inginer, care e foarte deştept. Am auzit odată un profesor de la Politehnică; am avut impresia că asist la un balet de urşi. Dacă într-un salon, într-un colt, unul fumează şi tace, ăla e inginer. Inginerul e practic, savantul nu e practic. Când i s-a spus lui Max Planck, creatorul fizicii cuantice, că s-a mai găsit o aplicaţie, el a spus: "Care e, mă?" "Uite care e..." "Ca să vezi, nici nu m-am gândit!"

Parlamentul României nu era altădată plin de proşti. Erau rafinaţi. Noi n-avem parlament Sunt nişte indivizi adunaţi cu furca... Eu mă trag din ţărani şi tărănci, dar erau foarte deştepţi. Fratele mamei era un om foarte bogat... Am sădit un salcâm şi el mi-a zis: "Să dea Dumnezeu să trăieşti tu, până o face el umbră"...

Vă mulţumesc!

Imediat după ziua de Paste - 7 aprilie 1991 - Petre Ţuţea a fost vizitat la spitalul "Christiana", unde se afla bolnav, de un grup din care făceau parte părintele Galeriu, poetul Ioan Alexandru, pictorul şi omul de cultură Sorii Dumitrescu şi alţii.

- Spuneţi-ne un gând de Paşti. Suntem fericiţi să vă vedem! Spuneţi-ne un gând de Sfintele Sărbători ale Patimilor şi învierii Domnului.

- Fără Hristos, Universul n-are sens! Săptămâna Patimilor e cea mai glorioasă din istoria omului.

- Hristos a înviat!

- Adevărat...

- Dumneavoastră sunteţi o conştiinţă şi o glorie a neamului nostru. Să avem mângâiere şi bucurie că sunteţi o astfel de conştiinţă...

- Vă mulţumesc!

-... a neamului, a Bisericii şi a credinţei noastre ortodoxe. Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl Şi împărtăşirea Sfântului Duh să fie cu tine, frate Petre...

- Mulţumesc...

-... şi cu noi toţi. Să simţiţi bucuria învierii Şi puterea învierii...

-O simţ

-... însănătoşindu-vă.

- Vă mulţumesc...

- V-a apărut în Secolul XX textul despre Cioran, pe care 1-aţi publicat cu Liiceanu Şi cu Pleşu. O să vi-1 aduc. Aveţi mult acolo, aveţi vreo sase, şapte pagini.

- Câte?

- Şase, şapte pagini...

- Despre Cioran?

-... şi despre dumneavoastră; raporturile dumneavoastră cu el. Foarte frumoase...

- Dar, i s-au comunicat lui Cioran?

- Da. Am să vi le aduc.

- Vă mulţumesc. Eu sunt prieten bun cu Cioran.

- ti iubiţi.

- Păi, cum să nu-1 iubească?!

- Da-1 "jupuiţi".

- Lasă, dom'ne, că e o glorie a Parisului. Ca să fii aşa ceva în Paris.... Ce, e Găieşti?

- Să-1 lăsăm... e obosit. E sfârşit.

- Vă lăsăm cu bine. Doamne ajută!

- Vă mulţumesc!

Gânduri...

Aceste "gânduri" ale lui Ţuţea au fost publicate sub titlul Gânduri... Varia în numărul 3 al revistei Memoria, care a apărut **în** apropierea datei de 3 decembrie 1991, la care marele gânditor a ieşit din istorie.

Gata, am şi eu acum o revistă a mea, cu numele Memoria. O să-i izgonesc de-aci înainte pe toţi câţi or mai veni să-mi ceară interviuri. M-au sufocat. Vin, îmi cer interviuri, eu vorbesc, vorbesc... meteahna mea... cineva m-a asemuit cu Socrate... cel care a vorbit şi n-a scris mai nimic... noroc cu Platon, că el i-a consemnat spusele şi... Totuşi, şi din vorbe trebuie să rămână ceva. Esenţa. Dumnezeu ştie cât de Socrate sunt! Eu nu mă socotesc decât o oarecare fiinţă gânditoare. Gândesc şi spun ceea ce gândesc. E bine? E rău? Eu spun ce cred că trebuie să spun. N-am făcut niciodată altfel, dar, în comunism, nimeni nu lua în seamă ce spuneam. Spusele mele erau consemnate la Securitate, au avut ei grijă să mi le facă... arhivă. Cine va vrea să-mi studieze gândirea, va trebui să bată la uşa acestei onorabile instituţii. Sper că odată şi-odată uşa asta se va deschide. Nu numai pentru consemnarea "gândirii lui Ţuţea", ci şi pentru alte consemnări.

Acum însă e altă viată, nu? Democraţia. Nu? O-ho! Ce frumos sună! Gata,

am posibilitatea să am şi eu o revistă în care să spun tot ce vreau. O să-i trimit la plimbare pe cei ce vor să-mi ia interviuri pentru alte reviste şi să le spun că, gata, de-aici încolo am Memoria, căreia n-o să-i pretind bani pentru ceea ce spun (bani nu mi-au dat nici ceilalţi, sau, dacă mi i-au dat, eu nu i-am văzut, mi i-au luat neamurile, fiindcă eu, bolnav de boala lui Parkinson, nu mai sunt în stare să scriu, nici să semnez, doar să vorbesc).

Va fi ceva de valoare din cele ce spun? De valoare pentru om, aşa în general, ori pentru umanitate? Dumnezeu ştie. Umanitatea o iubeşti lesne. Pe om, mai greu.

Ce e Memoria ? Ca efect publicistic sună bine. Nu cred însă că s-a căutat doar un efect publicistic. Cred că s-a urmărit scormonirea unor memorii care nu se cade să stea în adormire. Ele trebuie retrezite, stimulate să vorbească.1

Memorii trezite, incitate să reitereze ce-au acumulat.

Aşadar, memoriile sunt mulate pe obiect şi sunt întemeiate pe conţinutul zilei faustice pământene, înregistrată de subiectul memorialist. Bineînţeles că nu se poate - nici în cazul când el înregistrează prin jurnal evenimentele - ignora elementul subiectiv. Depinde cum citeşte el conţinutul acestei zile. Jurnalul îl ajută totuşi ca memoriile lui să fie mai aproape de obiectivitate.

În afară de memorii, vin amintirile. Amintirile sunt memorii colorate afectiv. După amintiri, vin impresiile, care apar în jocul de opţiuni al insului care gândeşte. Nu?

... De pildă, indiferent dacă ne găsim în sfera memoriilor sau în cea a amintirilor, sau în sfera impresiilor şi a jocului de opţiuni, omul, ca subiect, este însoţit de punctul său de vedere ca de umbra lui. El nu poate gândi decât... Punctul de vedere poate fi obiectiv, dar nu obiect. Adică nu exprimă natura lucrului, ci un unghi de vedere a cărui valoare stă în strălucirea formulării şi precizia cu care înregistrează evenimentul prezentat. Omul nu poate depăşi punctul său de vedere. De fapt, dacă stăm şi ne gândim, toată cultura universală e formată de un fluviu imens de puncte de vedere ale celor care o gândesc.

Punctul de vedere este expresia elementelor informative ale subiectului gânditor, de când apare informaţia intelectuală, a elementelor genetic vocaţionale. Fiindcă talentul, sau geniul nu se inventează - apar. Felul, de pildă, cum contemplă istoria românilor, românii să spunem, meditând asupra devenirii lor istorice - într-un fel gândesc această istorie Iorga sau Eminescu, şi într-un fel un scriitor care e captivul imaginaţiei... Obiectivitatea poate fi uneori un factor constitutiv, dar eu mă gândesc la memorii, la obiectivitate, adică să te mulezi pe obiect. Dacă nu te mulezi pe obiect, atunci faci speculaţie în afară de natura lucrurilor...

Detenţia mea? Eu am trăit în această detenţie jocul politic al celui de-al doilea război mondial... Fenomenele politice sunt, cred eu, rareori punctate de raţiune. Şi mai mult: sunt explozii iraţionale ale desfăşurărilor umane. Nici un istoric, chiar cu pretenţii obiective, nu poate ignora faptul subiectiv proiectat asupra evenimentelor. Ceea ce mă determină pe mine să cred că omul singur nu

e izvor al adevărului, ci este un fluviu de păreri acceptate sau neacceptate.

Cei care stau sub fluviul evenimentelor stau fie din orgoliu, fie din incapacitatea de adaptare. Dar, de multe ori, adaptarea la împrejurări se cheamă conformism şi conformistul se deosebeşte de ploşniţă doar prin aceea că ea n-are raţiune... Cei care nu se conformează, trag consecinţele, fie din orgoliu, fie din incapacitatea de adaptare. Dar adaptarea, nu-i aşa?, tine mai mult de biologic, decât de spiritual. De pildă, eu mă situez în fluviul inform al stalinismului, care se revarsă prin empirismul haotic anglo-saxon asupra Europei Centrale. Deci cum pot fi eu, dacă încerc să judec acest fluviu inform al stalinismului care situează omul în regnul animal, cum pot eu să scap de acest animalism? Prin orgoliu, mă opun, şi intru în temniţă. Prin conformism, devin un simplu animal adaptabil. De altfel, să ştiţi un lucru: în lupta cu evenimentele politice majore omul basculează între eroism şi laşitate. Laşitatea te duce la conformism! Conformismul are la bază laşitatea. Te supui evenimentelor ştiind că singur nu le poţi înfrânge. Şi nu-ti convine să candidezi la eroism.

Extrema stângă este aparent egalitară şi haotică, iar extrema dreaptă - tot atât de insuportabilă - este esenţialmente aristocratică, adică elitistă. Motivaţia distinge cele două extreme : una e motivată aristocratic, prin elită, extrema dreaptă, şi alta e motivată prin foită, extrema stângă. Nu de mult, eu am adus elogii Poloniei pentru faptul că, în mod cu totul iraţional şi datorită tradiţionalului orgoliu al polonezului, a înfruntat cele două puteri vecine, devenind prin orgoliul ei, Polonia, jertfa "împărţirii definitive", cum scria pe dosul tratatului ruso-hitlerist Stalin: împărţită definitiv. Or, am spus, acest orgoliu polonez merită recunoştinţa umanităţii. Fiindcă împărţirea Poloniei a declanşat al doilea război mondial, care a ros prin efectele sale cele două extreme, alăturându-le, ca fiind deopotrivă nocive.

Democraţia este totuşi singurul sistem politic compatibil cu libertatea şi demnitatea umană. Asta e părerea mea personală: că e singurul sistem politic compatibil cu libertatea şi demnitatea umană. Dacă încerc să o judec esenţial, eu mă detaşez, că n-am nici o părere şi sunt captivul părerii a doi mari gânditori antici şi a unui gânditor modern. Cei antici sunt Platon şi Aristotel. Platon spune că există trei forme degenerate de guvernământ: tirania, oligarhia şi democraţia. Iar Aristotel spune că democraţia este singurul sistem social în care fiecare face ce vrea. În ceea ce-1 priveşte pe Bergson, el afirmă următorul lucra: democraţia într-adevăr e singurul sistem, cum am spus, compatibil cu libertatea şi demnitatea umană, numai că are un viciu - îl lipseşte un criteriu de selecţiune a valorilor de conducere. Asta e şi părerea mea despre democraţie... Democraţia e imperfectă, dar fără ea e greu de vieţuit. Este un soi de haos suportabil.

Atât extrema stângă, cât şi extrema dreaptă sunt falimentare. Comunismul, de pildă: premisa lui majoră e egalitatea reală, absolută, a oamenilor, în nici unul din regnurile cunoscute nu există egalitate - nici în regnul mineral, că aurul nu e egal cu cărbunele, nici în regnul vegetal, că plantele nu sunt egale, şi nici în regnul animal, că pisica nu e egală cu leul, cel puţin ca forţă. Şi nici în specia om nu funcţionează, cu atât mai mult, principiul egalităţii. E damnat esenţial

comunismul prin premisa lui majoră: egalitatea reală a oamenilor, care este o utopie. Şi încă... da, vorba lui Berdiadev, cusurul utopiilor nu stă în construcţia lor, ci în faptul că toate sunt realizabile. E un paradox, însă este adevărat că paradoxul e limita până la care poate merge inteligenta umană, dincolo de care apare nimicul.

... Eu spun un lucru: spiritul universal se mişcă între constantele existentei şi devenirii, transformării. Ce se transformă? Eu cred că mă disting de Adam prin limba română. Nu? Deosebirea între Adam şi mine e că el nu ştia româneşte.

Dacă gândeşti omul, omul integral, somato-psihic adică, spiritual omul pare că se transformă, că se dezvoltă din primordii, că el e potenţial în toată istoria şi că există potenţial în primordii şi se desfăşoară în istorie ca firul după un ghem de aţă. Că revoluţii, adică mutaţii propriu-zise, nu există.

Latre Dumnezeu şi neamul meu 38

... De pilda, Curţio Malaparte, în cartea lui Tehnica loviturii d stat, zice că nu există revoluţii, ci tehnici insurecţionale în lupt pentru putere. Iar Tocqueville, mare conservator francez numeşte, dacă îmi aduc eu bine aminte, Revoluţia Franceză: nou vechi regim. .

... Da, omul se dezvoltă din primordii, e potenţial în primordii istoria fiind aparentă sau iluzorie, dacă gândeşti realist... Adică omul este cum 1-a făcut Dumnezeu. Omul biblic al lui Moise valabil şi astăzi. Fiindcă vă invit să răspundeţi la aceste întrebări fără de care nu vă găsiţi în zona realului: când?, unde?, cum?, de ce?, şi în ce scop? aţi apărut în forma aceasta de homo sapiens Eu unul nu ştiu. Şi atunci istoria nu e decât un joc al aparentelor Omul devine, se mişcă, stând pe loc... Omul se mişcă ta istorie, stând pe loc în primordiile din care reiese... Cei mai mari răufăcători pentru oameni sunt revoluţionarii "binefăcători". Urlă ăla care vrea să mă facă fericit cu forţa... "vreau să vă fac fericiţi cu forţa", a spus-o unul, celebru... Omul este şi devine, cred eu, aparent, adică e perpetuu posibil, desfăcându-se din primordii.

Omul e posibil; în istorie e posibil, în mistică e real. În mistică e aşa cum 1-a făcut Moise, dacă gândim biblic... E unul care, la televiziune, a dizolvat Biblia în mitologie, a făcut-o mitologică. Toate principiile biblice se găsesc, mitologic, în diferite mitologii: egipteană, grecească etc... Cine e Iahve? Păi lui Iahve, adică Dumnezeului biblic, nu-i mai trebuie, pentru a-1 asemăna cu Zeus, decât o nevastă... Va să zică televiziunea e antibiblică şi anticreştină. Şi face asta cu aerul că e obiectiv-istorică - istoria ne învaţă... Mai întâi, când Hegel a făcut afirmaţia că Dumnezeu face istorie... e o blasfemie, că îl solidarizează cu Stalin. Dumnezeu nu face istorie. Istoria o face omul, detaşat prin păcatul originar, când a vrut să fie demiurg... Eu am spus că istoria universală, ca o damnaţie, este rătăcirea omului care izvorăşte din conversaţia dintre Eva şi dracu... Zice El: aveţi voie să mâncaţi din toţi pomii, afară de unul, al binelui şi al răului, că, dacă mâncaţi, muriţi. Ea a mâncat, de curiozitate, Eva, şi a văzut că mărul e gustos şi a dat prostului ălălalt, lui Adam, şi a mâncat şi el. Pe urmă şi-au apărat sexele, a

apărut pudoarea, mă rog, au început să devină neoameni, faţă de omul absolut, gândit de Dumnezeu.

Eu disting Intre omul etern şi omul istoric. Omul etern este omul primordial, integral creat de Dumnezeu după chipul şi asemănarea Lui. Iar omul istoric e omul care devine şi, raportat la acest primordial, e un fel de neom. Istoria e neomenia lui. Că nu se poate, din cel care am fost întreg, să fiu dumicat ta epoci, în zile şi în clipe. Omul istoric e captivul clipelor, nu numai al anilor, lunilor, zilelor şi orelor din timpul lui Ştefan cel Mare sau de când vorbesc eu acum, ci şi în clipele în care îl definesc ca neom. Că trebuie să acceptăm un fel; omul etern are un sinonim: homo religiosus - omul religios e omul etern. Omul ştiinţific e neomul istoric. Tot ce face el poartă pecetea prea omenescului lui. Sau, cum ar spune Nietzsche: omenesc, prea omenesc... nu pot fi de acord cu el că Dumnezeu a murit . Nu ştiu dacă nu spune că a murit de scârbă... Nietzsche e un mare poet, un foarte mare poet al individului. Şi-un mare poet al maselor. Pe de o parte, vorbeşte de supraom - care e geniul, să spunem - dar şi masele contează la Nietzsche. Dar masa are numai două momente În care este emoţionantă, când este aproape sublimă: revoluţia (moare pe baricade) şi războiul. Atunci masase afirmă impresionant

... Eu n-am soluţii, că nu sunt nici profet şi a avea o părere aici, în spaţiul ăsta al meu (că ăsta e universul meu, găoacea mea)... în câţiva metri pătraţi, orice pornire personală e inoperantă. Şi, dacă Aş fi conducător, Aş fi tot atât de inoperant în ceea ce priveşte devenirea omului în timp Şi în spaţiu, ca şi actualul nostru preşedinte, Iliescu... El se află în treabă. Am spus odată, pentru anumiţi oameni, aflarea în treabă e o metodă de lucru. Pentru activiştii de partid aflarea în treabă e metodă de lucru. Ăştia sunt activiştii de partid - e neobolşevismul actual al României... Păi, el a declarat în platforma-program că admiră valorile ideale ale comunismului. Cum ai spune: sunt încântat de dulceaţa şi de deliciul produs în mine de cancer.

... Că, de pildă, am aici o declaraţie a mea în legătură cu Nae lonescu. Nae lonescu a fost un gânditor religios, sincer şi corect. N-a fost teolog, a fost filosof. Şi a păcătuit, cum am păcătuit şi eu. A fost teoretician al extremei drepte, iar această extremă, ca şi cea stânga, cum v-am spus, e falimentară. Omul nu e dispus, de dragul unei minorităţi, numite elită, să ajungă iobag. Nici ultimul măturător nu este dispus să renunţe la libertate, pentru că în frunte se află un tiran care- e înţelept ca Platon. înţelepciunea ăluia e de două parale. Dacă ăla se realizează utopic pe sine, cel de pe stradă suferă. Scrieţi aşa: am consemnat această poziţie a domnului Petre Ţuţea..

... Cum am privit eu închisoarea sau arestarea? Arestarea am privit-o ca pe un abuz făcut de bolşevicii autohtoni sub cererile ruseşti. Pentru că Gheorghiu-Dej a f ost o maimuţă revoluţionară, a crezut că face şi el revoluţie, deşi imita bolşevismul rusesc. Adică - să arestez oameni fără judecată, să-i ţin indefinit în temniţă, să-i pun în regim de exterminare, să-i şi ucid dacă vreau -asta numea el revoluţie. Aşa făcea Stalin. Şi Dej, imitîndu-1, credea că e revoluţionar. De fapt, a fost o maimuţă balcanică - a tiranizat poporul român la

adăpostul armelor ruseşti. Nu? Ce originalitate are revoluţia românească?... Dar n-are nici cea rusească originalitate... Păi ştiţi cum am definit eu revoluţia rusească? Iacobinism tătaro-mongol. Teroarea iacobină mutată în stil tătăresc la Moscova.

Deci arestarea... S-a dat o dublă decizie de haimanaua asta, Gheorghiu-Dej: una de destituire şi alta de arestare (era ministrul Economiei naţionale). Din '48 până în '53 am făcut... puşcărie... administrativ; din '53 până în '56 sau '58 am fost liber; pe urmă arestat din nou puia ta '64 când ne-au graţiat. Dar uite ce vreau să vă spun eu şi vă rog să o luaţi ca atare: nu-mi pot face autobiografia, fiindcă nu mă interesează trecutul meu, pe care îl detest! N-am nimic comun cu mine în trecut. Ştiţi când începe viata mea? Acum, când vorbesc cu dumneavoastră... Şi aşa mereu. Trăiesc ca să scap de amintirile greţoase care punctează existenţa mea; trăiesc, ca să mă detaşez, principiul actualităţii. Ca să scap de obsesia trecutului dramatic, contorsionat, dezgustător pe anumite laturi, nu-i aşa, şi neomenesc - mă situez ta principiul actualităţii. V-am spus: nu fac biografie, nici autobiografie, trăiesc principiul actualităţii permanente... Eu am fost Petre Ţuţea.

Sunt din Muscel, din Boteni. N-am făcut nici un studiu în străinătate, numai ta România. Dreptul, la Cluj, între '23 şi '28. Stat doctor ta drept, am diploma ta limba latină, acolo pe dulap, într-un tub. Am început cariera mea ca jurnalist la nişte publicaţii din Cluj, Chemarea, Patria; pe urmă la revista Stânga, pe care am scos-o cu Pandrea; am publicat ta Cuvântul lui Nae Ionescu; pe urmă, sub comunişti, am făcut puşcărie, cred că vreo 13 ani... Mă atacă unul acuma, că stat plin de ură, gata de a plăti poliţele, printr-un ziar ("Azi"n.r.). Ziarul ăsta e o cocină, nu-i aşa? Mă atacă, dar mă atacă astfel: cultură vastă, farmec al ideilor, dialog fascinant... şi pe urmă că stat plin de ura...

Eu am fost ta delegaţia României la Moscova, ta '40, toamna, şi am stat până ta martie - o iarnă la Moscova, când ruşii ne-au luat Basarabia şi ne-au luat şi Bucovina, când acordul Ribbentrop - Molotov care era indecis şi imprecis sub raportul pretenţiilor teritoriale ale Rusiei. Iar Gafencu i-a spus lui Molotov: "Bine, excelentă, să zicem că Basarabia aţi mai stăpânit-o, prin raptul teritorial al tarului Alexandru I, Ia 1812, şi prin trădarea turcească (fiindcă era obligaţia Turciei, ca stat suzeran faţă de noi, să apere integritatea frontierelor Moldovei), dar Bucovina de ce aţi luat-o, că n-aţi stăpânit-o niciodată!" Şi zice Molotov lui Gafencu: "Asta-i o eroare". "Da, şi de ce n-o reparaţi"? "Când înghite Rusia ceva, nu-i dispusă să dea afară", a fost răspunsul lui Molotov. "Şi ce I-aţi răspuns, domnule ministru?", întreb eu. "Nimic. Dar dumneavoastră, domnule Ţuţea, ce I-aţi fi răspuns?" "Avem vomitive de vărsaţi dublu!". La obrăznicie, obrăznicie şi jumătate...

Scrierile mele? Destule. Să zic doar despre... tratatul de Antropologie economică creştină ; am dat la Timpul, spre publicare, volumul întâi: Problemele sau cartea întrebărilor. Apare în serial, ori va apărea; volumul doi 1-am dat la o altă revistă care iese acum '^Club D", nu ştiu cine o patronează; acest volum doi se cheamă Sistemele sau Cartea alcătuirilor logice, autonom matematice şi

paralele cu întreguri ontice; iar volumul trei, Stilurile, e gata şi ăsta. În ce priveşte volumul Dogmele sau situaţia spiritului În imperiul certitudinii, care e pilonul întregului tratat, n-am decât vreo 140 de pagini la un doctor care e acum în America. Dacă vreţi să publicaţi un fragment din el, poate merită...

Multe din câte le-am pus eu pe hârtie (tot pe casetofon văd că le înregistraţi şi dumneavoastră) când nu sufeream încă de boala lui Parkinson, şi nu-mi măsluiau rudele semnătura, sunt împrăştiate ici Şi colo. Nu contează. Vor fi unii să ia bani pe ele, sau să se şi împroprietărească cu ele... să fie sănătoşi. E un Dumnezeu deasupra noastră, care ne şi vede şi ne şi judecă pe toţi, şi... ne dă şi fiecăruia partea cuvenită. La Judecata de Apoi. În care eu cred cu tărie. Deci...

...Memoria îmi place. Am în ea încrederea pe care o am în... propria memorie. Adică... îmi poate înlesni iertarea lui X sau Y, care, cândva, m-a schingiuit sau schilodit. Niciodată însă uitarea lui. Niciodată.

Nu pentru altceva, cât sper că nu se va mai repeta crima. Mai exact crimele.

înainte de sfârşit

Aceste cuvinte ale lui Petre Ţuţea au fost rostite În timp ce se afla pe patul de moarte **în**tr-o rezerva din spitalul Christiana.

Am fost toată viata dominat de un spirit al puterii şi acum sunt nul. Negociatorul de la Moscova, uite ce a ajuns, un neputincios. Sunt un deşeu bio-social. E bine aici la spital. Dacă rămâneam în garsonieră m-aş fi împuţit. Aici vor şti când am murit , măcar.

Speranţă nu mai am! Numai credinţă în Dumnezeu!

Noaptea mă simţ foarte rău. Astă noapte am vrut să mor. Mi s-a oprit inima dar... a pornit din nou.

Mă rog lui Dumnezeu să mor. Poate mor la noapte. Este vorba, fireşte, de ultimul dialog consemnat În această carte, pe care marele om 1-a avut în această formă, faţă către faţă, cu cei de aici: dialogul cu doamna Lucia Hossu Longin, pentru emisiunea "Memorialul Durerii" a Televiziunii Romane. Dialogul a avut loc **în** rezerva spitalului "Cristiana" unde se afla patul de suferinţă al marelui gânditor roman. Este locul de aici de unde Petre Ţuţea a trecut dincolo **în** ziua de 3 decembrie 1991.

Petre Ţuţea a fost lucid până în ultima clipă, **în** momentele sale de maximă suferinţă, Ţuţea striga cu putere: SCOATE-MA! Unii spuneau că aiurează. Alţii că strigă la Dumnezeu.

Dialogul incitant iniţiat de Petre Ţuţea cu neamul din care s-a născut - pe care 1-a iubit cu patimă - şi cu Dumnezeu continuă prin această carte şi prin cele care vor urma. Oamenii vor continua să întrebe şi să se întrebe; Petre Ţuţea va continua să le răspundă în cărţile sale inspirate. De fapt - aşa cum ne învaţă chiar el - omul nu poate răspunde la nici o întrebare decât prin revelaţie sau

inspiraţie, dacă este "asistat" de Dumnezeu.

Ţuţea s-a considerat un om neîmplinit. El a vrut să fie "legiuitor". N-a reuşit decât să sfinţească puşcăria comunistă prin suferinţă, petrecând 13 ani în temniţă, în restul timpului fiind urmărit, încercuit, închis de Securitate într-o lume aberantă, lipsită de Duh, atee, care se conducea după principiile unei imanente agresive, ale urii (de clasă), ale vigilentei (revoluţionare) îndreptate împotriva gândului şi a aspiraţiei spre Absolut. Această lume comunistă, "construită", utopică, absurdă, neomenească, a fost înfiinţa de Petre Ţuţea care a străpuns-o şi a străbătut, rămânând întotdeauna, şi în mod paradoxal, un om liber. Prin cartea aceasta şi prin celelalte care vor apare (Securitatea ar face bine să scoată din arhive la lumină ceea ce a "adunat" abuziv, împotriva fiinţei propriului neam), Petre Ţuţea va reuşi să-şi continue destinul în această lume, să se facă iubit, să convingă pe cei îndoielnici şi deci să "legifereze". Destinul sau va continua să se împlinească. Acest 'întreg" uluitor va continua să se împlinească în sufletul românesc.

Petre Ţuţea este un om împlinit.

Ultimul dialog

- Sunt oameni care cred în dumneavoastră. N-aţi avut practic discipoli, dar sunt oameni care cred în dumneavoastră.

- Am avut şi discipoli. Nu se putea să nu am discipoli, doamnă, fiindcă sunt un om vorbăreţ. Toată suferinţa mea se datoreşte poftei mele de a vorbi fără restricţii.

- Aş vrea să vă luptaţi acum pentru dumneavoastră, să nu cedaţi... chiar dacă aveţi o zi mai proastă astăzi...

- Eu... am vrut să mă sinucid... (Este vorba de perioada puşcăriilor comuniste - n.r.).

- Poate că exact asta se dorea.

-... dar n-am avut curaj. Nu am avut, nu curajul fizic, ci pe cel metafizic. N-am vrut să-1 ofensez pe Dumnezeu.

- În ce trăsătură a poporului român ar trebui să credem, ce ar trebui să construim mai departe? înzestrarea, inteligenta, bunătatea, nobleţea, ce anume credeţi...

- Eu am făcut numai bine în viata mea. Dacă venea un om prăpădit şi mă găsea că am luat salariul, îl împărţeam cu el. Am făcut treisprezece ani de temniţă. Am cerut să mă duc pe front, să mor cu arma-n mână, şi nu mi s-a permis.

- Cuvântul dumneavoastră, înţelepciunea dumneavoastră au fost tot o armă, nu?

- Nu, doamnă, eu sunt un om nerealizat. Aşa sunt eu.

- Ce socotiţi un om realizat?

- Eu am vrut să legiferez, nu să fiu puşcăriaş.

- Dar puşcăria este numai un segment, o perioadă din viata dumneavoastră, nu e întreaga viată. Ne-au rămas atâţia ani ai dumneavoastră pentru, să zicem, gloria poporului român.

- Eu pentru poporul român mă las împuşcat acum, la zid, acolo... Dacă e nevoie, pentru poporul român mă las împuşcat când vrea el. Mai mult nu pot să ofer poporului român, decât viata mea. Am cerut să mor pe front şi, un dobitoc, nu ştiu cum îl cheamă, a spus că n-am onoare, fiindcă am fost un om de dreapta.

- Ce înseamnă un om de dreapta?

- Român absolut, asta înseamnă.

- Cum vă rugaţi lui Dumnezeu?

- Cu umilinţă! Şi cu "Tatăl Nostru". Numai faţă de Dumnezeu şi de neamul românesc mă simţ nimic, cu toate că am fost în vârful generaţiei mele, înaintea lui Mircea Eliade.

Sunt nimic faţă de Poporul Român.

în clipa morţii, ultimele cuvinte ale lui Petre Ţuţea au fost: "Doamne Iisuse Hristoase, ai milă de mine!"

în loc de post-faţă

Există şi vor mai apărea, desigur, comentarii avizate şi biografii minuţioase, dar nici un text nu va putea vorbi cu suficientă claritate despre înţeleptul Petre Ţuţea.

înţeleptul trăieşte, întotdeauna, în legendă. El se mişcă pe coordonate cu totul speciale, într-o lume cu mirabile dimensiuni iar noi, pentru că nu putem defini cu precizie acest perimetru miraculos, îl numim simplu: legendă.

§i, ca în toate legendele, păstrăm acel grăunte al realităţii "istorice" pentru a parcurge mereu uimitoare peregrinări, eliberate de orice constrângeri spaţio-temporale, în preajma lui Petre Ţuţea.

îi vom repeta zicerile, îi vom utiliza formulele, ne vom mândri cu faptul că a existat aici, în lumea aceasta a noastră, ne vom lăuda că 1-am cunoscut, că am stat de vorbă cu dânsul; ba chiar, cine ştie, că am purtat discuţii şi "polemici"...

În fine, vom uita tot mai multe amănunte ale trecerii sale pământene pentru a rămâne, într-un târziu, cu înţelegerea acelui duh miraculos care face să răsară, din când în când, din pământul acesta al nostru, în sate de la marginea Carpaţilor oameni ca Petre Ţuţea.

S-a născut în satul Boteni, Muscel, în 6 octombrie 1901, într-o familie de preoţi ortodocşi.

La vârsta de 9 ani, rămânând orfan de tată, ajunge copil de trupă într-o unitate militară din Câmpulung.

Ofiţerii, remarcându-i inteligenta, decid sâ-1 trimită să urmeze liceul teoretic. Urmează cursul inferior la Liceul "Neagoe Basarab" din Câmpulung şi cel superior la Liceul "Gheorghe Barit" din Cluj.

Un consiliu de militari hotărăşte ca tânărul Petre Ţuţea să urmeze, tot în Cluj, şi Facultatea de Drept. Deja remarcat în cercurile intelectualilor ardeleni, va fi trimis de marele om politic A. Vaida -Voevod să studieze formele de guvernământ la Universitatea "Humbold" din Berlin.

O mare prietenie îl leagă apoi de Nae Ionescu, de la care învaţă - şi va învăţa mereu - că: "omul, domnule Ţuţea, nu evoluează, nu devine, ci se dumireşte".

Revenit în tară, este preocupat de politică. Scrie articole şi studii economice şi politice, participă la disputele culturale şi ideologice ale timpului.

După o firavă apropiere de unele cercuri de stânga, se "dumireşte" rapid şi se situează ferm pe poziţii politice de dreapta, poziţii pe care nu le-a abandonat până la adânci bătrâneţi. Străluceşte în lumea culturală interbelică, fiind considerat un vârf al generaţiei sale, alături de Vulcănescu, Eliade, Cioran. Este numit director general în Ministerul Economiei în timpul guvernării Mareşalului Antonescu.

Regimul comunist îl aruncă în temniţă cu o condamnare de S ani (1948-1953) şi apoi de 18 ani muncă silnică, din care execută 8 ani (1956-1964). Este deţinut politic la Bucureşti, Jilava, Ocnele Mari, Aiud. Şi în închisoare, şi mai târziu, în afara ei, nu va înceta să propovăduiască valorile spirituale creştine şi iubirea pentru Neamul Românesc. Şi desfăşoară uriaşul său discurs vreme de zeci de ani, prin toate locurile, vorbind, fără părtinire tuturor. A vorbit întemniţător şi temnicerilor, victimelor şi călăilor, învăţător şi oamenilor simpli, a răspândit spirit Şi cultură, cu o nemaiîntâlnită generozitate sufletească.

Rămâne la fel de neînduplecat în opţiunile sale politice Şi nu-şi uită nici convingerile şi nici prietenii. Este prezent în cetate, uimind prin curajul năprasnic cu care îţi afirmă credinţa şi opţiunile. Intr-o vreme în care mulţi "intelectuali" adunau firimituri de la mesele conducătorilor comunişti, când unii se amuzau să acuze Poporul Român de laşitate şi ignorantă

Intre Dumnezeu şi neamul meu

(ascunzându-şi, de fapt, propria nemernicie), când alţii erau descurajaţi şi învinşi de disperare, Petre Ţuţea susţinea netulburat, argumentat şi imbatabil, că "Poporul Român este una din minunile lui Dumnezeu în mersul Său prin Univers".

Singurele sale repere, de neclintit, au fost Dumnezeu şi Poporul Român. Demersul său intelectual a fost întru totul integrat ortodoxiei. Modelele sale, mereu invocate: Eminescu şi Şcoală Ardeleană.

A situat în centrul viziunii sale cu privire la societate ţăranul; a considerat satul ca expresie desăvârşită a societăţii a civilizaţiei omeneşti.

Aprecia monarhia constituţională ca fiind formă exemplară de

guvernământ, singura potrivită cu structura şi fiinţa Poporului Român.

A visat la o Românie modernă şi puternică. Considera necesară o dezvoltare puternică a forţei militare a statului român.

A avut mereu încredere în capacitatea şi inteligenta românilor; în momente grele ale vieţii sale Şi-a păstrat optimismul şi speranţa.

A lucrat în ultimii ani la o Antropologie concepută în sase părţi (I Cartea întrebărilor, ÎI Sistemele, III Stilurile, IV Matematice, V Fizica - ştiinţa ştiinţelor naturii şi VI Dogmele), pe care a prezentat-o, practic în discursurile sale dar din care, din nefericire, nu a mai avut timp să redacteze decât o mică parte.

Manuscrise importante - documente inestimabile ale culturii naţionale - se află încă în arhivele Securităţii dacă nu au fost deja distruse de către cei ce nu s-au sfiit sâ-1 chinuiască o viată întreagă, tulburându-1 până în ultima clipă cu anchete şi hărţuieli necontenite.

Putinele înregistrări păstrate nu redau decât palid uriaşa forţă pe care o răspândea verbul său incandescent. Ideile cele mai profunde, formulările cele mai complexe, raţionamentele cele mai dificile, referiri şi citări de o inepuizabilă varietate, se derulau cu graţie într-o înlănţuire perfect articulată şi plină de substanţă.

Exemplul excepţional al omului Petre Ţuţea va rămâne ca un punct de maximă strălucire într-o constelaţie exemplară a culturii Şi a spiritualităţii româneşti.

Rolul şi rostul prezentei lui Petre Ţuţea în viata Naţiunii Române vor fi lămurit e deplin abia după ce timpul va permite contemplarea staturii sale reale, în toate dimensiunile ei.

Petre Ţuţea a ţinut locul unor întregi instituţii naţionale. A răzbit triumfal în istorie, trăgând după sine o epocă întreagă.

Statura sa acoperă secolul.

Petre Ţuţea, ţăranul din Muscel, străbate veacul nostru de la un capăt la altul şi datorită lui avem şansa să fim integraţi direct, fără nici un fel de intermediere artificială, în circuitul natural şi viu al spiritualităţii româneşti.

Cuvintele sale rostite în temniţă la Aiud reprezintă sinteza discursului amarnic şi glorios ţinut de Petre Ţuţea şi de Generaţia sa în faţa Poporului Român:

“...dacă murim aici în lanţuri şi în haine vărgate nu noi facem cinste Poporului Român, ci Poporul Român ne-a făcut onoarea să murim pentru el”.

Marian Munteanu ianuarie 1992

Repere

Platon

Platon

Platon

Platon

Platon

Platon

Aristotel

Aristotel

Platon

Bossuet

Wilhelm Windelband

Curtio Malaparte

Jules Henri Poincar6

Jules Henri Poincarf

Hegel

Pascal

Werner Sombart

Werner Sombart

Werner Sombart

- Biblia

- Omul politic sau Despre monarhie

- Republica sau Statul

-Fedru

-Carmide

- Parmenide

- Timen

- Metafizica

- Politica

- Sofistul

- Discours sur l'Histoire universelle

- Introducere în filosofic

- La technique de coup d'Etat

- Ştiinţa şi ipoteza

- Valoarea ştiinţei

- Filosofia istoriei

-Pensdes -

-ZurKritikderZeit

- Vom Menschen

- Der moderne Kapitalismus

Paul Decharme Ren£ Descartes

Mircea Eliade Mircea Eliade

Mircea Eliade Mircea Eliade

Mircea Eliade Mircea Eliade Mircea Eliade Mircea Eliade Mircea Eliade Mircea Eliade Mircea Eliade Mircea Eliade

Tudor Vianu

Tudor Vianu

Fracesco de Sanctis

Toma d'Aquino

Goethe

Kant

Kant

Kant

Kant

Kant

R6my de Gounnont Fr. Nietzsche

Fr. Meinicke

KarlMarx Werner Jăger

- Mithologie de la Grece antique

- Discours de la metbode, pour bien conduite sa raison et chercher la vdritd dans Ies sciences

- Aspecte ale mitului

- Supravieţuirea şi camuflarea miturilor

- Miturile şi mass-media

- Cosmologie şi alchimie babiloniană

- În curte la Dionis

- Fragmentarium

- Istorie a religiilor (1949)

- Morfologia sacrului (1949)

- Sacrul şi profanul (1945)

- Religiile australiene (1972)

- Istoria credinţelor şi ideilor religioase (1975)

-Jurnal

- Dicţionar de maxime

- Istoria literaturii italiene

- Summa Theologiae

- Faust

- Critica raţiunii pure

- Critica raţiunii practice

- Critica puterii de judecată

- Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft

- Prolegomena zu einer jeden kunftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten kOnnen (1783)

- Fizica amorului

- Also sprach Zarathustra În der Rede von den Verâ'chtem des Leibes

- Ideea raţiunii de stat În istoria modernă

- Manifestul Partidului Comunist

- Tratat de pedagogie Paul Tillich Simmel

Rudolf Otţo Chateaubriand Unamuno Malebranche Malebranche Thomas a Kempis WilhelmCapelle WilhelmCapelle Goblot Emil Cioran Emil Cioran Emil Cioran Maxim Gorki Eugen Lovinescu Heiddeger Claude Bernard

Titii Maiorescu LevTolstoi Nicolai Hartmann Ion Barbu Aram M. Frenkian

Prillat - Severin

Voltaire

OltriedMuler

Levy - Briihl Paul Deussen

Schopenhauer

Baudelaire Max Wertheimer

George Călinescu Nae lonescu

- Das System der Wissenschaften nach Objekt und Methode

- Die Philosophie der Schattierungen

- Das Heilige

- Le G6nie du christianisme

- Agonia creştinismului
- Meditations chretiennes (1683)
- Entretiens metaphysiques (1688)
- Imitatio Christi
- Ontologia
- Die Vorsokraţiker
- Trait6 de logique
- Pe culmile disperării
- Exercises d'admiraţion
- La tentaţion d'dxister
- Revoluţia din octombrie
- Istoria civilizaţiei române
- Ontologia individualului
- Introduction â l'ettude de la meddicine experimentale
- Beţia de cuvinte
- În ce constă credinţa mea
- Aporetik
- Pagini de proză
- Parmenide - precursor al teologiei negative
- Fiziologia gustului
- Templul gustului
- Prolegomene la o mitologie Ştiinţifică
- La mentalii primitive (1922)
- Die nachvedische Philosophie derânder
- Zur Metaphysik des SchOnen und Aesthetik
- Corespondences
- Probleme und Anfănge Einer Gestalttheorie
- Istoria literaturii române
- Roza vânturilor

Cuprins

Aristotel şi arta p. 239 Ultima parte p. 265

Scrisori p. 267

Despre misterul creaţiei p. 271
Templul p. 277
Mussolini s-a uitat la ceas
şi i-a dat ultimatum lui Dumnezeu p. 285
Cimitirul istoric şi invenţia năucă p. 295
Buricul pământului p. 301
Un om neîmplinit p. 309
Infinitus est numerus stultorum p. 315
Prezenţa mea e definită de contemporanii mei p.
Despre economia românească p. 353
Numerus nullus p. 365
Despre omul autonom p. 371
Vă mulţumesc! p. 375
Gânduri p. 377
înainte de sfârşit p. 385
Ultimul dialog p. 387
Ultimele cuvinte p. 389
în loc de post-faţă p. 391
Repere p. 395
Cuvânt înainte p. E Explicaţie p. 7 Dialoguri p. 9 Scrisori p. 11 Dogma p. 14 Un ţăran imperial p.
Una din minunile lui Dumnezeu p. 17
Un amestec de Dumnezeu cu Don Quijote p. 43
Masele pot fi înşelate în' istorie p. 51
În orizontul misteriosului p. 53
Marşul dogmatic p. 57
Eu gândesc ca român p. 79
Retro satana p. 87
Perplexitatea ca soluţie ideală p. 103
Eseuri p. 119
Problemele sau Cartea întrebărilor p. 121
Lumea dogmei şi lumea întrebărilor p. 126
Filosof ia nuanţelor p. 132

Mircea Eliade p. 143
Eros p. 219 -
Alchimia p. 233
Redactor: SORIN DUMITRESCU Tehnoredactor: DOINA DUMITRESCU
Apărut: 1992. Bun de tipar: 30.04.1992
Coli de tipar: 25. Format: 16/54x84
Tiparul executat sub comanda nr. 2082 la
ARTA GRAFICA S.A. — Bucureşti
ISBN 973-9010-18-0 498 + 2 T.L. = 500 LE
EDITURA ŞI IMPRIMERIA ARTA GRAFICA